דבר

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל

יום רביעי, כ"ט באלול תשמ"ז, 23 בספטמבר 1987 ● גליון 19250

היום 72 עמודים כולל „דבר־השבוע" ● המחיר 1.50 ש"ח, באילת 1.30 ש"ח

דבר מברך את קוראיו ובני ביתם בשנה טובה, שנת שלום ...

לוועדי עובדים ולקיבוצים

שי לחג לכל תקציב

שמיכות, כלי מיטה שקי שינה ועוד...

ממיטב מוצרי נועם אורים

לקיבוצים — מבצע במחסן ההלבשה הבין־קיבוצי

טל. 337287, 333125, 03-335107-8

הסכם השכר לקראת חתימה היום ● קיסר: השגנו את רוב היעדים

75 ש"ח תוספת – מנובמבר ● שכר המינימום עולה ● תהליך קיצור שבוע העבודה יחל בקרוב

מאת אמנון אמיר וחיים ביאור

צוותים משותפים למשרד האוצר ולהסתדרות עסקו אתמול במשך שעות רבות בגיבוש הנוסח הסופי של הסכם השכר בשירות הציבורי, העתיד להיחתם היום.

את הדיונים המסכמים ניהלו יושב־ראש האגף לאיגוד מקצועי, חיים הברפלד, והממונה על השכר באוצר הלל דוראי, בעזרת יועציהם המשפטיים.

עד לשעות האחרונות ניסה בניג ההסתדרות להרחיב את מסגרת ההסכם, כדי לאפשר למספר רב יותר של איגודים מקצועיים להצטרף למסגרתו.

(המשך בעמ' 2)

האקדמאים הכריזו על סכסוך עבודה

מאת חיים ביאור, סופר „דבר" לענייני עבודה

שלושה איגודים מקצועיים, שהם יחד יותר ממאה אלף חברים, הכריזו אתמול על סכסוך עבודה. הם אף מאיימים להתמודד ברשימה עצמאית בבחירות להסתדרות.

המזכירויות של איגודי המהנדסים, ההנדסאים והטכנאים, והאקדמאים במדעי החברה והרוח (מה"ר), שהתכנסו בבית הוועד הפועל של ההסתדרות, הכריזו על סכסוך עבודה בטענה, שהסכם השכר שגובש בימים האחרונים אינו עונה על צורכיהם. איגודים אלה מוחים על כך שחברות הממשלתיות הפועלות על בסיס עסקי אינן נכללות בהסכם השכר החדש.

כן מוחים האיגודים הללו על כך שההסכם אינו כולל קיצור של שעות העבודה השבועיות. שלושת האיגודים החליטו להפעיל באורח חד־צדדי הסדר של 42 שעות שבועיות במיגזריהם החל מ־1 בנובמבר השנה.

גם איגוד העובדים הסוציאליים אינו מצטרף בשלב זה להסכם השכר שהתגבש. לאיגוד זה שורה של תביעות בהעבר שלטענתו לא מולאו, בנוין התשלום תוספת איזון בסך 80 ש"ח.

בהסתדרות המורים החליטו להצטרף להסכם השכר רק לאחר שייענו התביעות הייחודיות של המורים בתחום ההצמדה לשכר המהנדסים.

הסתדרות המיקרוביולוגים והביוכימאים, שאף היא אינה מצטרפת להסכם, קובלת על שחיקה של עשרות אחוזים בשכר חבריה. הסתדרות זו מתכוונת להמשיך לשבש את העבודה במעבדות הרפואיות לאחר החג.

פרס לפגישה עם שוורדנאדזה

מאת מרים סוקס ואמנון דנקנר, סופרי „דבר" בארה"ב

שר החוץ שמעון פרס אמר אתמול בפגישה עם כתבים ישראלים בניו־יורק, כי יש לו מידע חדש ממקורות ערביים במזרח התיכון לפיו הרוסים מוכנים לגלות יותר גמישות בעתיד הקרוב לגבי

(המשך בעמ' 2)

פרס לאחר הפגישה עם שולץ (צילום: אי. פי.)

ערב ראש השנה תשמ"ח

אוכלוסיית ישראל מונה 4,375,000 – גידול של 1.4%

„אגד" ו„ארקיע" נערכים לתנועת נוסעים ערה בחג ● המשטרה מתגברת כוחות

מאת אמנון אמר, אריה אגיד, יוסי ליבוביץ ודוד מושיוב סופרי „דבר"

הערב מתחילה שנת תשמ"ח, שנת 5748 לפי המניין העברי. ראש השנה, שהוא חג בן־יומיים גם בישראל, צמוד הפעם לשבת – כך שהשבתון יימשך עד יום א' הקרוב. כל השידורים הרגילים יתנהלו במתכונת שבת.

ערב ראש השנה תשמ"ח נאמדת אוכלוסיית מדינת ישראל ב־4 מיליון ו־375,000 נפש. בנתונים שפירסמה אתמול הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מראים כי אוכלוסיית ישראל גדלה השנה ב־1.4 אחוז. בקרב האוכלוסייה היהודית היה שיעור הגידול נמוך יותר והסתכם ב־1.1 אחוז. בסוף השנה נאמד מספר היהודים ב־3 מיליון ו־590,000 נפש.

(המשך בעמ' 2)

קשיים במימון בניית משדרי „קול אמריקה"

מאת אמנון דנקנר, סופר „דבר" בארה"ב

חוגים ישראליים בוושינגטון היו מודאגים אתמול מהאפשרות המסתמנת, כי ארה"ב לא תתחיל בשנת 1988 בפעולות הבנייה של משדרי „קול אמריקה" בנגב. התוכנית לבניית המשדרים, בהוצאה של 388 מיליון דולר, נתקלת בקשיים תקציביים, והבעיות המשנה להקצבות בבית הנבחרים, הממשלה בתקציב מחלקת המדינה, ורווחו אתמול הדעות, כי אי אפשר יהיה לאשר הקצבה לפעולות בקשר למשדרים לשנה הקרובה.

ישראל ביקשה מן הממשל, כי יתחיל בהוצאה תקציבית כלשהי, של 10 עד 30 מיליון דולר בשלב ראשון וכדי להתחיל לבצע את התוכנית באורח מעשי, אולם בצמרת מחלקת המדינה חלוקות הדעות בקשר למימון התוכנית.

מחלקת המדינה נתונה בלחץ של קיצוצים גדולים בתקציבה, שבמסגרתם מתוכננת פרישתם של 1280 עובדים, מהם בכירים. לפיכך רבים בה אינם מעוניינים, כי ההוצאה על המשדרים תיעשה כבר בקרוב, משום שהיא באה, כמו כל תקציב „קול אמריקה", מתקציב מחלקת המדינה.

בוועדת המשנה דובר אתמול על אפשרות שהנושא ייכתב במכתב לגיוס ובו יפורטו את הבעיות התקציביות של משדרים בנגב, אולם משקיפים אמרו, כי מעטים הסיכויים שיינתן מכתב כזה.

כוננות עליונה בנציגויות האמריקאיות

– מחשש נקמה איראנית ● אתמול תקרית ירייות נוספת ארה"ב – איראן

מאת דן אבידן, סופר „דבר" לענייני ערבים, המהפכנות הלאומית

נשיא איראן עלי חמינאי איים אתמול לנקום בארה"ב על שמסוקיה התקיפו שלושה ספינה איראנית במימי המפרץ הפרסי. בנאומו לפני העצרת הכללית של האו"ם אמר חמינאי: „אני מבטיח כאן בבמה הזו וחשמעות לנשיא כי ארה"ב תקבל תשובה נאותה על מעשה זה הראוי לגינוי". התקפה האמריקאית על הספינה האיראנית היא ראשיתה של השתלשלות אירועים שהשלכותיהם החמורות לא תהיינה מוגבלות למפרץ הפרסי בלבד". משקיפים פירשו את דברי חמינאי כאיום לבצע מעשי טרור נגד יעדים אמריקאיים ברחבי העולם בתגובה על הפגיעה בספינת האיראנית „איראן־אג'אר" לא הרחק מחופי בחריין. אמש הוכרזה כוננות עליונה בכל הנציגויות האמריקאיות ברחבי העולם מחשש לביצוע פעולות טרור איראניות נגד נציגויות אלה. גם ידיד הפרלמנט האיראני, האשמי רפסנג'אני, ובן מפקדי „משמרות המהפכה" חיל־יהים האיראניים השמיעו אתמול איומים לנקום בארה"ב על הפגיעה בספינה „איראן־אג'אר".

אמש אירעה תקרית נוספת בין כלי שיט אמריקאי, מכוח המשימה המשייט במפרץ, לבין רחפת איראנית שניסתה להתקרב לספינה הפגועה „איראן־אג'אר". הרחפת הסתלקה מהאיזור רק לאחר שהפריגטה האמריקאית „ג'ארט" ירתה לעברה כמה יריות אזהרה.

בנאומו אמש בעצרת האו"ם טען נשיא איראן, כי בהתקפה האמריקאית על הספינה

ארה"ב מגבשת אמברגו נשק

ניו־יורק (עיר). – ארה"ב החלה לגבש הצעת החלטה שתונח על שולחן מועצת הביטחון של האו"ם, במטרה להטיל אמברגו על משלוחי נשק לאיראן, בצד לוחם במלחמת המפרץ הפרסי – כך הודיע אתמול שר החוץ האמריקאי, ג'ורג' שולץ.

איראן־אג'אר נהרגו ארבעה אנשי צוות ונפצעו שלושה. הוא הדברים אחרים של המסחר האיראני טענו שהספינה לא עסקה בזריעת מוקשים אלא בהעברת אספקה לחיילים האיראנים המשרתים בנמל בושאהר בדרום המפרץ. במקביל, דרשה אתמול איראן, כי ארה"ב תשחרר מיד את 25 אנשי הצוות של הספינה שנתפסו על־ידה בשבי. הדרישה הושמעה ברדיו טהראן, אשר הכריז כי איראן תגיב באורח תקיף על התקפת הספינה.

(המשך בעמ' 2)

„שמיר ידע על הפגישות עם אנשי אש"ף ופרטיהן" ● חירות לא דנה בסילוק עמירב

מאת דני רובינשטיין, סופר „דבר" בירושלים

העיתונאי צלאח זוחייקה מסאריח ירושלים והישראלי דוד איש־שלום שהשתתפו בפגישות שקיים משה עמירב, אמרו אתמול במסיבת עיתונאים במזרח ירושלים, כי על־פי שורה של סימנים שבידיהם, ידע ראש הממשלה על הפגישות שקיים עמירב עם נציגי אש"ף ועל תוכנן, אבל כי די ברור שלא תמך בהן.

עמירב אמר אתמול, כי יפסיק את פגישותיו עם אנשי אש"ף לאחר שמזכירות תנועת „החירות" החליטה שלא לדון בדרישה להוציאו משורותיה.

זוחייקה ואיש־שלום הציגו אתמול מסמך שנוסח על־ידי עמירב ובו הכרה באש"ף כנציג הפלסטינים והכרה בזכות העם הפלסטיני להגדרה עצמית ולמדינה משלו.

ד"ר סרי נוסייבה לא השתתף אתמול במסיבת העיתונאים, כיוון שעדיין לא החלים מפציעתו.

זוחייקה סיפר, כי איש־שלום אירגן פגישה ראשונה בין נוסייבה ועמירב, ובעקבותיה היו פגישות נוספות בהן נתן עמירב לבני שיחו להבין שהוא מייצג קבוצות ואישים בליכוד התומכים ברעיונותיו.

בפגישה נוספת הצטרף פייסל אל־חוסייני, ששוחרר בינתיים ממעצר מנהלי, ולאחר זאת היו פגישות של נוסייבה עם ח"כ דן מרידור ועם ח"כ אהוד אולמרט מהליכוד. במסיבת העיתונאים הוסיף איש־שלום, שעוד אישים בליכוד היו

(המשך בעמ' 2)

המסמך

בטחון ושלום ליהודים ולפליטים הפלשתינים

ראשי פרקים לקידומו של מו"מ בין הליכוד ואש"ף להסדר ביניים בגדה המערבית מתוך רצון להגיע לחוזה שלום בין העם היהודי והעם הפלשתיני – בארץ ישראל.

● זכות שני העמים על הארץ אינה ניתנת לחלוקה. היא שווה. העוול שנעשה לשני העמים בהיסטוריה עקבות הדם והסבל מחייב את תיקונו במשוואה הבאה: בטחון ושלום לעם היהודי, הגדרה עצמית בחלק מן הארץ ותיקון העוול לפליטים של העם הפלשתיני.

● הנסיון הנמשך זה 100 שנה לפתור בכוח הזרוע את הסכסוך נכשל. הפלשתינים לא יעזבו את הארץ ולא יוותרו על זכותם עליה. היהודים לא יבטלו את המדינה שהקימו בגבולות 1948 ולא יפסיקו את התעצמותם לקיום הבטחון.

● נסיונות להסדר שאינם מתבססים על שיתוף הפלשתינים במו"מ כשותף עיקרי או שתוצאתם לא תהיה הקמת מדינה פלשתינית עצמאית נידונים לכשלון.

(המשך בעמ' 2)

ביטול מכירת הטילים לסעודיה אינו מובטח

מאת אמנון דנקנר, סופר „דבר" בארה"ב

דוברים בממשל האמריקאי הגדירו אתמול כ„מטעות" ידיעות שנתפרסמו בעיתונות האמריקאית ולפיהן החליט הממשל לקצץ בתכנית מכירת הנשק האמריקאי לערב הסעודית, על מנת לעשות אותה למתקבלת יותר על דעתם של מבקרי המכירה בקונגרס.

על פי הפירסומים, דובר על השמטה מתכנית המכירה של 1600 טילי אוויר־קרקע אנטי טאנקיים מסוג „מאבריק". תומכי ישראל בקונגרס טענו, כי הטילים יישנו את מאזן הכוחות במזרח התיכון לרעת ישראל באורח מסוכן.

דוברים בממשל הכחישו את הידיעות האלה ואמרו, כי עדיין לא נפלה כל הכרעה בקשר לצורה הסופית של תכנית המכירה שתובא לקונגרס. אולם משקיפים בוואשינגטון לא הוציאו מכלל אפשרות, כי הממשל אכן יערוך בה שינויים כדי שלא יאולץ, פעם נוספת, למשוך אותה חזרה בעקבות התנגדות הרוב בקונגרס.

שמיר ימנה המועמד לשגריר ישראל באו"ם

מתנגד למועמדי פרס, נוביק וסנה

מאת יוסי מלמן, סופר המדיני של „דבר"

ראש הממשלה יצחק שמיר ימנה את המועמד לשגריר ישראל לאו"ם. שמיר מתנגד למועמדים של ממלא מקומו שמעון פרס.

מקורות מדיניים אמרו, כי על פי ההבנה שהושגה בין השניים, ערב ביצוע הסכם הרוטאציה, יציע פרס את המועמד לתפקיד שגריר ישראל לוואשינגטון וראש הממשלה את השגריר לאו"ם. עתה, לאחר שנתמנה משה ארד, מועמדו של פרס לשגריר בוואשינגטון, מחפש ראש הממשלה מועמד משלו, ולפי שעה אין לו עדיין מועמד.

עם זאת, הדגישו מקורביו של שמיר, כי בכל מקרה הוא דוחה על הסף את מועמדותם של נמרוד נוביק, יועצו המדיני של שר החוץ ושל אפרים סנה, מי שהיה ראש המנהל האזרחי ביהודה ושומרון. המקורבים אמרו, כי מועמדותם של השניים נושאת אופי של „מינוי פוליטי".

השגריר בנימין נתניהו הודיע, כי יפרוש מתפקידו באו"ם בעוד כשלושה חודשים.

קרא ב דבר וב דבר השבוע של ראש השנה

ישראל, ארבעה עשורים: שיחות עם אשר לוי – קרב לטרון. יוסי אלפי – עליה למעברה, עמוס ספיר ועמירם פיון – פנחס ספיר, יוסף גבע – מלחמות, אב ובנים, יאיר עוזן – מלחמת לבנון / שלמה גינוסר, אבירמה גולן, ניבה לניר, טלי זליגר, אמיר אורן.

אברהם ב. יהושע: ...

הפלשתינאים – התקווה היא המולדת / דני רובינשטיין

הפער – לא רק השירותים, גם האשליה מתה / יעל פישביין

...

דבר לאשה ההוה: זאת היתה השנה שהיתה

בריצועת הבטחון, השבוע / חיים גורי

לעשות חיים בוואנגה / חנה זמר

...

חני אשר, עליזה ולך. יאיר גרבוז, אמנון דנקנר, יגאל תומרקין, דן בן־אמוץ, אלי שי, הרצל אורליך, יגאל משיח

...

מזג האוויר

(ע). – תחזית מזג האוויר ליום ד': הלוות ללא שינוי. טמפרטורות המינימום והמקסימום החזויות ליום ד': ירושלים, 16 עד 26. רמת הגולן, 15 עד 28. נהריה, 21 עד 29. צפת, 17 עד 26. חיפה, 22 עד 29. טבריה, 18 עד 34. נצרת, מקסימום 27. עפולה, 17 עד 31. שומרון, 17 עד 28. תל אביב, 21 עד 29. נמל תעופה בן גוריון, מינימום 20. עזה, 21 עד 28. באר־שבע, 16 עד 31. אילת, 23 עד 36.

בוא ותראה איך פועלים טוב יותר

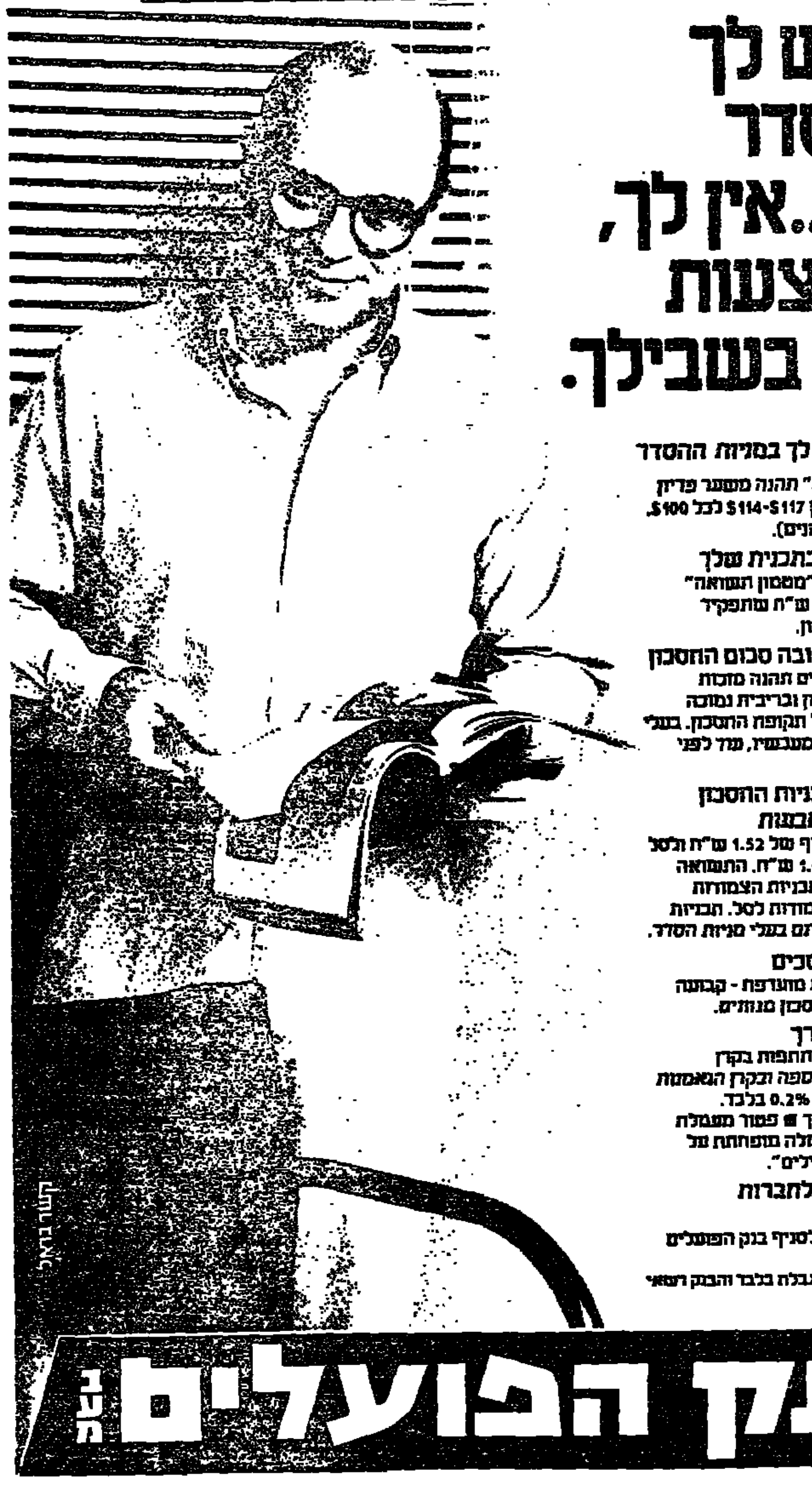

גם אם יש לך מניות הסדר וגם אם... אין לך, יש לנו הצעות מעניינות בשבילך.

■ **עד 117$ לכל 100$ שיש לך במניות ההסדר**

בתכנית החסכון "מסמון תשואה" תהנה משער פדיון מוגדל על המניות שברשותך. בין 114-117 לכל 100$, לפי אורך תקופת החסכון (2-5 שנים).

■ **הבנק מפקיד כסף שלו בתכנית שלך**

הבנק יפקיד על חשבונו בתכנית "מסמון תשואה" סכום של עד 45 ש"ח על כל 955 ש"ח שתפקיד בתכנית, לפי אורך תקופת החסכון.

■ **משיכת יתר מועדפת בגובה סכום החסכון**

בתכניות החסכון של בנק הפועלים תהנה מזכות למשיכת יתר בגובה סכום החסכון ובריבית נמוכה (פריים + 1% לחודש), למשך כל תקופת החסכון. בעלי מניות ההסדר יהנו מזכות זו כבר מעכשיו, עוד לפני תחילת החסכון.

■ **שער הצמדה עדיף בתכניות החסכון הצמודות לדולר ולסל המטבעות**

כספך יוצמד לדולר לפי שער עדיף של 1.52 ש"ח ולסל המטבעות לפי שער עדיף של 1.62 ש"ח. התשואה הכוללת מגיעה ל-8.4% לשנה בתכניות הצמודות לדולר ול-7% לשנה בתכניות הצמודות לסל. תכניות אלו מתאימות במיוחד לאלו שאיתם בעלי מניות הסדר.

■ **הלוואות משופרות לחוסכים**

הלוואות ל-4 עד 12 חודש בריבית מועדפת - קבועה ומשתנה, למצטרפים למסלולי חסכון מנוזים.

■ **קרנות נאמנות וניירות ערך**

החודש תוכל לרכוש תעודות השתתפות בקרן הנאמנות "קשת" - ללא שער הוספה ובקרן הנאמנות "חיק" בשער הוספה מופחת של 0.2% בלבד.

■ פטור מעמלת יעוץ בניירות ערך ■ פטור מעמלת מידע מפורט על ניירות ערך ■ עמלה מופחתת על ניהול תיק השקעות בחברת "פעילים".

■ **24 מוקדי יעוץ מיוחדים לחברות ולמשקיעים פרטיים**

לפרטים מלאים היכנס עוד היום לסניף בנק הפועלים הקרוב אליך.

■ תכניות אלו מוגבלות לתקופה מוגבלת בלבד והבנק רשאי לשנותן או להפסיקן בכל עת.

בנק הפועלים

לחברי ההסתדרות ובני ביתם

תהא שנת תשמ"ח

- שנת שלום ובטחון;
- שנת עבודה ויצירה;
- שנת ביצור חישגי העובדים, הגנה על חופש פעולתה המקצועית של ההסתדרות ועצמאות מפעלה הסוציאליים, הארגוניים והמשקיים;
- שנת יציבות כלכלית והתעצמות משקית וחברתית;
- שנת הגברת העליה והקליטה מתפתנות ישראל;
- שנת הרחבת השיוויוניות וצמצום הפערים החברתיים;
- שנת העלאת פריון הייצור והגברת הייצוא;

השנה הבאה עלינו לטובה ולברכה

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל — הועד הפועל

ישראל קיסר ח"כ, המזכיר הכללי של ההסתדרות

ישראל, ערב ראש השנה תשמ"ח

صورة من الأصل

המשטרה מבקשת הנחיות מחריש לגבי חקירות המפגשים עם אש"ף

מאת נתן רותי, סופר "דבר" לענייני משטרה

במטה המשטרה, רב ניצב דוד קראוס, ביקש מהיועץ המשפטי לממשלה שינחה את המשטרה בחקירת אנשי ציבור וחברי כנסת שנפגשו עם אנשי אש"ף נוכח קשיי אנשי משטרה בחקירות אלה.

במסיבת עיתונאים שהתקיימה אתמול עם כתבים לענייני משטרה בירושלים אמר המפכ"ל, כי המשטרה נתקלת בקשיים בחקירת אנשי ציבור שנפגשו עם אנשי אש"ף. הוא ציין כי עוזר ראש אגף החקירות, תנ"צ זכריה בנאי, שיגר את המכתב ליועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש.

"אין גורם ממשלתי שמוסמך להגיד לנו שהביקורים או הפגישות עם אנשי אש"ף נעשו ללא רשות. אנחנו לא יודעים אם הפגישות הללו נעשו ברשות או לא ברשות. בעקבות הפגישות של חברי כנסת עם אנשי אש"ף הם יוזמנו לחקירה במשטרה, אבל ברוב המקרים חברי הכנסת ואנשי הציבור שומרים על זכות השתיקה ולנו לא נותר אלא לערוך סיכומי חקירה ולהעבירם ליועץ המשפטי לממשלה להחלטה", אמר המפכ"ל.

"נראה לי, כי את ההנחיות לגבי דרך הטיפול במקרים כאלה צריכים לתת אנשי משרד החוץ, ומשרד ראש הממשלה, מאחר שהמשטרה איננה מכוונת את הנפגשים בכל דרך שהיא. גורם מוסמך חייב לסווג את הפגישות כחוקיות או כבלתי חוקיות. תפקידנו לחקור ולא לסווג. היו כבר דיונים בנושא בעייתי זה אך הם לא הביאו עדיין לכדי פתרון."

מנסח נאומיה של תאצ'ר, עתונאי ישראלי לשעבר

שרמן: לה פן הוא הפוליטיקאי הצרפתי היחיד התומך בישראל

מאת דליה שחורי וגדעון קרץ, סופרי "דבר"

לונדון (מיוחד ל"דבר"). – "האנשים שהרשיעו אותי ואת לה פן מחששים עימות עמנו במקום חדירתיה, ואולי הם גם האנשים שניהלו את המסע נגד רייגן בעניין ביקורו בבית הקברות בביטבורג", אמר ל"דבר" אתמול סיר אלפרד שרמן, מי שהזמין את מנהיג החזית הלאומית בצרפת, ז'אן מארי לה פן לבקר בבריטניה.

שרמן היה אתמול במרכז שערוריה אחרי שהעתונים ציטטו את דבריו במסיבת עתונאים "האס.אס. היו קרבנות היטלר לא פחות מהיהודים.

אלפרד שרמן

אילולא היטלר, הם היו הופכים לאנשים הגונים אך הם נהפכו למפלצות ונהרגו".

שרמן טען באזני, כי דבריו הוצאו מהקשרם וסולפו בכוונה. בקשר לביקור רייגן בביטבורג אמר, כי ראשית, רייגן הוא ידיד של ישראל ואין צורך להתקיפו בגלל סמל, ושנית, הצעירים שמתו לפני 40 שנה הם קרבנות של החינוך והעיצוב שניתן להם על ידי השטן היטלר, אשר הפך אותם למפלצות.

בעניין לה פן אמר שרמן, כי כוונתו היתה להביא לידיעת היהודים כי לה פן תומך ביהודים ומתנגד לאש"ף, בניגוד למנהיגים סוציא־ליסטים. הארגונים היהודיים הם אלו שמנסים להפוך אותו לאנטישמי.

"לה פן הוא היחיד בין הפוליטיקאים הצרפתים שתומך בישראל. האימרה העממית אומרת: אל תבדוק שיני סוס שקיבלת במתנה".

פאריס, מיוחד ל"דבר". פרסים על מגעים של מנהיג "החזית הלאומית" ז'אן מארי לה פן עם אישים יהודים וישראלים בכירים מתפרסמים היום בעתון "לה קוטידיין דה פארי". הגילוי המדהים ביותר המתפרסם הוא כי מיגאי יהודי בריטי בכיר, סר אלפרד שרמן, ניסח עבור לה פן כיוזת הצעה לדברי הבהרה על התבטאויותיו בנושא תאי הגאזים.

שמיר ידע על הפגישות

(המשך מעמ' 1)

אמורים לדעת על השיחות, וכהם השרים ארנס וקצב וראש לשכתו של שמיר, צחי הנגבי.

ח"כ צ'אצ'ילי ביטון, שהשתתף גם הוא במסיבת העתונאים, סיפר כיצד העביר את המסמך שניסח עמירב לידי יאסר ערפאת בז'נווה ואת תשובת ערפאת (ובה שלושת התנאים לכנ"מ), הוא העביר, כזכור, לידיעתם של ראש הממשלה שמיר וממלא מקומו שמעון פרס.

איש־שלום האשים את ראש הממשלה שמיר, שלדבריו הפסיד את הפגישות בכך שגרם לצו מעצר מנהלי נוסף לפייצל חוסייני. לדעת איש־שלום, גם ההפצצות על מחנה עין אל־חילווה בלבנון באו כדי לחסל יוזמות השיחות אלה.

מזכירות "חירות"

סופר "דבר" לענייני מפלגות מוסר:

חבר הנהלת "חרות" משה עמירב, אמר אמש שבעקבות החלטת מזכירות "חרות" שלא לדון בכלל בעניינו הוא יפסיק כבאן ולהבא את פגישותיו עם אנשים המזוהים עם אש"ף אבל ימשיך במאמצו לגבש קו מתוך בתנועת ה"חירות". עמירב אמר, שהוא גאה שמפלגתו הוכיחה שהיא מפלגה דמוקרטית.

מזכירות תנועת ה"חירות" החליטה אמש שלא לדון כלל בדרישה לגרש את עמירב. לאחר שח"כ מאיר כהן אבידוב העלה את הטענות שלו נגד עמירב, אמר יו"ר המזכירות משה ארנס שהפרשה נופחה בתקשורת מעבר לכל פרופורציה ושהמזכירות איננה הפורום המתאים לדון בתכונתו של אדם בתנועה.

מזכירות "חירות" פירסמה אמש הודעה השוללת מכל וכל מו"מ עם אנשי אש"ף, ושמיר חזר על עמדת הליכוד שלפיה לא תהיה הסכמה לוועידה בינלאומית.

בטחון ושלום

(המשך מעמ' 1)

● הנציג הרשמי והבלעדי של העם הפלשתיני לכל הסדר הוא אש"ף. בלעדיו אין טעם להגיע להסדר כלשהו, מאידך אין טעם להגיע בישראל להסדר כלשהו ללא הליכוד.

● המצב הפוליטי כיום אינו מאפשר יוזמה מדינית של המערך ללא הליכוד. מכאן שגם הוועידה הבינלאומית לא תתקיים. מאידך אפשרית יוזמה נגדית של הליכוד כלפי הפלשתינים אם תהיה כדיים הימנות לכך. יוזמה כזאת לא תיתקל בסירוב של המערך או השמאל בישראל. ההערכה היא כי בתום פגרת הקיץ של הכנסת (לקראת ספטמבר) יפרוש המערך מן הממשלה ותקום ממשלת ליכוד צרה (61 מנדטים) בשני המקרים גם כאשר המערך בממשלה, ועל אחת כמה וכמה כאשר הוא באופוזיציה יש לליכוד עניין לפתוח ביוזמה מדינית.

● למספר אישים בכירים בליכוד הוגשה ביוזם אלה תוכנית להסדר המתבססת על הקמת איזור המינהל הפלשתיני העצמי ביהודה, שומרון ועזה (הגדה הרצועה) בשטח זה המשתרע בערך על פני 5,000 קמ"ר ישכון אזור "המינהל הפלשתיני העצמי". בירתו של המינהל הפלשתיני תהיה במזרח ירושלים.

● לישראל מבטיח הסדר הביניים בטחון ואפשרות לקיים את ההתנחלויות ביהודה ושומרון בהיקף קבוע ומוקפא.

● מוצע להתקדם במסגרת התוכנית להסדר ביניים אשר יביא בתוך שנה להקמת המינהל העצמי הפלשתיני בהיקף סמכויות של כמעט מדינה (התוכנית רצ"ב). הסדר ביניים כזה מעניק יתרונות ברורים לשני הצדדים ומשאיר גם אופציה להפסקת המו"מ ולהשארת המצב כמות שהוא.

● תנאי הכניסה למו"מ:
א. הכרה הדדית.
ב. הפסקת פעולות עוינות.

משה עמירב

זכו בפיס

בהגרלת רב־פיס של מפעל הפיס מס. 39.'87 שהתקיימה ביום 22.9.'87 זכו הכרטיסים הבאים:

ב"וילה + וולוו" זכה הכרטיס 504061

בסך 10,000 ש"ח זכו המספרים:
541915 : 507554 : 274390 ;
776971 ; 610747 : 585479 ;
.837074 : 809904

בסך 1,000 ש"ח זכו המספרים:
; 031564 : 019363 : 008111
; 088758 : 044573 : 042244
; 118098 : 110554 : 098022
; 158247 : 158010 : 121456
; 182311 : 175378 : 161372
; 307598 : 283615 : 256434
; 392443 : 324619 : 307640
; 466694 : 456033 : 441746
; 526556 : 517983 : 508586
; 537776 : 533532 : 532293
; 599470 : 599383 : 571527
; 635142 : 620238 : 605332
; 677155 : 668840 : 655622
; 692200 : 691018 : 683245
; 695624 : 693097 : 692253
; 727523 : 712497 : 702965
; 767734 : 760096 : 746580
; 791249 : 790046 : 769279
; 830904 : 816867 : 799522
; 852798 : 852288 : 845586
; 869961 : 862655 : 859896
.886900

בסך 200 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב: 1695 ; 5248 ; 5326 : 8373.

בסך 100 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב: 357 : 743.

בסך 25 ש"ח זכו הכרטיסים שמספריהם מסתיימים ב: 360 ; 507 ; 597 ; 761.

כל הכרטיסים שמספריהם מסתיימים בספרה 5 ; 7 ; 9 זכו בסך של 2.50 ש"ח.

רק הרשימה הכוללת של תוצאות ההגרלה מחייבת את מפעל הפיס.

דבר DAVAR

המאוחד עם למרחב

העורכת חנה זמר
משנה לעורך דוד פדהצור
מזכיר מערכת מרדכי ברקאי
מנהל כללי אמנון ברזילי

המו"ל – "דבר" בע"מ
נדפס בדפוס דבר בע"מ

המערכת המנהלה תל־אביב
רח' שינקין 45, ת.ד. 199
מיקוד 61001
טלפון 286141 (6 קווים)

מחלקת המודעות
טלפונים ישירים
286156, 281860, 298032

סניפים:
ת"א, בית "דבר" רח' שינקין 45
טלפון 286141, מיקוד 65233

ירושלים:
המערכת: רח' המלך ג'ורג' 16
בית מאזיה קומה ג'
טלפון 242203, מ. 94229

חיפה: רח' הנביאים 27
טלפונים 3־2־642111, מ. 33106

מתכונת־שבת בבתה"ח של קופ"ח – מיום ראשון

מאת דנקה הריש, סופרת "דבר"

חטיבת הרופאים בבתי־החולים של קופת־חולים החליטה אתמול כי הרופאים יעבדו במתכונת שבת בכל יום בשני בתי חולים אחרים החל מיום א' הקרוב. מהנהלת קופת־חולים נמסר אמש כי דרישת הרופאים אבסורדית ומטרתה להשתמש בחולים.

"העיצומים הם תגובה לסחבת ההתשה בדיונים עם נציגי הרופאים על דרישתם להפעלת חדרי ניתוח ובתקנים אחרים במסגרת משמרת שניה" – נמסר לסופרת "דבר". בהנהלת הקופה נמסר כי נעשו מאמצים עליונים בדיונים שנערכו עם הרופאים.

המקור בהסתדרות הרופאים מסר כי יו"ר ההנהלה המרכזית של קופת־חולים, פרופ' חיים דורון, עומד לצאת ביום א' הקרוב לארה"ב. "אנחנו מקווים כי במצב שיווצר בבתי־החולים בתחילת השבוע הבא יבטל פרופ' דורון את צאתו לארה"ב ויפעל לקידום ולקיום המו"מ עם הרופאים", ציין המקור.

מזכירות החטיבה קבעה אתמול לוח עיצומים לשבוע הבא. ביום א' יעבדו במתכונת שבת בתי־החולים "בילינסון" ו"קפלן", ביום ב' "כרמל" ו"לוינשטיין": ביום ג' "סורוקה" ובית החולים המרכזי בעפולה; ביום ד' "מאיר" וכל בתי החולים הפסיכיאטריים, ביום ה' "השרון" וכל בתי החולים הגריאטריים.

אוכלוסיית ישראל

(המשך מעמ' 1)

כ־45 אחוז מאוכלוסיית המדינה, שהם קרוב ל־2 מליון נפשות, מתגוררים ב־11 ערים שבכל אחת מהן 100,000 תושבים ויותר. העיר הגדולה ביותר היא ירושלים, שבה מתגוררים 477,000 תושבים. אוכלוסיית תל אביב־יפו נאמדת ב־318,000 ואוכלוסיית חיפה ב־233,000 תושבים. במהלך השנה נרשמו קרוב ל־100,000 לידות, שלושה רבעים מהן לידות של יהודים.

בשנת תשמ"ז נרשמו בארץ כ־12,000 עולים, לעומת 9,200 בשנת תשמ"ו.

שיפור בתעסוקה

שנת התשמ"ז שנסתיימה היתה טובה מבחינה תעסוקתית וחל בה שיפור ניכר בתעסוקה לעומת השנה שקדמה לה. מספר ההזמנות לעובדים גדל ב־20 אחוז והגיע בממוצע חודשי ל־21,179 לעומת כ־18,078 בלבד בשנת תשמ"ו. פרטים אלה מסר המשנה למנכ"ל שירות התעסוקה דוד מגע.

גם במספר המובטלים חל צימצום ובשנת תשמ"ז הגיע מספרם בממוצע חודשי ל־16,159 בלבד לעומת 21,807 מובטלים בתשמ"ו.

בנתיבות, יקנעם, ירוחם, שדרות ואופקים אחוז המובטלים היה גבוה מהממוצע הארצי. גם מספרם של דורשי העבודה שפנו בתשמ"ז ללשכות שירות התעסוקה הצטמצם ועמד על 35,877 בממוצע חודשי לעומת 42,296 בתשמ"ו.

תנועה יבשתית ואווירית מוגברת צפויה היום לקראת ראש השנה תשמ"ח. "אגד" העמיד 3,750 אוטובוסים לרשות מליון נוסעים העומדים לצאת לבילוי החג מחוץ לבתיהם. 12,000 נוסעים יעברו היום בנמל בן־גוריון.

המשטרה נערכת

המחוז הצפוני של המשטרה נערך לקראת החגים בכוחות מתוגברים הכוללים מאות שוטרים, אנשי משמר־הגבול והמשמר האזרחי, בשילוב היחידה המחוזית של משטרת התנועה להבטחת הסדר הציבורי בחופי הים, בתחנות הרכבת, בטרמפיאדות, בכבישים ובבתי־הכנסת.

תכונה בשווקים

כמדי חג גם השנה ניכרת בשווקים תכונה רבה. קונים רבים ממלאים את השווקים והמרכולים הגדולים ורוכשים את כל מצרכי החג. יש שפע של ירקות, פירות, דגים ובשר.

מחירי הירקות כגון עגבניות ומלפפונים התייקרו בימים האחרונים: עגבניות בין 4.5 – 3 ש"ח הק"ג, והמלפפונים נמכרו במחיר של 3.5 – 2 ש"ח הק"ג.

הרצוג: לגבש יוזמת החוקה
רבין: נתיבים חדשים לפיתוח

יורם לוי, סופר "דבר" מוסר, כי נשיא המדינה חיים הרצוג תומך ביוזמה לגבש חוקה למדינת ישראל. בברכה לאומה לרגל השנה החדשה, שישודרו ברדיו ובטלוויזיה, אומר הנשיא כי לדעתו "הגיעה העת לקיים דיון לאומי יסודי וארפלוני, על בסיס הסכמה לאומית רחבה בסוגיית עיצובה של חוקה לישראל, חוקה אשר תעגן את עקרונות חייה של המדינה ותבטא את הדמוקרטיה הישראלית, ואשר תשקף את המאחד ואת המייחד אותנו כאומה, כפועל יוצא ממגילת העצמאות וכמתחייב ממציאות החיים בישראל אחרי 40 שנות מדינה".

בהתייחסו לקטל בדרכים אומר הנשיא הרצוג כי הוא "נחרד משוויון הנפש האכזרי שאנחנו מגלים כלפי המאורה הזאת, כאילו שכחנו והקלנו ראש בקדושת החיים וערכם. מדוע תהיה תגובתנו הלאומית כה אדישה, רק מפני שהאויב איננו חיצוני אלא אויב פנימי ששמו רשלנות, שחצנות, אי־התחשבות וחוסר יעילות?"

באיגרת ששיגר שר הבטחון לחיילי צה"ל לרגל ראש השנה תשמ"ח אמר: "שוב אני מבקש ללחוץ ידו של כל אחד מכם ולהודות על המאמץ, על הנכונות, התרומה, הרצון הטוב והיכולת הרבה שהפגנתם בשנה החולפת, כדי להבטיח חייהם של תושבי מדינת ישראל ולכבד את בטחונה".

פלד: שקט בגבול

יוסי ליבוביץ, סופר "דבר" בגליל המערבי מוסר:

"המלחמה שאנחנו מנהלים נגד המחבלים היא מלחמה מתישה מאד, מלחמה נבונה כאשר המשימות של האויב הן לפגוע בכל מה שקשור ושייך למדינת ישראל", אמר אלוף פיקוד הצפון יוסי פלד בטקס הרמת הכוסית המסורתית לכבוד השנה החדשה שנערך אתמול בפיקוד הצפון.

גורמי בטחון מעריכים שה־3 שנמלטו מהכלא עדיין בישראל

מאת אמיר רוזנבליט, סופר "דבר"

גורמי בטחון מעריכים כי שלושת האסירים הבטחוניים שנמלטו שלשום בבוקר מכלא נפחא בנגב נמצאים עדיין בתחומי ישראל. עם זאת, נבדקות גם אפשרויות נוספות, כגון הסברה שהם הצליחו לחצות את הגבול לכיוון מצרים.

כוחות גדולים של צבא, משטרה ושירות בתי־הסוהר המשיכו אתמול, זה היום השני, בסריקות החיפושים באיזור מצפה־רמון כשהם מסתייעים במסוקי חיל האוויר ובכלבי גישוש. בין הכוחות המחפשים נמצאת גם היחידה המיוחדת של שירות בתי־הסוהר לדיכוי מהומות, אשר פועלת בתיאום עם קציני צה"ל המפעילים את החיילים מתוך פיקוד קדמי שהוקם על־יד שערי הכלא. מחסומים הוצבו לאורך הכביש מצפה רמון – שדה בוקר – רמת הנגב, במקביל הועמדו ישובי איזור רמות הנגב בכוננות גבוהה.

קצינים במשטרת מחוז הנגב הביעו אתמול זעם רב על המנהל של שירות בתי הסוהר שאפשר, לדבריהם, את בריחת האסירים ומאלץ את המשטרה לרתק כוחות גדולים לצורך החיפושים במיוחד ערב חג.

חיילים רבים סיירו אתמול בחורבות מצפה רמון וערכו סריקה בתוך מאות בתים נטושים, המצאים בעיירה.

ועדת החקירה הפנימית, שמינה נציב שירות בתי הסוהר גונדר רזו מימון לבדיקת נסיבות הבריחה של האסירים תגיש את מסקנותיה רק בעוד 10–14 יום. חברי הוועדה, סגן ראש מחלקת המודיעין בשירות בתי הסוהר, סגן גונדר אריה שהיר, וקצין המבצעים של המרחב הצפוני בשב"ס רב כלאי שמואל קבב, שהיום בכלא מאז הבריחה ומנהלים חקירה אינטנסיבית.

75 ש"ח תוספת – מנובמבר

(המשך מעמ' 1)

סעיפיו העיקריים של ההסכם שיחתם היום הם:

● תוספת שכר – כל העובדים במגזר הציבורי יקבלו תוספת שכר אחידה של 75 שקלים לחודש. תוספת השכר מורכבת מתוספת של 71 שקלים המהווים חמישה אחוזים מהשכר הממוצע במשק וארבעה שקלים תוספת יוקר לתוספת השכר. מועד תשלום תוספת השכר יהיה במועד תשלום משכורת אוקטובר המשולמת בתחילת נובמבר. במועד זה אמורה להיות משולמת גם תוספת יוקר של קצת יותר מחמישה אחוזים, היא תשולם בנוסף לתוספת השכר עליה הוחלט אתמול.

● חברות ממשלתיות – עובדים בחברות ממשלתיות שלהן הסכמי שכר במסגרת מפעלית או ענפית לא יקבלו את תוספת השכר. חברות שאין להן הסכמי שכר כאלה, ייכללו במסגרת ההסכם החדש. בקווים כלליים תהיה החלוקה בין חברות עסקיות ולא עסקיות, כאשר החברות העסקיות לא ייהנו מההסכם החדש.

● קיצור שבוע העבודה – בהסכם השכר ייקבע כי במסגרת ההסכם בשנה הבאה יוחל בתהליך קיצור שבוע העבודה. תוקם ועדה לבדיקת דרכי המעבר לשבוע עבודה בן חמישה ימים. הוועדה תחל בעבודתה כבר בשבועות הקרובים וסיום המעבר לשבוע עבודה מקוצר אמור להסתיים עד סוף שנת 1988. הפחתת מספר השעות השבועיות לא יבוצע השנה, למעט הפחתת שתי שעות שבועיות מאלה העובדים 47 שעות בשבוע.

● פיצוי לגימלאים – נושא הפיצוי ייבדק על־ידי ועדה מיוחדת שתוקם לצורך כך. הוועדה אמורה להגיש בקרוב את מסקנותיה לשר האוצר.

● שכר המינימום – כתוצאה מתשלום תוספת היוקר ותוספת השכר יועלה שכר המינימום ב־1 באוקטובר מ־525 שקלים ל־580 שקלים במגזר העסקי ול־660 שקלים במגזר הציבורי.

● הסכם השכר הבא – כדי למנוע סחבת במשא־ומתן בשנה הבאה סוכם בין הצדדים כי המו"מ הבא יוחל כבר בפברואר הקרוב.

קיסר: פרים פולימר

"המשא־ומתן על הסכמי השכר בשרות הציבורי התנהל זמן ממושך בתנאים פוליטיים וכלכליים קשים ביותר. עם זאת סוכם עם שר האוצר שלקראת הסכמי השכר הבאים יוהלו ההסתדרות והממשלה בדיונים רצופים, החל מפברואר הקרוב, במגמה ליישם את ההסכם החדש כבר בראשית מאי 88" – אמר אתמול מזכ"ל ההסתדרות ישראל קיסר במפגש המסורתי של עובדי בית הוועד הפועל שהתקיים לקראת ראש השנה.

קיסר ציין, שאם תרד האינפלציה השנתית לשיעור חד־ספרתי תסכים ההסתדרות שכל איגוד מקצועי ינהל את המו"מ בנפרד.

בהתייחסו להסכם השכר שהתגבש בימים האחרונים אמר קיסר, שההסתדרות השיגה את רוב היעדים שהציבה בפניה לפני חתימת ההסכם: הושגה תוספת גלובאלית לכל העובדים, התשלום לא יוצל וייתנן בתשלום השכר השוטף החל ממשכורת אוקטובר שתשולם בראשית נובמבר, ההסכם יחול גם על עובדי החברות הממשלתיות שאינם מקבלים שכר על בסיס ענפי־עסקי, הגימלאים ישנו ועוד.

כוננות עליונה בנציגויות

(המשך מעמ' 1)

בנאומו תקף ח'מינאי את הנוכחות הצבאית האמריקאית במפרץ הפרסי שהפכה איזור זה, לדבריו, "לחבית חומר נפץ". הוא שלל מחדש את החלטת מועצת הבטחון 598 להסדר הסכסוך בין אירן לעיראק. לדבריו, אירן לא תאמין שום יוזמת הסדר של האו"ם מבלי שארגון זה יוקיע קודם כל את עיראק כמדינה שפתחה במלחמה ויעניש אותה על כך. בשעת נאומו עזבו את אולם העצרת הכללית הנציגים האמריקאים, העיראקים והסעודיים.

אספנת מלחמה איראניות נתקפה וארבעה נפצעו כאשר מסוק אמריקאי תקף ספינה איראנית שהניחה מוקשים במפרץ, נאמר בהודעה שפורסמה אתמול על־ידי משרד ההגנה בוואשינגטון. ההודעה מציינת, כי כאשר עלו אנשי צבא אמריקאיים על סיפון האוניה האיראנית הם מצאו בה עשרה מוקשים. עשרה מלחים איראניים שהיו באוניה הועברו לאוניה אמריקאית, שם קיבלו שניים מהם טיפול לאחר שנפצעו קשה.

הפנטאגון מסר אתמול, כי נראה, שהכוחות האיראנית הספיקה להטמין לפחות ששה מוקשים במימי המפרץ, במרחק 70 ק"מ מבחריין, כאשר התקפה. ביום שני נמצאת באוש רקטות ומסקלים על־ידי מסוק אמריקאי. דובר הפנטאגון, פרד הופמן, מסר כי צוות המסוק הגיע למסקנה שהתגובה האיראנית עסקה בהנחת מוקשים לאחר מעקב קצר אחרי הכוונה.

הנשיא רייגן הכריז אתמול, כי התקפת הספינה האיראנית על־ידי מסוק אמריקאי במפרץ היתה מהגרעת עליה העתק הבינלאומי והאשים את אירן בהחרפת המתיחות באיזור. "עשינו את מה שהחוק מתיר במים בינלאומיים", אמר רייגן בתגובתו הפומבית הראשונה על הגנות האיראנית. כאשר נשאל הנשיא אם הוא חושש מפעולות תגמול איראנית השיב "לא חושש".

שר החוץ הסובייטי אדוארד שווארדנדזה אמר שלשום בערב, כי התקפת המסוק האמריקאי על ספינה איראנית מוכיחה מה מידת הסכנה הטמונה בריכוז כוחות ימיים במפרץ. "אנו יודעים שהתפתחות זו יכולה לגרום רק לסיבוכים", אמר שווארדנדזה.

החלטת ביה"ד הרבני בעניין נקש תפורסם ב־5 באוקטובר

מאת יורם לוי

בית־הדין הרבני בירושלים יפרסם ב־5 באוקטובר את החלטתו בעניין בקשת פרקליטות המדינה לבטל את צו עיכוב היציאה נגד ויליאם נקש.

כזכור הוצא הצו לבקשת אשתו של נקש שחששה כי אם יוסגר לא יתן לה גט ויותירה עגונה. לטענת פרקליטות המדינה טענה זו נועדה למנוע את ההסגרה. בסיכומים שהוגשו על־ידי פרקליט מחוז ירושלים עו"ד יוסף בן־אור, הוא טען בין היתר כי לבית הדין הרבני אין סמכות לעכב את יציאתו של נקש וכי היועץ המשפטי לממשלה בווש ברשותו להסגירו לצרפת.

לפני זמן מה בוטל צו עיכוב אחר שהוצא נגד נקש לבקשת תושב ירושלים, שטען כי נקש השתמט מתשלום דמי שכירות. עוד התברר כי נקש קיבל לפני שלוש שנים הלוואה בבנק ספחות לאחר שהציג לבנק הסכם מזויף לשכירת דירה.

פרס לפגישה

(המשך מעמ' 1)

אתמול בבוקר נפגש פרס לשיחה קצרה, בת 20 דקות עם מזכיר המדינה שולץ, חלקה נערך בארבע עיניים וחלקה בהשתתפות השגריר משה ארד ועוזרו של שולץ לענייני המזרח התיכון ריצ'ארד מרפי.

בפגישה מסר שולץ לפרס על השיחות שקיים בראשית השבוע עם עמיתו הסובייטי שווארדנדזה וסיפר לו, כי נושא המזרח התיכון והוועידה הבין־לאומית כלל לא עלה בשיחותיהם, אולם נדון בקצרה בנושאי העבודה שלהם. לעומת זאת אמר שולץ לפרס, כי נושא זכויות האדם תפש מקום מרכזי בשיחות ושולץ הביע אופטימיות לגבי התקדמות בתחום זה.

פרס אמר, כי ימשיך במאמציו לכינוס ועידה בין־לאומית ושלל בחריפות את הדעה, כי תהליך הוועידה הבין־לאומית מת. "זהו סוות מרומה" אמר. פרס אמר, כי קיוה שרעיון הוועידה הבין־לאומית יזכה לתנופה לפני השגת ההסכם בין שתי המעצמות על הטילים באירופה, מפני שברה"מ היתה מעוניינת ברצון טוב של דעת הקהל האמריקאית לפני ההסכם, ומתוך כך הייתה מוכנה לוויתורים בעניין תהליך השלום במזרח התיכון. אולם הוא הוסיף, כי עדיין צפויים חודשים אינטנסיביים ביחסים בין שתי המעצמות עד החתימה על ההסכם. ככל הנראה בסוף נובמבר, וניתן לנצל זאת לקידום תהליך הוועידה הבין־לאומית.

תהליך השלום במזרח התיכון, הוא סירב להרחיב דברים בנושא זה אולם אמר, כי בפגישתו היום עם שר החוץ הסובייטי אדוארד שווארדנדזה ינסה לבדוק אם באמת חל שינוי בעמדה הסובייטית.

אתמול אמרו מקורות ישראליים בוואשינגטון, כי בפגישה שהיתה בסוף השבוע בין נציגים של ישראל וברה"מ בווירג'יניה, ליד וואשינגטון לא ניכרה תפנית ביחסם של הסובייטים לתהליך המדיני. הפגישה נערכה במסגרת סמינר שנערך מטעם מכון מחקר המקורב לשדולה הפרו־ישראלית בוואשינגטון, והשתתפו בה המומחה לענייני המזרח התיכון בשגרירות ברה"מ אולג דרוקובסקי ויועצו של שר החוץ ד"ר נמרוד נוביק. מקורות בוואשינגטון אמרו, כי היחס הסובייטי הוא בבחינת "יין ישן בבקבוק חדש של רוחות גלאסנוסט", וכי נאומו של דרוקובסקי בסמינר ושיחתו עם נוביק היו "נעימים וחיוביים בבחינת הצורה, אך שמרניים מבחינת התוכן".

פרס אמר אתמול בניו־יורק, כי התזוזה המדינית הסובייטית כלפי ישראל אינה עונה על הציפיות אמנם, אולם בכל זאת יש להודות, כי קיימת תנועה איטית המתבטאת בשיחרור אסירי ציון בהקלות לגבי קיום אורח חיים יהודי בברה"מ, בהגדלת מקבלי אישורי הגירה ובהארכת שהותה של המשלחת הקונסולארית הרוסית בישראל.

מפלגת העבודה

לכל בית ישראל

תהא השנה הבאה עלינו לטובה
שנת שלום, עליה, יצירה
וצמיחה כלכלית
שנה טובה

יד הרב מימון – מוסד הרב קוק

מזמין את הציבור

לטכס פתיחת אולם לימודים
ע"ש ד"ר לשם כבוד
רנה מלכה צימנד ע"ה

ב"ספריית הרב מימון לתורה וליהדות"
ליד מוסד הרב קוק
שכונת מימון, ירושלים
שיתקיים אי"ה ביום ב' ה' תשרי תשמ"ח, (28/9/87)
בשעה 4:30 אחה"צ

הנהלת יד הרב מימון

אוטובוסים יעמדו לרשות המוזמנים בתל־אביב,
תחנת הרכבת צפון, רח' ארלוזורוב, בשעה 15.30 אחה"צ

ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ־ישראל
מועצת פועלי גבעתיים

לנשיא המדינה
ראש הממשלה
מזכ"ל ההסתדרות
חברי ההסתדרות
ותושבי גבעתיים

שנה טובה
שנת עבודה פוריה, הגשמה, שלום ובטחון

אפי שטנצלר
מזכיר מועצת פועלי גבעתיים
חברי המזכירות ועובדי המועצה

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לצבא הגנה לישראל
ולכל בית ישראל

שלוחה ברכתנו
לשנה החדשה

נעמת
תנועת נשים
עובדות ומתנדבות

סולל־בונה

מבורך את
כל בית ישראל
את
עובדי החברה ומשפחותיהם

לשנת ביסוס ועיצוב המשק
ביצור הביטחון הלאומי והאישי
שנת צמיחה, בנין ויצירה

יצא ל„סליחות" וגילה נסיון להצתה: „עוד שתי שניות כל הבניין היה בוער"

30 מכוניות ברחוב מה"ל בירושלים כוסו בסחבות טבולות בבנזין • המשטרה: רקע פלילי או סכסוך שכנים

בועז יצחקי ליד החניה במעלות דפנה (צילום: יצחק הררי)

מאת אוריאל בן־עמי ויורם לוי, סופרי „דבר" בירושלים

נסיון הצתה של עשרות מכוניות בירושלים סוכל אתמול לפנות בוקר ברגע האחרון ממש.

סמוך לשעה לפנות בוקר גילה תושב השכונה בועז יצחקי שאש עולה מתחת למכונית „פז'ו 204" של אחד השכנים. באותו חניון, מול רחוב מה"ל 30 שליד גבעת התחמושת, חנו אותה שעה כ־30 מכוניות.

סיפר יצחקי, שיצא אותה שעה לאמירת „סליחות": „ראיתי משהו בוער מתחת למכונית. התכופפתי וראיתי שזו אש מתוך מיכל פלסטיק. ניסיתי למשוך את המיכל ביד ולא הצלחתי ואז שלחתי את הרגל ובעטתי אותו החוצה וכיביתי אותו. זה היה מול של ממש. אם הייתי מגיע עוד שתי שניות, כל הבניין היה בוער עם המכוניות".

„לא ראיתי מישהו נמלט, אבל אני מנחש שזה שניסה להצית, שמע אותי פותח את דלת הכניסה של הבניין וברח בריצה מהמקום", סיפר יצחקי. בהמשך גילה במגרש החנייה עוד שני מיכלים ריקים, חדשים לגמרי, שמתוכם עלה, לדבריו, ריח בנזין. „המציתים שפכו כאן לפחות 60 ליטר של בנזין על המכוניות. גיליתי גם על המכוניות עשרות סחבות רצפה חדשות לגמרי שהיו טבולות בבנזין והונחו על המכוניות שבמגרש. אם המכונית הראשונה היתה נדלקת, היא היתה מדליקה את כל המכוניות ואולי את הבניין כולו", אמר יצחקי.

„לקחתי מיד את המכונית שלי ונסעתי במהירות לראות אם לא מדליקים מכוניות גם במגרשי החנייה הסמוכים ברחוב. לא ראיתי שום דבר וחזרתי מהר הביתה להודיע למשטרה, שהגיעה בערך ב־4.15 למקום", הוסיף הדובר.

הבית ברחוב מה"ל הוא בנין משותף בן שמונה קומות ו־48 דירות. הוא שוכן כ־200 מ' מן המטה הארצי של המשטרה. מחלונות המטה הארצי ניתן להשקיף אל הבית ואל מגרש החנייה שלו.

דיירי הבניין היו נרגשים אתמול מן האירוע והחליטו לדרוש מן המשטרה להגביר את סיורה במקום.

במשטרת ירושלים ביקשו אתמול למנוע את הרושם שמדובר ברקע חבלני. גורמים במשטרה הזכירו, כי לאחרונה הוצתו מכוניות בירושלים על רקע חיסול חשבונות וכן על רקע נסיונות להצית כלי רכב ולזכות בדמי הביטוח.

מפכ"ל המשטרה רב־ניצב דוד קראוס רמז אתמול לכתבי המשטרה, כי הרקע למעשה אינו בהכרח חבלני, והוא עשוי להיות פלילי או אף קשור לסכסוך שכנים.

אלפי פגרים של דגים נפלטו בחופה של אילת

מאת שמואל תגר, סופר „דבר" באילת

אלפי פגרים של דגים מכל הסוגים והמינים נפלטו בימים האחרונים בחוף אילת. מבדיקה שערכו אנשי המעבדה לחקר ימים ואגמים באילת מסתבר, כי מקור הדגים המתים הוא בתעלת־דייקה בחול הערבה שבעבר זרמו בה שפכים מסוהרים, וכיום זורמים בה מים מלוחים מתחנת התפלה של „מקורות" ועודפים מבריכות־המלח.

בששת החודשים האחרונים התמלאה התעלה דגים מכל הסוגים, שלמדו לחיות בה למרות מתיקות המים. דייגי אילת אספו משך שעות ארוכות את הדגים שנפלטו לים.

אלוף אביהו בן־נון (מימין) ואלוף עמוס לפידות – מפקד חה"א הנכנס והיוצא – בטקס החילופין, אתמול (צילום: דו"ץ)

רבין בפני ועדת החוץ והבטחון:

טירטור טירוני בה"ד 4 – מקרה חריג, מצריך טיפול

מאת שלמה גינוסר, סופר „דבר" בכנסת

התנהגות בלמי־פלוגת הטירונים היתה מקרה חריג ואין לקבל מקרים כאלה, זאת אמר אתמול שר הבטחון יצחק רבין בהופעתו לפני ועדת החוץ והבטחון. רבין אמר, כי בנושא זה היו „דברים לא תקינים". הוא הוסיף, בין השאר, „אי־התחשבות במזג האוויר החם למרות שיש הוראות והגבלות רגילות במקרים כאלה". שר הבטחון אמר עוד, כי „מקרה זה מצריך טיפול, כדי שלא יישנו מקרים דומים".

פלוגת הטירונים בבה"ד 4 שחייליה „טורטרו" על ידי מפקדיהם, כפי שנמסר, איננה מורכבת מבעלי כושר לקוי, אלא מחיילים בעלי פרופיל רגיל. כך מסתבר מדיווח של ראש אכ"א במטכ"ל, אלוף מתן וילנאי, לוועדת החוץ והבטחון. אלוף וילנאי מסר עוד, כי הסתיימה כבר חקירת מצ"ח בעניין זה נגד מפקד הפלוגה, שלושה מפקדי מחלקות והחובש. מסתבר, כי לא היתה בעיה של מחסור במים. התלונה מתייחסת לאימונים כשבוע שהיה חם במיוחד ו„ייתכן שהמפקדים לא היו רגישים מספיק", סיפר וילנאי. ראש אכ"א אמר עוד, כי ייתכן שהיתה חריגה בנושא של שעות־שינה. מעדויות החיילים עולה, שהמאמץ הפיסי היה קשה אבל „סביר", כפי שהחיילים עצמם הגדירו זאת.

ישיבת ועדת החוץ והבטחון הוקדשה אתמול בעיקר לדיווח של שר הבטחון יצחק רבין ושל מנכ"ל משרדו אלוף (מיל.) דוד עברי על היערכות מערכת הבטחון בעקבות החלטת הממשלה להפסיק את פרוייקט ה„לביא" ולקראת פיתוח, ייצור וקליטת החלופות.

ועד עובדי תע"א תובע מהממשלה נזקי ה„לביא"

מאת [illegible], סופר „דבר"

ועד עובדי התעשיה האווירית דורש מהנהלת החברה לתבוע לדין את הממשלה על הנזקים הנובעים מהפסקת פרוייקט ה„לביא", נודע לסופר „דבר". מכתב בעניין זה שלח פרקליט העובדים, עו"ד דוד ישראלי, למנכ"ל משה קרת.

במכתבו טוען עו"ד ישראלי, כי על־פי חוק החברות הממשלתיות מוטלת על התעשיה האווירית חובה שבחוק לפעול „לפי שיקולים עסקיים", שעל־פיהם נוהגת לפעול חברה לא־ממשלתית, זולת אם קבעה הממשלה [illegible]

לדעת עו"ד ישראלי אף אחד משני התנאים לא התקיים בעניין ביטול פרוייקט ה„לביא" ומכאן, „שהתעשיה האווירית חייבת על־פי הדין לפעול נוכח החלטת הממשלה בעניין ה„לביא", כאילו היא חברה לא־ממשלתית, הניצבת בפני ביטול הזמנה מצד המזמין". הפרקליט מדגיש, כי „הפרת החובה החוקית הזאת עלולה לגרום נזק עצום לעובדי התעשיה האווירית".

לפיכך מתנה עו"ד ישראלי בהנהלת התעשיה האווירית, שאם לא תפעל כמתחייב מחוק החברות הממשלתיות, „ישקול ארגון העובדים את האמצעים החוקיים העומדים לרשותו נגד החברה (התעשיה האווירית – א.א.) ומנהליה".

כמו כן נודע אתמול, כי היועץ הכלכלי של משרד הבטחון, צבי טרופ, פורש ממועצת המנהלים של התעשיה האווירית. יתר נציגי המשרד, המנכ"ל דוד עברי, ראש המחקר והפיתוח עוזי עילם ועוזר שר הבטחון צבי ברנשה, אינם מתכוונים לפרוש כעת.

יין, דבש וחלות לקבוצת עולים בטיסה מיוחדת מווינה

מאת יקיר צור, סופר „דבר"

קבוצה של כ־50 עולים מבריה"מ הגיעה לפנות בוקר מווינה לישראל. היא התקבלה בנמל התעופה בן־גוריון ביין, דבש וחלות לחג. העולים הובאו ארצה בטיסה מיוחדת שאורגנה על ידי מחלקת העלייה בסוכנות היהודית בשיתוף עם חברת „אל־על", במטרה להעלות ארצה לקראת ראש השנה את כל היוצאים מבריה"מ שנמצאים בוינה. בנמל־התעופה קיבלו את פניהם נציגי משרד הקליטה, הסוכנות היהודית ופעילי המועצה הציבורית למען יהודי בריה"מ.

אסיר ציון לשעבר, ד"ר ויקטור בריילובסקי, יגיע ארצה במוצאי ראש השנה, בטיסה מבוקרשט. יחד עמו יגיעו אמו, אשתו, בתו ובנו עם משפחתו. במעון העולים „בית מילמן" ברמת־אביב כבר הוכן עבורם מקום מגורים.

נשיא המדינה, חיים הרצוג, קיבל אתמול במשכנו משלחת של אישים בולטים מקרב יוצאי ברה"מ המתגוררים בארץ, אשר חתמו על מינשר היוצא נגד תופעת הנשירה בקרב יהודי ברה"מ. „אנו הישראלים יוצאי ברה"מ, פונים אל אלה מכם אשר מתכוונים לצאת מברה"מ על סמך בקשות הגירה מישראל: אנו קוראים לכם להצטרף אלינו ואל אותם 170 אלף יהודים אשר עלו לישראל ב־10–15 השנים האחרונות. אנו לא מבטיחים לכם חיי גן־עדן כאן, אך רמת החיים בישראל היא יותר גבוהה מזו שבברה"מ, וישראל נחשבת, ובצדק, לאחת המדינות הדמוקרטיות ביותר בעולם, למרות הקשיים המרובים הכרוכים בחיים כאן", נאמר במינשר. תוכנו של המינשר הועבר לפעילי עלייה בברה"מ, אשר יפיצו אותו בקרב היהודים העומדים לצאת מברה"מ.

נשיא המדינה בירך על היוזמה ואמר: „כי עולי ברה"מ המתגוררים בישראל צריכים להיות חוד החנית במאבק נגד הנשירה".

הליבראלים שוב לבית־המשפט

מאת סופר „דבר" לענייני מפלגות

ראשי הפלגים היריבים במפלגה הליבראלית ישובו ויועדו ביום שני הקרוב עם שופט בית המשפט המחוזי בחיפה כדי לברר אם אכן הושג הסכם בין הצדדים. לפי שעה לא הסכימו הצדדים על פשרה שהציע השופט.

לפי ההסדר המתגבש תכונס ועידת הליבראלים בחודש מארס 1988 לאחר שלא כונסה שמונה שנים ויבוצעו כמה צירופים למרכז המפלגה.

סלע המחלוקת העיקרי בין הצדדים הוא דרישתו של יצחק מודעי שכינוס הוועידה יהיה תלוי בהתפתחויות הפוליטיות עד לחודש מארס, כמו למשל אפשרות הקדמת הבחירות או איחוד הליכוד. סיעת שריר־פת תובעת כינוס הוועידה ללא שום תנאי.

300 דו"חות במבצע אכיפת החוק בדרום

(ע). – כ־390 דו"חות תנועה נרשמו השבוע במבצע אכיפת חוקי התנועה שערך מטה מרחב לכיש בערים אשדוד ואשקלון. למבצע יצאו 60 קצינים ושוטרים, ונרשמו דו"חות גם להולכי רגל ולנהגים שלא צייתו לתמרורים. כן נערכו בדיקות ל־16 כלי רכב הורדו מהכביש.

הגרוזינים מזמינים את שווארדנדזה לבוא לאשדוד

(ע). – שר החוץ הסובייטי אדוארד שווארדנאדזה הוזמן לישראל, להשתתף ביום יהדות גרוזיה שייערך זו הפעם השלישית בחול המועד סוכות באשדוד. מברק ההזמנה לשר החוץ של ברה"מ, השוהה כעת בניו יורק, שוגר אתמול על ידי סגן ראש העירייה אפרים גור, בעצמו יוצא גרוזיה ויזום התוכנית.

גור מזמין במברקו את שר החוץ הסובייטי, שהוא יליד גרוזיה, לבוא בעצמו ולהשתתף ביום יהדות יוצאי גרוזיה בישראל וכן הוא מתבקש לאפשר את ביקורה של משלחת אנשי בית מגרוזיה, המקיימים קשרים תרבותיים עם עמיתיהם מקרב העולים מגרוזיה שהגיעו לישראל בשנים האחרונות.

חדווה אלמוג – מהיום קצינת ח"ן ראשית

אל"ם חדווה אלמוג מתמנה היום לקצינת ח"ן ראשית ותועלה לדרגת תת־אלוף. אל"ם חדווה אלמוג באה במקום תא"ל עמירה דותן, המסיימת את שירותה הפעיל בצה"ל.

אלמוג נולדה ב־1948 בחיפה, בוגרת מדעי המדינה (חינוך) באוניברסיטת חיפה והמכללה לבטחון לאומי. ב־1967 התגייסה לצה"ל במסגרת גרעין של הנח"ל. בחיל זה מילאה תפקידי מ"כ, מ"מ, מ"פ ומ"פ בכירה. לאחר מכן היתה קצינת הח"ן של הנח"ל ובתפקיד זה נטלה חלק במלחמת יום־הכיפורים. לאחר ששימשה סגנית של קצינת ח"ן ראשית, היתה – במלחמת של"ג – קצינת הח"ן של פיקוד הצפון.

תפקידיה הבאים – ראש ענף מפקדות בבה"ד 12 ומפקדת בה"ד 12.

חדווה אלמוג נשואה ואם לשני בנים.

הוקם פורום ספיר למדיניות כלכלית

יפעל באוניברסיטאות ת"א וי־ם

מאת מוריה אבנימלך, סופרת „דבר"

פורום חדש למדיניות כלכלית על שם פנחס ספיר הוקם לאחרונה ביוזמה של סם רוטברג שתרם לשם כך קרן של חצי מיליון דולר.

הנצחת שם שר האוצר שהטביע חותמו על המשק הישראלי במשך שני עשורים הביאה לשיתוף פעולה בין שתי האוניברסיטאות, כשבפורום החדש משתתפים המרכז לפיתוח ע"ש פנחס ספיר באוניברסיטת תל־אביב ומכון „פאלק" למחקר כלכלי באוניברסיטה העברית.

הניהול המדעי יעבור ברוטציה בין שתי האוניברסיטאות. המנהל הראשון יהיה פרופ' אסף רזין וסגנו יהיה פרופ' ראובן גרונאו מהאוניברסיטה העברית. שני מכוני המחקר הקציבו במשותף לפורום החדש תקציב שנתי של 30,000 דולר. המרכז יפעל בשיתוף פעולה עם המרכז לחקר כלכלת ישראל באוניברסיטת „אמ.אי.טי." בבוסטון.

רבין: אני הנהגתי המעצרים המינהליים ככלי יעיל להילחם בטרור ולהצליח

מאת סופר „דבר" בכנסת

מותר להניח, שבעקבות מעצרו של פייצל חוסייני היו פחות הפרעות־סדר ביום השנה לסברה ושתילה. זאת אמר אתמול שר הבטחון יצחק רבין בוועדת החוץ והבטחון בתשובה לשאלה של ח"כ יוסי שריד („רצ").

ח"כ שריד מתח ביקורת על המעצר המינהלי שהופעל נגד חוסייני. „אם יש נגדו האשמות מוגדרות, מדוע לא יובא חוסייני למשפט?" שאל שריד. הוא הוסיף, שמתחזקת ההתרשמות שהסיבות למעצרו של חוסייני הן פוליטיות מובהקות ולא בטחוניות.

שר הבטחון יצחק רבין הגיב באומרו, כי הוא עצמו הנהיג את המעצרים המינהליים והוא גם נושא באחריות לשיטה זאת. „אינני מצטער על כך, כי זהו כלי יעיל להילחם בטרור ולהצליח", אמר רבין.

טיסות למזרח הרחוק לא דרך ארצות ערב

מאת אריה ארד, סופר „דבר"

קו טיסה חדש למזרח הרחוק, שלא יעבור בשמי מדינות ערב, ייפתח בחודש הבא מלונדון. הקו שייך לחברת־התעופה האוסטרלית „קוואנטאס" והוא יעבור בשמי צפון אירופה וברה"מ.

טיסות „קוואנטאס" ייצאו שלוש פעמים בשבוע מלונדון לבאנקוק ולסידני. החברה האוסטרלית תפעיל בקו זה מטוסי „בואינג 747־300" חדישים. בסיפון העליון המוגדל תימצא מחלקת־העסקים.

שרון תובע תוספת 15 מיליון ד' למערכת הבטחון – לרכישות מ„סולתם"

מאת דני גוב, סופרו הכלכלי של „דבר"

הצעה חדשה של שר התעשיה והמסחר אריאל שרון עשויה להקל, אם תתקבל, על המצוקה הקשה אליה נקלע מפעל „סולתם". השר שרון תובע מראש הממשלה ומשר האוצר להעמיד תוספת תקציבית של 15 מיליון דולר למערכת הבטחון כדי שזו תוכל לרכוש מוצרים צבאיים מהמלאי המצטבר שבידי „סולתם". סופר „דבר" מציין, כי ההיקף הכספי של מלאי „סולתם" נאמד כיום בכ־80 מיליון דולר ואין קונה.

בדיון שהיה אתמול אצל השר שרון בהשתתפות ראש מועצת יקנעם אילן גבריאלי, נציגי ההסתדרות והנהלת משרד התעשיה, קבע השר שרון, כי יש לפעול ליצירת מקורות תעסוקה ביקנעם עוד לפני חודש ינואר 1988, שבו ישובו עובדי המפעל מחופשתם.

משרד הבטחון הודיע על נכונותו לרכוש ציוד ממפעל „סולתם" בשנה הקרובה בהיקף של 30 מיליון דולר, אך היתנה זאת בכך שמחצית מהסכום יילקח מתקציבו בעוד המחצית השנייה תבוא מתוספת תקציבית מיוחדת.

שיפור בהעברת המכתבים בחודשי הקיץ השנה

מאת אלי הורי, סופר „דבר" בירושלים

סקר שערכה רשות הדואר בחודשים יולי־אוגוסט מצביע על שיפור ניכר שחל השנה בהעברת מכתבים בארץ.

נתוני הסקר מראים, כי משך זמן ממוצע להעברת מכתב בארץ בחודש יולי היה 2.5 ימים לעומת 3.1 ימים בשנה שעברה. בחודש אוגוסט היה הממוצע 2.6 ימים לעומת 3.8 ימים אשתקד.

השיפור נובע מהיערכותה של רשות הדואר לקראת עונת החופשות על־ידי גיוס מחליפים והכנתם לעבודת דוורות מבעוד מועד.

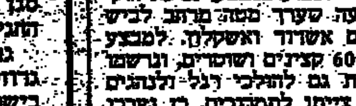

תל אביב-ניו יורק (ללא חניית ביניים).
3 טיסות בשבוע בכל יום א,ג,ו.*
*עד ל-20/10

תל אביב-פריס-ניו יורק
4 טיסות בשבוע בכל יום ב,ד,** ה,שבת.
**עד ל-21/10

מטוסים רחבי גוף בכל הטיסות מתל אביב. ט.וו.א טסה לכ־100 ערים בארה"ב, הוואי והאיים הקאריביים. פנה לסוכן הנסיעות שלך או לט.וו.א טל: 03-651212.

מובילה לאורך כל הדרך לארה"ב
TWA

هكذا من الأصل

מפעל להפקת אורניום הולך ומוקם במצרים

קהיר (עיתים) הרשות המצרית לחומרים רדיואקטיביים החלה בהקמת מפעל ראשון להפקת אורניום בהספק של 15 טון לשנה. השבועון „רוז אל יוסף" המדווח על כך מציין, כי מטרת המפעל להשתמש בחלק גרעיני במחקרים הגרעיניים כדי לפתח את התכנית הגרעינית של מצרים.

השבועון מוסר עוד, כי המאמצים למצוא כמויות גדולות של אורניום במדבר המזרחי ובסיני הוכתרו בהצלחה. עתה מתבצעים חיפושים באזורי המדבר המערבי.

יחד עם זאת, נמסר כי ארה"ב העמידה לרשות מצרים מענק בסכום של 353 מיליון דולר עם חתימת ששה הסכמים בקאהיר. ההסכמים נחתמו אתמול על־ידי כאמל אל־גנזורי, שר התכנון ושיתוף הפעולה הבינ־לאומי ושגריר ארה"ב בקהיר, פרנק ויזנר.

הסיוע שארה"ב מעניקה למצרים יאפשר למדינה זו לבצע כמה תכניות במישור החקלאי ולחדש את תחנת החשמל של סכר אסואן.

הפרלמנט האירופי יבקש מסוריה מידע על השבויים הישראלים

בריסל, (עיתים) – הפרלמנט האירופי ביקש מ־12 מדינות השוק האירופי לנסות ולשכנע את ממשלת סוריה למסור מידע על גורלם של ארבעה חיילים ישראלים שנלקחו בשבי בקרבות שנערכו בלבנון בארבע השנים האחרונות.

הבקשה אושרה בפרלמנט האירופי, על פי יוזמת חברת הפרלמנט סימון וייל מצרפת, שכיהנה בעבר כנשיאת הפרלמנט האירופי.

וייל, יהודיה, הדגישה כי מניחים שהחיילים הישראלים מוחזקים בידי הכוחות הסוריים או בידי מיליציות תחת פיקוח סורי.

ברה"מ תבטל העונש על השמצת המשטר

וושינגטון, (עיתים). – מנהיגים סובייטים גילו בשבוע שעבר לעמיתיהם האמריקאים שהקרמלין מתכונן לבטל חוק, לפיו כל השמצה של המשטר הסובייטי היא עבירה פלילית – על כך הודיע שלשום בערב אחד מראשי משרד החוץ.

איש זה, שביקש לא לפרסם את שמו ברבים, הוסיף ואמר כי במהלך השיחות שקיים בוואשינגטון ג'ורג' שולץ עם עמיתו הסובייטי אדוארד שווארדנאדזה התברר, כי השלטונות הסובייטיים עשויים גם לבטל כמה סעיפים של החוק הפלילי המגבילים את חופש הדת. השלטונות מתכוננים גם לשחרר אסירים בברית־המועצות שנידונו על הבעת רעותיהם הדתיות.

הבהרות יזאת ביקשו הסובייטים שארצות הברית תעיין מחדש בהיבטים שונים של המערכת המשפטית שלה, כולל התחיקה בעניין הפעלת עונש המוות נגד פושעים זוטרים.

עוזר שר החוץ האמריקאי לזכויות האדם ועניינים הומניטאריים, ריצ'ארד שיפטר, אמר כי מסתמנת התקדמות בשאלת הגירתם של היהודים, במיוחד בקשר להגבלות שהוטלו עד כה על ידי השלטונות על הגירתם של אנשים היודעים כודות מדינה או שבקיאים במהלך הפעילות המדעית בארץ מוצאם.

רוצח הוצא להורג על הכסא החשמלי בארה"ב

ג'קסון (עיתים). – נידון למוות, תיאודור מקקורקודייל הוצא להורג שלשום בערב על הכיסא החשמלי במדינת ג'ורג'יה. הוא נמצא אשם ברציחתה של צעירה בת 17 ב־1974, לאחר שראה אותה משוחחת עם שחור.

מקקורקודייל, בן 53, לבן. טען במשפטו כי הוא לא זוכר דבר על רציחתה של דונה מארי ריקסון, אף היא בת הגזע הלבן.

עד ראייה להופיעו במשפט אמרו כי מקקורקודייל השתולל מזעם כאשר הבחין בדונה מארי ריקסון משוחחת עם בחור שחור בבאר באטלנטה.

בעזרת חבר הוא הסיע אותה לדירה של אחד מבין ידידיו. השניים אנסו אותה ועינו אותה במשך שעתיים. לאחר מכן ניסו לחנקה בחוט ניילון, וכאשר לא הצליחו במאמצים אלה שבר לה מקקורקודייל את מפרקתה במו ידיו.

גופתה של הנערה הוכנסה לתיבה והושלכה לרחוב. שותפו לפשע לא נתפס.

מקקורקודייל, שערעוריו נדחו על ידי הערכאות השונות של המוסדות המשפטיים האמריקאים, הוא הנידון הי־93 שהוצא להורג מאז חידוש עונש המוות ב־1976 על ידי בית המשפט העליון של ארצות הברית.

„בריטיש איירווייז" תכבול באזיקים נוסעים אלימים

לונדון, (רויטר) – חברת התעופה הבריטית הגדולה „בריטיש איירווייז" החליטה לכבול באזיקים נוסעים שיתפרעו ויגלו סימני אלימות – על כך מסר אתמול דובר בשמה חברת התעופה.

חברת התעופה הזמינה השבוע אלפי אזיקים פלסטיים לאחר שמטוסיה המטוסים העלו תלונות רבות ודיווחו, כי התנהגות אלימה בקרב הנוסעים גוברת והולכת וכי אנשי הצוות חשופים לאלימות פיזית ומילולית ביחוד בטיסות שכר.

„אנו הולכים בעקבותיהן של חברות תעופה רבות אחרות, המשתמשות בכבלי פלסטיק, שאפשר להלבישם במהירות על ידי הנוסעים". אמר הדובר.

חברות תעופה אחרות משתמשות באמצעי כפייה שונים, החל בסרטי דבק חזקים וגמור באזיקי מתכת.

תשעה הספרים של השר נבון בתוכנית רדיו ביום חמישי

מאת אלי חזין, סופר „דבר" בירושלים

מה הם תשעה הספרים הקשורים בבאורע או בחוויה בחייו של נשיא המדינה לשעבר וסגן ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות יצחק נבון? – על כך יספר השר בתוכניתה של עליזה דיסטניק ב„קול ישראל" בסידרה „ספרים הם חברים". התוכנית תשודר מחר, א' דראש השנה, בשעה 18.05 ברשת ב'.

השר בחר לשוחח בתוכנית על תשעה ספרים: שיריו של נתן אלתרמן מתוך „הטור השביעי", „ספר האגדה" של ביאליק ורבניצקי וספרו של אלפונסו סורו, המגולל בספרדית את סיפורה ההיסטורי של משפחת קרואחאל שעברה את עינויי האינקוויזיציה בסוף המאה הי־16. בספר מסופר על בן הכותב לניינו מתוך מרתפי העינויים. נבון התרשם כל כך מהספר עד שבהיותו במקסיקו התעקש למצוא את אותם מכתבים בארכיון האינקוויזיציה ואכן מצא אותם.

זכרונות מפגישותיו עם אנואר סאדאת מעלים בפני השר שני ספרים – „היום בו נרצח סאדאת" מאת עודד גרנות וז'אק רייניך ו„קנאי האיסלאם". מאת עמנואל סיוון. שר החינוך חיבב את תוכנית הרדיו בנושא קיבוץ הגלויות ובמיוחד רגשי התסכול של בני עדות המזרח שהגיעו לארץ והבאים לידי ביטוי בספריהם של אלי עמיר („תרנגול כפרות"), ארז ביטון („מנחה מרוקאית"), יוסי צחור („ספר שירים") וסוביה סולאבי („בתי גרות למוצרתה").

קיסר יפאן לקה בסרטן?

טוקיו, (היטר). – היהדיהטו, קיסר יפאן בן הי־86, עבר אתמול ניתוח הקיבה הראשון במעיו הראשון שנעשה לקיסר יפאני, האמור עם תום הניתוח, כי אין הם יכולים להוציא מכלל אפשרות שהקיסר לקה בסרטן הלבלב.

המנתח הראשי בראש צוות שביצע את הניתוח שנמשך שעתיים וחצי, ד"ר יאסוהיקו מוריאוקה, אמר במסיבת עתונאים ששודרה בטלוויזיה, כי הצוות ציפה לגלות בעיה במעיו של הקיסר אך במקום זאת נתגלתה נפיחות בלבלב של הקיסר.

עתה עורכים בדיקות, כדי לקבוע אם לקה הקיסר בסרטן והתוצאות תיוודענה תוך שבוע.

חברים ב„צבא השחרור הלאומי" של איראן אשר הוקם ביוני השנה כנגד משטרו של חומייני, נראים בזמן אימוניהם בגבול איראן־עיראק, באוגוסט השנה (צילום: איפי)

ציפורי: אני מאמין בנתונים על ההונאות מצד תושבי נצרת

מאת מרדכי חליליה, סופר „דבר" בנצרת

מנכ"ל הביטוח הלאומי מרדכי ציפורי הודיע, כי הוא הורה לבכירים במוסד לבדוק לעומק את הנתונים, שפורסמו על־ידי שירות התעסוקה, כאילו 60 אחוז מהסכום הכולל של תשלומי הבטחת הכנסה שולמו לתושבי נצרת בשנת 1986.

ציפורי אמר, כי אם יתגלו חריגות או מעילות, יינקטו צעדים ויילמדו לקחים. ציפורי הוסיף, ששירות התעסוקה ומשרד הרווחה ישותפו בכל הבירורים והחקירות.

הוא ביקש להסביר, שהמדובר בתקופה של שנה וחצי, שבה נקטו עובדי שירות התעסוקה עיצומים. ציפורי ציין, שלפי החוק, כל מי שבא לביטוח הלאומי ואמר שבשירות התעסוקה לא רצו לדבר אתו – היתה חובה על הביטוח הלאומי לשלם לו הבטחת הכנסה.

מרדכי ציפורי אמר בשיחה עם סופר „דבר", שהוא אינו מאמין בנתונים שפורסמו, ויש לציין שהמדובר גם בכפרים הסמוכים לעיר והשייכים לשירות התעסוקה בנצרת. עם זאת אישר מרדכי ציפורי, שבשירות התעסוקה נתפסו כ־500 איש מנצרת והאיזור שניסו להונות את הביטוח הלאומי.

עם זאת אמר ציפורי שהוא הופתע מהפרסומים ויש מקום לבדוק מחדש את כל הנתונים.

חזית מאוחדת בלבנון – בשביתת מחאה כללית

ביירות (רויטר). – לבנון שותקה אתמול על ידי שביתה כללית, כשעדות ופלגים יריבים מפגינים הפעם חזית מאוחדת במחאתם נגד המשבר הכלכלי הפוקד את המדינה.

מרבית החנויות, בתי הספר, הבנקים והמשרדים נסגרו, תוך היענות לקריאה לשביתה של יום אחד אשר פורסמה על ידי פדרציית העבודה הכללית – איגוד מקצועי המונה ארבע מאות אלף חברים.

השביתה נועדה לעודד את ממשלתה החלשה של לבנון לנקוט צעדים נמרצים נגד האמרת המחירים ונגד התמוטטות הלירה הלבנונית, שהיתה בעבר מן המטבעות החזקים ביותר במזרח התיכון.

ברכה לפתיחת שירות הטלקס עם דר' קוריאה

מאת אלי חזין, סופר „דבר" בירושלים

מנכ"ל רשות הדואר יצחק קאול, קיבל השבוע בפקסימיליה ברכה מאת מר דונג־יון יון, מנהל הדואר הקוריאני, לרגל פתיחת שירותי הטלקס בין שתי המדינות.

בברכתו כותב דונג־יון יון: „אני בטוח ששירות הדדי זה יהיה אמצעי דואר מוצלח לפיתוח הקשרים ההדוקים בשטח התרבות וקשרי המסחר בין שני העמים".

קאול השיב ברכות לעמיתו הקוריאני, דרך שירות הפקסימיליה.

אבו־איאד: ישראל ואיראן מנהלות מו"מ על העלאת יהודים מאיראן לישראל

פאריס, (עיצ) – סאלח חאלף (אבו־איאד), חבר הוועד המרכזי של אירגון המחבלים „פאתח", אמר כי בידי אש"ף מיסמכים „על התוכנית שלפיה נושאים ונותנים ישראל והוגים איראניים מסויימים כדי להעביר לישראל מספר מסוים של יהודים איראנים דרך מדינות „אחרות".

בראיון שפורסם אתמול במהדורה הבינ־לאומית של העתון הסעודי „אל־שארק אל־אוסאט", אמר חאלף כי המידע על תוכנית זו, שנתקבל ממקורות בשטחים הכבושים, אושר על ידי נציגי אש"ף במדינות הנוגעות בדבר.

כאשר נתבקש להגיב על הכחשה רשמית מצד שלטונות תורכיה בנושא זה, אמר חאלף: „אנשים אלה עברו דרך הטריטוריה התורכית בתוך אורחים בעלי אזרחות תורכיה".

לפני שבוע מסר השבועון הבריטי „אובזרבר", מפי „מקור יודע דבר", כי נציגים איראנים וישראלים דנו באפשרות של הגירת אלפי יהודים מאיראן, תמורת סיוע צבאי ישראלי למדינה זו.

השבועון הוסיף, כי בחודש שעבר נערכה פגישה חשאית באירופה על נושא זה, ובה דובר על עליית 25,000 יהודים איראנים.

למעלה מ־1100 נהרגים בכבישי העולם מדי יום

וייסבאדן, (עיצ). – למעלה מ־1100 אנשים נהרגים מדי יום ברחבי תבל בתאונות דרכים – לפי נתונים שפורסמו היום על ידי המשרד הסטאטיסטי המערב־גרמני בוייסבאדן.

בהודעת משרד זה נאמר, כי במהלך כל שנה מקפחים את חייהם 400,000 אנשים בתאונות דרכים ובמקביל נפצעים כ־12 מיליון בני אדם. נתונים סטאטיסטיים אלה נאספו ב־105 מדינות ולגבי שאר מדינות העולם נערכו אומדנים.

אירופה, פרט לברית המועצות, היא הנפגעת הראשית על ידי תאונות דרכים. מדי שנה נהרגים ביבשת האירופית כ־66 אלף אנשים, לעומת 57 אלף בארצות הברית, יפאן וקנדה.

המשרד הסטאטיסטי המערב־גרמני מתנבא לעליית הקורבנות של תאונות הדרכים בשנים הקרובות בעקבות גידול במספר המכוניות במדינות המתפתחות.

שנה טובה
תשמ"ח-מה יש ?

פעם בשנה אפשר להתפאר, במקום לקטר,
יש מדינה בת 40 והיא שלנו.
יש טבע מרהיב וכרך תוסס, שלנו.
יש תעשיה מתקדמת וחקלאות מפוארת והן שלנו.
יש מדבר וגם מים, שלנו.
יש תרבות וחינוך ושפה עברית וחברים, רק שלנו.
ויש עוד הרבה לבנות, לפתח ולהגשים.
איפה יש לנו בעולם עוד מקום כזה?
אם יש לנו בעיות ומצוקות,
צריך לפתור אותן כאן ולא לברוח לשם.

הצטרף לנאמני האגודה הישראלית
לעצירת הירידה מן הארץ
ת.ד. 22059, תל־אביב.

נשמח לקבל תרומות לכיסוי ההוצאות.

מודעה זו מתפרסמת באדיבותם של:

"סונול"
מקורות
המועצה לשיווק פרי הדר
רשות שדות התעופה
חברת "דן"
"דלק"

האגודה הישראלית לעצירת הירידה מן הארץ

עם שורשים לא יורדים!

נאמני האגודה לעצירת הירידה (רשימה שלישית)

- שולמית ברוידא – סביון – 03־351712
- מרים שחף – חופית – 053־666908
- אורי מגר – צופית – 052־444091
- יפה אליאס – חולון – 03־885213
- מרדכי גליק – חולון – 03־5592430
- יאיר שמעון – ירושלים – 02־760711
- שולמית מגדלברג – בני־ברק
- שלמה אייזנר – מעברות – 053־682583
- עליזה גלעד – חיפה – 04־242979
- דוד הגואל – ירושלים – 02־639093
- ד"ר אלי וד"ר תמר סני – חיפה – 04־258869
- יוסף קסטל – בת־ים – 03־5524973
- עוזיאל ברצבי – תל־אביב – 03־447539
- יצחק קטל – רמת השרון – 03־481141
- צחי חנגבי – ירושלים – 02־819371
- מאיר וויל – חפץ חיים – 055־93839
- ישראל ליפל – ירושלים – 02־633798
- רמי גוטמן – קרית אונו – 03־357749
- שמעון משה – קרית מלאכי – 055־81208
- מיכה לויט – מטולה – 06־949550
- רינה יפה – תל־אביב – 03־299321
- מרדכי טישלר – קרית אונו – 03־717983
- מרתה בן דור – ירושלים – 02־816296
- יואל אמת – חולון – 03־5051366
- צבי וינדלינג – תל־אביב – 03־457002
- נחום פסה – ברור־חיל – 051־803299
- רות כהן קורבניק – נס־ציונה – 08־470862
- משה אברהמי – זרחיה – 055־22780
- ד"ר חנן ונורית שלח – עין־עירון – 052־923506
- רינה פלטור – גבעת שמואל – 03־356344
- אריה גלוברמן – חיפה – 04־221838
- רבקה דינטו – מגדל העמק – 065־43655
- בצלאל זריקי – תל־אביב – 03־444391
- אפרים בן חיים – גבעת חיים מאוחד – 06־368199
- תרזה בס – תל־אביב – 03־289359
- איתן גארטש – תל־אביב – 03־450551
- אראלה למדן – נגבה – 051־21803
- שלמה שושני – ירושלים – 02־667428
- דינה גונן – גבעתיים – 03־314919
- אהרון ולנסי – כפר גלעדי – 06־946521
- שלמה דונה – ירושלים – 02־786057
- ישראל כהן – ירושלים – 02־712825
- עו"ד שמעון בר־יעקב – תל־אביב – 03־656330
- מיכאל דסאו – רעננה – 052־32952
- בועז בורד – כפר־הס – 052־61263
- עו"ד מרדכי רוזטמן – תל־אביב – 03־232951
- תיאודור פישלר – חיפה – 04־242475
- ציפי קנלר – חולון – 03־840922
- חוה שקלש – תל־אביב – 03־5463613
- תמר אריד – חיפה – 04־384795
- צבי אשכנזי – חיפה – 04־385230
- דודו פרי – באר טוביה – 055־81080
- יצחק אבינעם – תל־אביב – 03־413396

הנאמנים ישמחו לעזור לפונים אליהם

שירת הנגר

ח"כ רפאל איתן מסר אתמול בתוכנית הרדיו „עושים עניין" של גבי גזית ושלום קיטל, את ברכתו המחורזת לראש השנה. להלן נוסחה:

„שניישר עמקים וגם הרים
ונפסיק לקחת כסף מזרים
עולים רבים יבואו
ובחינוך ייפסק התוהו ובוהו
שנשתחרר מהר מהמכשלה
שעד היום קוראים לה מבשלה
ושני הליצנים אשר עושים עניין
ייצאו לעבודה בכביש או בבניין
במקום לפשוק שפתיים
יקחו טוריה בידיים
ומי שהראשון יפול מאפיסת כוחות
מסכן יאמרו עליו אבל המור אחר פחות.
ואת קומנדו חרדים
סוף סוף ילבישו במדים
ואז בכוח המגן יקחו חלק
אז שמרפתות יוציאו זבל.
לסיום משהו קצרצר
שיירד הרבה גשם ומטר".

מסע השחקנים

מפסטיבל ברלין המשיכו שחקני „הבימה" (בתמונה) לבלגרד, שם מתקיים פסטיבל התיאטרון המרכזי ביוגוסלביה. דגל ישראל הונף לכבודם לראשונה בעיר. תושבי בלגרד צפו בכיליון עיניים להצגת „השקיעה" בביצוע התיאטרון הישראלי, לאחר שהוצגה בבלגרד במשך 7 שנים הפכה שם לשלאגר.

אומרים שיש לו בעיות כספיות אבל לא רואים. עדנאן חאשוגי (בתמונה משמאל), איש העסקים האיראני ורעייתו (מימין) עטורת התכשיטים נכחו אתמול יחד עם 5000 צופים בערב הבכורה לאופרה „אאידה" מאת ורדי, במצרים.

אדם לאדם

„אדם לשירות אדם", החברה הסיעודית הגדולה בארץ, נערכת לקראת החגים לטיפול מוגבר באוכלוסיית הקשישים בארץ. במסגרת הטיפול יינתן ייעוץ טלפוני חינם למנויי החברה, ותינתן השגחה לקשישים שבני משפחותיהם יוצאים לחופשות. בעת הצורך תישלחנה אחיות או מטפלות לבתי הקשישים. ראוי לציין שגל החום הכבד, שפקד את הארץ לאחרונה, הגדיל את מספר הפניות לעזרה של האוכלוסיה הגריאטרית בכ־80% לעומת הפניות באותה התקופה אשתקד. לקבלת טיפול ניתן לפנות לטלפונים הבאים, כולם בת"א: 5463054, 5464815, 5461727, 5461728, 5464293, 5464395.

ברכה רטובה

עמי פלייסיג, שעמד בשנתיים וחצי האחרונות כראש אגף החקירות של משטרת ירושלים, הועלה אתמול לדרגת ניצב־משנה בטקס שהתקיים בלשכת מפכ"ל המשטרה רב־ניצב דוד קראוס. פלייסיג (36), עו"ד בהשכלתו, ימונה בראשית אוקטובר לתפקיד ראש היחידה לתלונות הציבור במטה הארצי. בעת שירותו במשטרת ירושלים עמד בראש צוות החקירה שפענח את רצח השוטר אבי ביאזי, פרשת השוחד במשרד הרישוי בירושלים ולאחרונה היה אחראי על פענוח שוד הכספות בבנק הפועלים.

מיד לאחר הטקס הובל נצ"מ פלייסיג בניידת מלווה ע"י שני אופנועני משטרה. בכניסה למגרש הרוסים עמדו שוטרים שהפגינו עם שלטים בידיהם „נגד" עזיבתו את משטרת ירושלים, וכמקובל בארועים אלו שפכו עליו קצינים אחרים מים.

יורם לוי

הצבע האפור

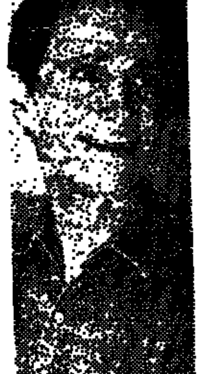

יואל גריי (בתמונה) השחקן שגילם את המנחה בסרט „קאברט" במשחק בלתי נשכח מופיע עכשיו במחזה באותו נושא המוצג בוואשינגטון ויועלה בברודוויי. גריי, שנולד בשם יואל כץ בקליבלנד לפני 55 שנה נשאל עתה מדוע בחר להיקרא בשם גריי. תשובתו: „זהו הצבע בו אני מעוניין כשחקן. לא שחור־לבן אלא השטח המסתורי הבלתי מוגדר שביניהם".

את מי אוהב האל

„הדרך לשלום אינה זרועה בשושנים אלא בקשיים ובמכאובים" אמר שגריר מצרים מוחמד בסיוני בתצוגה של סוסים מצריים בחוות אריאלי שבבני־ציון. התצוגה נערכה בנוכחות השר חיים ברלב, יו"ר עמותת הסוס הערבי, וד"ר איברהים זגלול, מנהל החווה הממלכתית המצרית. חוות אריאלי בבני־ציון מתמחה בהרבעת סוסים מצריים, שמחיר כל אחד מהם נאמד ב־150–200 אלף דולר. בעולם יש כיום רק 4,000 סוסים מגזע זה: 2,500 בארה"ב, 800 במצרים והיתר במקומות שונים באירופה. בסיכום האירוע, אמר זגלול: „מי שאוהב סוסים, האל אוהבו".

אריה ארד

22 קאראט

רפאל מקלוף (בתמונה) יליד ירושלים המתגורר בבריטניה משנת 1947, הוא האחראי לעיצוב דמותה החדשה של המלכה על גבי ה„בריטניה" – מטבע זהב שיונפק לציבור מאמצע אוקטובר. הדיוקן המפוסל בחומר נבחר ע"י ועדה בראשותו של הנסיך פיליפ מבין 16 דיוקנאות שהוגשו למכרז.

מקצוע בכורה

„המערכת הפוליטית, בעיקר מן הימין ובשמאל הקיצוני, פולטת ללא הרף מסרים שמשמעותם ביזוי וזילזול בערכי הדמוקרטיה הבסיסיים ביותר". כך אמר ראש מחלקת עליית־הנוער אורי גורדון מעל דפי גיליונו של „במעלה", בטאון תנועת הנוער העובד והלומד שיצא אתמול לאור. „האמצעי היחיד להלחם בנגעות" מוסיף גורדון „הוא לטעת בנוער את עקרונות הדמוקרטיה, ע"י העלאת הנושא לדרגת חשיבות של מקצוע בכורה במערכת הלימודים, כמו מתמטיקה ואנגלית".

עודד בר־מאיר

מפגש של פולקלור תימני עם פולקלור רוסי התקיים ביום א' כאשר להקת „ענבלי" אירחה במשכנה החדש בנווה צדק את הלהקה הרוסית „אומסקי". ה„ענבלים" רקדו, הרוסים העדיפו לשיר ועל האירוע ניצחה שרה לוי־תנאי אשר הסבירה לאורחים מסביר כי הצעד התימני „תאושיח" דומה להפליא לקוזצק הרוסי. בסיום המפגש הלבישו רקדני „ענבלי" את אורחיהם בבגדים תימניים מסורתיים וקיימו „חתונה תימנית" מסורתית. המנהל האמנותי של להקת „אומסקי" העניק לשרה לוי־תנאי תשורה: תקליט של הלהקה בצרוף סמליה. מי שהראתה כי כוחה יפה בריקוד כשם שהוא יפה בשירה היתה שושנה דמארי שהיתה בקהל אבל לא התאפקה, עלתה לבמה ויחד עם שרה לוי־תנאי רקדה ריקוד תימני אסלי. הכיבוד במפגש היה כמובן על טהרת המלוח והג'חנון התימניים. בתמונה: רקדן של „ענבלי" מלביש אחת מרקדניות „אומסקי" בבגדי כלה תימניים מסורתיים.

עירית נתמני צילום: יוסי רוה

ידיד הילדים

המועצה האזורית הגלבוע מארגנת מחר על מגרש מרוצי הסוסים במעין־חרוד תחרות עפיפונים ארצית, לזכרו של המחנך והמורה יאנוש קורצ'אק (בתמונה). למשתתפי התחרות, הפתוחה לפני כל מי שאוהב עפיפונים ויודע להטיסם (בתנאי שאינו מבוגר מגיל 18), מובטחים פרסים מגוונים. יהיה זה, עפ"י דברי המארגנים, „הפנינג של צבע ויופי, מעין זכרון חי לידיד הגדול של הילדים שתמיד חשב איך לענות על צורכיהם השמחים של הילדים".

יצחק פרידהר

החלמה מהירה

חיילי פלוגת גבעתי שאיבדה שלושה מאנשיה בשבוע שעבר, הוזמנו ע"י עירית חולון ליום של כיף ובילוי בתערוכת הפרחים הבינלאומית ה־11 בחולון. סגן ראש עירית חולון ויו"ר ועדת התערוכה יוסף צדקה (בתמונה) פנה אמש אל שר הבטחון יצחק רבין וביקש להעביר אישית את ההזמנה אל חיילי הפלוגה ומפקדיה, וצירוף ברכת החלמה מהירה לפצועים.

ע.ג.
צילום: צבי פרידמן

מסרטי השחזור במשפט אסון הבונים עולה:

הרכבת נעצרה 400 מ' רחוק יותר ממה שהעיד נהג הקטר

מאת יוסי ליבוביץ, כתב „דבר" בגליל המערבי

ראש מחלקת התנועה במשטרת ישראל ניצב משנה מנשה חדאד העיד אתמול בפרשת אסון הבונים במשפטו של נהג הקטר שלמה סומך.

חדאד, שעמד בראש צוות החקירה המשטרתי המיוחד שחקר את האסון, סיפר על הליכי עבודת הצוות ועל ממצאי החקירה בפרשה. במהלך העדות, שתימשך גם בשבוע הבא, הוגש לבית המשפט סרט המכוגראף (קופסא שחורה) כמוצג משפטי. כמו כן הוצגו אתמול סרטי השחזור של בלימות החירום, ניסויי צופרים וניסויי ראות.

באחד הסרטים בוצעה העצירה כ־400 מטר לפני מפגש הרכבת, המרחק שבו עצר הנהג שלמה סומך לפי עדותו במשטרה. בניסוי עצרה הרכבת 242 מטר אחרי הצומת, ואילו במציאות – טוענת התביעה – נעצרה הרכבת במרחק 617 מטר מהצומת.

לטענת הסנגוריה, אין ערך לסרטי השחזור, כיוון שהם צולמו בעזרת עדשה מקרבת, כך שבית המשפט אינו יכול להתרשם מגודל האוטובוס כפי שהוא נראה בעין רגילה.

מפקד המשטרה הורה לשתול סם בבית אשתו כדי להפלילה

„היא מקיימת יחסים לסביים עם חברתה" הסביר לפורצים

מאת יוסי ליבוביץ, כתב „דבר" בגליל המערבי

שני הנאשמים בהתפרצות לביתה של אשת מפקד תחנת המשטרה בסכנין פקד חיים עמר נידונו אתמול לתקופות מאסר שונות על ההתפרצות והשתלת סמים בביתה.

משפטו של פקד חיים עמר יתקיים בחיפה לאחר החגים. הוא מואשם בכך, שביקש מהשניים לשתול חשיש בבית אשתו, כדי להפליל אותה.

אתמול הרשיעה השופטת מיכל גרייזילבר את השניים, ואליד וביראת וסלאח שעבן, בעבירות המיוחסות להם. ואליד וביראת ירצה שנתיים מאסר בפועל, כולל הפעלת עונש על תנאי שעמד נגדו, ועוד שנה מאסר על תנאי למשך שנתיים. שעבן, שגייס אותו לצורך השתלת הסמים, נידון לשנת מאסר בפועל ולשנת מאסר על תנאי למשך שנתיים.

במהלך המשפט סיפר שעבן, כי הוא ומפקד התחנה בסכנין, חיים עמר, יצרו יחסי ידידות ובמהלכם סיפר לו קצין המשטרה, כי אשתו גרה עם חברה ומקיימת עמה יחסים לסביים. עוד אמר לו, כי ילדיו נמצאים עמה ועל מנת להרשיע אותה, ביקש ממנו עמר להתפרץ לביתה ולהניח בעציץ הסלון את החשיש.

מפעל שנכשל בטבריה הפך מצליח במושב משואות יצחק

מאת דני צדקוני, כתב „דבר" בדרום

שנתיים לאחר שרכשו את המפעל לייצור בד לא ארוג „אפתך" בטבריה, חנכו אתמול חברי המושב השיתופי משואות יצחק בדרום את חנוכת המפעל החדש „עלבר", שהם הקימו על בסיס המפעל שנרכש בחצר משק.

מאז רכשו אותו בסכום של 700,000 דולאר, הם השקיעו עוד 1.3 מיליון דולאר בבניית המפעל במשק, והכפילו את היקף המכירות – כשני מיליון דולאר בשנה, מזה מיליון דולאר יצוא. הלקוחות הגדולות הם אוסטרליה ו„אל־על", שרכישותיה במפעל נחשבות כיצוא.

ב„עלבר", העובד בשתי משמרות ושמבין 40 עובדיו 15 הם שכירים, מייצרים מסליות לחוות, בגדים חד־פעמיים לבתי חולים, מוצרים חד פעמיים לחברות תעופה, בדים לתעשיית העור הפלסטיקה ועוד.

מנהל המפעל מסר על תוכנית פיתוח בהשקעה של עוד מיליון וחצי דולאר. היו"ר היוצא של איגוד התעשיה הקיבוצית עודד וינקלר אמר, כי זו גדלה השנה ב־30 אחוז – כפול מאשר כלל התעשיה.

קיבוצי התק"ם: הורדנו רמת החיים של החברים ב־20 אחוז

כנס ארצי של מזכירי מועצות פועלים, שהתקיים בראשות גדעון בן ישראל באפעל, החליט להביע הזדהות עם מאבק התנועה הקיבוצית המאוחדת ליישום החלטות ועדת רביד, שאושרו על־ידי הממשלה, אך לא בוצעו, בזמן פריסת חובות קיבוצי התק"ם.

בפני באי הכנס הופיעו שני חברי מטה המאבק של התק"ם, שלמה לשם ועודד דייגי, שתיארו כיצד נקלעה התנועה הקיבוצית לחובות כבדים כתוצאה מהריבית הגבוהה, שהיא, לדבריהם, הגורם הכמעט בלעדי למצב שנוצר.

הדוברים גם עמדו על הצעדים שהתנועה הקיבוצית נוקטת להקטנת העול. הם מסרו, כי בין היתר הורדה רמת החיים של חברי הקיבוצים בשיעור של 20 אחוז. לולא הערבות ההדדית היה המצב חמור בהרבה, אמרו. עם זאת, הדגישו את חובת הממשלה לבצע את החלטתה.

העובדים ב„יהלומי ברונר" הכריזו סכסוך עבודה וההנהלה סגרה את המפעל

(ע) – מפעל „יהלומי ברונר" באופקים ייסגר לקראת תחילת השנה החדשה, וכל עובדיו כבר קיבלו הודעות פיטורים. לפני עשרה ימים הוכרז במפעל סכסוך עבודה, ובעל המפעל הודיע אתמול על סגירתו.

מפעל „יהלומי ברונר" באופקים העסיק עד לפני שנה וחצי 138 עובדים, ולאחר שנקלע לקשיים, בשל משבר עולמי בענף היהלומים, פיטר את מרבית העובדים ולאחרונה העסיק 28 בלבד.

ביום א' קיבלו שבעה מעובדי המפעל מכתבי פיטורים, וביום ב' הוציא הדר ברונר לבלגיה לאחר שהשאיר בידי ארים מטעמו הודעות פיטורים, שנמסרו אתמול ליתר העובדים.

עובדי המפעל קיימו אתמול אסיפה סוערת בבניין מועצת פועלי אופקים וטענו, שנשארו ללא מקור פרנסה לקראת ראש השנה. מזכיר מועצת פועלי אופקים, סעדיה אלוס, פנה לגורמים שונים בממשלה בתביעה למנוע את סגירת המפעל

ילדה נהרגה בתאונה בעזה

(ע) – ילדה בת 10 מעזה נדרסה למוות אתמול בצהריים, שעה שחצתה את אחד הרחובות הראשיים בעזה.

התאונה אירעה סמוך לשעה 12.45. הילדה פאטמה שארבטה חצתה את רחוב פלתיני, כשלפתע הגיחה מכונית פרטית לעברה ודרסה אותה. הילדה הועברה לאדרה חיים לבית החולים העירוני שיפא, ושם קבעו רופאים את מותה.

דקות אחדות לאחר מכן, התייצב במשטרת עזה תושב העיר בן 30 והודה בכך, שהוא היה נהג המכונית הקטלנית. הנהג נעצר להמשך חקירה ומהמשטרה נמסר, שהסיבות לתאונה היו נהיגה במהירות מופרזת של נהג המכונית וחצייה בלתי־זהירה של הכביש של הילדה.

רזי גוטרמן מזכ"ל אגודת העתונאים

העתונאי רזי גוטרמן, בן 38, נבחר למזכ"ל החדש של אגודת העתונאים ומנהל בית סוקולוב.

גוטרמן היה יותר מ־17 שנים עתונאי ב„מעריב" ושימש, בין השאר, ככתב כלכלי בכיר וכעורך השבועון הכלכלי. ארבע שנים היה שליח עתונו בארה"ב. הוא בוגר אוניברסיטת תל־אביב בכלכלה, מדעי המדינה ולימודי העבודה, ובוגר מכון העתונות העולמי במינסוטה.

במסגרת תפקידו ישמש גוטרמן גם כמזכ"ל האיגוד הארצי של עתונאי ישראל.

סוכן משטרתי נמצא ללא רוח חיים בנצרת

מאת מוחמד חלוליה, כתב „דבר" בנצרת

נאדר אבראהים זועבי, רווק בן 36 מנצרת, נמצא אתמול ללא רוח חיים בכניסה לביתו. ליד הגופה נמצא אקדח שהוא מחזיק ברשיון.

הגופה הועברה למכון לרפואה משפטית באבו כביר לבדיקת סיבת המוות. מהמשטרה נמסר, שהיא חוקרת בכל הכיוונים, אך לא מוציאה מכלל אפשרות שהוא התאבד.

זועבי היה ידוע בנצרת כסוכן משטרתי.

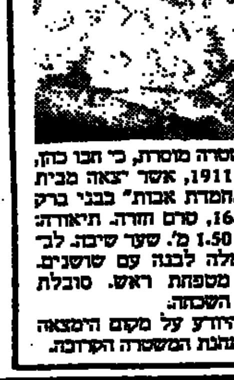

המשטרה מוסרת, כי חנו כהן, ילידת 1911, אשר יצאה מבית אבות „חמדת אבות" בבני ברק ב־16.9.87, טרם חזרה. תיאורה: גובה – 1.50 מ'. שער שיבה. לבשה שמלה לבנה עם שושנים. חבשה מטפחת ראש. סובלת ממחלת השכחה.

כל היודע על מקום הימצאה יפנה לתחנת המשטרה הקרובה.

هكذا من الاهل

مكنز من الإجمل

קולנוע

תל־אביב
אסתר: המורף יום ה' ו' 12.15, 10 מוצ"ש 9.45, 7.30
אלנבי: משפחת פלודר יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30 7.15
בית ליסין: יום ו' 11.30 מגבעי פייסון צחוב היום שבת 11.15
בן־יהודה: בורדי להתם יום ה' ו' 12, 9.45 מוצ"ש 9.30 7.15
גורדון: לא בן עדן מוצ"ש 9.50, 7.30
גת: המכשפות מאיסטוויק יום ה' ו' 12.15, 9.50 מוצ"ש 9.50 7.30
דיזנגוף 1: שם הורד יום ו' 12.15 9.45 מוצ"ש 9.45 7.50
דיזנגוף 2: גבר מאוהב יום ו' 12.15 9.45 מוצ"ש 9.45 7.50
דיזנגוף 3: שירותים אישיים יום ו' 12.15 9.45 מוצ"ש 9.45 7.30
היכל האלגנה השחורה יום ה' ו' 10 מוצ"ש 9.30 7.15
הייפאייק: יום ה' 10.00 ילדים תורגים לאלוהים יום ו' 10.00 / מוצ"ש ילדים תורגים לאלוהים 9.45 – 7.50 הצות
הוד: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ה' ו' 12.00 9.45 מוצ"ש 9.30 7.15
המקבץ ובית ציבור אמריקה: יום ה' ו' 12–10 קבלוליו מוצ"ש 9.50 7.15 יוגן אהבות מוצ"ש 11.30 ומה האופטימי
חן 1: פגישה עיוורת יום ה' ו' 12.15, 10 מוצ"ש 9.55 9.40 / מחר פגישה יום ה' ו' שבת 11.00
חן 2: לבו של אנג'ל יום ה' ו' 12.15 מוצ"ש 9.55 7.35 9.50 / בכבי יום ה' ו' שבת 11.00
חן 3: הנובל האוהבת המאהבת יום ה' ו' 12.20 10 / בכבי יום ה' ו' שבת 11.00 מוצ"ש 9.55 7.40
חן 4: נשק קטלני יום ה' ו' 12.20 10 מוצ"ש 9.55 7.30 / הדבון הוד יום ה' ו' שבת 11.00
חן 5: אני התחברה יום ה' ו' 12.15, 10 מוצ"ש 9.50 7.35 / עלגיה יום ה' ו' שבת 11.00
לב 1: המספרה יום ו' 12–10 מוצ"ש 9.45 7.50
לב 2: גברים, גברים.... יום ו' 12, 10 מוצ"ש 9.45, 7.50
לב 3: ימי הרדיו 7.50 משפחת המלוכלכים 9.45 יום ו' 12–10 ימי הרדיו
לב 4: נרדפי התק יום ו' 12–10 מוצ"ש 9.45, 7.50
לימור: בעקב השני ה'-ו' 12–10 מוצ"ש 9.30 7.15
מוצ"ש: כבוד לרגל שיפוצים
סינמטק: ...יין בסרואהן: בית האביבים 9.00
סינמה 1: סוד ההצלחה יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.40 7.30
סינמה 2: ילדים תורגים לאלוהים יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.40 7.30
פאר: לא שם דין 9.45, 7
פריז: יום ה' 11.00 סרוז 3.00 הקומפוריטוס 1.00 הטנגו האחרון בפריס 5.00 עד בלות הבכיכה, יום ו' 11.00 השישה 3.00 הטנגו האחרון בפריז, 1.00 פיתון והנביא הקדוש, 5.00 מופע הקלנוע של רוקי, מוצ"ש לא יכולה בלי זה 9.30, 7.15, שבת 3.00 הצגת הקלנוע

האחרונה 11.30 מופע הקלנוע של רוקי
צפון: דאון זה פלורס יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7
שחף: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ה' ו' 12.15 9.45 מוצ"ש 9.30, 7.15
תמוז – רמת־אביב: 1.00 כעס החיים 3.00 אמדיאוס 12.00–10 הרפתקאותיו של אבנר על בולטוס בעל הכיבים הענקיות, מוצ"ש, שבת 1.00 אלנדו נגן בודפר, 5.00 הוד הבוחש
תכלת: הנוגד... לפינה מוצ"ש 9.50, 7.45
תל־אביבי: רובוקופ יום ה' ו' 12.00, 9.45 מוצ"ש 9.30, 7.15
התיה הישראלית: יום ו' 11.00 אוחיקל... מוצ"ש ברדיל 9.50

ירושלים
אדיסון: השוטר מבוורלי הילס 2 9.30, 7.15
אדיסון: לוחם עם כבוד 9, 7
אורנה 1: עקיב חושני 9.15 7.15
אורה 2: לא שם דין 9.15, 7.15
אורה 3: מורף להתם 9.15, 7.15 11.00
אורה 4: לא יכולה בלי זה 9.15, 7.15 11.15 לישורד סקאי
אורה 5: בעיר סבור לבנות 9.15, 7.15 11.15 רציחות פשוטות
איר גלה: ביכבי אריזונה מוצ"ש 9.15, 7.15
בית אגרון: מוצ"ש 6.30 בעבור חופן דולרים / 8.30 בנהכון / 10.15 נשרי הכרך הצות – סרט ביותר
הגליה הקטן בגדיי האושפר סגור
הבירה: סגור לרגל שיפוצים
בנביר: סוד ההצלחה 9.30, 7.15
מיקישל: המספחה 9.30, 7.15
מרכז: אני התחברה 9, 7
עדן: רובוקופ 9.30, 7.15
חן: האלגנה השחורה 9.15, 7.15
סינמטק ירושלים: מתע של כוכן יום ו' 3.00 מוצ"ש 9.30, 7

חיפה
אורה: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
ארמון: ההנות מעבר לפינה 9.15, 7
אמפי־אופיר: כלא הילכון 9.15, 7
ארמון: סגור
חן: האלגנה השחורה יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7

עצמון 1: רובוקופ יום ו' 10.15 מוצ"ש 9.30, 7.15
עצמון 2: גבר מאוהב יום ו' 10.15 9.30 9.15
עצמון 3: ילדים תורגים לאלוהים יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
פאר: המורף יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
קולנוע: לא שם דין מוצ"ש 9.30, 7.15
יום ה' 11.30 סטף מבולבל מוצ"ש 11.30 אובפים להתים
רון: משפחת פלודר 9.15, 7.15
רב בת 1: פגישה עיוורת יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7
רב בת 2: אני התחברה יום ו' 10.00 מוצ"ש 9.15, 7

קריות חיפה
כפורי: המורף 9.15, 7
כפורק: כלוו לותפך הגדול 9.15, 7
ארמון: סוד ההצלחה 9.15, 7
בית העם: שירותים אישיים 9.15, 7
הוכבה: שוטר ראוש 9.15, 7
ניצח: הגיגלה האמריקאי 3 9.15, 7

אשדוד
אורנה: סוד ההצלחה 9.30, 7.15
אשדוד: קינג קונג 2 7.15 לא שם דין 9.30

אשקלון
אורנה: מפריץ בוסקיטו 9.30, 7.30
מוריה: לא שם דין 9.30, 7.30
רחל: ליבו של אנג'ל 9.30, 7.30

באר־שבע
חן: שומר ראש יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7

הרצליה ■ רמת השרון
היכל: השוטר מבוורלי הילס 2 9.30, 7.15
כוכב: הראול: סיפור מתחים 9.30, 7.15
כוכב: יום ו' 11.00 בכבי 9.30 בשם סגול 11.45 וחז / שבת 11.00 בכבי זכרונות אהבה בפירנצה 9.30, 7

עפולה
מטורקי: הנות קטנה ומכרשה 9.00

חולון ■ בת ים
אורמון: ה' ו' 10.00 קרוקודיל דנדי מוצ"ש 9.30, 7.30 קרוקודיל דנדי יום ה' חנות בריאן כרבב עלית מוצ"ש 11.30 פרוקלמשניר הצעיר
כנורת: המורף יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30 7.30
פאר: רובוקופ יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.15
עצמאות: סוד ההצלחה יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.50, 7.15
רונה: התוך אמריקאי מוצ"ש 9.30, 7.15
כוכבים: מיחיפה 9.30, 7

כפר־סבא ■ רעננה
עמית: שם הורד 9.30, 7
חן: לא שם דין 9.15, 7
אורה: סגור
בית ביזל: יום ו' 10.00 הבננה – דודו טופו מוצ"ש 12–10 בלל אורנה

לוד ■ רמלה
אורה: סגור
בלה ז'הן: נבגלה האמריקאי 3 9.15, 7.15
אורה: הנעלה אמריקאי 3 9.30, 7.30
היכל התרבות: חורה לנעורים 9.00

נהריה ■ עכו
היה: הכוכים ראו כמכבים 9, 7
רוזה: נערת לילה 9, 7
אולם בית הקורנים: ילדים תורגים לאלוהים 9.15, 7

נתניה
מגדלה: התוך אמריקאי 9.15, 7
חן: בסר בלב 9.30, 7.15
אסתר: השוטר מבוורלי הילס 2 9.15, 7
שרון: רובוקופ 9.15, 7

פתח־תקוה
שלום: קרוקודיל דנדי 9.15, 7.15
היכל 1: השוטר מבוורלי הילס 2 יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.15
היכל 2: רובוקופ יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.15
היכל 3: משפחת פלודר יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30 7.15

ראשל"צ ■ רחובות
ג.ב. רון 1: השוטר מבוורלי הילס 2 מוצ"ש 10.45 8.45 6.45
ג.ב. רון 2: משפחת פלודר 10.40, 8.40, 6.40
ראשון: המורף 9.30, 7.15
בית העם: שם הורד 9.30, 7
היכל: סוד ההצלחה 9.30, 7.15
חן: המורף 9.15, 7.15

רמת־גן וגבעתיים
אלמוג: פגישה עיוורת יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.40, 7.30
ארמון: המורף יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.45, 7.30
הדר: לא שם דין 9.30, 7.15
הודה: רובוקופ יום ה' ו' 10.00 מוצ"ש 9.30, 7.15
רב גן 1: המכשפות מאיסטוויק יום ה' ו' 12.15–10 מוצ"ש 9.25, 7.30 / קינג קונג 2 יום ה' ו' שבת 11.00
רב גן 2: הנובל האוהבת המאהבת יום ה' ו' 12.15, 10 מוצ"ש 9.40, 7.30 / פרפר יום ה' ו' שבת 11.00
רב גן 3: אני התחברה יום ה' 10.00 מוצ"ש 7.30 9.45 ליבו של אנג'ל / רובין הוד יום ה' ו' שבת 11.00
רב גן 4: מעקב חשני יום ה' ו' 12.15, 10 מוצ"ש 9.45, 7.30 / בכבי יום ה' ו' שבת 11.00
שביט: קרוקודיל דנדי 9.30, 7.15

קרית אונו
כוכב קרית אונו: יום ו' 10 נשק קטלני / מוצ"ש 11.00 בכבי 9.15, 7 נשק קטלני

אֶלְמְקָס — משפחת השיניים — יעילה פי 3 במניעת עששת

תורנות בתי מרקחת ליום רביעי 23.9.87	צפון – יהודה המכבי 33 – 449995
תל־אביב	מונטיפיורי – שד' יהודית 9 (ליד בית קלקא) – 253710 מוצאי ראה"ש ב'
בצה ישראל – בצה ישראל 11 (בין שד' חן לכבר מבריק) 226545	צפון – יהודה המכבי 33 – 449995 מוצאי ראה"ש ב'
צפון – יהודה המכבי 33 – 449995	ירושלים
ירושלים	פרוסת רוממה – הפ"ב 28 – 523191
פרוסת רוממה – הפ"ב 28 – 523191	ק. משה – קרית משה 1 – 526135
חיפה	מוצאי ראה"ש ב'
הנשיא – שד' הנשיא 33 – 333312	חיפה
פתח־תקוה	הנשיא – שד' הנשיא 33 – 333312
סוקולוב – סוקולוב 43 – 909030	פתח־תקוה
בני־ברק – רמת־גן	קופת חולים כללית – חיים עוזר – 905271
רמת־גן – ביאליק 51 רמת־גן – 721514	בני־ברק – רמת־גן
בת־ים – חולון	רמת־ויצמן – ירושלים 96 רמת־גן – 777506
מור – הבונה רייך 20 בת־ים – 583360	בת־ים – חולון
תורנות בתי מרקחת ליום חמישי א' ראה"ש 24.9.87	עצמאות – בלפור 75 בת־ים – 865583
תל־אביב	תורנות בתי מרקחת ליום שבת 26.9.87
מונטיפיורי – שד' יהודית 9 (ליד בית קלקא) – 253710	תל־אביב
שנר (ברנרס) פנקס 27 – 441749	בם – פרישמן 66 – 237326
מונטיפיורי – שד' יהודית 9 (ליד בית קלקא) – 253710 מוצאי ראה"ש	יזהר – אצ"ל 52, שכונת התקוה – 378405
שנר (ברנרס) – פנקס 27 – 441449	בם – פרישמן 66 – 237326 – מוצ"ש
ראה"ש – מוצאי ראה"ש	יזהר – אצ"ל 52, שכונת התקוה – 378403 – מוצ"ש
ירושלים	ירושלים
הר הזיתים – הר הזיתים – 287480	קופת חולים מכבי – בן סירא 2 – 227273
עזה – עזה 15 – 638262 – מוצאי ראה"ש א'	פרוסת רוממה – הפ"ב 28 – 523191 – מוצ"ש
חיפה	חיפה
קרית אליעזר – ככר מאירהוף 6 – 511707	נורדוי – נורדוי 13 – 664039
פתח־תקוה	פתח־תקוה
קופת חולים כללית – חיים עוזר – 905271	קופת חולים כללית – חיים עוזר – 905271
בני־ברק – רמת־גן	בני־ברק – רמת־גן
הבונ – ביאליק 30 רמת־גן – 725674	רמה – ז'בוטינסקי 65 רמת־גן – 7514483
בת־ים – חולון	בת־ים – חולון
גני בת־ים – נביאים 3 בת־ים – 5515671	בלפור – בלפור 90 בת־ים – 583448
תורנות בתי מרקחת ליום ששי ב' ראה"ש 25.9.87	קופת חולים – עין יהב 2 חולון – 884854
תל־אביב	
בצת ישראל – בצת ישראל 11 (בין שד' חן לכבר מבריק) 226545	

אֶלְמְקָס — מיוצרת ע"י טבע העשויה בהשגחה ... GABA

בית טרומפלדור
ארכיון המוזאון תל יוסף
מברך את
משקי התנועות הקיבוציות
בברכת שנה טובה

מוצע בזה למכירה רכב כדלקמן:

1 וולבו אוט' + מזגן	1983
1 פיג'ו 504 אוט' + מזגן	1984
1 פיג'ו 305	1983
1 פיאט 131 אוט' + מזגן	1980
1 פיאט 131 אוט'	1980
3 פיאט 127	1983
1 פיאט אונו	1984
3 פיאט ריטמו	1983

את הרכב ניתן לראות החל מיום א' 27.9.87 עד יום ג' 29.9.1987 בין השעות 10:00–15:00, בחניון הבנק ברחוב רמחיל 5, תל־אביב.
ההצעות יש להגיש ע"ג טופס במעטפה סגורה, בצירוף המחאה בנקאית בערך של 5% מערך ההצעה, עד יום ג' 29.9.87 בשעה 15:00, בתיבת המכרזים הנמצאת ברחוב שדרי 50 קומת ביניים חדר 53.
את הטפסים להגשת ההצעות אפשר לקבל בחניון ברחוב רמחיל 5 תל־אביב.
אין אנו מתחייבים לקבל את ההצעה הגבוהה ביותר או כל הצעה שהיא.

קבוצת בנק הפועלים בע"מ

לבר־מצוה, לחתונה,
לכל החגים,
לכל המשפחה

3 ספרי הלצון
של
אבשלום קור
- לצונו של אדם-כבודו
- קור קורא במדבר
- בלצון רב

שוב בחנויות הספרים ברחבי הארץ.
ספרית מעריב

לחברינו בסניפים
לכל אוהדינו
ברחבי הארץ

שנת בריאות ושיגשוג

★ להמשך ההתקדמות לעצמאות כלכלית
★ לביצור עוצמתנו הבטחונית
★ לחיזוק שלטון החוק
★ לשינוי שיטת הבחירות

רצ"י . אומץ
הרשימה הממלכתית

נעמת חיפה — מועצת פועלי חיפה

נעמת חיפה שולחת ברכת שנה טובה ומבורכת
לכל ילדי מעונותיה והוריהם
לכל עובדות נעמת חיפה
ולכל תושבי חיפה.
תהא זו שנת בטחון ורווחה
ושנת שלום על כל בית ישראל.

ועידת נעמת ה־5 בחיפה
הציבור מוזמן לועידת נעמת ה־5, שתתקיים בחיפה
בתאריך 24.10.87 בשעות 07.00–14.00
התכנסות: באזור מצפור הצוק ושווינצריה הקטנה – בכרמל
סיום: בגן האם ב"הפנינג" גדול ומענין

"מקום בצמרת"
מצעד הפזמונים הישראליים
רשת ג' – קול ישראל – 22.9.87

1. לליסה – גידי גוב
2. תמונות – אדם
3. שש עשרה – שבע עשרה – להקת הנח"ל
4. רחבת הריקודים – יהודית רביץ
5. מישהו שר במדבר – חיים משה
6. קסמים – גלי עטרי
7. אורה – רמי קליינשטיין
8. אני אוהב הלקץ שלך – חנן יובל
9. טובטל בלוז – אריאל זילבר
10. רדיו רמאללה – יהודה פוליקר
11. לא שותה לא מעשן – כנפי צעונה
12. לא זו מכאן – דני סנדרסון
13. רק בן־אדם – שלום חנוך
14. המלך הלבן – מני בגר
15. ערב מיטגים – יאיר כהן
16. מזוודות מאהבה – ירדנה ארזי
17. בקיר של אהבה – נער שוליים
18. תתלקחים – חיים גינצבורג
19. עוד תראה אותי – אילנה אביטל
20. פלא – מני בייקובסקי
21. ענה עם עלה של זית – להקת פיקוד דרום
22. ים פראי – דפנה ארמוני
23. זמנך עבר – אחוד בנאי
23. תיק תוק – כל שנה מלך תימק – סי היימן
24. רגאיי קיץ – אבי־אילות
25. טיפה אהבה – מירי אלוני
26. השיכור – מאיר בנאי
27. משותקים – אילן ויהודה הנור
28. במקום מכתב – חווה עטרני
28. אנחנו באותה סירה – אסתר שמיר
29. שטויות – דני אמיר
30. אל תשליכני מלפניך – שולי נתן
הפיגה לשיפוטכם
31. שיר מולדת – להקת פנצר
32. עתונאי קטן – אריק איינשטיין
33. זכרונות ילדות – להקת קר 8
34. אנחנו שניים – משינה
35. אביב – לימור שפירא

לכבוד:
"מקום בצמרת" קול ישראל
ת.ד. 1082, ים, מיקוד 91010
זה הדירוג שבי לפי את מספר השירו:
1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐
7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐ 11 ☐ 12 ☐
שם:
כתובת:
תאריך:

מזג האוויר ביעדי הטיסה החשובים של סוויסאיר

אוסלו	6	11	גשום
אמסטרדם	18	22	בהיר
בואנוס איירס	7	14	בהיר
הלסינקי	6-	10	מעונן
הונג קונג	24	27	מעונן
וינה	15	25	בהיר
ז'נבה	10	26	בהיר
טוקיו	19	25	מעונן
טורונטו	10	12	מעונן
יוהנסבורג	10	21	מעונן
לונדון	15	20	בהיר
ליסבון	19	24	מעונן
מדריד	17	27	בהיר
מונטריאול	10	14	מעונן
ניו יורק	14	21	מעונן
סאן פאולו	12	14	מעונן
פריס	18	28	גשום
פרנקפורט	17	28	מעונן
ציריך	18	23	גשום
ריו דה ז'נרו	14	20	מעונן
שטוקהולם	5	13	גשום
שיקגו	10	17	מעונן

תל־אביב, רח' בן־יהודה 1, טל. 602620; ירושלים: רח' יפו 30, טל. 231373; חיפה: דרך הים 2, טל. 354655; באר שבע: רח' האבות, טל. 35282
swissair

יכין חברה חקלאית בע"מ
לפנים יכין אגודה שיתופית חקלאית בע"מ
מזמינה את בעלי המניות
לאסיפה כללית שנתית שתתקיים
ביום רביעי 30 בספטמבר 1987, בשעה 12.30
במשרדי החברה בתל־אביב, רחוב קפלן 2.

סדר היום:
1. דו"ח ההנהלה
2. אישור מאזן החברה ליום 31.12.86
3. בחירת חברי מועצת מנהלים
4. מינוי מבקרי החשבונות של החברה
5. שונות

ההנהלה

פינה חמה ללב"י
הקרן למען בטחון ישראל

ערב ראש השנה התשמ"ח

ברכת לב"י לראש השנה

אזרחים יקרים:
קרן לב"י מברכת אתכם בברכת שנה טובה, שנת שלום ובטחון. תודה מקרב לב על תמיכתכם, תודה שנתתם כתף למאמץ הבלתי פוסק של לב"י לשיפור איכות צה"ל וחייליו.

בברכת שנת תשמ"ח טובה
הקרן למען בטחון ישראל (לב"י).

היום יותר מתמיד- תן לבך ללב"י
קרן לב"י: רחוב ד (ארניא) 17, הקריה, תל־אביב 64734

הפועלים הנפקות בע"מ
הודעה
בהתאם לסעיף 23 לחוק ניירות ערך תשכ"ח – 1968 ניתנת בזה הודעה כי היום יפורסם

תשקיף
של

סדרת אגרות חוב, רשומות על־שם, 2007 – 1993 (סדרה 17), בערך נקוב כולל של 42,000,000 שקל חדש, צמודות (קרן וריבית) למדד המחירים לצרכן שפורסם בגין חודש אוגוסט 1987 (179.6 נקודות) ונושאות ריבית בשיעור של 5.7% לשנה.
בנק הפועלים בע"מ (להלן: "הבנק") התחייב לרכוש מאת החברה אגרות חוב בערך נקוב כולל של 630,000 שקל חדש במחיר המכירה כהגדרתו בסעיף "הצעות בדרך של מכרז" בעמוד 6 בתשקיף, כפי שייקבע במכרז השני, לצורך ביצוע מסחר סדיר, כמפורט בסעיף "רישום בבורסה ומסחר סדיר" בעמוד 9 בתשקיף. אגרות החוב תוקצינה לבנק ביום 4.10.87 ולפיכך מוצעות לציבור אגרות חוב בערך נקוב כולל של 41,370,000 שקל חדש.
אגרות החוב מוצעות לציבור בשני מכרזים במחיר של 90% מערכן הנקוב כמפורט בסעיף "הצעות בדרך של מכרז" בעמוד 6 בתשקיף כדלקמן:
1. אגרות חוב בערך נקוב כולל של 21,000,000 ש"ח תוצענה לציבור ביום 30.9.87 (בתשקיף זה "המכרז הראשון").
2. אגרות חוב בערך נקוב כולל של 20,370,000 ש"ח ויתרת אגרות חוב אשר לא תמכרנה במכרז ראשון, אם תהיינה כאלה, תוצענה לציבור ביום 4.10.87 (בתשקיף זה "המכרז השני").
אגרות החוב שלא תמכרנה בשני המכרזים, אם תהיינה כאלה, תוצענה לציבור החל מיום 11.10.87 במחיר של 90% מערכן הנקוב, בתוספת ריבית והפרשי הצמדה על הקרן והריבית שיצטברו מיום 1.10.87 עד ליום הגשת הבקשה, כמפורט בסעיף "הצעה בדרך רגילה" בעמוד 7 בתשקיף.
בנק הפועלים בע"מ ("החתם") מתכוון להזמין 10% מאגרות החוב המוצעות בתשקיף זה (ראה עמוד 7 בתשקיף).

תמורת ההנפקה הופקד בבנק הפועלים בע"מ, ללא עדיפות על שאר הפקדונות בבנק. החברה שעבדה לטובת מחזיקי אגרות החוב, בשעבוד קבוע, ראשון בדרגה, את הפקדון בבנק הנובע מתמורת הנפקה זו, וכן מובטחות אגרות החוב בשעבוד צף, ראשון בדרגה, על נכסי החברה, בדרגת בטחון שווה עם אגרות החוב שבמחזור (ראה פרק "שטר הנאמנות" בתשקיף).
לפי סעיף 354 (ג) לפקודת החברות (נוסח חדש), יהיה לחובות המפורטים בסעיף 354 (א) מהפקודה האמורה, דין קדימה לפני תביעותיהם של בעלי אגרות החוב מכוח השעבוד הצף שיצרה החברה, אולם לא יהיה להם דין קדימה לפני תביעותיהם של בעלי אגרות החוב מכוח השעבוד הקבוע שיצרה החברה כאמור לעיל.

סך כל עמלות החיתום, הניהול וההפצה שהחברה תשלם בהנפקה זו לא יעלה על 4.5% מתמורת ההנפקה.
היחס בין ההון העצמי המתואם לבין היתרה המתואמת של אגרות החוב שבמחזור (לרבות תמורת הנפקת סדרה זו) הוא 1,889:1 (ראה עמוד 29 בתשקיף).
הרישום של אגרות החוב למסחר בבורסה מותנה בפיזור נאות שלהן בציבור.
עותק מהתשקיף הנ"ל והעתק מההיתר לפרסומו הוגשו לרשם החברות לשם רישום.
החל מהיום ניתן להשיג עותק מהתשקיף הנ"ל במשרדי חברי הבורסה ובמשרדי החברה. הזמנות לרכישת אגרות החוב ניתן להגיש בכל סניפי הבנקים וחברי הבורסה כאמור בפרק "הצעה בדרך של מכרז" בתשקיף.

הנאמנים: **חברת נאמנות של בנק הפועלים בע"מ** (בעלת ענין בחברה).
החברה לנאמנות של בנק המזרחי המאוחד בע"מ.
החתם: **בנק הפועלים בע"מ** (חברת האם של החברה).
תאריך התשקיף: כ"ט באלול תשמ"ז – 23 בספטמבר 1987.
אין לראות בהודעה זו הצעה לרכישת אגרות החוב.

קרוסלות
מציעים טכבשיר
הפתרון הערכבי לאחסון תעשייתי
log — לוגיסטיקה מכוונות ממוכנות – LTD — בשותף עם ...

יתרונות בולטים:
- שיפור בשליטה על המלאי.
- פתרון למחסור בשטח.
- חסכון בכח אדם.
- יעול בתהליך הכנת משלוחים.

לוגיסטיקה מכוונות ממוכנות – LTD
בהכנת log לוגיסטיקה
רח' ביאליק 12, רמת־גן
טל. 03-759191, פקס. 03-7517756

עירית תל־אביב־יפו

לתזמורת הפילהרמונית ומנהלה המוסיקלי
המנצח: **זובין מהטה.**
עם שובכם ארצה ממסע עטור הצלחות
ברוכים הבאים!

שלמה להט
ראש עירית תל־אביב־יפו

כרטיסי הנחה במכירה מוקדמת
תערוכת הפרחים הבינלאומית ה־11
פארק הירקון, חולון
6-15/10/1987

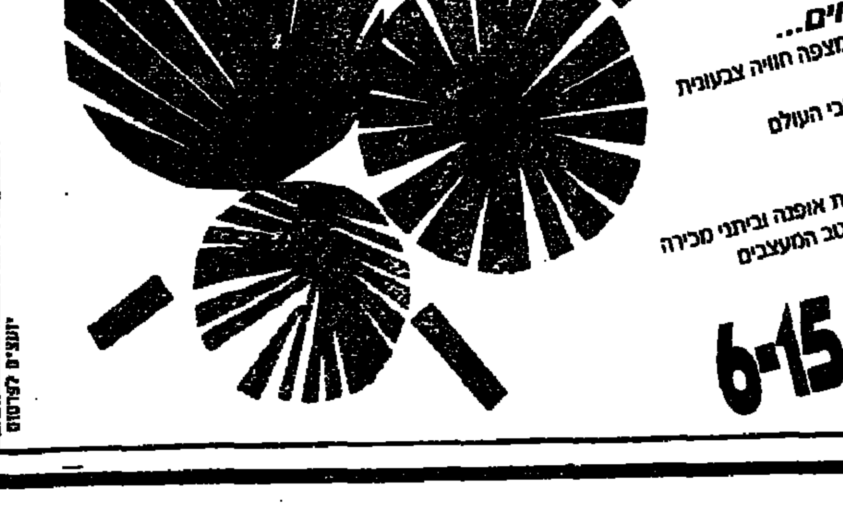

בואו נדבר בפרחים...
בתערוכת הפרחים ה־11 מצפה חוויה צבעונית מרתקת לכל המשפחה!
- פרחים אקזוטיים
- ביתן יפני מרהיב
- ביתן אקזוטיים מכל רחבי העולם
- ביתן שבעת המינים
- משחקי מים, אומנים, תצוגות אופנה וביתני מכירה
- ביתן ישראלי המעוצב ע"י מיטב המעצבים מישראל ומאירופה.

40% הנחה! לועדי עובדים, קבוצות ותלמידים
ב ההלה מכירת כרטיסים לקבוצות בהנחות גדולות.
להזמנות: "הדרן", ת"א, אבן גבירול 80, טל' 03-223167
- משרדי התערוכה, טל' 03-5027425
- בערב טל' 03-683632

יעוצים לפרסום

עליות שערים נאות לקראת ראש השנה

מאת שמואל רוזנבלום

אווירת סוף חג הדגישה אתמול בבורסה והיא מצאה ביטויה בעליות שערים נאות והגדיל בנפח הפעילות. סיום משבר יחסי העבודה במשק בלשום בלילה והביא שוב למשב רוח אופטימי מרענן בבורסה. האינדיקטורים הכלכליים המשתפרים באחרונה, בצירוף שקט במגזר הפוליטי-כלכלי, חברו יחדיו כסיבה לעליות השערים. להרשם של ממש להרגש מגיות עדיין אינה בנבצא בשוק, יחד עם זאת שינוי המגמה החיובי בלט אתמול בהשוואה לשחיקה שהתמשכה ימים ארוכים בבורסה. הקונים אתמול במכחר הדו בעיקר מקורבי הבורסה. אלה מעריכים שלאחר החג תימשך מגמה חיובית בבורסה ולפיכך ביקשו אתמול להצטייד בסחורה.

קרנות הנאמנות ההתמחות במניות מצוות באחרונה בפרופורציית מניות של כ-80% לערך מסך נכסיהן. פרופורציה זו מאפשרת בעת הנוכחית לקרנות לשמש שחקני כשנה וליהנות מעליות שערים. בבורסה מקווים שלאחר פגרת החג תתחדש זרימת כספים לקרנות הנאמנות. דבר שיביא בעקיפין לחוסן נוסף במגמת המסחר. ראוי לציין שלמרות יציבה מגמת מסחר חיובית מתמשכת בבורסה חייב השוק לחלוף על מספר מכשולים בגון: ריבית עקלית גבוהה, אי הפרעה מצד גורם מוסדי (כלל לדוגמא) וקשיים נוספים. סוחרי הבורסה איחלו אתמול איש לרעהו: "שנת תשמ"ח במניות" מתוך לברכות המקובלות.

שינוי שער במסחר - עליות חדות

ידידות שערים נרשמו במניות הבנקאיות המובילות בל"ל 0.2%-, פועלים 0.2%-. נפח הפעילות הכספי היה בינוני. עליות שערים היו במרבית המניות הכבדות כפולגת, דלתא, גליל, פ.ר.ב.י, כלל אלקטרוניקה, חיפה כימיקלים, גב ים ורבות נוספות. עליות שערים חדות יותר נרשמו בחלק מהמניות הקלילות, סופר 9.8%+ לאחר כגבלת איטוף ושהיית שערים מתמשכת, ורדינק 10%+ לאחר פעילות איטוף סוערה, אטאס 5.6%+ בהמשך לפעילות ספקולטיבית שהחלה עם רכישת השליטה ע"י חמן. ביקושים גדולים במיוחד בלטו במניות אנדין שירדו שלשום באורח חד, במניות חמישה יוד המטופלות באורח אגרסיבי באחרונה נבסכה כגגבת עליות השערים. פעילות ערה לבדי החלה שוב במניות כבולום, אינטרגבא 5, יעשור 5, בירב, מאיר עורא, בני הדר, יישום ועמק. הנפקת חברת שופרסל שריכזה אתמול ביקושים גדולים הוציאה אתמול כספים שהיו ביועדים בעצם לרכישת מניות במסחר. לחלק מכניות קונצרן אייזנברג בקירור ומחסני ערובה 5 נרשמו אתמול ביקושים בינוניים. פעילות בולטת במיוחד נקשרה באג"ח להמרה ובאופציות של חברות כרטיסגה השקעות, אוורים וכלל תעשיות. ביקושים נאים הופיעו למניות החברה הכלכלית לירושלים ועליהן כתבנו השבוע בעקבות השיפור שהושג במאזן החברה. בסיום הסחר אתמול נשמעה הערכה כעודדת מצד הסוחרים להמשך מגמה חיובית לאחר החג.

הנפקת שופרסל - השתעיות מרובה

אתמול הנפיקה חברת שופרסל אג"ח ואופציות בהיקף כספי כולל של כ-10 מיליון דולר לערך. בבורסה נותרה תעלומה אחת לגבי ההנפקה והיא מה יהיה גודל החתימת היתר להנפקת שופרסל. בבנקים מסויימים התרחשו ויכוחים בין לקוחות ליועצי ני"ע בנושא קבלת אשראי לצורך הזמנות ההנפקה. מרבית הלקוחות העריכו שחתימת היתר תהיה ענקית ולפיכך שיעור ההקצאה יהיה נמוך. כבר לפני כשבוע הערכנו במדור זה שההנפקה תצליח להמכר יפה, לאור ההשתעויות אתמול על ני"ע החדשים של חברת שופרסל נראה שמדובר כבראה בהצלחה הרבה מעבר לסתם יפה. אין ספק שעיתוי ההנפקה היה אף הוא מוצלח בעקבות סיום טרם על הסכר בבשק נוצרה אוירה חיובית בבורסה.

החברה לישראל - השיפור במאזנים נמשך

פירסום המאזן של החברה לישראל שלשום שהצביע על גידול משמעותי ברווחים חיזק התחושה הבורסאית האופטימית שהתבססה בין היתר על השיפור ברווחיות של חברות רבות. פרשני הבורסה השונים כנו את נושא השיפור ברווחיות כסיבה מרכזי לשיפור אוירת הבטחון בשוק המניות. להוציא את חברת אוורים שמאזנה היה פוסר לבדי עקב בעיה השכונאית גרידא, הרי השבוע חזינו בשורת מאזנים ומעודדת, כלל תעשיות, מרכזית, פועלים השקעות ושלשום החברה לישראל. גם חברות קטנות ובינוניות פירסמו השבוע מאזנים משופרים. דוגמאות בולטות כצאגו מחברות כתראה, פוליגון, מגרב, החברה הכלכלית לירושלים ונוספות. שיפור במאזנים משקף מצב כלכלי משתפר. הבורסה אינה יכולה להתעלם מנתונים כלכליים משופרים, כפי שהשוק מגיב ואינו מתעלם מנתונים כלכליים גרועים. השיפור במאזנים עשוי להמשיך גם כוצר השנה הבאה לפתוח, ולפיכך ניתן להניח ששערי המניות יגיבו בהתאם באורח חיובי.

שוק המניות - ראוי מכבי חיובי

מדד המניות התוספתית עמד שלשום על 143.9 לערך. אתמול חל שיפור ניכר בסדר לאור עליות השערים שנרשמו במרבית המניות. כבר בסוף השבוע שעבר קבענו במדור זה שבעמיה ההצהרות הסוריית במניות. בערב ראש השנה נראה כי השנה החדשה הפתה בעליית שערים ובאוירה טובה. סיום המשבר ביחסי העבודה, השיפור במצב הכלכלי המסתמן במשק, היציבות הפוליטית כלכלית, השיפור הבולט ברווחיות של חברות בורסאיות, חוסר האטרקטיביות באפיקים האלטרנטיביים, כל אלה יחדיו נסכמים כגימוקים נוספים והמהרים ובדיעבד צודקים. מנגד עדיין קיימים קשיים מסויימים, ריבית גבוהה למפקידים בפיקדונות שקליים, ועדת שישינסקי ובקודות נוספות שעשויות אולי להרחיק לקרן זוית לזמן מה לפחות. בראי סכני נראה שוק המניות עשוי לפרוץ בקרוב כלפי מעלה תוך יצירת רמת עניין מחודשת מצד הציבור כלפי המתרחש בבורסה. יש לקוות שעם הגברת העניין הציבורי יזרום גם כסף חדש לבורסה.

המסחר במשתנים - עליות נאות 2.02%+

עליות שערים נאות בנפח פעילות כבפי בינוני נרשמו אתמול בבדבית מניות המשתנים. הידיעות על חיסול המשבר ביחסי העבודה במשק הביאו קונים למניות המשתנים מתוך הערכות שלאחר החג ייבשכו עליות השערים בבורסה. כבר בסיבוב הראשון נרשמה עלית שער נאה בשיעור 1.59%, בהמשך נמשכו עליות השערים ואף התחזקו. אתמול ידעו בבורסה לספר על הצטרפות של בטחה מקונצרן כלל לשוק באמצעות רכישת ני"ע. כידוע לא פעלה בנחוה בחודשים האחרונים בבורסה עקב הערכות פסימיות שהתבררו כשגויות לגבי מצב המשק בכלל הבורסה בפרט. מחזור עיסקאות גדול בסך 561 אלפי ש"ח נקשר במניות סבג שירדו 0.25% כנראה עקב האפשרות לבצע ארביטראז' במניות אלו. מניות שופרסל עלו אתמול 2.5% במחזור כספי בשיעור 227 אלפי ש"ח. עליות שערים נוספות נרשמו בכלל סחר 3%+, אזורים 3.25%+ להחזר שחיקה הרה ביומים קודמים, פטרוכימיים 4%+ וזה היה שיעור העליה החד ביותר אתמול במשתנים. עליות נוספות בלטו בכלל תעשיות 3%+, כלל ישראל 10 3.5%+ לאחר שחיקה מתמשכת. פעילות כספית קטנה עד בינונית נמשכה בהסנה 2.5%+ 30 אלפי ש"ח לערך, הכשרת הישוב 1.25%+ 28.4 אלפי ש"ח בלבד, כלל נדל"ן 2%+ 26 אלפי ש"ח, אלרון 1%+ 26.5 אלפי ש"ח. מניות הבנק הבינלאומי שעלו אתמול 2% ריכזו אף הם נפח כספי קטן בסך 42 אלפי ש"ח. בסחר הרציפה בשעה הצהריים נרשמה מגמת ביקושים נוספת למדריה המשתנים. בחלקן נרשמה עלית שערים קלה מעבר לעליות שהיו במשתנים בשעות הבוקר. במניות שלהן נרשמו הצעים קטנים בלטה קליטת הצעים נלהבת.

חברה לישראל - גידול פי 25 ברווח הנקי

החברה לישראל סיימה את המחצית הראשונה של 1987 ברווח נקי הגבוה פי 25 מהרווח הנקי בתקופה המקבילה אשתקד. הרווח הנקי המתואם למחצית 1987 הסתכם ב-20.1 מיליון ש"ח בהשוואה ל-0.8 מיליון ש"ח במחצית 1986. במאזן החברה לישראל נכללה הפעם גם חברת צי"ם. במהלך 1987 מתכננת החברה לבצע השקעות חדשות במשק.

הודעות הבורסה - מאזנים

קריסטל - במחצית השנה הנוכחית נרשם להברה רווח בסך 805 אלפי ש"ח בהשוואה ל-794 אלפי ש"ח בתקופה המקבילה.

סהר פיתוח - רווח בסך 1.54 מיליון ש"ח בהשוואה לרווח של 3.28 מיליון ש"ח.

כנרג - רווח בסך 218 אלפי ש"ח לעומת רווח של 125 אלפי ש"ח.

כאגרי טכנולוגיה - הפסד בשיעור 932 אלפי ש"ח בהשוואה להפסד של 1.07 מיליון ש"ח.

חברה כלכלית לירושלים - רווח 2.22 מיליון ש"ח לעומת רווח בשיעור 1.33 מיליון ש"ח.

בנק הבניה - הפסד 500 אלפי ש"ח לעומת רווח בסך 215 אלפי ש"ח.

מרכז הקבלנים - הפסד 585 אלפי ש"ח לעומת רווח בסך 156 אלפי ש"ח.

אליאופ - הפסד 2.1 מיליון ש"ח בהשוואה לרווח בשיעור 2.31 מיליון ש"ח.

* הכותב מנהל תיק השקעות

שערי המניות

בנקים מסחריים
בנקים למשכנתאות
מוסדות מימון
ביטוח
מסחר ושרותים
מקרקעין ופיתוח
תעשייה
חברות להשקעה
נסחרות במט"ח
רשימה מקבילה
משתנים

שערי קרנות נאמנות

הקרן	מחיר היחידה	מחיר הפדיון	הקרן	מחיר היחידה	מחיר הפדיון	הקרן	מחיר היחידה	מחיר הפדיון	הקרן	מחיר היחידה	מחיר הפדיון
אב	5884.68	5864.06	חכישה	534.35	523.87	לפיד	472.85	463.57	ענבר	1277.54	1266.89
אבוקה	572.29	561.07	דולב	249.50	244.37	לקט	1874.69	1836.92	ענת	2805.65	2783.00
אגה	259.15	254.18	הדרת	1522.15	1492.79	לשם	353.15	350.65	עפרוני	487.84	477.10
אדיר	1724.52	1690.59	רותן	268.22	263.21	מגדל	1314.61	1289.31	עמשון*	135.60	133.07
אדום	2928.13	2907.42	דליה	604.70	594.59	מגנות	3837.00	3800.92	פאר	1787.48	1774.80
אופיר	1963.18	1949.00	ההוד	386.73	379.56	מגר	261.86	258.03	פזכי	581.51	570.05
אור	439.35	435.54	דקל	487.74	478.42	מגן	3796.26	3760.99	פנינה	528.21	517.85
אורין*	146.38	143.49	הדס	446.17	442.01	מגל	412.52	408.84	פרק	124.13	123.64
אורלי	283.33	281.46	הדר	548.36	539.12	מור	2151.95	2120.57	צמיר	1086.51	1077.67
אורן	834.47	818.15	חבית	2875.71	2810.62	מורן	961.27	951.99	צמרה	573.07	564.92
אייל	3977.22	3900.73	הדר	21245.49	20931.84	מכה	27785.75	27347.75	קבוצת	1885.56	1872.59
אירים	5673.13	5548.27	דר	19681.65	19391.02	מיתר	1008.91	989.42	קרן	2481.92	2475.68
איתן	768.50	753.28	זמיר	590.37	578.85	מעוף	4994.71	4900.25	קשת	100.58	100.23
איתן	617.82	605.12	חווית	165.82	162.19	מעיין	775.07	760.31	רבנית	20699.64	20528.02
אלמוג*	675.56	662.36	חליפין	137.22	136.83	מקשה	360.97	357.52	רימה	130.19	129.95
אבלים	105.02	102.58	חלמיש	213.45	211.95	מרגלית	1577.47	1566.18	רקפת	836.74	822.02
ארד	402.71	394.9	חן	145.88	145.59	מרווה	121.74	121.30	רשף	423.99	415.25
אש	197.25	192.89	טופז	1490.31	1476.42	מרום	1312.09	1286.59	שביט	439.76	431.32
אשל	185.17	181.57	טל			נגוה	29574.16	29135.91	שחם	341.31	337.88
אתרוג	256.19	253.76	יובל	449.61	441.02	נביר	364.51	361.92	שירה	482.95	479.69
[illegible]	2784.87	2765.53	יהלום	2713.35	2694.56	נטע	544.87	533.83	שמיר	392.88	389.99
ברוש	585.20	573.89	יסודות	430.27	426.33	ניליי	7246.97	7136.91	שנהב	926.89	913.64
ברק	588.62	577.13	יערה	444.28	434.83	נתיב	702.21	690.16	שסק	1035.23	1010.58
בריגה	309.76	307.61	כוכב	397.91	390.20	סגולה	138.75	137.69	שקד*	183.30	179.69
גביש	1598.87	1587.59	כחל	137.96	135.25	סלע	352.37	349.85	תאנה	278.50	276.29
גבע	1127.01	1110.31	כלנית	665.45	654.37	סנונית	520.36	510.13	תדהר	630.63	627.81
גורן	449.14	440.69	כספית	261.38	258.83	ספיר	425.10	417.24	תהילה	531.45	525.22
גיא	10304.05	10151.36	כרמל*	155.71	152.55	ספיר	182.39	181.92	תנופה	102.55	101.92
גיל	3486.22	3421.78	כתר	1252.98	1228.64	עדיר	415.21	407.43	תפוז	235.11	230.69
גלית	629.25	621.59	להב	4941.63	4849.89	עידית	907.31	901.14	תפוח	195.85	194.47
הובנים	431.81	427.60	לבשטע	123.71	121.74	עידן	492.89	485.97	תרשיש	1461.60	1451.01
									תשרי	523.74	521.64

שערי מטבע חוץ ביום 22.09.87

המטבע	השינוי	בנקנוטים לאומי קניה	בנקנוטים לאומי מכירה	בנקנוטים הפועלים קניה	בנקנוטים הפועלים מכירה	בנקנוטים דיסקונט קניה	בנקנוטים דיסקונט מכירה	העברות לאומי קניה	העברות לאומי מכירה	העברות הפועלים קניה	העברות הפועלים מכירה	העברות דיסקונט קניה	העברות דיסקונט מכירה	שער יציג
1 דולר ארה"ב	+0.002	1.55	1.62	1.55	1.62	1.56	1.63	1.5876	1.6074	1.5871	1.6069	1.5891	1.6091	1.5979
1 מארק גרמני	-0.003	0.85	0.89	0.86	0.90	0.86	0.90	0.8742	0.8851	0.8744	0.8853	0.8755	0.8865	0.8790
1 לי"ש	-0.009	2.54	2.66	2.57	2.69	2.57	2.69	2.6132	2.6458	2.6115	2.6441	2.6172	2.6501	2.6294
1 פרנק צרפתי	-0.001	0.25	0.27	0.25	0.27	0.25	0.27	0.2620	0.2653	0.2617	0.2650	0.2624	0.2657	0.2638
100 ין יפאני	-0.004	1.06	1.13	1.09	1.14	1.09	1.14	1.1040	1.1178	1.1046	1.1186	1.1128	1.1268	1.1100
1 גולדן הולנדי	-0.002	0.76	0.79	0.76	0.80	0.76	0.80	0.7763	0.7860	0.7758	0.7855	0.7764	0.7862	0.7811
1 פרנק שוויצרי	-0.002	1.03	1.08	1.04	1.09	1.03	1.09	1.0549	1.0680	1.0556	1.0668	1.0558	1.0691	1.0612
1 כתר שוודי	-0.001	0.24	0.25	0.24	0.26	0.24	0.26	0.2487	0.2518	0.2490	0.2521	0.2490	0.2522	0.2503
1 כתר נורבגי	-0.001	0.23	0.24	0.23	0.25	0.23	0.25	0.2387	0.2416	0.2386	0.2416	0.2388	0.2418	0.2403
1 כתר דני	-0.001	0.22	0.23	0.22	0.23	0.22	0.23	0.2274	0.2302	0.2272	0.2301	0.2274	0.2303	0.2288
1 מארק פיני	-0.001	0.35	0.37	0.35	0.37	0.35	0.38	0.3614	0.3659	0.3612	0.3657	0.3615	0.3661	0.3637
1 דולר קנדי	—	1.15	1.23	1.18	1.24	1.16	1.24	1.2055	1.2205	1.2050	1.2201	1.2065	1.2217	1.2133
1 דולר אוסטרלי	-0.010	1.09	1.20	1.12	1.21	1.13	1.21	1.1621	1.1766	1.1615	1.1760	1.1640	1.1786	1.1794
1 ראנד דרא"פ	-0.001	0.50	0.60	0.46	0.78	0.49	0.69	0.7740	0.7836	0.7736	0.7833	0.7749	0.7847	0.7791
10 פרנקים בלגיים	-0.001	0.41	0.43	0.41	0.43	0.41	0.43	0.4189	0.4241	0.4207	0.4260	0.4210	0.4263	0.4235
10 שילינגים אוסטריים	-0.004	1.21	1.27	1.22	1.28	1.22	1.28	1.2413	1.2568	1.2406	1.2560	1.2429	1.2585	1.2491
1000 לירטות איטלקיות	-0.004	1.16	1.24	1.19	1.26	1.19	1.27	1.2160	1.2261	1.2133	1.2265	1.2121	1.2273	1.2178
1 אקו (ECU)	-0.005	—	—	—	—	—	—	1.8146	1.8373	1.8117	1.8343	—	—	1.8259
1 דינר ירדני	+0.004	4.43	4.71	4.50	4.78	4.43	4.74	—	—	—	—	—	—	4.5700
10 לירות לבנוניות	—	—	—	0.09	0.10	0.04	0.06	—	—	—	—	—	—	0.0551
1 לירה מצרית	+0.001	0.67	0.71	0.66	0.70	0.63	0.68	—	—	—	—	—	—	0.7171

مكان الأصل

هكذا من الأصل

תחזית ארצית — מחזור 4 | **עם אברהם חמו**

נצחון בכורה לבית"ר י־ם ונצחון רביעי לנתניה

מאת ברוך דגון

אברהם חמו, בעבר מאמן נבחרת הכדורסל, אינו בן האוהדים "הקרופים" ביציע. כאיש כדורסל מעדיף חמו לחזות בליגה המתחרה, אולם הוא אינו מתנזר לגמרי ממגרשי הכדורגל. משחקים אטרקטיביים אינם מותירים אותו אדיש, וגם משחקי הנבחרת מוציאים אותו מהבית אל האיצטדיון בר"ג.

חמו מודה, כי לא שיחק כדורגל בעולם, אולם הוא מגלה אהדה לענף הפופולארי הזה. הוא אינו ממלא טפסי טוטו ("אני שונא הימורים"), אך בקיא היטב את תמונת הטבלה ואת יחסי הכוחות בליגה. "כשהייתי במשחקי עמי אסיה בטהראן ב־1974 כמאמן נבחרת הכדורסל, ניהלתי שיחות מקצועיות ארוכות עם רוביר

שווייצר ועקבתי מקרוב אחר אימוניה של נבחרת הכדורגל. הכרתי אז טוב יותר את המשחק הזה ולמדתי לחבב אותו", הוא אומר.

מה המשותף לכדורגל ולכדורסל הישראלי? "בשני הענפים מגדירים את השחקנים במקצוענים והניהול מופקד בידי חובבים", הוא קובע. חמו מדריך, איפוא, את המקצוענים האמיתיים, המפגינים את כישוריהם על מסך הטלוויזיה.

מכבי חיפה – הפועל פ"ת. חיפה מצוייה בהלם בעקבות אירועי הקיץ, והפתיחה החלשה שלה מצביעה על התרופפות ארגונית ומקצועית. פ"ת, שהתאוששה מעט בשבת האחרונה, תוכל לנצל את הנסיגה החיפאית כדי להלך נקודה. התחזית: תיקו.

הפועל באר־שבע – בני־יהודה. באר־שבע היא קבוצה ביתית מובהקת, המתעלה במגרשה בשתי רמות על יכולתה במשחקי החוץ. עם קהל מקומי נלהב ואווירה משפחתית תהנה באר־שבע מפיקדמה גדולה. לבני־יהודה בעייה גדולה בהגנה והיא עלולה למצוא עצמה שוב ללא נצחון. התחזית: נצחון לבאר־שבע.

שמשון – מכבי נתניה. נתניה היא הלהיט החם של הליגה והיא מצוייה בתנופה גדולה. שמשון מגלה יכולת די בינונית ולא הותירה רושם, כי תוכל לבלום את שלום תקווה וחבריו. התחזית: נצחון לנתניה.

בית"ר ירושלים – הפועל כפ"ס. לא צריך להספיד את האלופה. אני מאמין, כי היא תעלה בתקופה הקרובה על דרך המלך בתנאי, שיוסר לחץ האוהדים מעל שחקניה. נראה לי, כי מול יריבה חלשה ככפ"ס תוכל בית"ר ללכד את שורותיה ולהמריא על גבי נצחון הבכורה. התחזית: נצחון לירושלים.

הפועל לוד – הפועל ת"א. ת"א היא, ללא ספק, מגובשת יותר וטכנית יותר, אולם שתי התבוסות הלוראיות האחרונות חייבות להוציא ממנה כל שמץ של זלזול. לוד תהיה יריבה עקשנית במיוחד לאור שובו של הבלם נעמן להרכב. התחזית: נצחון לת"א.

הפועל חולון – מכבי ת"א. חולון, המחפשת את דרכה, תאבק על תיקו. המגרש הביתי אינו מבטיח לחולון דבר בגלל הניסיון העדיף של המכבים ויכולת ההבקעה המצויינת שלהם. בתנאים אלה, תיקו יהווה הישג למארחים. התחזית: נצחון למכבי.

מכבי פ"ת – בית"ר ת"א. מכבי פ"ת הפתיעה גם את עצמה בפתיחה הטובה שלה חרף השינוי הגדול בהרכבה. מכבי תהווה אגוז קשה לפיצוח, אולם אני נוטה להמר על בית"ר. נראה לי, כי בית"ר היא השנה קבוצה אמיתית, בעלת פוטנציאל לאורך נשימה. התחזית: נצחון לבית"ר.

הליגה הלאומית

	הקבוצה	משי	נצי	תיקו	הפסי	שערים	נקי
1.	מכבי נתניה	3	3	0	0	1–5	9
2.	מכבי תל־אביב	3	2	1	0	4–10	7
3.	בית"ר תל־אביב	3	2	1	0	2–7	7
4.	מכבי פתח־תקווה	3	1	2	0	2–3	5
5.	הפועל תל־אביב	3	1	2	0	1–2	5
6.	הפועל חולון	3	1	1	1	2–2	4
7.	הפועל באר־שבע	3	1	1	1	3–3	4
8.	הפועל כפר־סבא	3	1	1	1	2–1	4
9.	בני־יהודה	3	0	2	1	3–2	2
10.	שמשון תל־אביב	3	0	2	1	2–1	2
–.	מכבי חיפה	3	0	2	1	2–1	2
12.	בית"ר ירושלים	3	0	1	2	7–5	1
13.	הפועל פתח־תקווה	3	0	1	2	4–2	1
14.	הפועל לוד	3	0	1	2	10–2	1

ארבעה משחקים בשלב המוקדם ייערכו היום:

תיקו ביתי מול בלגיה יקנה לבולגריה את כרטיס העליה

אליפות אירופה לאומות

מאת שמואל טל

היום יערכו ארבעה משחקים במסגרת השלב המוקדם של אליפות אירופה. המשחק המרכזי יערך בסופיה ובו תארח בולגריה את בלגיה במה שעשוי להיות המפגש שיקבע את הזוכה המאושרת בכרטיס העליה לגמר מבית 7.

בשלב זה יש לבולגרים עדיפות משום שהם מקדימים את הבלגים בנקודה. לפיכך יספיק להם גם תיקו כדי לשמור על סיכוייהם לקראת השלבים האחרונים. גם המאמן הבלגי גי תיס מודע לעובדה זו ואמש אמר בסופיה: "תיקו יהיה רע עבורנו בדיוק כמו הפסד. אנחנו מוכרחים לנצח".

אבל הבעיה העיקרית של הבלגים היא העובדה שחלק משחקני ההרכב הראשון שלהם פצועים. יאן קלמנס מבריז' וארווין ואנדנברג לא יוכלו להתייצב בהרכב הפותח. את מקומם יצטרך למלא פיליפ דסמט לצידו של אנצו שיפו ופאטריק ואורורט.

הבולגרים התכוננו למשחק במחנה אימונים ליד בלגובגראד במשך יותר משבוע. הם גם הזעיקו לארצם את שני ה"זרים" פאלמן ניקולוב מבירגה השוודית וגיאורגי דימיטרוב מסס. אטיין הצרפתית.

חששו העיקרי של המאמן הבולגרי מאלראגנוב הוא מחוסר יכולתם של חלוציו לנצל מצבי הבקעה כמו שקרה להם בבריסל לפני 10 חודשים.

טבלת הבית

1. אייר	9 5– 87
2. בולגריה	8 3 –10 5
3. בלגיה	7 4 –13 5
4. סקוטלנד	4 5 – 4 5
5. לוכסמבורג	0 20 – 2 6

משחק חשוב נוסף לפחות עבור הנבחרת המארחת יפגיש בשטוקהולם את שוודיה עם פורטוגל. השוודים בראש בית 2 מקדימים את האיטלקים ונצחון היום ישפר את מצבם לקראת משחקם ב־14 בנובמבר באיטליה.

אבל פורטוגל שכבר איבדה עניין במשחקים תופיע לראשונה מזה זמן רב בהרכבה החזק ביותר ועובדה זו לא תקל על הביתיים את המלאכה.

גם השוודים יופיעו בהרכבם המלא שניצח לפני חודש את דנמרק (0:1) במפגש ידידות. הוא יכלול בין היתר את ג'וני אקסטרום שניצח בתחילת השבוע את יובנטוס במדי אמפולי בליגה האיטלקית, גלן סטרומברג גלאן גילסן ומאגנוסון.

בבית שלוש יפגשו, כדי לצאת ידי חובה, שתי נבחרות סקנדינביות, נורווגיה ואיסלנד (המשחק יהיה באוסלו). וגם בבית חמש יערך מפגש עבור "הפרוטוקול" ובו יתמודדו פולין והונגריה שאיבדו כבר כל סיכוי להגיע לגרמניה.

חם בהמבורג: הדנים נגד מערב־גרמניה

מאת שמואל טל

מאמנה של נבחרת דנמארק תולה תקוות ב"מלך השערים" של הליגה הדנית קלאוס נילסן המופיע בשורות ברונדבי, לקראת משחק הידידות הערב נגד מערב־גרמניה בהמבורג. הדנים סובלים מבצורת שערים במשחקים האחרונים בהם הבקיעו ארבעה שערים בתשעה משחקים מאז הגביע העולמי.

עבור שתי הנבחרות יהיה המשחק מבחן לקראת גמר אליפות אירופה בשנה הבאה. אולם עבור הדנים תהיה לו משמעות רבה יותר נוכח העובדה שהם זקוקים לנצחון במשחקם האחרון בבית 6 נגד וולס ב־10 בחודש הבא.

למרות שהגרמנים הרשימו לאחרונה בנצחונות על צרפת ואנגליה מתכוון פיונטק, בעצמו ממוצא גרמני, להנחות את חניכיו לשחק משחק התקפי. הוא יציב לפיכך בחוד שלושה חלוצים, את נילסן ושני ה"אטלקים" מיכאל לאודרופ ופרבן אלקייר.

נילסן הפגין את כושר ההבקעה שלו העונה כשהבקיע כבר 14 שערים. הוא לא הצליח להרשים במשחק האחרון של נבחרתו נגד וולס בקארדיף החולף.

פיונטק ממורמר על שחקניו שלדעתו אינם מתאמצים מספיק במדי הנבחרת מחשש לפציעות.

מכל מקום להוציא את ארנסן הפצוע יופיעו הדנים בהרכב מלא שיזכה לעידוד של 10,000 אוהדים שיגיעו להמבורג.

גם למאמן הגרמני פרנץ בקנבאואר בעיות עם הרכבו. שלושה קשרי מינכן לותר מתיאוס, הנס דורפנר ואנדראס ברמה לא יעמדו לרשותו. בעשר הוא מתכוון להעניק אשראי לשוערה בן ה־20 של קלן בודו אילגנר.

בשני המפגשים האחרונים בין שתי הנבחרות ניצחה כל אחת מהן פעם אחת בשיעור 0:2. הדנים ניצחו במקסיקו והגרמנים בקופנהגן במסגרת ידידותית.

ההרכבים:

דנמארק: ראסמוסן; סיוובאק, בוסק, מורטן אולסן, איוון נילסן; יאספר אולסן, ברגרין, סורן לארבי; קלאוס נילסן, אלקאייר, לאודרופ.

גרמניה: אילגנר; קולר, הרגס, בוכוולד, ריידטר; ליטברסקי, רולף, טון; פרוהנצק, פלר, קלאוס אלופס.

ה"תרנגולים" יתארחו אצל מנצ'סטר יונייטד

מאת ג. שרון

מנצ'סטר יונייטד, שנחלה בשבת האחרונה את הפסדה הראשון העונה, תארח בשבת את "תרנגולי" טוטנהאם הרחוקים רק שתי נקודות מהפיסגה, במשחק המרכזי של המחזור התשיעי בליגה האנגלית. טוטנהאם בתנופה אך ספק אם זו תספיק לה ב"אולד טרפורד".

אנגליה

כיצד ישפיע הפסד הבכורה על המוליכה ק.פ.ר, את התשובה לכך יתנו חניכיו של ג'ים סמית שיארחו את לוטון שגם היא אינה קוטלת קנים. הביתיות מעניקה יתרון לריינג'רס.

ארסנל המתאוששת תמשיך ככל הנראה במסע נצחונותיה שעה שתארח ב"הייבורי" את יריבתה העירונית ווסטהאם בדרבי יוקרתי. האלופה אברטון תארח את מחזיקת הגביע קובנטרי בקרב מעניין ב"גודיסון פארק".

יתר המשחקים: דרבי – אוקספורד; ניוקאסל – סאותהמפטון; נוריץ' – נוטינגהאם; פורטסמות – וימבלדון; שפילד־וונסדיי – צ'רלטון; ווטפורד – צ'לסי.

בסקוטלנד: ריינג'רס מארחת את סוגרת הטבלה

האלופה הסקוטית ריינג'רס מגלאזגו, קבוצתו של אבי כהן, תארח בשבת את קבוצת מורטון סוגרת הטבלה של הליגה הבכירה. ריינג'רס שהתאוששה מפתיחה גרועה לא תתקל בבעיות מיוחדות מול קבוצה שצברה רק שלוש נקודות בשמונה מחזורים וספגה 24 שערים.

המוליכה הארטס יוצאת למשחק חוץ נגד דאנפרמלין. סלטיק תשחק אצל סט.מירן ואברדין אצל היברניאן.

אשש: שלושה משחקים בחוץ

מאת ג. אשר

בלם בית"ר ירושלים, אודי אשש, נענש אמש ע"י בית הדין המשמעתי של ההתאחדות לכדורגל בהפסקת פעילות מ־3 משחקי ליגה בפועל, לאחר שהורחק במשחק נגד מכבי ת"א.

עו"ד אלחדיף החמיר בעונשו של אשש משום שלחובתו הרשעות קודמות בעונה הקודמת. ליאון פנסו מצפרירים חולון ספג עונש דומה בגין הרחקה במשחק נגד מכבי פ"ת.

חולון, שהועמדה לדין בגין זריקת חפצים על השופט בתום אותו משחק, נקנסה בסכום של 300 ש"ח והוטל עליה עונש על־תנאי של משחק רדיוס. בית הדין הקל בעונש חולון בגלל עברה הנקי.

תחזית לאומית — מחזור 4 | **עם ד"ר בקי צייש**

מהפך בצמרת: כל ארבע קבוצות "מועדון ה־7" יאבדו נקודות

מאת שמואל טל

ד"ר ברוך צייש, הוא כיום מאמן שהיה מושעה כאמצע. ד"ר צייש הוא אחד מארבעת מאמני השחיה שהיו מעורבים באירוע החריג במהלך אליפות ישראל האחרונה. בעקבות אירוע זה הוא הורחק לתקופה של ששה חודשים מכל פעילות.

אולם גם ללא הפעילות השוטפת עם חניכיו־שחייניו בבריכה ממשיך מי שכיהן לאחרונה כמאמן נבחרת הנשים הישראלית לעקוב אחרי אירועי הספורט בארץ. למרות שאינו מרבה לבקר במגרשי הכדורגל בשל עיסוקיו הרבים הוא מעורה בכל הנעשה בליגות הבכירות שלנו, עוקב אחרי תוצאות המשחקים ובעיקר אחרי שחקנים שהיו תלמידיו במכון וינגייט.

למי שאינו יודע, ד"ר צייש המוכר יותר בין חבריו בכינויו "בוקי" החל את הקריירה שלו על מגרשי הכדורגל כשחקן קבוצת הנערים של הפועל בת־ים, העיר בה בילה את מיטב שנותיו. אולם, עד מהרה עשה תפנית ולאחר נסיון קצר בכדוריד החל לשחות ולפרק זמן קצר אף החזיק בשיא ישראל ב־100 חופשי. את דרכו כספורטאי פעיל סיים כשחקן כדורמים בהפועל ת"א ובנבחרת ישראל.

את לימודיו האוניברסיטאים עשה בארה"ב שם גם שימש כמאמן כדורמים. לארץ חזר עם תואר ד"ר ואת שלמד הוא מנסה להקנות לחניכיו בארץ. ובינתיים עד שיסתיים עונשו הסכים לנסות ולהמר על תוצאות המחזור הרביעי בליגה הארצית שיערך בשבת הקרובה.

בית"ר נתניה – הפועל יהוד. בית"ר נתניה שירדה מהלאומית תחל בשבת את מסע ההתאוששות שלה, לאחר הפתיחה הכושלת שהניבה נקודה בשלושה משחקים. יהוד היא אמנם מלכת התיקו אבל הפעם תנחל. התחזית: נצחון לנתניה.

הפועל ר"ג – הפועל בת־ים. כתושב העיר לשעבר וכחבר של מנחם דדיישס ששיחק עימי בנבחרת הכדורמים אני מהמר על נצחון חוץ של הבת־ימים. התחזית: נצחון לבת־ים.

מכבי שעריים – הפועל חיפה. משחק שקול. חיפה שירדה את השחקן הטוב ביותר אשתקד רונן רוקמן שבמקרה היה גם תלמידי בוינגייט ובעקבות כך נחלשה אולם אני מאמין שגם כך יצליחו לחזור עם נקודה מרחובות. התחזית: תיקו.

מכבי יפו – מכבי רמת־עמידר. על המשחק הזה קשה לי להביע דעה. אני מוכרח ללכת כאן על הימור פרוע ומצביע לפיכך על נצחון למקומיים. התחזית: נצחון ליפו.

הפועל עכו – הפועל ירושלים. אני יודע שאשמע לא לגבורי הניגוד אבל אני מהמר על נצחון לעכואים, למרות שעד כה טרם זכו בנקודה. על הנייר

לירושלים עדיפות אבל כדי לשמור על מאמנם שכבר הספיק להתפטר ולחזור בו יעשו העכואים מאמצים להפתיע. התחזית: נצחון לעכו.

הפועל חדרה – מכבי יבנה. חדרה החליפה בתחילת השבוע את מאמנה. לפי הסיסמה משנה מאמן משנה מזל אני מהמר על חדרה כמובנות. התחזית: נצחון לחדרה.

הפועל טבריה – הכח ר"ג. משחק שקול בין שתי קבוצות הנמצאות זו לצד זו בטבלה. לטבריה אמנם יתרון הביתיות אבל הכח אמביציונית יותר. התחזית: תיקו.

הליגה הארצית

	הקבוצה	משי	נצי	תיקו	הפסי	שערים	נקי
1.	מכבי יבנה	3	2	1	0	1–4	7
2.	הפועל ירושלים	3	2	1	0	2–4	7
–.	הפועל חיפה	3	2	1	0	2–4	7
4.	הכח רמת־גן	3	2	1	0	1–3	7
5.	הפועל טבריה	3	2	0	1	6–5	6
6.	הפועל חדרה	3	1	1	1	3–6	4
7.	מכבי רמת־עמידר	3	1	1	0	4–4	4
8.	הפועל בת־ים	3	1	1	1	2–2	4
9.	הפועל יהוד	3	0	3	0	4–4	3
10.	מכבי יפו	3	0	3	0	1–1	3
11.	הפועל רמת־גן	3	1	0	2	3–2	3
12.	בית"ר נתניה	3	0	1	2	5–2	1
13.	מכבי שעריים	3	0	0	3	5–3	0
14.	הפועל עכו	3	0	0	3	5–1	0

סיכום קצר של הטורניר הבין־יבשתי בכדורסל:

הארגון במילאנו היה לקוי הקבוצות מאמריקה מיותרות

מאת משה כהן
שליחנו במילאנו

כישוריהם הטכניים הלקויים של רוב השחקנים והארגון המביש של הטורניר, לא מנעו מחלק מהקבוצות להתעלות על עצמן ולגרום לחוויות כדורסל מהנה ולעיתים גם מלהיבה בטורניר הגביע הבין־יבשתי.

יש לקוות שראשי פיב"א יסיקו מסקנות נחרצות מהארגון הלקוי. העובדה שיום לפני פתיחת הטורניר עדיין פורקו הבמות מהמופע האור־קולי באולם פאלה טרוסרדי והקבוצות התאמנו כ"גנבים בלילה" גובלת בשערוריה.

הביתיות ניצחה

ראשי טרייסר מילאנו ידעו כי הם עומדים לארח טורניר חשוב ומסורתי, אך לא נערכו בהתאם. המלון, בו שוכנו משתתפי הטורניר לא הוסיף כבוד ונוחות. השחקנים נאלצו לשרך דרך ארוכה לכל משחק או אימון.

רוב הקבוצות הגיעו למילאנו במטרה לקיים הכנה לעונה. המעמד והאווירה שינו תכניות וחייבו לרצינות רבה. לא אחת, גרמו המאבקים והמבצעים לעונג רב בקרב הצופים.

הוכח, כי לביתיות משקל רב. שחקני טרייסר, על אף יכולתם המופשרת, נדחפו על־ידי אוהדיהם הקנאים וברגעים הקריטיים נשענו על הותיקים מקאון, מנגין ופריימר, כך שבסיום הטורניר הניפו את הגביע על־שם ויליאם ג'ונס.

ברצלונה הרשימה

הקבוצה המרשימה – ברצלונה, אלופת ספרד הטריה, שהתגלתה כקבוצה מגובשת ומאוזנת. לרשותה רכז מעולה כסולוזאבאל ושחקני חוץ כאפי וחימנז. הזר השני, נוריץ, עדיין לא נטל חלק במשחקים בגלל פציעה. רק בגמר הם סבלו מפיק ברכיים.

חבל – קבוצה נחרות כציבונה ושחקן גדול כפטרוביץ' ייעדרו מגביע אירופה לאלופות. בגלל התנהגותו הילדותית לא נבחר למצטיין בטורניר.

אכזבה – ז'אלגיריס. ללא סאבוניס הקבוצה. סבלה מנחיתות מתחת לסלים. הכוכב העולה, מארצ'ולוניס הציג סלו מעולה.

פיב"א חייבת "לעשות חושבים"

ראשי פיב"א חייבים לתת דעתם, האם נחוצה הופעת קבוצות אמריקאיות מדרג נמוך בטורניר כזה. האמריקנים שלחו אוסף מקרי של שחקנים, שלא שיקף אפילו את הרמה הממוצעת במכללות. אלופות ברזיל וארגנטינה שיחקו בשאפתנות, אך לא היו על מדוכות הבלטת לעמות אירופה.

מכרזים

משרד הבטחון - יחידת המכירות

ניתנת בזאת הודעה לציבור על מכירת טובין

כל פריט מהווה סעיף נפרד לכל אחד מהמכרזים המפורטים במפרט. המציע רשאי להגיש הצעתו לגבי סעיף אחד או יותר.

תנאי התשלום: 60% בהמחאה בנקאית 40% הנותרים בערבות בנקאית שמועד פירעונה שלושה חודשים מיום פתיחת המכרז. מכירת טפסי המכרז תחל ביום שני 28/9/87 בחטיבת המכירות, רח' האלוף א. מנדלר 12/א' הקריה תל־אביב. שעות הקבלה: בימים א' – ה' בשעות 08:30–12.30, בימים א' וג' גם בשעות 14:00–15:00, בערבי חג אין קבלת קהל.

★★

מכרז מספר: 187/87/10

טובין בבושר גבוה: חלפי מלגזה, ציוד אחסון שונות, חלפי צב"ים, חלפי שרמן, אופנים לרכב, חלקי ג'יפ, אביזרי הרמה, חלפי רכב. טובין בבושר נמוך: ציוד אחזקה לנשק, מילוי למחלל מימון, מריימי חשמל – לרכב, הקאמר לטרמל, קטים שונים וספולים, טלסקופים, חיות לטירון, שואבי אבק תעשייתיים.

ימי סיור: 18, 19, 20, 21, 22, 25 אוק' 87. במפרטי מכרז. להרשם עד יום לפני הסיור. מועד אחרון להגשת הצעות ב־26/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

★★

מכרז מספר: 189/87/10

רכב משטים מסוג רנו־4.

ימי סיור: 30 בספטמבר, 1 באוקטובר 1987 בין השעות 8:30–11:30. מועד אחרון להגשת הצעות ב־05/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

★★

מכרז מספר: 190/87/10

משאיות: דודג', G.M.C ו־ זיל, מנדרים דודג' D–200, מנדרים דודג' 205, מלגזות, מרקנה־מרדהנן, עגורן, מכבשים, דחפור, מחפרון, מאלפת, מרחם, גררורי־משא 2 גלגלים ו־4 גלגלים, גורר־תומך דודג', רכב־ג.ג., מיכליות וגנררים־מכבים.

(הגנררים המתמכבים נמצאים בבסיס תוספ המיוחד ב־4 באוקטובר)

ימי סיור: 30 ספטמבר, 1, 4 אוקטובר 1987 בין השעות 8:00–11:30. מועד אחרון להגשת הצעות ב־05/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

★★

מכרז מספר: 191/87/10

קסטאות חשמל שונות, אמבטי המבשלי זיקוק, כלי עבודה, ציוד מחשבים, מכשירי מדידה, משקפות אופטיות, ממיר זרם.

תאריכי סיור: 5, 6 באוקטובר 1987. מועד אחרון להגשת הצעות ב־ 12/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

★★

מכרז מספר: 192/87/10

ציוד בבושר גבוה: חלקי חילוף לציוד הנדסי, חלפי מלגזות סלאב, חיות G.M.C לגנרטורים, חלפי מנוע שונים בבנין.

תאריכי סיור: 5, 6 באוקטובר 1987. מועד אחרון להגשת הצעות ב־ 12/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

★★

מכרז מספר: 193/87/10

מיכשור לבתי־חולים, תוף יבוש כביסה, מכתשר משומש, גוף ספינת משמר, ציוד־ביבול, מפולת אלומיניום מכיהי מכוסה, צביעה הבוללי: מכריעים, משאבות, אללה־מבודים וגנרטורים.

ימי סיור: 30 בספטמבר, 1, 4, 5, 6 באוקטובר 1987 במפורט במכרז. מועד אחרון להגשת הצעות ב־ 12/10/87 עד שעה 10:00 למנה"צ.

דבר מוזר: אין אלופה בכדורמים

לאחר שהוכרזה כאלופת הגזינה לעונה זו בכדורמים, לא תוכתר הפועל גבעת־חיים בתואר זה. דבר מוזר שכך קרה:

ביום שישי אמור היה להיערך משחק ההכתרה בין גבעת־חיים להפועל קרית־טבעון, שלא התייצבה עקב "תקלה במכונית שהסיעה את הקבוצה לבריכת וינגייט", לטענת השחקנים. השופטים לא קיבלו את הטענה והכריזו על גבעת־חיים כמנצחת וכאלופה.

הטבעונים הגישו אתמול ערעור ובעקבותיו החליטה ועדת המשמעת על משחק חוזר.

בשבת: תחרות בהטבעות לסל

תחרות בהטבעות לסל – "יד הזהב" – תיערך בשבת (21.00) ב"סינרמה" בהשתתפות טובי הקלעים בארץ.

ברשימה מופיעים ג'מצ'י, מאגי, בריקוביץ, זלוטיקמן, מרסר, דלזל, גבדסון, חיין, ויליאמס, לארצי, פרימן, מקעוד ועוד. ישפטו רלף קליין וצבי שרף.

בין התחרויות גם קליעה של 3 נקודות. הזוכה יקבל פרס כספי. בהפסקה תופיע הפועל חולון בהתעמלות.

הופעת בכורה העונה לדריקס

החלוץ הבין־לאומי, אלי דריקס, יערוך בשבת את הופעת הבכורה שלו העונה, לאחר שסיכם על תנאיו עם קבוצתו מכבי ת"א.

לאור העובדה שמכבי

אלי דריקס

הבקיעה כבר 10 שערים ב־3 מחזורי ליגה, צפויה בעיה לא קלה לצמד ברנר־שפיגל. על חשבון מי להכניס את דריקס? ברנר הבהיר, כי אף שחקן חוד לא יוצא. לכן, אפשר להניח שמכבי תעלה למשחק נגד העולה החדשה, צפרירים חולון, בהרכב התקפי מאד, שיכלול שלושה חלוצים. דריקס, סבק ובראל.

הפועל ר"ג יוצאת מחר למערב־גרמניה

מאת י. חכם

קבוצת הכדוריד של הפועל רמת־גן אמורה לצאת מחר בשעות הצהרים למערב־גרמניה, שם היא עתידה לקיים את שני מפגשיה ההיסטוריים מול הקבוצה הסובייטית "מאי" מוסקווה במסגרת גביע אירופה.

המשחק הראשון ייערך במוצאי ראש־השנה בשעה 20.00, בעיר ולצגיור ומשחק הגומלין יתקיים כעבור 48 שעות בעיר ופרסאל.

מנהל מחלקת הכדוריד של הפועל ר"ג אמר לקראת הנסיעה, כי קבוצתו תעשה הכל כדי לקיים בכבוד את המפגש הכפול עם הרוסים, למרות עדיפותם הבולטת.

כידוע, התנהל מו"מ ממושך בין ההתאחדות הרוסית, האיגוד הישראלי וההתאחדות האירופית, בקשר למקום המשחקים.

כדוריד

הרוסים סירבו לארח את הפועל ר"ג ולהתארח בארץ. בתחילה נקבעה שווייץ כארץ נייטראלית, בה יערכו שני המשחקים, אך לבסוף הושגה הפשרה המוסכמת – שני המשחקים יתקיימו במערב־גרמניה.

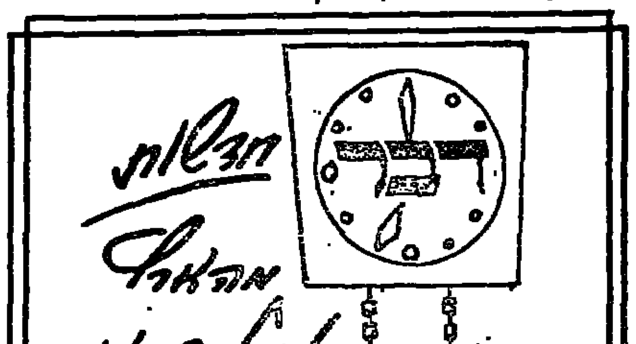

לתמר ויוסף שגיא
שפיים

משתתפים באבלכם על מות

האם

בית החנוך הקבוצי "אודרדוף השרון".

יחד עם המשפחה

אנו אבלים על מותו של חברנו

נעים שלו ז"ל

בנק הפועלים בע"מ
מינהלת אזור המרכז
ההנהלה והעובדים

אנו מודיעים בצער רב על פטירתו של
בעלי אבינו וסבנו היקר

יצחק הדר (לימונצ'יק)

הלוויה תתקיים היום יום רביעי כ"ט אלול תשמ"ז 23.9.87
בשעה 11.30 לפנה"צ בבית העלמין הדרום
גבול חולון בת־ים.

המתאבלים:
אשתו: יהודית
בנו וכלתו: חיים וסוניה הדר וב"ב
בתו וחתנה: עדינה ונחמיה אוריאל וב"ב

לחברנו משה בסת

אתך באבלך במות

אביך ז"ל

בנק הפועלים בע"מ
סניף בית אסיה
ההנהלה והעובדים

למשפחת גלעד
לאליק ולבית דפנה

אתכם באבלכם

בית חולתה

אנו משתתפים באבלו הכבד של חברנו לעבודה

בני אייל

במות **אביו** ז"ל

תנחומינו למשפחה האבלה

תנובה סניף מרכזי ת"א
ההנהלה והעובדים

ביום שני 28.9.87 ה' תשרי תשמ"ח
במלאת שנה למות חברנו היקר

חיים רוזניק ז"ל

נעלה לקברו להתייחד עם זכרו
בשעה 14.00 בבית העלמין במסדה

המשפחה
וקבוץ מסדה

ברכות לראש השנה תשמ"ח

בפרוס השנה החדשה
שנת תשמ"ח
שלוחה ברכתנו

למשלת ישראל ולנשיאנו
לצה"ל
להסתדרות ולמוסדותיה
ולכל בית ישראל

תהא שנה זו שנת שלום אמת ושגשוג

לך כתובת.
שיכון עובדים

בפרוס השנה החדשה,

נברך ונתברך:

- ★ **בביסוס השלום, הכלכלה, הבטחון והדימוקרטיה**
- ★ **בביצורו של צה"ל ושגשוג המדינה**
- ★ **בחיזוק תנועת העבודה ועליית ערכי העבודה והשוויון בחברה הישראלית**
- ★ **בחיזוק ההתישבות החלוצית בגבולות וחבלי ארץ שוממים**
- ★ **באיחוד העם והגברת העליה**

התנועה הקיבוצית המאוחדת

ברכותינו בפרוס תשמ"ח,
היא שנת ה־40 לעצמאותנו –
מי יתן ובשנה הבאה
עלינו לטובה
נראה יחד עם כל בית ישראל
ברכה בשדותינו, תמורה לעמלנו
ושלום בגבולותינו.

המרכז החקלאי

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לצבא ההגנה לישראל
לועד הפועל של ההסתדרות
לציבור העובדים ברמת־גן
ולכל בית ישראל

שלוחה ברכתנו לשנה החדשה
תהי שנת תשמ"ח
שנת שלום ובטחון,
עליה, יצירה והתחדשות

מועצת פועלי רמת־גן

- נעמת – תנועת נשים עובדות ומתנדבות – סניף רמת־גן
- קופת חולים מחוז דן
- לשכת המס מרחב תל־אביב־יפו–דן–פתח־תקוה
- „מבטחים" מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ סניף רמת־גן – גבעתיים – אור־יהודה
- סופר קו־אופ ★ היפר קו־אופ – של רשת הריבוע הכחול
- משען – בתי אבות גבעתיים ומועדוני הפנסיונרים בר"ג – גבעתיים
- „הסנה" חברה לביטוח בע"מ – סניף רמת־גן
- הפועל רמת־גן
- ספרי מרכז להפצת הספר העברי

עירית רמת-גן

בפרוס השנה החדשה
שנת ה־40 למדינת ישראל

שלוחה ברכת

העיר רמת־גן

לתושביה ולכל בית ישראל

אורי עמית
ראש עירית רמת־גן

בפרוס השנה החדשה
מברכת
העיר גבעתיים
את כל בית ישראל
בשנה טובה
מי יתן ותהא השנה
שנת שלום ויציבות כלכלית
סיפוק ממעשי ידינו, אושר ונחת רוח
בתוך משפחותינו

בברכת חג שמח
יצחק ירון
ראש העיר

לקואופרטיבים
ולעמיתים בקואופרטיבים
למזכ"ל ההסתדרות
לחברי ההסתדרות
ולכל בית ישראל

ברכת
שנה טובה

מגן
קרן פנסיה מרכזית בע"מ

למשיא המדינה, לממשלת ישראל,
לצבא הגנה לישראל,
לועד הפועל של ההסתדרות,
להתיישבות העובדת,
לחברינו חקלאי המושבות,
ולכל בית ישראל
שנת שלום ובטחון
הבראה כלכלית
וחקלאות המקיימת בכבוד עובדיה
מאחלים
המחלקה לחקלאות במושבה –
המרכז החקלאי
אגב"ר – ארגון קניות לשיווק
ולאספקה של חקלאי המושבה
ניר למושבה בע"מ

קליגר – אופוצ'ינסקי בע"מ

מפעילי בריכות שחיה ומועדוני ספורט

- מועדון ספורט נוה אביבים, טל' 415521, 414700
- מועדון ספורט נוה אמירים, הרצליה, טל' 052-554758
- בריכת השחיה גבעת רמב"ם ומועדון בריאות שיא־און, גבעתיים, טל' 320873

בריכות השחיה במועדונים מחוממות ומקורות בחורף. מגרשי הטניס מוארים.

לכל מנויינו, מבקרינו והבאים איתנו
בקשרים ולכל בית ישראל
איחולי שנה טובה
שנת שלום ועליה

פיבל פרבמן בע"מ

בית חרושת למרצפות
בני־ברק ★ רח' השומר 17 ★ טל. 782029

מברך את ממשלת ישראל, צה"ל,
עירית בני־ברק, ראש עירית בני־ברק,
מוסדות ההסתדרות,
את עובדינו ובני משפחותיהם
ואת כל הבאים אתנו בקשרי מסחר ועבודה

בשנה טובה
שנת שלום, בנין ויצירה

אדלר ישראל

חברה לבנין בע"מ
בני־ברק, רח' הרב קוק 10, טל. 781640
מאחל לכל לקוחותיו וידידיו
לעיריות בני־ברק, גבעתיים ורמת־גן
לחברת „שיכון עובדים", הנהלתה ועובדיה
ולכל הבאים אתנו בקשרי מסחר ועבודה

שנה טובה ומבורכת
שנת שלום ובנין

בפרוס
שנת
ת.ש.מ.ח.

ברכותינו
לשלום ובטחון
גיאות בעבודה
ובהתישבות

לשכת המס המרכזית
לשכות המס המרחביות

לרבבות הבונים את הארץ
לבונים שכבר פרשו לגימלאות
לעובדי הקרן, למזכירי האגודות,
לבית ההסתדרות ולכל בית ישראל

איחולי שנה טובה
לחידוש תנופת הבניה

הסתדרות פועלי הבנין
קרן הביטוח והפנסיה
של פועלי הבנין ועבודות ציבוריות

בפרוס שנת תשמ"ח
מברכת
מועצת פועלי רחובות
ומוסדותיה
את
נשיא המדינה
ממשלת ישראל
צבא הגנה לישראל
ציבור פועלי רחובות
וכל בית ישראל
בברכת שנה טובה
שנת שלום ובטחון

- מועצת פועלי רחובות
- יכין חק"ל אזור הדרום
- קופ"ח מחוז יהודה
- בי"ח קפלן רחובות
- תנובה מחוז הדרום

בפרוס השנה החדשה

אנו מאחלים

שנה טובה

להתיישבות העובדת
לישובי התנועה הקיבוצית המאוחדת
לצבא הגנה לישראל
לישובי הספר
ולכל בית ישראל

קיבוץ נען

סוכנות „פז" אזור אשקלון

ת.ד. 283 טלפון 051-22232, 051-26989
תחנת דלק: 051-22317
אספקת דלקים ושמנים לתעשיה וחקלאות – באשקלון שדרות והסביבה

מברך את
תושבי אשקלון, קיבוצי
ומושבי הסביבה,
צה"ל וכל עם ישראל

בברכת שנה טובה ומבורכת
שנת שלום ובטחון

מועצת פועלי
תל־אביב–יפו

מברכת את
ציבור חברי ההסתדרות
בעיר, במקומות העבודה ובשכונות
ואת כל בית ישראל
בשנה טובה

תדי קאופמן
מזכיר המועצה

בפרוס שנת תשמ"ח
ברכותינו

לצה"ל
להסתדרות העובדים
לחברי מבטחים באשר הם
לגמלאי מבטחים
לעובדי המוסד
ומשפחותיהם
ולכל בית ישראל

מבטחים
המוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ

ברכת
שנה
טובה

לחברינו המבוטחים בקרן
לציבור הפנסיונרים
לכל המפעלים הקשורים עמנו
ולצוות עובדי הקרן

נתיב
קרן הפנסיה של פועלי ועובדי
מפעלי משק ההסתדרות בע"מ

עובדי
חברת החשמל
לישראל

מברכים
את הממשלה וצבא ההגנה לישראל,
את חברת החשמל לישראל,
מינהלתה ועובדיה
את ציבור הפועלים והסתדרותו,
את הפנסיונרים ובני ביתם,
ואת מגוייסינו באשר הם,

בשנה טובה ומבורכת

תהא השנה הבאה עלינו לטובה
שנת איחוד אמת של תנועת הפועלים בארץ,
שנה של יציבות במשק ועבודה מלאה ויוצרת,
שנת ביסוס, בטחון המדינה על גבולותיה
ושנת שלום ושלווה

ערה"ש תשמ"ח
המזכירות הארצית

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לצבא הגנה לישראל
ולכל בית ישראל

ברכת שנה טובה.

מושב
באר־טוביה

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לצבא הגנה לישראל
לבנינו בצה"ל
ולכל בית ישראל

שנת בטחון ושלום יציב
שגשוג ופיתוח משקי

קיבוץ כיסופים

هكذا من الأصل

ברכות לראש השנה תשמ"ח

לנשיא המדינה
למנשלת ישראל ולנבחרי הכנסת
לצבא הגנה לישראל
להסתדרות העובדים הכללית
על מוסדותיה וחבריה
לראש עירית ירושלים, לעובדי העיריה,
ולבני משפחותיהם
ולכל בית ישראל

תתחדש עלינו השנה הבאה תשמ"ח
לטובה ולברכה

מועצת פועלי ירושלים

- תנובה מחוז ירושלים
- קואופ ירושלים, אגודה צרכנית שיתופית בע"מ
- ארזה – בית החלמה של קופת חולים, מוצא
- המרכז לבריאות הנפש טלביה, ירושלים
- לשכת המס מחוז ירושלים
- סולל בונה בע"מ – מרחב ירושלים
- חרות בע"מ, כל ענפי ההנדסה המכנית בבנין ירושלים
- קופת חולים מחוז ירושלים
- ארגון הפועלים היציבים והקבועים בסולל־בונה ירושלים
- התאגדות עובדי האוניברסיטה העברית ירושלים
- מועצת עובדי הדסה ירושלים
- ועד מחוזי של עובדי הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית ירושלים
- ארגון עובדי עירית ירושלים
- „דבר" סניף ירושלים

בפרוס השנה החדשה
שנת תשמ"ח

ברכות מקרב לב
לשנת צמיחה כלכלית ושנת שלום

מפעל מלוה העצמאות והפיתוח („הבונדס")

דוד הרמלין יו"ר בינלאומי של קמפיין הבונדס	**יהודה הלוי** נשיא הבונדס העולמי	**ווליאם בלזברג** יו"ר ארצי

לקהל לקוחותינו ולכל בית ישראל שנה טובה

קואופ צרכן
אגודה צרכנית שתופית בע"מ

לעושים מלאכתם
בים, ביבשה ובאויר

תהיה השנה
שנת ביסוס והתישבות, שנת שלום ובטחון

חברה לתעשיה ולספנות „תרשיש" (1978) בע"מ
בעלת אוניות „פלמח 2" ו„מורן"
חברה לספנות של תק"ס
חיפה, דרך העצמאות 60, טלפון 666138

לפועלי ועובדי החברה
לממשלת ישראל ולצה"ל
למועצת פועלי חיפה
ולכל בית ישראל

שנה טובה ומבורכת
שנת שלום, בטחון והתעצמות

יוסי צמח
יו"ד ועד פועלי סולתם

מהררי ציון וירושלים שלוחה ברכתנו
לראש עירית ירושלים ומועצתה
לתושבי ירושלים
ולכל בית ישראל
לשנה טובה תכתבו ותחתמו
לגאולה וישועה
בהתחדש עלינו שנת תשמ"ח

אהרון נר־גאון סגן ראש המועצה הדתית	**הרב יצחק ולב"ג** ראש המועצה הדתית ירושלים

בנק „יהב"
לעובדי המדינה בע"מ

מברך את
עובדי המדינה, הגימלאים
ומשפחותיהם
ואת כל עם ישראל
בשנה טובה ומבורכת
שנת שלום ושגשוג

ערב ראש השנה תשמ"ח

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לכוחות צה"ל
ולכל בית ישראל

בפרוס השנה החדשה

ברכתנו:
לשלום ובטחון
שגשוג ופיתוח

מועצת פועלי פתח־תקוה

- מפעל פועלי פתח־תקוה
- תנובה סניף פתח־תקוה
- יכין חק"ל פתח־תקוה
- המרכז הרפואי גולדה, בית חולים השרון – קופ"ח מחוז פ"ת
- ארגון עובדי עיריית פתח־תקוה

הישובים והשכונות:
- מעונות עובדים
- כפר סירקין
- שכונת נוה כבוש

קואופרטיבים וארגונים:
- „חומה" קואופרטיב לחומרי בנין פתח־תקוה
- „נתיב אליעזר" – הובלה כללית, הסעות וטיולים בכל חלקי הארץ

לכל בית ישראל

שלוחה ברכתנו לשנה החדשה
מי יתן ותהא זו שנת שלום
ואחוה, בריאות ואושר

מרדכי ליניק ראש המועצה המקומית **יהוד** נבחריה ועובדיה	**יעקב ויסמונסקי** ראש המועצה המקומית **גבעת שמואל** נבחריה ועובדיה

לנשיא המדינה,
לממשלת ישראל
לצה"ל ולכוחות הבטחון
להתישבות העובדת
ולכל בית ישראל

שנה טובה
ומבורכת

קיבוץ גבעת חיים מאוחד

קבוץ שפיים

מברך
בברכת שנה טובה,
שנת שלום, שגשוג ויצירה
את צבא הגנה לישראל
את ההתישבות העובדת
ואת כל עם ישראל

נהג !
עשה את
המינימום למען
אלה העושים
את המכסימום.
תן טרמפ
לחייל !

מיטב הברכות לשנה החדשה
חברה להספקת ציוד הנדסי בע"מ
מבחר של חלקי חילוף
לטרקטורים CATERPILAR אורגינליים ותחליפיים
נציגים בלעדיים לשרשרות ורולקים
מתוצרת BERCO איטליה

BERCO

ראשון־לציון, רמת־אליהו, רח' בר־צבי 37, ת.ד. 4591 ראשל"צ 75144,
טל. 9611040, 9612397, 9612393

לתושבי קרית חיים
ולכל בית ישראל

שנה טובה ומבורכת

מאחל
גיורא פישר
סגן ראש עירית חיפה
יו"ר ועד קרית חיים
חברי הנהלת הקריה ומועצתה.

לממשלת ישראל ולשריה
לצבא ההגנה לישראל
לפועלי ועובדי החברה
למועצת פועלי חיפה
לכל בית ישראל

שנה טובה ומבורכת
שנת שלום ובטחון

סולתם בע"מ

לעובדי ופועלי החברה
ללקוחותינו
למועצת פועלי חיפה
ולכל בית ישראל
שנה טובה ומבורכת
שנת שלום, בטחון ושגשוג

שמן
תעשיות בע"מ

חברת דרוקר בע"מ
חברה קבלנית ועבודות אזרחיות
בנין ופיתוח בע"מ
קרית אתא, רח' התעשיה, עיר גנים
ת.ד. 828 חיפה 31000 טל' 9־725941
מעונה: רח' שבדיה 3 טל' 254632.

ברכת שנה טובה

משה דוידוביץ בע"מ
מהנדס, קבלן כללי
צ.מ.ח. – ציוד מכני חפירות בע"מ
חיפה, רח' פבזנר 17, טלפון 670707
מברך
את ממשלת ישראל
צבא הגנה לישראל
וכל בית ישראל
בשנה טובה

לצה"ל ולכוחות הבטחון
להסתדרות העובדים ומוסדותיה
להתיישבות העובדת
ללקוחות המפעל
ולכל בית ישראל

שנה טובה ומבורכת
שנת שלום, בנין ויצירה

המפתל בע"מ
חברה לעיבוד ושיווק ברזל
עכו, ת.ד. 189, טל. 916377

לפועלי ועובדי המפעל, לממשלת ישראל ולצה"ל, לתנועה הקיבוצית, ללקוחותינו, למועצת פועלי חיפה ולכל בית ישראל
שנה טובה ומבורכת
שנת שלום, בנין ויצירה

מפעלי במליט בע"מ
יצור מרצפות ומדרגות
חיפה מפרץ, רח' השיש 27
טל. 740231

לכל בית ישראל

שלוחה ברכתנו לשנה החדשה
שנת שלום פריחה ושגשוג

קיבוץ רגבים

שרון
מפעלי טקסטיל בע"מ טלפון 9229371
מאחלים
שנה טובה ומבורכת
ללקוחותינו, עובדינו ולכל בית ישראל

בית הארחה
ובית אורן
מברך את כל אורחיו וידידיו

בשנת ברכה ושלום

★ נופש ומרגוע בחודשי הסתיו
★ החל בנובמבר – מחירי חורף
★ פתוח כל השנה

בפניות:
בית הארחה בית אורן, מיקוד 30044 חיפה
טלפון 222111 (04)
או: הארחה בקיבוצים, ת"א, אלנבי 100
טלפון 614879

לגן בע"מ
בית חרושת
לקופסאות ולפחים
משק יגור: טלפון 846143
תל־אביב: רחוב מקוה ישראל 8 טלפון 615694

מברך את לקוחותיו וידידיו
בשנה טובה, שנת שלום ויצירה

לעובדי החברה
לועד הפועל של ההסתדרות
למועצת פועלי חיפה
ולכל בית ישראל

שנה טובה ומבורכת
שנת שלום ובטחון

ועד עובדי חברת החשמל
מרחב הצפון

לכל בית ישראל

ברכת שנה טובה ומבורכת

רביב משה ושות' בע"מ
חברה לבנין ועבודות ציבוריות
חיפה, שד' הנשיא 99, ת.ד. 44467
טל. 385215, 385688

„דגן" מכון תערובת של ארגוני הקניות „הצפון" וה„גליל" – חיפה

מברך את
נשיא המדינה
צבא הגנה לישראל
חברי המושבים
מזכירות תנועת המושבים
וכל בית ישראל

בשנה טובה ומבורכת
שנת שלום, פיתוח וביסוס כלכלי

„הצפון" בע"מ
ארגון קניות של מושבי עובדים
מברך:
את צה"ל
תנועת המושבים
משרד החקלאות
חברי המושבים
ואת ההתיישבות העובדת
בברכת שנה טובה
שנת שלום, והחזקת מעמד

להתיישבות העובדת
ולכל בית ישראל

ברכת שנה טובה
שנת שלום, רווחה ויצירה

מפעלים פטרוכימיים בישראל בע"מ
חיפה 31000, ת.ד. 99, טל. 457457
תל־אביב 64357, רח' שמריהו לוין 15 טל. 280611

„יוטבין"
מהנדסים וקבלנים בע"מ
חיפה, דרך העצמאות 37
טל. 674898
מברכים את נשיא המדינה
ממשלת ישראל, צה"ל
ואת כל בית ישראל
בפרוס השנה החדשה

ברכות לראש השנה תשמ"ח

[מ]שקי עמק יזרעאל
[אגו]דה שתופית מרכזית לחקלאות בע"מ
[ת.]ד. 33011, חיפה טלפון 04-674183/4

פרי העמק
עוף העמק
מכון פסדים העמק
מנפטות העמק
מכון טבילה לביצי רביה
ש.ת.ק.
אבקות העמק
פרחי העמק
מידע העמק
מכון אנרגיה העמק
מכון תערובת משותף

**ברכתנו
לשנת תשמ"ח
לכל המשקים,
המפעלים
והעובדים
ולכל הבאים עמנו
בקשרים**

מפעלי העמק

אגודה חקלאית שתופית מרכזית בע"מ
ת.ד. 73 מגדל העמק מיקוד 10550, טל. 06-544777
טלקס 46754

בפרוס ערב ראש השנה תשמ"ח
שלוחה ברכת

**המועצה המקומית
כפר תבור ותושביה**

**לנשיא המדינה, לראש הממשלה,
[ל]שר הבטחון, לממשלת ישראל ולחברי
הכנסת, לצה"ל ולכוחות הבטחון,
לבית כפר תבור, להתישבות העובדת
ולכל בית ישראל.**

מיכה גולדמן
ראש המועצה

הנרי יוסף בנא
סוכן חברת פז ופז-גז
נצרת, טל. 06-574115, 06-574114 ת.ד. 90

שולח את מיטב הברכות והאיחולים
בפרוס ערב ראה"ש תשמ"ח

**לנשיא המדינה, לממשלת ישראל,
לתושבי נצרת, נצרת-עילית והסביבה
ולכל הבאים אתנו בקשרי מסחר**

[המ]ועצה מקומית אל-טייבה
מברכת את
שכניה, ידידיה וכל מדינת ישראל
בשנה טובה
שנת שלום, פריחה ושגשוג

עבדול לטיף חביב
יו"ר המועצה

[ה]מועצה המקומית כפר-קאסם
**מברכת את העם היהודי
וכל תושבי ישראל**
בשנה פוריה, שנה טובה ומבורכת
ושנת שלום אמת

עיסא עבדול רחים
ראש המועצה המקומית

[מ]רצפות כפר-סבא
[ט]ל. 052-20384, 052-453004
[ל]יד אולמי „שרוך" – כפ"ס

**שולחים מיטב ברכותיהם
לשנה החדשה**
[ל]ממשלה,
לצה"ל,
לקרובים,
לידידים
ולכל הבאים עמנו בקשרים

[מ]ושב נוה-ירק
מברך בברכת שגשוג, פיתוח ושלום
**את ממשלת ישראל
את צבא הגנה לישראל
ואת כל בית-ישראל**

**[ר]אש העיר,
לתושבי כפר-סבא
ללקוחותינו, קרובינו וידידינו**
שלוחה ברכת שנה טובה ומבורכת

בית רהיטי קלמן כפ"ס
סוכנות ריס בשרון
רח' ויצמן 66, טל. 052-23307

וייס לאון
**משרד לייעוץ מס, הנהלת חשבונות וביטוח
כפר-סבא, רח' ויצמן 87, קומה ג'**
מברך את לקוחותיו והחברים
בברכת שנה טובה ופוריה

לממשלת ישראל ולכנסת ישראל
לצבא הגנה לישראל
לעירית כפר-סבא
לתושבי כפר-סבא והסביבה
לעובדי המפעל ולמשפחותיהם
שנת שלום ושגשוג

**מפעל המים
כפר-סבא**

יונה אברך בע"מ
כפר-סבא, טלפון 052-23329
תחנת סונול

לראש העיר וחברי הנהלת העיר,
ללקוחות, לידידים ולמכרים הבאים
איתנו בקשרים

**שנה טובה ומבורכת
שנת שלום**

„מרץ-השרון"
כפר-סבא
טל. 448546, 052-448148

שולחים ברכת שנה טובה ומבורכת
**ללקוחות, לידידים, למכרים
ולכל הבאים איתנו בקשרים**

**„סער" – פרסום והפצה
ר.ת. יהושע, חברה בע"מ**
סניף ראשי – חובבי ציון, פתח-תקוה
טלפון: 917268, 03-912264
סניף הוד השרון – הבנים 9
טלפון: 052-912257

**ללקוחותינו, לעובדינו,
ולכל הבאים עימנו בקשרים
שנת שלום, פריחה ושגשוג**

כל-בו עץ (נגרית ולד)
רח' המלאכה 1 כפר-סבא,
טלפון: 052-33878

מכירה וחיתוך של דיקטים, פנלים ומלמין
לפי מידות

**מברך את
לקוחותיו, קרוביו וידידיו
בשנה טובה ומבורכת**

ר.ח.ש. בע"מ סוכנות לביטוח
**מברך את לקוחותיו, ידידיו ומכריו
וכל הבאים איתו בקשרים**
בשנה טובה ומבורכת
שנת שלום

דמי שבת
דרך השרון 10 הוד-השרון,
טל. 052-26761

מועצת פועלי אריאל
**מברכת את תושביה
ואת מדינת ישראל**
בברכת שנה טובה, שגשוג
ופיתוח השומרון

מוטי לוי
**מזכיר מועצת פועלי
אריאל**

עזריאל פולק
**משפחתו
וצוות המשרד**
מאחלים
שנה טובה ומבורכת

ללקוחות, לעובדים,
לקרובים ולידידים.
נתניה תשמ"ח

י. את א. גנדלמן
בימ"ס לחומרי בנין,
אינסטלציה, צבעים
וכימיקלים
כפר-סבא, ויצמן 59,
טל. 052-33361

**מברכים את
הקרובים
והידידים,
הלקוחות וצה"ל
בשנה טובה**

**לציבור הפועלים
ולכל בית ישראל**
בפרוס השנה החדשה
ברכותינו לשלום, בטחון,
שגשוג ופיתוח

**מועצת פועלי אליכין – עמק חפר
מועצת פועלי אבן יהודה
מועצת פועלי כפר יונה
מועצת פועלי קדימה
מועצת פועלי תל-מונד**

לכל בית ישראל
שלוחות ברכותינו לשנה החדשה
שנת שלום פריחה ושגשוג

**המועצה המקומית אליכין
המועצה המקומית כפר יונה
המועצה המקומית קדימה
המועצה המקומית תל מונד**

המועצה המקומית פרדסיה
מברכת את
נשיא המדינה, הממשלה, כוחות הבטחון,
צה"ל, תושבי המועצה וכל בית ישראל
בשנת שלום, שגשוג, בנין ועליה

ימיני יצחק ראש המועצה

אנו מברכים
את כל לקוחותינו, תושבי קדימה,
וכל בית ישראל

בשנה טובה ומבורכת

**אגודה צרכנית יצרנית
שיתופית בע"מ – קדימה**

כהן ובניו
מפעל יהלומים „אוריון"
נתניה, רח' שהם 8 טל' 053-28205, 053-337388.
מאחלים שנה טובה ומאושרת
**לעובדים, לידידים, לקרובים
ולכל הבאים עמנו בקשרים**

מאירי יצחק
חברה קבלנית לבתים משותפים ובנין בע"מ
נתניה, שד' בנימין 22, טל' 053-23918
מאחל
שנה טובה ומבורכת
**לקרובים, לידידים, ללקוחות, לעובדים
ולכל בית ישראל**

בפרוס השנה החדשה תשמ"ח
מיטב הברכות
**לנשיא המדינה, לממשלת
ישראל, לצה"ל, לתנועת
המושבים, לחברי המושב,
ולכל בית ישראל**
כפר חיים

**לציבור הפועלים
למדינת ישראל
על מוסדותיה**

שנת פריחה וצמיחה
שנת שלום, שגשוג ורווחה.

**מועצת פועלי כפר-סבא
מועצת פועלי הרצליה
מועצת פועלי הוד-השרון
מועצת פועלי רמת-השרון**

סניף „דבר" נתניה
רח' הרצל 31, טל: 053-23148

מברך
את כל קוראי „דבר"

**בפרוס תשמ"ח
את כל הבאים
עמנו בקשרים
ואת כל בית ישראל**

בשנה טובה ומבורכת

ערה"ש **ת**הא **ש**נה **מ**לאה **ח**דווה

לנשיא המדינה
לממשלת ישראל
לנבחרי העם בכנסת
למזכ"ל ההסתדרות ולהנהגה הפועלית
לציבור הפועלים בעירנו וברחבי המדינה
לחיילי צה"ל ולכל בית ישראל

**שנת שפע ושלום,
שיגשוג וכלכלה יציבה**

מועצת פועלי נתניה ומוסדותיה
נעמת – סניף נתניה
„בית יערי" – בית הבראה של עובדי המדינה – ביתן אהרון
„דבר" – סניף נתניה
יכין חקל – סניף נתניה
לשכת המס – מרחב שרון-שומרון – ההנהלה והעובדים
„מבטחים" מוסד לביטוח סוציאלי בע"מ – נתניה
קופת חולים – מחוז חפר – ההנהלה והעובדים
קו-אופ ת"א-דן-השרון, אגודה צרכנית בע"מ, סניף נתניה
תנובה בע"מ – סניף נתניה
ת.ג.ל אתר „גמיד" מוצרי גומי בע"מ נתניה

בפרוס השנה החדשה
שלוחות ברכותינו

**לנשיא המדינה
לממשלת ישראל ולחברי הכנסת
לחיילי צה"ל ומפקדיו, לכוחות הבטחון
לתושבי המועצה ולכל בית ישראל**

שנה טובה ומבורכת, שנת ביצור וביסוס, שנת התעצמות וברכה,
שנת פריחה ושלום, שנה של קירוב לבבות

המועצה האזורית לב השרון
והישובים:
בני דרור, גאולים, גנות הדר, חרות, ינוב, כפר הס, כפר יעבץ, משמרת, ניצני עוז, נורדיה, עזריאל, עין שריד, עין ורד, פורת, צור משה, שער אפרים, תנובות.
**צבי חרזה – ראש המועצה
וחברי הנהלת המועצה**

עירית בני-ברק
שולחת
ברכת שנה טובה

לכבוד נשיא מדינת ישראל,
הרבנים הראשיים,
אדמו"רים, ראשי ישיבות ותלמידיהם,
ראש הממשלה, השרים, חברי הכנסת,
צה"ל, מפקדיו וחייליו, תושבי בני-ברק
וכל בית ישראל במדינה ובתפוצות

**תהא השנה הבעל"ט
שנת שלום וגאולה שלמה**

משה אירנשטיין, ראש העיריה

עדין

ביח"ר לשוקולד, ופלים וממתקים בע"מ
הוד-השרון, אזור התעשיה, טל. 052-38173

מברך את
לקוחותינו, ידידינו וכל הבאים עמנו בקשרים

**בשנה טובה,
שנת שלום,
פריחה ושגשוג**

**לצה"ל, לכוחות הבטחון
ולכל עם ישראל**

**שנה טובה
וחג שמח**

בית הגושרים

קבוץ כפר גלעדי

מברך את
**נשיא המדינה, ממשלת ישראל,
ההסתדרות הכללית, ציבור העובדים, ההתיישבות העובדת,
צה"ל ואת כל לקוחותינו העומדים איתנו בקשרי מסחר וידידות**
בשנת שלום, בטחון, וביסוס כלכלי

בית כפר גלעדי
★ מפעל המחצבות והאבקות
★ בית ההארחה
★ גליל אופטיק

„דבר" – סניף השרון
רח' ויצמן 95 כפר-סבא

מברך את
לקוחותיו, ידידיו, מכריו והבאים עימו בקשרים
בברכת שנה טובה ומאושרת
שנת שלום ואחוה

صكوك من الاصل

משרד החינוך פיטר 7 מורים בגולן „בשל עמדות פוליטיות"

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר" בגליל

משרד החינוך והתרבות פיטר לאחרונה שבעה מורים דרוזים מהגולן בנימוק שאינם עומדים באמות המידה המקובלות של המשרד. נאמני סוריה בגולן טוענים, כי המורים פוטרו בגלל השקפותיהם הפוליטיות הפרו־סוריות.

נאמני סוריה, שהבטיחו להילחם בתופעה, טענו כי בכך מבקש משרד החינוך והתרבות ללמד לקח גם את שאר המורים בגולן, שאינם מתכוונים ללכת בתלם.

מפקח מטעם משרד החינוך בגולן אהרון זביידה אמר, כי המורים שפוטרו עסקו לא רק בחינוך, אלא גם בנושאים אחרים שאינם נושאי חינוך טהורים.

ראוי לציין, כי תושבי הגולן לא גילו עניין מיוחד בפיטורים, והראייה – המהלך עבר ללא כל התנגדות מצד ההורים. מקור במשרד החינוך אמר, כי הרשויות לא ירשו עוד למורים ליהנות משני העולמות: נאמנות גלויה לסוריה מחד וקבלת משכורת משתלמת משלטונות ישראל מאידך.

חובות החקלאים 3 מיליארד שקל

מאת דויד מרשיוב, סופר „דבר" לענייני חקלאות

סך הכל החוב של המגזר החקלאי הוא שלושה מיליארד ש"ח ודרושה פעולה מהירה לפריסתו ולהורדת שער הרבית וכן קביעת מדיניות חקלאית שתקיים את רווחיות הייצוא ותאפשר את שיקום ההתיישבות החקלאית, אמר שלשום שר הכלכלה והתקשורת גד יעקבי בהופיעו במרכז התאחדות האיכרים.

יעקבי קרא לקביעת סדר עדיפויות חדש לקראת שנת התקציב החדשה, בראש ובראשונה שיקום החקלאות, קידום הייצוא, החינוך והמדע וכן עידוד עיירות הפיתוח. כן קרא להפעיל את מינהלת הביצוע של דו"ח ועדת רביד לשיקום המושבים לאלתר ואמר כי העיכוב בהפעלתה הוא מעשה בלתי נסבל.

המלצה להעמיד לדין את ראש מועצת בית ג'אן

המשטרה: שאפיק אסעד נתן יד למתפרעים בשמורת הר מירון

מאת יוסי ליבוביץ, סופר „דבר" בגליל המערבי

משטרת מרחב הגליל סיימה את החקירה בעניינו של ראש המועצה המקומית בית ג'אן שאפיק אסעד והעבירה את תיק החקירה לפרקליטות מחוז חיפה עם המלצה להעמיד אותו לדין בחשד שנתן יד להתפרעות תושבי הכפר שאירעה בשמורת הטבע הר מירון ב־6 בחולי השנה.

כמו כן חשוד ראש המועצה בכך שהפריע לקציני מרחב הגליל בעבודתם בשטח, כשחסם בגופו מעבר כלי רכב משטרתיים שהיו בדרכם לאיזור ההתגהלות. „ובכך", טוענת המשטרה נתן ראש המועצה לגיטימציה להתפרעות ההמונית, שבמהלכה הוכו שוטרים, ניזוקו כלי רכב משטרתיים, הוצתו עצים וצמחים ונגרם הרס רב לשמורת הטבע.

העדים העיקריים נגד שאפיק אסעד הם מפקד מרחב הגליל נצ"מ יעקב גנות, קציני משטרה נוספים מהמרחב ואנשי משמר הגבול שאבטחו את המקום בזמן האירוע. לפני הגשת כתב האישום, יועבר התיק מהפרקליטות ליועץ המשפטי לממשלה יוסף חריש כדי שיאשר את הגשתו.

המשטרה גם השלימה חלק מהחקירה בפרשת ההתפרעות האלימה בשמורה, ולפרקליטות בחיפה הוגשו 60 תיקים נגד תושבי הכפר לצורך הכנת כתבי אישום.

שאפיק אסעד אמר בתגובה, כי מדובר בעלילה מכוונת שנרקמה נגדו. „אני בטוח שבבית המשפט ייצא הצדק לאור. לא חסמתי בגופי מעבר כלי רכב ואינני מתנהל על דבר שאירע במהלך המאבק הצודק שלנו לשחרור האדמות", אמר.

רופאים ביבנה דורשים מקופ"ח להעניש המתפרעים במרפאה

מאת דנקה הרניש, סופרת „דבר" לענייני בריאות

רופאי שתי המרפאות של קופת חולים הכללית ביבנה השביתו שלשום את עבודתם במחאה על ההפרעותם של בני משפחה במרפאה המקומית ותקיפתו של רופא המרפאה ד"ר רונן אריאן. הרופאים נעדרו מעבודתם בהתאם להחלטה, שקיבל בזמנו ארגון רופאי קופת חולים ולפיה ישביתו הרופאים מרפאה במקרה של תקיפת רופא.

אתמול שבו הרופאים לעבודתם הרגילה בשתי המרפאות, אולם הרוחות בקרב רופאי המרפאות עדיין סוערות. ראשי הארגון דורשים ממרכז קופת חולים להעניש את המתפרעים בכל חומרת הדין ולפרסם בפומבי את העונש, וזאת בלי כל קשר לתלונה האזרחית, שהגיש למשטרה ד"ר רונן אריאן.

לסופרת „דבר" נודע, כי להנהלת קופת חולים יש אפשרויות ענישה שונות במקרים שהמבוטחים עוברים על כללי ההתנהגות המקובלים. אחד האמצעים הוא השעיית החברות לתקופה מסויימת, שבמהלכה לא יקבלו הנענשים שום שירות.

כזכור, ההתפרעות המשפחה במרפאה ביבנה ביום א' השבוע באה על רקע הטענה, כי האיחור בבואו של ד"ר אריאן לביקור בית גרם למות החולה.

עובדיה מצרי יעמוד בראש אגודת מושתלי הלב בארץ

מאת יהודה לוי, סופר „דבר" בירושלים

מושתל הלב עובדיה מצרי צפוי לצאת מבית החולים מיד לאחר ראש השנה. מצרי ורעייתו הוזמנו להתארח כמה ימים במלון בירושלים, ולקראת יום הכיפורים הוא יחזור עם ליבו החדש לביתו בבאר שבע.

אתמול ביקר אצל מצרי המחלים בבית החולים הדסה עין כרם בירושלים הראשון לציון הרב אליהו יחד עם רב בית החולים, שאל לשלומו ובירך אותו לשנה החדשה.

מצרי ממשיך להתאושש מן הניתוח בקצב משביע רצון. הוא מבצע תרגילי פיזיותרפיה, אוכל ומרבה לצפות בטלוויזיה. הערב יגיעו בנותיו ורעייתו ויערכו יחד את סעודת החג.

מצרי נענה לפנייתה של שרת הבריאות לעמוד בראש אגודת מושתלי הלב בארץ. האגודה מונה 15 מושתלים ורק מצרי עבר את ההשתלה בארץ.

מסמכים סודיים של צה"ל נמצאו במזבלה בנחל חצצון

מאת אמיר רוזנבליט, סופר „דבר"

פקחי רשות שמורות הטבע העבירו ליחידת בטחון־שדה של פיקוד המרכז מסמכים סודיים של צה"ל, שנמצאו מושלכים במזבלה בלתי מסודרת באזור נחל חצצון במדבר יהודה. על כך מוסר מנהל מחוז המרכז של רשות שמורות הטבע יעקב שמול בידיעון של הרשות שפורסם בימים אלה.

מנהל מחוז הדרום של הרשות שמואל שפירא ציין, כי צה"ל ממשיך לחרוג מהנהלים שנקבעו בין הרשות לצבא במסגרת האימונים המבצעיים שלו. לדבריו, בחודשים האחרונים ערכו מסוקים של צה"ל טיסות בתוך שמורות, ויחידות בינוי, הכוללות ציוד מיכני כבד, ביצעו עבודות שונות ללא אישור ותיאום עם אנשי רשות שמורות הטבע.

„וייט תעשיות" תגיש בקרוב תכנית למסילת הברזל לאילת

מאת אריה ארד, סופר „דבר"

החברה האוסטרלית „וייט תעשיות" תגיש בקרוב תכנית מפורטת להנחת מסילת ברזל לאילת ולהפעלת הרכבת בקו זה. על כך סוכם בפגישה בין שר־התחבורה חיים קורפו וראשי החברה, הנשיא ג'פרי וייט והמנכ"ל אלן ויילס.

החברה תשגר לארץ משלחת מהנדסים וכלכלנים להכנת התכנית המפורטת. כוונת החברה להשתמש במסילה גם להובלת מטענים במעבר מהמזרח מערבה ולהיפך. היא מציעה להניח את המסילה על־ידי חברות ישראליות, ואילו תמורת הציוד היא מציעה לשלם בפוספטים ממחצבי ישראל.

„וייט" היא חברת הנדסה גדולה, שהניחה מסילות ברזל באוסטרליה ובבעלותה מכרות פחם וברזל. יצוא הפחם שלה מסתכם ב־6 מיליון דולר בשנה.

„שערוריה" – מגיבה קופ"ח על שיווק קלטת וידאו על חינוך מיני לנוער ואיידס בידי קופ"ח מכבי

מאת דנקה הרניש, סופרת „דבר"

„שערוריה" – הגיבו אתמול בקופת חולים הכללית על הידיעה שקופת חולים מכבי עומדת לשווק לציבור קלטת וידאו בנושא חינוך מיני לנוער. דובר קופת חולים הכללית מוסר כי הקלטת הופקה בידי יזם פרטי „בסיועו הפעיל עבור משרד החינוך והתרבות ועבורו בלבד זאת תוך שימוש במתקני קופת חולים הכללית וברופאיה". הוא ציין כי „חלק מעלויות הייצור של הקסטה שולמו על ידינו".

לדעתו מבחינה אתית יש בכך חריגה קיצונית שאינה עולה בקנה אחד עם סדרי מינהל ויחסי גומלין. לעצם העובדה שקופת חולים מכבי נזקקת לרופאיה של קופת חולים הכללית ולמיתקניה כדי להפיק קלטת, אמר הדובר: „הדברים מדברים בעד עצמם".

קופת חולים מכבי דוחה את כל הטענות של קופת חולים הכללית. „קיימנו בירור חוזר לגבי כל ההליכים לרכישת זכויות הפצת קלטת הוידאו ולא מצאנו שום יסוד לטענות שהיא מעלה", אמר דובר מכבי. הוא הסביר כי בבירור זה „מפיקת הקלטת, חברת סי.איי.טי.וי. חזרה ואישרה, בליווי מסמכים, כי התחייבותה כלפי קופת חולים מכבי אינה מנוגדת לכל התחייבות אחרת, ובכלל זה התחייבות כלפי קופת חולים הכללית. החברה הבהירה, כי התשלום היה בעד הפקת סרט תדמית אחר בשביל המכון לאימונולוגיה קלינית בבית החולים קפלן, ולא כהשתתפות במימון קלטת חינוך מיני לנוער".

בקלטת, שהיא הראשונה מסוגה בארץ, מציג צוות רפואי לבני הנוער את מחלות המין, סכנת האיידס, אמצעי המניעה ודרכים לשמירת היגיינה.

„אין תקדים במערכת המושבית למעללי גזבר מושב אשבול"

מאת אמיר רוזנבליט, סופר „דבר"

המשנה לרשם האגודות השיתופיות במשרד העבודה והרווחה ומנהל יחידת הפיקוח, אהרון שושני, חשף חשדות לאי סדרים בחשבונות במושב אשבול שבנגב ולמשיכות כספים על־ידי הוועדים הקודמים למען האינטרסים הפרטיים של הפעילים או של קרוביהם. שושני ממליץ להעביר את ממצאי החקירה לבדיקת המשטרה.

בדו"ח רחב היקף המופנה לרשם האגודות השיתופיות יאיר יקיר, סוקר שושני שורה ארוכה של מקרים המצביעים על עבירות לכאורה, שביצע עוזי יונה, מי שהיה גזבר המושב במשך שש שנים מאז 1980. שושני קובע, כי בהסכמה אילמת של יו"ר הנהלת המושב רחמים יונה, שיחק עוזי יונה בחשבונות החברים בצורה שהועילה לו, לאחיו ולבני משפחתו.

„מעלליו של עוזי יונה, אין להם אח ודוגמא במערכת המושבית", קובע שושני.

התינוקות שנולדו בביה"ח תל השומר מביציות מוקפאות – מתפתחים יפה

בבית חולים „אסותא" יתחילו בטיפולי הפריית מבחנה פרטיים

מאת דנקה הרניש, סופרת „דבר" לענייני בריאות

התינוק הראשון, שנולד בארץ בנובמבר אשתקד מביצית מופרית שהוקפאה, מתפתח מצויין וכמוהו עוד שני תינוקות נוספים שבאו לעולם במסגרת טיפולי ההפריה החוץ־גופית במרכז הרפואי על שם שיבא בתל השומר.

פרופ' שלמה משיח, חלוץ הפריית המבחנה בארץ, סיפר אתמול בשיחה ל„דבר", שעוד שבע נשים, המטופלות בתל השומר והנמצאות בשלבי הריון שונים, נושאות ברחמן עוברים שעברו שלב ההקפאה. „אנחנו ממשיכים בהקפאות, כי לכל עובר מוקפא יש סיכוי של 10 אחוזים להגיע לשלב ההריון" – הסביר פרופ' משיח. הוא ציין, כי מאז שנוצרו התנאים לשמר את העוברים בהקפאה, אין כמעט הריונות מרובי עוברים. „רב ההריונות הם עם עובר אחד או תאומים לכל היותר והעודפים מוקפאים". פרופ' משיח מסר, כי נכון להיום מוקפאים בתל השומר כמה מאות עוברים, ששייכים לכמה עשרות נשים. משך השמירה בהקפאה מגיע לששה חודשים.

הצוות בתל השומר שבראשו עומד פרופ' משיח הגיע ל־40 אחוזי הצלחה בהפריית מבחנה ועומד בשורה ראשונה של המרכזים הרפואיים בעולם. כאשר הוא החל בתל השומר בהפריות מבחנה ב־1981, נרשמו 20 אחוזי הצלחה בלבד, ובמשך כמה שנים אי אפשר היה לפרוץ את „המחסום". לדבריו הושגה הפריצה עם תחילת השימוש בתרופות החדשות, המאפשרות ביוץ והשגת ביציות בשלות במספר גדול. בנוסף לכך, שיטות ההקפאה החדשות מקצרות ומגבירות את תהליך ההפריה החוץ־גופית.

בהתייחסו להתנגדות שהיתה בזמנו בחוגים מסוימים להפריית המבחנה אמר פרופ' משיח: „היום מכירים בנו אבל לא נותנים לנו תקציבים". גם בשנת התקציב החדשה אין כל תקציב מיוחד לפעילות היחידה, למרות התור הארוך והמתנה הממושכת לטיפולים. העזרה באה מצד תורמים שונים ובראשם נשות היהלומנים בארץ, שהקימו ארגון לאיסוף כספים ליחידה.

הצוות של תל השומר מפעיל מתחילת השנה שירותי הפריית מבחנה פרטיים בבית החולים „אסותא" בתל אביב, שבמסגרתו הושגו עד כה 40 הריונות, מהם שלושה מביצית מופרית מוקפאת. מחיר הטיפול במסגרת הפרטית הוא 2,200 דולאר, כולל הקפאת ביציות מופרות עודפות, לעומת 6,000 דולאר בארה"ב.

רשת מופת מציגה **מופתעתון**

עיתון חי בשיתוף עיתון דבר

מנחה: **יצחק בן־נר**

משתתפים: **מירון בנבנישתי**
העיתונאי: **דני רובינשטיין**
העיתונאית: **דפנה ברק**/ „העולם הזה"
אבי הספר/ מרפאת איידס – בי"ח איכילוב
ו**שלמה ניצן**

ביום שלישי 29.9.1987 בשעה 9.00 בערב במופת – הוד השרון.
כרטיסים להשיג במועצת פועלי „הוד־השרון" ואצל פעילי מופ"ת – הוד השרון.

חשבון הימים הנוראים

1.5 מיליארד דולר
עלות סגירת פרוייקט הלביא (תביעות של חברות זרות)

5000
מועמדים לפיטורים (בתעשיה האווירית)

300
מפעלים וחברות ישראליות עבדו על הלביא
(מה יהיה עליהם וכמה יפוטרו שם?)

במחיר סגירת הלביא היה אפשר לסיים את הפרוייקט כולו

מי יכפר על המחדל?

בברכת שנה טובה לכל בית ישראל

מועצת עובדי התעשיה האווירית

לחברינו
אסתר ושמואל הברפלד
איחולי מזל טוב להולדת הנכד
עידן
בן **לעינת ובני צבי רן**

בית „דבר"

ערב חגיגי לציון
50 שנה לעין גב ולהתישבות „חומה ומגדל"
ביום שלישי ו' בתשרי תשמ"ח 29.9.87

התכנסות: במגרש החניה ליד מעגן הסירות.
בתוכנית: ב־17.30 – פתיחת תערוכת צילומים
ב־18.30 – כיבוד
ב־20.00 – התחלת המופע

נא לראות זאת כהזמנה אישית לכל מי שהיה ולקח חלק בהקמתה ובניתה של עין גב

שנה טובה
בית עין גב

לעזריאל ביגון היקר,

בהגיעך **לגבורות**
הרבה בריאות ואושר

מאחלים: **בלה**
בתך והתנך: **שלומית ויצחק חזנולד**
נכדיך: **עינב וגיא**

ערה"ש תשמ"ח

חוזרים לעתונות טובה
דבר

האזינו מחר
יום חמישי, א' דראש השנה תשמ"ח
לתוכנית הרדיו
„ספרים הם חברים"
שתארח את
מר **יצחק נבון**
סגן ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות
התוכנית תשודר ברשת ב' של „קול ישראל"
בשעה 18.05
מפיקה ועורכת: **עליזה דיסטניק**

בית פתוח במשכן הנשיא

ביום שני י"ט בתשרי התשמ"ח ד' דחול המועד סוכות 12.10.87 יהיה משכן נשיאי ישראל פתוח לקהל המבקרים.

שעות הביקור משעה 10.00 לפני הצהריים עד לשעה 13.00 אחרי הצהריים.

בכניסה יתבקש הקהל להציג תעודת זהות או דרכון. המבקרים מתבקשים לא להביא עימם תיקים, חבילות או כלי נשק.

קבוצות מאורגנות מתבקשות לתאם מראש את הביקור (טלפון 02־661480).

חניית רכב במגרשי החניה של תיאטרון ירושלים (רח' שופן)

שערי המשכן ייסגרו בשעה 13.00 אחר הצהריים בדיוק.

זמני הדלקת נרות	
ערב ראש השנה 23.9.87 בשעה	5.17
מוצאי החג 25.9.87 בשעה	6.11
פרשת השבוע	
ג' תשרי תשמ"ח – פרשת האזינו	
זמני הדלקת נרות – ערש"ש	
ירושלים	4.57
תל־אביב	5.15
חיפה	5.08
מוצ"ש	
ירושלים	6.08
תל־אביב	6.06
חיפה	6.09

לאסף דאובר והמשפחה

משתתפים בצערכם הכבד
על מות
האב ז"ל

בית סולל בונה

במלאת שלושים לפטירת יקירנו
אהרון כהן ז"ל
נעלה לקברו להתייחד עם זכרו ונקיים טקס גילוי המצבה
ביום שני ה' בתשרי 28.9.87 בשעה 4.00 אחה"צ בבית העלמין הדרום
גבול חולון בת־ים.
נפגשים ליד השער החדש.

רעיתו: **חנה**
בתו: **נורית**
בניו: **אלכס ויוסי**

מגן דוד אדום – תרומת דם – חיים לאדם

משא

לספרות, אמנות ועיון

על „מחפשי דרך"

מאת דוד מלץ

מאמר זה, ללא תאריך, נמצא בעזבונו של דוד מלץ, שהלך לעולמו ב־י"ב בתשרי תשמ"ב. הוא נכתב בעקבות מאמרים שפורסמו בעיתונים בראשית שנת תשל"א, היה מוכן למשלוח תחת הכותרת „החולשה המדאיגה שבחיפושי מהות היהדות", אבל לא נשלח לפרסום. יש בו המשך לפולמוס המשתקף במאמרו של מלץ „הזמנים חילוני הכתולת עיתים – פתירות" („באזניים" כרך ב', מ"ב, תשכ"ו) והוא אקטואלי גם היום. המאמר, פרט לכותרת, מובא בלשונו.

ישנן תופעות בחיי חברה, הנובעות משאיפות וצרכים עמוקים ואמיתיים, ובכל זאת נדונות הן לדריכה על המקום ואין מצליחים להביאן לידי מימוש ולהוציאן ממסגרת של חוגים צרים. אחת מתופעות אלו היא החיפוש של חוגים שונים, חילוניים ביסודם, אחרי דרכים להיאחז, בבחינת חיינו הרוחניים והתרבותיים, בערכים המיוסדים על ארגי האמונה והדת – שאינם להם. מזה שנים קמים מדי פעם חוגים שונים של „מחפשי דרך", חוגים רציניים מאוד, המתאספים לעתים מזומנות ועוסקים בבירורים חיוניים מעמיקים ונעלים מסביב לנושא הנ"ל: חיפושי דרך לאורח חיים יהודי, העמקת ערכי האמונה היהודיים בתרבות חיינו, בחינוך הנוער וכו'. כמובן, הכוונה היא לתרבות החיים של החילוניים ושל הנוער המתחנך בבתי־ספר חילוניים, כי הרי הדתיים אינם זקוקים לכל אותם חוגים ולכל אותם חיפושים. והתוצאה של עבודת החוגים האלה היא – אפס, או כמעט אפס. לרוב היא מסתיימת בפירסום חוברת יפה, המכילה רישום דברי ההגות, היפים והעמוקים כשלעצמם, של משתתפי החוג, מאמרים אחדים בעתונות ובכתבי־עת (בייחוד ב„עונה" של חשבון הנפש ב„ימים הנוראים"); אך, בחיים המעשיים, כאמור – דריכה במקום. החינוך של הנוער בבתי־הספר מתנהל כפי שהתנהל, החיים התרבותיים והחברתיים זורמים באפיקם כפי שזרמו, ושינוי, אפילו לא יסודי, אינו מתחולל.

יש בתופעה זאת משהו טראגי ומכאיב, הנובע מאין־מוצא. ומצד שני יש בה גם מסימני חולשה של ניסיון תרבותי־רוחני נעוץ, שניחתו בו מהלומות קשות ונוראות, ואין כוח לעמוד בו.

כי הרי כל אותם חיפושי דרך, מקורם בצורך רוחני אמיתי וחזק, שותת דם ותמציתו. אין אלה סתם הצטעצעויות של יפירות „מרגישים עצמם לדעת". הצורך הוא אנושי אוניברסלי, ועל אחת כמה וכמה – יהודי לאומי. הוא הצורך הידוע והנורא למלא את החלל הריק שנוצר עם אובדן האמונה, עם [illegible] האדם [illegible] בשרשי הצורך האנושי כללי שמצא ביטויו הבוטה בספרות ובשירת העולם של הדורות האחרונים. צורך לאומי יהודי במיוחד משום מצבו הרוחני ההיסטורי המיוחד של העם היהודי: משום אותו חזון נורא־הוד, יחיד ומיוחד, של ההיסטוריה של עם שהתמזגו בה ערכי דת ולאום, שקיימוהו בתנאים שאין בהם משום אפשרות של קיום. שהעבירוהו על פני תהומות של דרכי אבדון ולהבות אש במשך דורות רבים.

התמוטטות האמונה וערכיה, שהקיפה יותר ויותר שכבות בישראל, הביאה לבקע בין שני היסודות האיתנים בהיסטוריה שלנו, הדת והעם, שאיים בחורבן ובכליון קטסטרופלי של העם. בהיסטוריה שלנו הארוכה היו לא מעט זעזועים ובקעים שהביאונו על שפת החורבן והכליה. אך, בכוחנו הפנימי ידענו להתגבר עליהם. כוחנו זה ינק מאותה מזיגה של שני היסודות, הדת והאומה, וכל זמן שעמדנו על קרקע שני יסודות אלה הרי היה כוחנו איתן לגבור על הכל. הזעזוע שבא עלינו עם התמוטטות היסוד הדתי היה מכריע. נתן כיוון אחר לכל המהלך ההיסטורי שלנו, ועד היום הזה הננו נלבטים בעטין קשות ואיומות.

אך, הכוחות החיוניים הפועלים בעמנו ידעו להעלות חזון שאף בו יש משום הוד ומשום סימנים של נצח ישראל. ידענו להעלות חזון שיש בו ניסיון ומאמץ להתגבר על הבקע שחל בין שני עמודי התווך של ההיסטוריה שלנו – הלוא הוא החזון הציוני: משמעותה העמוקה של הציונות הרי היא התחיה לקיום האומה גם במצב של תפיסת עולם חילונית, בדרכים חילוניות, באמצעות הקמת חיים יהודיים עצמאיים – כלכליים, חברתיים, תרבותיים ומדיניים בארץ־ישראל. ועם זאת – בחזון הציוני יש משום סימנים של נצח ישראל, משום שביסודו של דבר יונק הוא מן המקור העיקרי של ההיסטוריה הישראלית ושל תרבות ישראל המקורית – הלוא היא האמונה בכוחה של הרוח ועדיפותה על החומר, האמונה בכוחו של קידוש הרוח, ביכולתו של האדם להתעלות למסירות נפש על אידיאה וערך רוחני. החזון הציוני מושרש באמונה גדולה בהומאניזם – יהודי ואנושי כללי. אין קיום לציונות אלא בעולם של שלטון ההומאניזם האמיתי. כמדומה, שאין עוד כמו ימים קשים אלה העוברים עלינו בזמננו, כמו נסיונות איומים אלה שמדינת ישראל עומדת לפניהם כיום, להוכיח עד מה החזון הציוני קשור וממוזג בחזון האנושי־הומאני, עד מה מסלפי החזון האנושי־הומאני, השקרנים בעזות מצח מתוך אינטרסים אנוכיים, מתייצבים לזייף את החזון הציוני ולהביא כלייה על תקוותנו.

יש להודות, כי לא קל בדורנו, לבנות חיים, לקיים תנועה חברתית על בסיס האמונה בהומאניזם, בכוח הנפשי הפנימי של האדם. ולא רק משום שבמאה שלנו ניחתו מהלומות קשות ביותר על ההומאניזם, על האמונה באדם. בכלל, קשה יותר לבנות על כך מאשר על אמונה בכוח עליון בפניו אחראי האדם על מעשיו (אם כי אליבא דאמת, גם על האמונה הדתית ניחתו בדורנו מכות לא קלות כלל). אין איפוא לתמוה על כך שקמו בשנים האחרונות כל אותם החוגים של מחפשי דרך וכו'. רפו ידי האנשים, מחוגי ההוגים והמחנכים, אין כוח לעמוד במהלומות, אין כוח לשחות נגד הזרם שהוא די עכור, אין כוח לעמוד על הדרך היחידה, היא הדרך הקשה, של חינוך האדם ל־אף־על־פי־כן, ונתפסים לאשליות. נאחזים כמה שאינם להם. ועל כן – הדריכה במקום. על כן חוסר האונים לשנות משהו של ממש. וכבר העירותי על הסכנה החינוכית שיש בהיאחזות באשליות בדרכי החינוך, בהיאחזות בקל המדומה, שעלולה להביא לוויתור על הדרך היחידה שבחינוך להעלאת האדם, אם כי היא קשה לאין שיעור.

אחת האשליות רואה אני בנטייה אצלנו להיאחז בדרך לפתרון חיובי של השאלות הקשות והמסובכות של האדם המודרני, בעצם היותנו יהודים, בעצם היותנו נאמנים ליהדות, בעצם החזון של שיבת ציון. יש להעמיד את השאלה בכל חומרתה: האם בעניין זה, של מצבו הטראגי של האדם המודרני־החילוני, שונה ישראל מכל שאר העמים? החיים הנבנים בישראל, הם נבנים ברובם המכריע כחיים חילוניים, האם יהיו חופשיים מכל הלבטים הרוחניים וההסתבכויות החברתיות שהם נחלת האדם המודרני בכלל? האם לפנינו כאן בעייה ספציפית יהודית, של נאמנות ליהדות, או בעייה כללית איומה שעומדת לפניה האנושות התועה, העזובה – כולה? בעייה של האדם בן דורנו, כיצד לחתור ולהגיע לגילוי, בתוכו ומתוכו, מעיינות של כוחות רוחניים מפרים ומעלים מעל לפרפוריו התהומיים. השאלה הזאת חשובה וקובעת בחיפוש הדרך והבסיס הרוחני לחינוך הנוער בישראל. אשליות של היאחזות במה שאין לנו לא יועילו כאן. יש לעמוד לפני האמת בכל אכזריותה. ועם זאת יש להדגיש, כי בגלל המצב המיוחד של ישראל בבניינה, של האתגרים החברתיים לאומיים בפניהם עומדת ישראל, בוודאי יש גורמים העשויים לסייע ולהקל בתחירה ובהליכה לקראת האנושי הטהור.

האשלייה הנ"ל מצאה ביטוייה במאמרים אחדים שנתפרסמו במוספים לספרות של ימי החגים האחרונים (אליעזר ליבנה במאמרו המצויין ב„מעריב": „על מצבו של האדם המודרני", יצחק מאור ב„דבר"). הח' יצחק מאור העלה במאמרו הצעה מעניינת. יש להקים „קיבוץ דתי לא אורתודוכסי". יצחק מאור מעלה בדבריו רעיונות נכונים ואמיתיים מבחינה קיבוצית. אך שוב – הצעתו העיקרית בנוייה על אשלייה (אגב, היה כבר ניסיון דומה לזה שמציע הח' מאור, והתוצאה – דריכה במקום). קיבוץ בנוי על יסוד השקפת עולם רליגיוזית שאפשר לבטאה רק בנוסח שלילי של „לא יתכן", פירושו בעצם קיבוץ דתי – לא דתי. וכאן נקודת המוקד: „לא יתכן שהעולם נתהווה באופן מיכאני", לא יתכן שהעולם הוא מקרי והפקר, „שאין אידיאה יוצרת ומכוונת מונחת ביסודו" (אגב, מה פירושה של „אידיאה יוצרת ומכוונת"? מי יוצרה ומי מכוונה?). מדוע „לא יתכן"? או שהנך מאמין בכוח עליון מכוון או שאינך מאמין. ובין המאמין והלא מאמין תהום פעורה. כי ללא מאמין, יתכן ויתכן. הלוא בנינו בבתי־ספרנו מחונכים על יסודות מדעיים מיכאניים, על יסודות של עולם בלתי מכוון. ובכן – מדוע לא יתכן? האם ניתן לבנות קיבוץ, עם בני־דאגשינו שלנו, על יסוד רעוע זה של „לא יתכן"? האם אין אנו מחוייבים לחתור לדרך חינוך היונק ממאמץ עליון לגילוי הכוחות הרוחניים הפנימיים של האדם, תוך האפשרות הנוראה של „יתכן"? דרך קשה יותר לאין ערוך – אבל אין אני יודע אחרת, קלה הימנה – על כל פנים לגבי הנוער שלנו.

גם פרופסור ב. קורצווייל עושה חשבון נפשנו במאמרו ב„הארץ" („תצפית מחוץ לתחום"). ואם כי אינני מקבל את הסיכום שלו, כי „המדינה החילונית איננה היהדות או תחליפה, הגאולה החילונית איננה הגאולה המשיחית", אינני מקבל, שהרי גם פרופ' קורצווייל אינו מאמין (וכך נראה לי), כי בעתיד הנראה לעין תקום כאן מדינה לא חילונית, ובכן – מה המסקנה? הרי רואה אני ערך בדבריו הנוטלים כל מיני תגרעות ורעיונות, „דתיים" ו„יהודותיים", המתיימרים למלא את החלל והריק שנוצר עם אבדן האמונה בכוח עליון. וכן נראה לי הפסוק שלו בקטע האחרון (שיש בו כעין סתירה קלה לפסוק שבראש הקטע, כי המדינה החילונית איננה היהדות): „ההכרעה הדתית היא עניינו הפרטי של כל אדם יהודי. ואין מקום לקיום יהודי אותנטי יותר מבמדינה זו" ((הרי שאין עוד כמדינה החילונית הזאת מקום מצוי ליהדותו). ושוב אין אני מקבל את הפסוק המסיים של פרופ' קורצווייל: „השאר לא ניתן בידי אדם; לדעתי, לא רק ניתן וניתן, אלא מוטל עליו על האדם, בתוקף גורלו הטראגי של היותו אדם, של היותו אדם יהודי, לחתור ולעלות, להעלות מתוך עצמותו הפנימית את עצמו, אל האנושי־היהודי".

מארק שאגאל, „חלון הסטודיו" (1963)

פנחס שדה

הסתכל בשלושה דברים

הסתכלויות בשלושה מסיפורי הבעש"ט

חלומו של הבעש"ט

„פעם אחת ראיתי בחלום שאני הולך בשדה, וראיתי בחלום מרחוק כמו ערפל..."

במלים אלה פותח סיפור חלומו של הבעש"ט, שסיפר הוא עצמו „לפני כמה אנשי־כפר בק"ק נעמירוב". מי היו אותם „אנשי־כפר"? באיזה עניין נזדמנו הם והבעש"ט לנעמירוב, עיר שלא היתה עיר מגוריו? מדוע מצא דווקא אותם ראויים לשמוע את סיפור חלומו, ומה גם שהוא, בהבדיל מצאצאו נחמן מברסלב, לא נהג לספר חלומותיו, וככל שמצאתי הרי זה החלום היחידי שעל אודותיו סח? האם זכו אותם אנשים למה שזכו יען היותם „אנשי־כפר"? על כל זה לא נאמר בכתובים מאומה.

„וראיתי בחלום מרחוק כמו ערפל", סיפר, „והלכתי עד שבאתי למקום הערפל. והיתה השמש מאירה בצד אחד, וגם על הדרך, ובצד השני היה הערפל. והיה המקום כמו מדרון ארוך, והלכתי עד שהגעתי לסוף הבקעה".

לא פעם קראתי שורות אלה. שלושים־ושתיים מלים הן מונות, ובעיני מצטרפות הללו למסמך יקר, וזאת כי הוא מהווה ביטוי כה אינטימי של האיש הזה. תיאור טבע כביטוי הוויתו הפנימית, אולי אף הווייתו הילדית שלו הרחוקה אף הלא־אבהית. הלוא ברור כי אין שום גדלות אמתית שאין בה השתמרות בלשהי של ההוויה הילדותית. שדה. ערפל. מרחוק כמו ערפל... והלכתי עד שבאתי למקום הערפל... והזיוק הסהרורי: אור השמש בצד אחד וגם על הדרך, ובצד השני היה הערפל... ומדרון ארוך... והלכתי הלאה, עד שהגעתי לסוף הבקעה.

לי לא ידוע דבר דומה אצל מישהו שיכול להיחשב כבן זמנו או בן עולמו של הבעש"ט. כמובן, בזמנו חי רוסו, חי אנטואן ואטו, אשר בקטע זה או אחר של ציוריו הנך יכול למצוא משהו דומה, אך כוונתי ליהודים: הגר"א? המהר"ם? או אחר מאלה שכביכול נחשבים כמשתייכים לעולמו במרוצת היהדות: הרבי מלובאביץ? הרבי מריז'ין? אפשר שיזפיו של החלום גרם לי הרהורין של שמחה, השמחה גרמה לי להתברות:

אחר־כך בא סיפור החלום גופו. היה אצלו, אצל הבעש"ט, „עבד בגעני" אחד, דהיינו משרת גוי, והלך הלה ממנו לאן שהלך, ועכשיו, בחלום, נראה לו להולם כשהוא נושא על כתפיו מטען כבד של עצים. הסביר, שלשעבר, בהיותו אצל הבעש"ט, היה שומר שבת, ואילו אחר־כך נעשה „עבד" אצל מוכס יהודי אחר שהיה מעבידו בשבת בכריתת עצים ונשיאתם. „ועכשיו שנינו מתים", דהיינו המוכס ומשרתו, ונגזר על המשרת להביא עצים בשבת לגיהנם, שיספיקו למשך כל השבוע בשביל אותו מוכס הנצלה שם באש. אלא, מבקש המשרת מהבעש"ט, אולי יואיל הצדיק ללמד עליו זכות, „כי מעלתו חשוב מאוד באותו עולם". „אם אני חשוב באותו עולם, הנח את העצים ולך עמי תיכף והראה לי את המקום", אומר הבעש"ט, דהיינו את המקום בו מתבררים ונדונים אותם גורלות. והם הולכים, ומגיעים לאן שמגיעים, והבעש"ט ממליץ על הגוי התמים והחביב ופוטר אותו מן העונש, ובאותה הזדמנות, הואיל וכבר נזדמן לשם בין כה וכה, „הייתי מלמד סניגוריה גם על היהודי", ופטרתי גם אותו מן הדין".

שר להשתגע

„פעם אחת נסע הבעש"ט עם תלמיד אחד שלו במקום שמם שאין שם מים, ולא נמצא להם מים בכמה וכמה פרסאות".

כך פותח אחד הסיפורים, מן הקטנים שבהם. ההיה זה מעשה שהתרחש באמת? או אינו אלא יציר דמיון? הכי באמת נסעו הרב ותלמידו בישימון ההוא (בהמשך אכן קרוי המקום בשם „מדבר שממה"), ומהו ואיזהו אותו ישימון שכביכול הועבר מן הסהרה אל נופה הפורה של אוקראינה? שאלות כגון אלה אין בהם שום ממש, כי הממשות מצויה בסיפור עצמו, בו עצמו האמת עצמה.

ובכן היו השניים נוסעים, ונעשה התלמיד „צמא מאוד, עד סכנת מוות", והיה מתלונן וצונח. שאל אותו הבעש"ט אם מאמין הוא, התלמיד, כי צרה זו כבר ראה אותה הקב"ה מלכתחילה, מבריאת העולם, וכבר הקדים והכין לה תרופה. הנשאל מהסס, ואך לבסוף עונה הוא כי אכן כן. „אם כן", אומר לו הבעש"ט, „המתן מעט". והמשיכו, והנה בא לקראתם גוי נושא שני דליי מים. לאחר ששילמו לו פרוטה וקיבלו, ממנו מים לשתות, שאלוהו הבעש"ט לפשר העניין המשונה, והגוי הסביר: „השר שלי נשתגע ושלחני להביא מים ממעיין אחד, וכבר נושא אני מים אלה דרך שלוש פרסאות ואיני יודע למה". אמר הבעש"ט לתלמידו: „ראה השגחתו של השם־יתברך, שכבר ברגע בריאת העולם ברא בשבילך שר להשתגע".

עד כאן. והנה יכול היה שיהא הסיפור מסופר קצת אחרת, כגון שלבסוף יגיעו הבעש"ט ותלמידו אל נחל מים חיים, וכך יבוא הכל על מקומו בשלום ובדרך הטבע. לחילופין, אפשר היה, וכבר מצאנו כיוצא בזה בסיפורי הבעש"ט, שייבקע להם מעיין בסלע, למשל, ויבוא הכל על מקומו בשלום ובדרך נס. אבל „שר משוגע" לשם מה, אלא אם כן לשם בידוה־דעת? והנה אפשר מאוד כי אכן לשם כך נברא השר המשוגע, לשם בידוה־דעת. דהיינו, הקשר וקשרי־הקשרים שבין כל הדברים לבין עצמם, התכליתיות, הצפיה „מבריאת העולם", כל זה מקיף הכל, כולל הכל, ארוג בכל, משוקע בכל פרטי־הפרטים האפשריים, גם בפרט האבסורדי, הגרוטסקי, המבדח. „לית אתר פנוי". באחד המקומות מביא ר' יעקב יוסף מפולנאה אמירה זו בשמו של הבעש"ט: „אלוהות היא הכל והכל הוא אלוהות". אפילו „שר משוגע" אינו גרוטסקי, מכדי שהאלוהות תתבטא דרכו. לשם כך נברא אותו שר. לשם כך נתקף אותו תלמיד בצמאון. לשם כך נתחבר אותו סיפור. לשם כך אני רושם כאן שורות אלה לאחר כמאתים שנה, בתל־אביב, בקיץ 1987.

בספר מלכים ב מסופר על ארבעה אנשים מצורעים אשר באו לבשר ליושבי שומרון כי הוסר המצור של צבא ארם מעל עירם. כחלוף דורות רבים כתבה משוררת עבריה כי לה אין חפץ בבשורת גאולה „אם מפי מצורע היא תבוא". בבדידותה וייאושה כתבה זאת וכוונתה מובנת, ואולם מהות הסיפור התנ"כי נתעקמה אצלה במקצת, שהלוא אותו מצורע אינו אלא מבשר הגאולה, לא הגאולה עצמה. אני, בלכתי בישימון, כאשר על סביבותי רואות עיני אך חולות חרוכים, מודה הייתי לאל בצמאוני הגדול אילו הואיל בחסדו לברוא בשביל ישועתי שר להשתגע.

מבשרי הציונות

„נודעת לכל ומפורסמת נסיעת הבעש"ט לארץ הקדושה", במלים אלה פותח אחד הטקסטים המתייחסים לנושא זה. ואולם אקדים ואגע בטקסט אחר, שאיני מביאו בספר „סיפורי הבעש"ט" באשר עניינו שייך למשהו שהתרחש כארבעים שנה לאחר מות האיש.

כוונתי לסיפור נסיעתו אל „הארץ הקדושה" של נין הבעש"ט, רבי נחמן מברסלב. גם נסיעה זו „נודעת לכל ומפורסמת". רבי נחמן השתוקק מאוד לנסוע, וכשהגיע לידי כך לא נתן עוד דעתו על שום דבר אחר. בהיותו עני, מכר כל מה שהיה בבית לצרכי הנסיעה. כאשר בכו לפניו אשתו ובתו על כי הן נעזבות לנפשן, הציע להן להשכיר עצמן כמשרתות. „אני רוצה לנסוע לארץ־ישראל", אמר „וכל זמן שתהיה לי רוחה חיים באפי אמסור נפשי ואסע לשם". דומה כי מאז יהודה הלוי לא היה אדם אשר לבו כל כך במזרח והוא בסוף מערב.

ובכן הגיע רבי נחמן אל הארץ המזובבות, ל„עיר הקודש חיפה", כפי שנאמר באותו טקסט, ואולם „תיכף אחר ראש־השנה (דהיינו ימים כפורים לאחר בואו) היה רצון רבנו ז"ל לחזור לביתו, ולא היה רוצה לנסוע כלל לשום מקום, לא לצפת ולא

(המשך בעמ' 28)

שלושה שירי לילה

גשם בלילה

לֹא בְּאַהֲבָה, לֹא כְּמוֹ בְּרָכָה, בְּאַגְרוֹפִים
קְמוּצִים יוֹרֵד עַכְשָׁו הַגֶּשֶׁם בַּחוּץ, מֵעֵבֶר לַחַלּוֹן, וְהָאֲדָמָה
תַּחְתָּיו, כְּמוֹ אִשָּׁה עֲנִיָּה, רוֹבֶצֶת בִּדְמָעוֹת.
לֹא מִכְּבָר, בְּאֵיזֶה חִבּוּר עִיּוּנִי, כָּתַבְתִּי
כִּי „אֵינִי רוֹאֶה עַצְמִי חָכָם". לֹא כָּתַבְתִּי
כִּי אֲנִי סָכָל. עוֹד אֵינִי זָקֵן דַּיִּי, וְלֹא חָכָם
דַּיִּי, לוֹמַר אֶת מִלּוֹתָיו שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמְּטֹרָף:
I am a very foolish fond old man.
אֲבָל קוֹרְדֶלְיָה, הִיא כְּבָר מֵתָה. הַשְּׁאָר
אֵינוֹ עוֹד אֶלָּא שְׁאֵלָה שֶׁל זְמַן.

אם אל ערים רחוקות

אִם אֶל עָרִים רְחוֹקוֹת אַתָּה נוֹסֵעַ, אוּטְרֶכְט, נִימִיכֶן, אוּלַי הָלְאָה,
דָּבָר נָכוֹן לַעֲשׂוֹתוֹ, קַח עִמְּךָ תַּרְנְגוֹל.
לֹא תֵּדַע דְּאָגָה פֶּן תְּאַחֵר קוּם לַאֲרוּחַת הַבֹּקֶר בַּמָּלוֹן,
לְיוֹם אַחֵר, לְנִדּוּדִים חֲדָשִׁים.
בְּטֶרֶם יִקְרָא הַתַּרְנְגוֹל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
תָּעוּר אֶל הַשַּׁחַר הַקַּר, הָאָפֹר, בַּחֶדֶר הַזָּר שֶׁל מָלוֹן.
תֵּשֵׁב עַל הַמִּטָּה, מוּל טִפּוֹת הַגֶּשֶׁם הַזּוֹלְגוֹת עַל הַחַלּוֹן, וְתִזְכֹּר
אֶת כָּל אֲשֶׁר אִבַּדְתָּ.

אכלתי לחם מעט

אָכַלְתִּי לֶחֶם מְעַט. אָהַבְתִּי נָשִׁים אֲחָדוֹת.
קָרָאתִי סְפָרִים אֲחָדִים בַּלַּיְלָה, לְאוֹר הַמְּנוֹרָה.
אֵינֶנִּי יוֹדֵעַ הַיּוֹם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר יָדַעְתִּי.
עֵירֹם אֵצֵא מִן הָעוֹלָם, כְּפִי שֶׁעֵירֹם אֵלָיו בָּאתִי.

פנחס שדה

אבות ישורון

שִׁירִים בִּשְׁבִיל „דָּבָר" „מַשָּׂא"

אָדָם שֶׁמַּנִּיחַ מִכְתָּב אוֹ אָדָם שֶׁמַּשְׁאִיר צַוָּאָה
אוֹ אָדָם אַחֲרֵי מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם הַשְּׁנִיָּה, שֶׁכָּתַב,
חַיָּבִין לְפַרְסֵם הַכֹּל. כִּי תְּעוּדָה הִיא זֹאת.

הַחֲטִיפָה וַאֲנוּנוּ

חַכְמֵי הָאַקָדֶמְיָה נָתְנוּ פְּרָס הַשָּׁלוֹם לַאֲנוּנוּ.
לִפְנֵי שֶׁהָיְתָה חֲטִיפָה אֶת וַאֲנוּנוּ
חָטַף וַאֲנוּנוּ אֶת הַבְּצֹרֶת.
בְּעַד מָה מֵהַשְּׁנַיִם הֶעֱנִיקָה לוֹ פְּרָס?

בַּכֹּתֶל הַמִּזְרָח הַתִּיכֹן
יָשַׁב, לֹא תָּמִיד, לֹא נִכְלָמִים וְלֹא בּוֹשִׁים,
אִישׁ קִרְיַת יְדַשִּׁים, מַלְשִׁנִים וּמַלְשִׁינִים, הַחוֹשְׁפִים חַדְרֵי בֶּטֶן וּמוֹסְרִים. חוֹשְׁפִים וְחוֹפְשִׁים וְחוֹטְפִים.
וּמִלְּבַד בֶּטֶן הִסְתַּבֵּךְ בְּשַׂק.

פֹּה בַּכֹּתֶל הַמִּזְרָח הַתִּיכֹן
יָשַׁב תָּמִיד חוֹשְׂפֵי בֶּטֶן וּכְלָיוֹת.
אַךְ בֵּינְתַיִם הָיָה חוֹטְפֵי
סוֹדוֹת לִמְסִירָה.

לֹא זָכִיתִי שֶׁאֶחָד מֵהֶם יֵלֵךְ
בְּלֹא לְהַשְׁאִיר צְעָקָה.
כֻּלָּם שֶׁאֲנִי שֶׁיִּוָּדַע לָעוֹלָם.
אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים יִסְלַח לוֹ. כִּי אָחִינוּ הוּא.

ו אלול תשמ"ז, 31 אוגוסט 1987

הַקְשְׁ'צִ'יל

שָׁלַח שָׁלֹשׁ מִטְגָּרֶת. כִּי זוֹ
אֲשֶׁר הִשְׁאַרְתָּ בַּיָּמִים הָהֵם – אֲבֵדָה. לְמַעַן הַשֵּׁם.
וּלְמַעַן שְׁלֹמַת רֶגַע חֲנִיַּת רְחוֹבוֹת הָעֲיָרָה
שֶׁאַתָּה חָסֵר בָּהּ – מָלֵא בְּמִטְגָּרְךָ –

וּלְהִתְיַשֵּׁר עִם הָאוֹבֶּלִיסְק הַמַּשְׁקִיף שֶׁל
יֵשׁ וּמִגְדָּלִים שֶׁל הַכְּנֵסִיָּה הַקָּתוֹלִית הָאֲרוֹרִית
הַקְשְׁ'צִ'יל הַטְּמֵאָה שֶׁל הַ'
XVIII = XVII אֲשֶׁר יָשַׁבְתָּ וְהָיִיתָ יֶלֶד.

יט תמוז תשמ"ז, 16 יולי 1987

הַחֲטִיפָה מִן הַקְשְׁ'צִ'יל

אָז חָטְפָה אוֹתִי אִמִּי וְחִתְּלָה אוֹתִי
עַד פַּעַם עָבַר אֶל דַּרְךְ עָפָר
כִּי זוֹ דֶרֶךְ לַכְּפָר. לַטַּחֲנָה.
לַגַּלְגַּל. לַיַּלְדוּת. אֵיךְ זֶה הָיָה? שֶׁגָּעוֹן.

אִמָּא לֹא הִתְבַּיְּשָׁה לָשִׁיר עָלַי יָלֶד.
גַּם שִׁירִים בְּיִידִישׁ לֹא הִתְבַּיֵּשׁ
לְדַבֵּר פְּרָאִסְטָה וְהַעִקְשָׁר,
לוֹמַר פְּשׁוּטִים דְּבָרִים.

עַל נַהֲרוֹת הָאַרְשָׁה יָשַׁבְנוּ וְהֶחֱזַקְנוּ אֶת הַתַּנּוּר.
וְהָעָם שָׁחַק וְשָׂחַק וְנָתַן בָּנוּ שִׁירֵי עַם.
מַגִּיעַ לַשִּׁירִים בְּיִידִישׁ מִלֻּגַּת מִשְׁלָּהֶם.
וְאִם גָּלוּת – אָז כָּזֶה גָּלוּת.

ב אלול תשמ"ז, 27 אוגוסט 1987

כַּמָּה זֶה שֶׁקֶל

שָׁבַר עָנָן
הָא שָׁבַר הַזְּמַן.
כַּמָּה זְמַן יָכֹל
עָנָן לְהַחֲזִיק

אֶת הַמַּיִם?
כַּמָּה מַיִם
שֶׁקֶל עָנָן?
מַה מִּשְׁקַל דָּג? מַה מֹּשֶׁךְ אוֹתוֹ?

כַּמָּה זְמַן
שׁוֹקְלִים הַמַּיִם? כַּמָּה זְמַן שׁוֹקְלִים תְּ'עַצְמָם מַיִם?
הַמַּפָּל הָא מַפָּלָה
שֶׁל הַזְּמַן הָעוֹמֵד.

ז תמוז תשמ"ז, 2 אוגוסט 1987

מַה זֶּה?

יְהוּדֵי קְרַאסְנִיסְטַאוּ בְּלִי צֹרֶךְ לוֹמַר,
הִבִּיט עָלַי וְיָדַע מַה זֶּה אֲנִי.
כָּאן אֲנִי בָּא בֵּין יְהוּדִים דּוֹמִים לָהֶם,
מִסְתַּכְּלִים בִּי מִסְתַּכְּלִים בִּי, וְלֹא יוֹדְעִים מַה זֶּה.

ז תמוז תשמ"ז, 2 אוגוסט 1987

مكبر من الاصل

שיחה בין יוסף גורני ואברהם שפירא

אין חיים יהודיים כוללים ללא ישראל כמרכז

אברהם ש.: לפני כשנה נתפרסם מאמר, המהווה חלק ממחקר מקיף שלך שעניינו הגישה וההעמדה בקרב יהודי ארצות־הברית מאז שנות הארבעים ביחס להזדהות היהודית, לשואה, להגשמת הציונות וכו'. תוך כדי עיון במאמר לבדי זה אי־אפשר שלא לחוש במצוקות הקיום היהודי כיום. אתה נוגע מדעת או שלא־מדעת, בשאלות עכשוויות...

יוסף ג.: הערתך לגבי הקונוטציות האקטואליות של מחקרי היא במקומה. אכן אני נדרש מדעת לבעיות התודעה העצמית היהודית בארצות־הברית בעקבות השואה ולנוכח המאבקים להקמת המדינה. שהרי היסטוריון אינו יכול להיות מנוכר לזמנו ולמקומו: הוא מונע במחקריו, במידה מסויימת, על־ידי מצוקות דורו וחברתו. המחקר הכולל שלי נפרש על־פני תקופה בת כארבעים שנה: מראשית שנות הארבעים (מאז נודע לראשונה על חורבן בית ישראל באירופה והחל המאבק להשגת בית לאומי יהודי בארץ־ישראל) ועד עצם ימינו אלה. בתקופה זו אני מבחין בבירור בשלוש תקופות־משנה הנבדלות זו מזו בבחינת אופייה של ההזדהות היהודית. ומסתמנת אף תקופת־משנה רביעית.

תקופת־המשנה הראשונה מקיפה את השנים 1942־1950, מאז נודע על ההשמדה ועד לאחר הקמת המדינה וסיום המפעל הגדול של העליה ההמונית. בזמן זה מתבלטת בקרב יהודי אמריקה מגמת הזדהות עם בעיות עמם. העמידה נוכח השואה המתרחשת מזה והמאבק לקיום לאומי עצמאי מזה, הקמת מדינת ישראל, מלחמת העצמאות, העליה ההמונית וחיסול גלויות ישראל במזרח – כל אלה מאחדים את הקהיליה היהודית סביב מטרות קולקטיביות.

תקופת־המשנה השניה נמשכה מראשית שנות החמישים ועד קיץ תשכ"ז (לפני מלחמת ששת הימים). היא מצויינת בסימנה של התרחקות איטית מישראל. ההתפעמות מהקמת מדינה יהודית פגה והחלו לראות בה תופעה קיימת, מתמשכת. אך לא רק זה. קיום מדינה יהודית הציב בעיות חדשות בפני יהודי אמריקה, הבולטת שבהן היא אולי בעיית החשש מנאמנות כפולה. זוהי בעיה שלא היתה ידועה קודם לכן בתולדות ישראל בגלויות.

א.: גם יהודים אמריקאים מזוהים ומסורים לענייני ישראל טרחו להדגיש שהם „קודם־כל אמריקאים".

י.: באותה תקופה אכן הרגישו הדוברים האמריקאים בדיונים בינם לבין היהודים בישראל (דיונים שנערכו בתנועה הציונית ובפורומים של ארגונים יהודיים־אמריקאיים) שהם בראש ובראשונה אזרחים אמריקאים נאמנים. יתר על כן – אף בני־ברית בציוויליזציה האמריקאית: אין הם רק בבחינת נהנים ממנה, אף תורמים לה. מהצד הישראלי, לעומת זאת, היתה ציפיה להזדהות ציונית פעילה. רצינו לקוות שקיבוץ הגלויות יכלול גם את יהדות השפע והרווחה. בקונגרס הציוני הראשון שהתכנס לאחר הקמת המדינה (נערך בירושלים, 1951) התנהל הוויכוח בשאלה אם מדובר על „קיבוץ הגלויות", או על „קיבוץ גלויות". ה"א הידיעה היתה מוקד המחלוקת. הקונגרס ההוא החליט על קיבוץ גלויות, קרי אמריקה אינה גלות.

א.: האם אז החלו גם הוויכוחים הסימנטיים בשאלת „גולה" או „תפוצה"?

יוסף גורני

י.: ויכוחים אלה הדו אף מוקדמים יותר. ראשיתם עוד בתקופת ההזדהות. אבא הלל סילבר, למשל, היה בין הבולטים בהצגת הטיעון שעם הקמת המדינה נסתיימה תקופת הגלות ואנחנו נכנסים לעידן שבו קיימים, זה לצד זה, „מרכז" ו„תפוצה". כאילו חזרנו לימי הבית השני... ויכוח זה החריף בתקופת־המשנה השניה, זו שצויינה כאמור לעיל בהתרחקות, כשהחלו לערער על מרכזיותה של ישראל. ואפילו ציונים, או מקורבים לציונות, מקרב המנהיגים האמריקאיים נטו למעין ניאו־דובנוביזם – להשקפה על קיום שני מרכזים.

א.: אבל בכל־זאת לא התנבאו בשפה המוסכנית של „בבל" ו„ירושלים".

י.: נכון. פרט להוגים מעטים, כגון שמעון רבידוביץ.

באותה תקופה מתפתחת בקרב אינטלקטואלים יהודים, חלקם רדיקלים שמאליים לשעבר, השקפה לפיה גלות ישראל אינה בחינת מושג מדיני־טריטוריאלי אלא בחינת מצבו האקזיסטנציאלי של היהודי בעולם. העולם הוא בגלות, אין לו פדות. והיהודי נמצא בעולם הבלתי־גאל וזה פשר היותו ב„גלות" בארה"ב, ולא בישראל.

א.: זוהי לגיטימציה תיאולוגית לסיר הבשר ולסיר הציוויליזציה האמריקאית...

י.: בהחלט. הן לגיטימציה תיאולוגית לישיבה בגלות מצד הוגים דתיים, כגון יעקב אייגוס והן מעין לגיטימציה מטאפיסית לגבי האינטלקטואלים השמאליים לשעבר. הזהות היהודית התבטאה בבהתנתם בעיקר בשליחות סוציאלית־מוסרית. כפי שאמר באופן ציורי אחד מדובריה של גישה זו: אנחנו צריכים לחזור אל הגטו „עם רמקול ביד": לזעוק מעבר לחומות הגטו על העוול הנעשה בחברה. זעקה זו היא המגלמת זהותנו.

א: היהדות מתבטאת אם־כן בעיקר בפאתוס מוסרי־חברתי?

י.: כן. מבטאיו של זה היו גם, ועוד קודם־לכן, הרבנים הרפורמיים. מתוך מניע זה נאבקו הרדיקלים היהודים הצעירים, והרבנים בכללם, למען זכויות שחורים. בד בבד עם טיפול המגמות הללו חלה התרחקות מישראל ומבעיותיה הקשות שחייבו אחריות כלל־יהודית. הציונות נדחקה לשוליים בחיים הציבוריים של הקהיליה היהודית. לדעת כולם נתבטל למעשה ההבדל בין ציונים ללא־ציונים.

ומכאן לתקופת־המשנה השלישית שהחלה עם מלחמת ששת הימים ונמשכה עד סוף שנות השבעים או תחילת שנות השמונים.

תגובתם של יהודי ארצות־הברית למלחמה הדהימה אותם עצמם. יש בין השקולים הרציניים שבהוגיהם המעריכים שתגובה זו היתה בעלת עוצמה גדולה יותר וספונטאניות רבה יותר מזו שליוותה את ייסוד מדינת ישראל. ההזדהות הנרגשת הזו מוטטה את הספיקות בדבר הקשר האורגאני שבין ישראל ויהודי אמריקה, נעלמה ההתנגדות למרכזיותה של ישראל בעולם היהודי.

א.: אבל, וזאת יש לציין, ההתפעלות המחודשת הזו בישראל היתה בעיקרה רגשית, ואפילו לא זכתה לגיבוש הגותי ראוי על המסקנתיות המתבקשת ממנו. היו אינטלקטואלים יהודים שקבעו: „אנחנו גוף אורגאני אחד". אבל לא אבו להזדהות שלגוף אורגאני יש מרכז, יש לב (אחד).

י.: הוויכוח הציבורי ע"ד „מרכז" ו„תפוצה" נעלם או שכך, וכולם ראו את ישראל כמרכז רגשי. אז החל להתעורר הרדיקאליזם יהודי בקרב הסטודנטים היהודים השמאליים, אלה שלחמו למען זכויות השחורים. ואלה נחלו עתה אכזבה כפולה: האחת – מהתנכרותם של חבריהם האקטיביסטים השמאליים למצוקתה של ישראל, והשנייה – ממגמות אנטישמיות שהתבטאו בקרב השחורים, אלה שהם לחמו למענם. שני אירועים (שונים מאוד) הצטרפו אז זה לזה (בעולמם של האקטיביסטים היהודים): מלחמת ששת הימים „ססו", בישראל שנעשתה לפתע קרובה־ללב, ושביתת המורים בניו־יורק (רבים מאלה היו יהודים והשחורים ניסו לדחקם משכונותיהם בנימוקים אנטישמיים־גזעניים). הצירוף הזה יצר תגובה רדיקלית לאומית־ציונית. תגובה זו התבטאה גם בעליית אלפים לישראל.

פריחת ההזדהות היהודית עם ישראל ינקה מהמיתוס של הישראלי המנצח, היכול להתגבר על כל אויביו. מיתוס שחדר ועורר נימים סמויות בנשמה היהודית. מיתוס זה התערער כתגובה מאוחרת־במקצת למלחמת יום הכיפורים. וקיבל לגיטימציה מסויימת עם מלחמת לבנון. בייחוד בקרב החוגים הליברליים לגוניהם. ישראל נתגלתה בחולשתה ובבעיותיה הפנימיות ונעשתה תלויה יותר ויותר בארה"ב מבחינה כלכלית וצבאית. וככל שחלו פיחות בכבודה וירידה בערכיותיה, כן התחזקה תודעת חשיבותה העצמית של יהדות ארה"ב וגבר בטחונה העצמי ביחס לישראל.

א.: יש לזכור שאז גם תם לגווע עידן המנהיגים הישראלים הכריזמטיים כמו גם של הגנראלים הישראלים הנערצים.

שלילת מרכזיותה של ישראל

י.: משלהי שנות השבעים אנו עדים לתהליך של התגברות הגישה הביקורתית ביחס לישראל וכבר איתה להתחזקות הטענה למעין שוויון או איזון בין שני הקיבוצים היהודיים הגדולים הללו (בלי שטענה זו הגיעה כבר גם לביטוי אידיאולוגי). בין מבטאיה של מגמה זו אני מבחין בשלוש קבוצות, שכל־אחת מהן מורכבת מתוך התמרמרות ותסכולים מובנים מאליהם:

הקבוצה הראשונה כללה את ראשי הציבור היהודי: מנהיגי הארגונים הארציים (וחברי „ועד הנשיאים") ואישים בעלי עוצמה והשפעה על הממשל – אלה אשר מצד אחד פונים אליהם

אברהם שפירא

בבקשת תמיכה והתערבות אצל הממשל ומצד שני אין מקנים להם זכות הבעת דעה.

הקבוצה השניה היא זו של הגבירים, „בעלי המאה": התורמים ה„כבדים" למגביות ונושאי פרוייקטים רציניים (כגון „פרוייקט שיקום השכונות"). הללו הם אנשי עסקים מצליחים, המייצגים עוצמה וידע כלכליים. הם נתבעו לתרום חושו מקופותיהם משלא נטו להאזין לדעתם ולשתפם בדרכי השימוש בכספים האמריקאיים. לבעייתיות זו יש ביטוי בין השאר במערכת היחסים המעורערת שבין התנועה הציונית לבין הסוכנות היהודית.

הקבוצה השלישית מורכבת מהאינטלקטואלים ומהפרופסורים היהודים, שלא זכו ליחס ראוי מצד עמיתיהם הישראלים (שנזקקו להם אך לא התייחסו אליהם כשווי־ערך, בייחוד חשו עצמם מזולזלים על־ידי עמיתיהם הישראלים העוסקים במדעי היהדות).

כל אחת משלוש הקבוצות הללו מבטאת כיום בדרכה־היא את המגמה לשלילת מרכזיותה של ישראל, הנובעת מתודעה עצמית יהודית־אמריקאית המוזנת בתחושת המסופחות או הנחיתות שהקנו לה (או כפו עליה) הישראלים.

מרקע זה מתחילה להתגבש תקופה חדשה ביחסים בין ישראל ויהודי ארה"ב, מתחיל שלב רביעי העומד בסימן משבריות. ביטויו המובהק הוא התקרית האומללה שגרמה את פרשת פולארד על ספיחיה.

א.: המכנה המשותף לשלוש הקבוצות שאיבחנת בקרב העליה של הקהילה היהודית־אמריקאית הוא באי־הנחת מהעדר דיאלוג־אמיתי בין ישראל לבינה ובהתקוממות נגד יחסם המכשידי של הישראלים לגניהם אל „אחיהם" באמריקה. המפתח לבעייתיות הוא, אם־כן, במידה רבה בהתנשאות הישראלית המוכרת לנו כל־כך. בשנים קודמות היה עוקצה מוקהה על־ידי „צילם" של המנהיגים הישראלים הכריזמטיים – החל בבן־גוריון וכלה בבגין.

ניצוץ אחד חיובי מאוד, ההוא מהווה אנטי־תיזה למערכות היחס, המקובלות והנהוגות מצד „הישראלים" ל„הנדיבים" האמריקאים, אפשר לראות בפעולות „הפורום הישראלי" – באמצעותו נפגשים, אולי לראשונה, ישראלים עם אמריקאים לפעילות משותפת ולחשיבה משותפת.

י.: כזה אמנם היה יחסם של הישראלים בתקופות הקודמות (שאובחנו במחקרי הכולל). המשתתפים האמריקאים בסימפוזיונים שונים – שאחריהם אני עוקב – הצביעו על הבעייה הזו והתלוננו על הנזק שההתנשאות הישראלית עלולה להביא ליחסים בין שתי הקהילות. זה עתה קראתי את דברי ארנסט סימון בספרו של אחד בד־עוד „אין שאננים בציון" (ספריית „אפקים", „עם עובד", תשמ"ז). הוא התנבא כמעט באותה לשון על היהירות וההתנשאות של הישראלים. הצביע על־כך שאנחנו בעצם תובעים לעצמנו שלא־בצדק את המונופול על היהדות ועם זאת משפילים את עצמנו בתביעת כסף מיהודי ארה"ב.

דומני שכיום, בעקבות השינויים שתיארתי קודם: מצד אחד השפלת קרנה של ישראל (ככל שגדל רפיונה הפנימי), ומצד שני, עליית חשיבותה של יהדות ארה"ב והוודאי בעיני עצמה, אנחנו עומדים באורח דיאלקטי בפני תהליך הפוך: סכנת התנשאות יהודית־אמריקאית כלפי ישראל. הם כאילו משיבים לנו כגמולנו...

א.: אין הם „נוקמים" בנו. אין מצידם יוזמה מכוונה להתנשאות או להתרחקות. עסקינן בתהליכים ובהתבטאותיהם הלא־מכוונות.

י.: נכון. אבל, נשמעים בקרבם ביטויים כגון: „בארה"ב יש ביטוי ממשי יותר ליהדות מזה שבישראל. באמריקה היהודים הולכים בשבת לבית־הכנסת ובישראל – נוסעים לים".

ההצלחה המדהימה של יהודי ארה"ב בכל התחומים יש שהיא מכסה על חולשותיהם המהותיות. הראייה לכך היא ספרו של צ'ארלס סילברמן, A Certain People – שנעשה „בסט סלר". בסוגריים אוסיף שמימי לא קראתי ספר גלותי כל־כך מבחינת המנטליות שלו (איני מדבר על נתוניו). ...הצורך הזה להצדיק את הצלחתם של היהודים ולהתגאות בה. איטלקי או אירי אמריקאי לא היה נדרש לאפולוגטיקה כזו.

א.: אילו ה„טוב" הזה היה מהותי ופנימי לא היה קיים הדחף להעלות אותו על נס.

י.: ספר זה אינו יוצא־דופן. מתרבות בקהילה היהודית־אמריקאית התבטאויות כגון: „אנחנו מצליחים יותר. הראייה – רובם ככולם של בני היהודים מסיימים מוסדות להשכלה גבוהה. ...ראו כמה בעלי פרס נובל יהודים יש לנו כאן" וכו'. בישראל, לעומת זאת, קיימת עכשיו הנטייה להרגיש את המשבריות, הירידה, אבדן הכרת הערך־העצמי. הלכי־הרוח שבקרב יהודי ארה"ב הפוכים לאלה הרווחים בתוכנו. ובהתנשאות שלהם עלינו הם מצדיקים גם את התרחקותם מציונות.

וכל נשכח שאנחנו חיים בחברה שאימצה לעצמה בהרבה תחומים מושגים אמריקאיים. גם בתחומי מדע ומחקר אנחנו נוטים יותר ויותר להכיר בבכורה שלהם.

א.: מיפנה זה, שאתה חושף את תהליכיו, מדאיג מאוד. אבל, נראה לי שהמפתח ליחסים ראויים בינינו לבין גלות אמריקה הוא בינינו. שורשה של הבעייתיות טמון בקרקע ההוויה הישראלית. שורשה טמון ברבדים עמוקים מאלה המציינים את המצב הפנימי הנבוך שלנו כיום. יש לחפש במקורות אי־היכולת (או הנכונות) של בני הארץ וגידוליה ליצור דיאלוג אמיתי עם יהודי הגלויות. הצבר היה סגור ומסוגר בעולמו הצר עוד בזמן בו „נשא את עמו על־לי שכם". בשנה האחרונה היינו עדים לגילויים מדאיגים, לאחר הדחקות והשכחות של עשרות שנים. עדויותיהם העצמיות של גבי דניאל (בנימין הרושובסקי), גרשון ויילר ואחרים מלמדות עד כמה לא היה הצבא ההדדאי מסוגל לפתיחות בין־אישית ובין־תרבותית. התנשאותו של הפלמ"חניק ביחס ל„גוהל'ץ" (איש הגח"ל, „הסבון") טרמה הסרימה את אותה התנשאות ישראלית על „האמריקאים האלה" שדיברנו בה לעיל. ובעצם, וראוי להזכיר זאת, לוידויים הללו על הזרות והניכור של פליטי השואה בקרב בני הארץ, קדמה בכמה וכמה שנים עדותו רבת הרקיעות של אהרן אפלפלד בספרו „מסות בגוף ראשון" (שפירסמה „הספריה הציונית") כמו גם ביצירתו הספרותית.

התנשאות היא פועל־יוצא של דלות רוחנית־תרבותית. היא מעידה על הדלדלאונים להיפתח ולרקום זיקות עם השונה ו„הזר". כאן גם שורש חוסר הסובלנות שלנו, בני־הארץ, לאמונות ותפישות־עולם השונות מאלה „שלנו".

י.: עצם התופעה, עליה הצבעת, של חשיפת והעלאת מצוקות היחיד (שהיה ממוצא „גלותי") בחברה הישראלית, מלמדת שהחברה שלנו איבדה מבטחונה הצברי ומיהירותה הצברית. בזמנים קודמים לא היתה לגיטימציה להעלאת חוויות מעין אלה

(המשך בעמ' 28)

אנדד אלדן

שיר לשנה החדשה

כאן, רחוק, נגועים במלחמות חולות,
בקר, בקר, קיר חדש קם,
מגביה קולו –
ובשערי תשרי שר שקט
ראש השנה
עת גלגל האדמה לגלגל חמה נושק
שדות פרושים עד אפק,
ובאפיקי הזמן זורם שלו.
השמש שוקעת תזרח מחר שנית.
עקשנית בחלם תעבר המכונה הזורעת.
כל שנברא עוצר נשימתו לרגע ונוגע
בראש השנה.
הוא חרד ולא נרגע. נשימתו סבבה שנה שלמה –
למי פעם לומר לנו התחלה חדשה.
לברא לא חדל אותנו, הממשיכים בלי הרף לברא
משפת שחר ראשונה,
מספף עוד בית חדש שהלמות בו נשמעת,
משיר תינוקות.
רשרוש. הרוח בחצבים עונה.
סתו. בחלון עומדת נערה על סף בגרותה;
ואיש ברינו בלפני מרום, עת הסופות מתחוללות.
ושם כה קרוב
גועות המלחמות החולות. בנינים קרסו עד יסודות.

לנו בית שבמאמץ נבנה. צמיחה ששפתנו את שרשה
הערב לבשנו חג
בשערי תשרי לקרא שלום לאחותנו החדשה.

חמוטל בר־יוסף

ובצפיפות

ובצפיפות של המון ממהרים דומם פניה
ובטלטלה הבהלה המסממת
פתאום יד של אשה נכריה ממששת
את אריג השמלה שתפרה לי אמי
ושואלת למחירו.
ואינה חדלה לשאל בזליות
שורטת באריג בצפרניה סדוקות
מעבירה בעורי
ממששת במבינות
באצבעות דקורות של תופרת קצרת ראי
דקת שפתים וחורת
והיא גוזרת וגוזרת.

★

שאלת אותי בכאב של מבגר למה את ממשיכה לעשן
ואני אמרתי ולמה הפסקת לנגן ודברתי על הקשיים
של הגמילה ועל העקשנות כמו עם מבגר
והבטחתי לך לא לעשן וקימתי
ואתה חזרת לעשות לי מכף מוסיקה
שלילותיה היו ממלאים את הבית בסמים חיים.

עכשו אני מנסה להגמל מכאב המכה של המוסיקה
ומהתוכחות של מותך בידי, של חייך
מרגע שרציתי מאד ללדת אותך,
ברזון צהב צוחק, של העצב
שטרף את עיניך לנגד עיני,
של הרך, החיוכים, החכמה
והכח השקט
שבו נתתי לך לרמות אותי
וקשה לי כבר להבטיח לך או לקים.

הויכוח

יש כאלה שמזמינים לסרט, לטיול במדבר יהודה,
קונים פוסטר, פנינים, מערבל,
לוחשים במאוות.
הויכוח היה לאבי צורה של אהבה,
צורה של התלקחות
צורה של התמסרות.
הויכוח היה נוף מולדתו היהודית־רוסית.
מאז שצמחו לי שדים היינו צורחים
במסבה שעות בעניינים של אמת מחלטת.
וזה ההבדל ביני לבינך, היה אומר
לאמא, בשעות הקטנות של הלילה, מותש ומאהר
משעות של דבור נלהב
ותשובות שלא לעניין.
וזה מה שיהיה כתוב על המצבה שלך.
היתה אמא עונה על כך.
מקוה להמשיך ולהרגיז אותו.
אני משערת שאחר כך הכיעו יחד
את המשנה הכפולה המתקבלת.
אני משערת שכך נולדתי,
מקצף הגלים הזה.

הסיפורת העברית בתשמ"ז

פריחה מדומה

מאת אמנון נבות

הבכור המתכתב בשאלת מצבה של הפריחה העברית חייב לפתוח את הדיון השנתי המסכם בקביעה שתהדהד בטוטאליות הפסקנית שלה ואך כשל־עצמה לא תפתיע איש: מעולם לא היה מצבה של הסיפורת העברית טוב יותר, באספקט אחד ויחיד – היקבעותה במרכז התודעה הציבורית וכלב ליבו של עניין סוקק. דומה שהיענות מאסיבית של קהל קוראים כה נרחב, הוא חזיון הזכור לנו אך מתחילת שנות ה־50, תקופה שבה ניצבה סיפורת דור תש"ח בצמרת הבמסיים או המדומים של ההוויה. רק מקץ התמודדות של חצי יובל שנים מימש דור המדינה בסיפורת את החדירה אל תוך ההכרה הציבורית. לראשונה ניתן למדוד את תפוצתו בפאראמטרים כמותיים דומים לאלה שהשיג (או) דור תש"ח.

ריב־מבר, כתופעה מבודדת, ספוראדית, שאין לה כמעט קשר וזיקה אל מרכזי הכוח וראשי דבריה של הסיפורת העברית שכן אלה התגדרו, עד היום באיכויות – תמיד נימרד את תולדותיה של הספרות העברית. השוני המהותי בין המצב הזה לבין המצב החדש מתמצה בפרוגנוזה הטועה שנוצר, לראשונה, מיתאם מכשי בין מרכזי הכוח והפרסונות הנחשבות להיות ראשי דבריה של הסיפורת העברית, לבין התהודה הנמדדת בפאראמטרים מדוייקים של היענות ציבורית מאסיבית. הנתונים ה„אמפיריים" אינם שרויים במחלוקת: חצי תריסר סופרים הריצו אל תצורת הספרים כמאתיים אלף קונים.

לתופעה (כשלעצמה) יש כמובן קצה סוציו־תרבותי הראוי להיות נידון בנפרד. שאלת ה„הזרקות" הפתאומית של מעגלי אוכלוסיה נרחבים לרומאן עברי ובידת האוטנטיות של ההזרקות ראויים לדיון נפרד. בהקשרו של דיון ספרותי המבקש בכל מאודו לעסוק בעיקרי הדברים (קרי: טקסטים) עולים כן התיאור הזה צלילים צורמים, שכן לא התופעה היא סכרת הדיון או עילתו, אלא הגיגזרות וההשתמעויות שלו בתוך הספרות. לפיכך, חשוב לייחד מקום לתיאור מפורט של המהלך, שאין להטיל ספק בחוכרת המשמעות שלו כלפי גופי הדיון, קרי, הטקסטים הסיפורתיים שראו אור בשנת תשמ"ז. אך גם המבקר המבקש לעסוק בגופי דברים אינו יכול שלא לשאול את עצמו כיצד קרה שלמעגל קוראי ורוכשי הסיפורת העברית נתוספו לפתע בקיץ האחרון עשרות אלפי קוראים ללא כל התראה מוקדמת. איפה הם היו קודם? התשובות לשאלות אלה אינן מצויות במאזנות עלומים. אנו יכולים להניח בלא להזדקק להסערות מופלגות שאין לחפש את המאגר הזה מעבר לאותו מעגל נרחב ורופף של קוראים ששיפוקם (כ„חומר קריאה להעביר בו את הזמן") בא להם ממאות תרגומים של רומאנים מבוסחרים למחצה. קרוב לוודאי שקוראים אלה הם הם שנתוספו: למאגר קוראי הסיפורת העברית והם הם ביקריבו וכבר מכתיבים בפועל ממש את חזות פניה ואת חובריה של הסיפורת העברית לעתיד־לבוא. המערכת הספרותית כבר ערוכה ומכוונת עד אחרון ברגיה לקלוט את מעגל הקוראים הזה ולהתפסר (בכבסיו) עם טעמיו וציפיותיו.

המשמעות הפנים־ספרותית של המהלך היא מהפך מוחלט בכל התפתחות שעיצבו, עד לא מכבר, את נקיטות העמדה של הסיפורת העברית, זו שהיתה עד לא מכבר רשות עצמאית, בלתי־תלויה. אינטגראלית, אינטרוברטית, הנזהרת לקיים יחסים כסר־ניים עם הסביבה המיידית. שהשתדלה שלא להזדקק לה יתר על המידה (ומעביה עבה), זו ששמרה עד לא מכבר על מרחק ביטחון הפני כל מסכביה של תרבות ההמונים הפופוליסטית כולל יחס מסוייג לאמצעי התקשורת ההמוניים. מצויה היום בתהליך מואץ של נטישת כל העמדות הערכיות כדי להפוך חלק של „תרבות הפנאי". ממש כמו ספרות הבישול, התיאטרון הבורגני, ויתר המרכיבים של הרולצ'ה וישה שאנו מנהלים כאן תחת הר הגעש.

מן הראוי לשאול מה מחירה הממשי של „עיסקת החבילה" התרבותית הזאת? בכלות הכל, המחיר שנתבע לשלם הצד הצורך אינו נתון לויכוח. אותנו מעסיקה שאלת המחיר האמנותי, הספרותי והמצפוני ששילמה (ועוד תשלם) הסיפורת העברית בשכר ההיכללות במהלך הזה. אילו רכיבים הנבללים בהסכם ייצרו ייצור טסתר למחצה, סינתטי, מפוברק? מה החל ואיזה דילות עצמית נוהגת בעצמה הסיפורת העברית, כדי שהמוצר המוגמר יהיה תואם את מידותיו של קהל היעד המתואר? אילו פשרות פונקציונאליות גגרה הסיפורת העברית, בזדון או בשוגג, במודע או שלא במודע, לעשות?

נהיר אף לכי שעיסוקו אינו סוציו־ספרות, שתהליך התרחבותו של קהל קוראים אפשרי בשתי צורות: או מתוך התמודדות עיקשת על גובה המשוכות הערכיות (אותן משוכות שהעמידו את ברנר וברדיצ'בסקי, גנסין ועגנון בחוץ לטווח ההשגה המנשית או הבודמה של קהל קוראים נרחב – המקרא בהם היה ונשאר נקיטת עמדה של בודדים הנכנסים להליך של התמודדות עם כל הטגרות הרעיוניות והתבניתיות ספרותיות שהורגלו בהם) – או מתוך הורדת המשוכות הערכיות „לנוחות הקהל". אבגם, המהלך כשלעצמו אינו פתאומי כלל, אלא הליך ארוך טווח, שאמנם הבשיל והתגלם מלוא עוצמתו בשנת תשמ"ז, אך האינקובאציה שלו היתה ארוכת שנים. כיום, יותר משיש לצאת נגד מה שהוא בחינת כלה ונחרצה, יש לטפל במצב התחירה המתמדת, הסמויה, שנבסכסה לאורך שנים, של מרכזי הכוח הספרותיים לקריאת מצב של התעודת מלאה בתוך הקאנון התרבותי הפופולארי, השטחי, הלא ערכי, האמור.

כנקודת מוצא כרצף ההתרחשויות שתאפשר לנו לבחון מהלך שלם, נתמקד בשנות ה־50 המוקדמות, שהיו מעין עידן שנות „ההתגברות התודעתית" של קורפוס דור המדינה בסיפורת, שנים שבהן היתה הסיפורת במרכז התודעה הציבורית ומרכיב קובע לכאורה בהוויה הפוליטית. העובדה שדור המדינה נסוג (בכתיבתו הסיפורתית) מעמדות אלה והתרכז ב„אני" הלא ציבורי אין פירושה ויתור על עמדות מרכזיות בתוך התרבות: העובדה שרומאן של שמיר או יזהר זכה לעיון באסכי של פלחי אוכלוסיה רחבים, ויותר מכך, שהציבור ראה בכתבי דור תש"ח סוג אמירה הנוגעת נגיעה ישירה או עקיפה בחייו, מעולם לא פסקה מלהכריע את בנחות ראשי הדברים של דור המדינה. זה מעולם לא פסק בלחתור לפרוץ את כבעת התנק של מיעוט התהודה שהעמיד קהל הקוראים מול „הכיוון האחר" שעיצבה סיפורת דור המדינה בשנות ה־60. ואכן, במהלכן של שנים אלה, משהתמירו התפישות החברתיות, הפוליטיות וההיסטוריות (או הפסבדו־היסטוריות) המקורות של דור תש"ח באקסיסטנציאליזם לגוניו, התבטא בפועל נתק כמעט מוחלט בין שכבות נרחבות של קהל קוראים לבין מי שהתעצבו להיות דבריו הראשיים של הדור בסיפורת. כך הווה, שהסיפורת העברית בשיאיה הערכיים בשנות ה־60 מצאה את עצמה כמעט ללא תיבת תהודה או היענות ציבורית, מעבר לאותו קהל מצומצם של שוחרים ומתעניינים. משראתה אור הנובלה „מות ליטאנורה" (יצחק אורפז) שהיא לפי־שעה (?) הכימוש החריף והמשמעותי ביותר של האקזיסטנציאליזם החילוני בסיפורת העברית, נמצא שהיו לה מעט מאוד קוראים, ספק גדול אם נמכרה אפילו מהדורה אחת מלאה של הנובלה (ראתה אור ב־1962). דברים דומים אמורים בספרים מרכזיים אחרים כגון קנז או קניוק (שהדיון הסיפורתי החמור ביותר שעוצב בסיפורת העברית בשאלת ארץ־ישראל, „הסיפור על דודה שלומציון הגדולה", לא עבר מעולם את מחסום 2000 הקוראים).

מצב זה, שבמסגרתו מגיעים סופריו המרכזיים של הדור לאלפים בודדים של קוראים נתפש על־ידי כמה מבקרים, וברטרוספקטיבה גם על ידי הסופרים עצמם, כמצב אנטכאלי מובהק. ברי היה שהמצב „מחייב" שינוי, היערכות חדשה, כיוון כלים אחר, שינוי תכנים. מצבה היסודי של הספרות, הקובע שהסופר הוא בהכרח אופוזיציה כתמרת 'עקרונית' להוויית הקיום היום־יומית נתפשה לפתע כאנאכרוניסטית־מופרכת על רקע החוויה הישראלית המתמערבת והמסגלת לעצמה בזריזות ראוייה לציון את „תרבות ההמונים" המערבית שהציבור היהודי הוא ממילא חלק בלתי נפרד שלה. בהקשר זה, צריך להעלות היפותיזה נוספת: מאחר שהסיפורת העברית בשני הדורות האחרונים חסרה ממילא דמויות רוחניות גדולות באמת, שיכלו באמת למצות תוכחה חזה ועזה לקיים ולהתהוות, ודמויות שיכלו לעמוד בבחוד המר של אופוזיציה רוחנית בועטת (אין זה מקרה שהאופוזיציונר הרוחני המרכזי של הדור, ישעיהו ליבוביץ, בא מתוך הדת ולא מתוך הספרות), ממילא לא היה הרבה מאוד לוותר עליו. יש להבין את הסיבות להליך של „קירוב עמדות" בין הסופר ו„טעם הקהל", הליך הטומן בתוכו קודם כל ויתור על עמדות רוחניות מרכזיות ואינטגראליות פנימיות. כדי שיתקיים „איחוי" בין הסופר לבין בני דורו המיידי, על הסופר לוותר על כל עמדה והכרעה עצמאית, לוותר על האינטגראליות הפנימית של האדם הבודד כנקודת מוצא ולחזור אחר ההוויה: לחזור אל הרומאן החברתי, הרומאן ה„יצוגי", שהוא שיקוף של קהל צרכניו, המודרב, כנראה, מדראי חשבון, קציני צבא ואנשי אקדמיה. (המצאי הזה אינו מקרי, זה מבאי הדמויות המטופלות ברומאנים המרכזיים שהופיעו בשנת תשמ"ז). ממש כשם שרומאן דור תש"ח חתר אל „מרכז ההוויה" וביקש לשקף את דמות הפלמ"חאי (בלא להתייחס כרגע לאיכותו, מידת אמינותו או אפילו מידת ממשותו של השיקוף), כך ביקשו כותבי הרומאנים שראו אור בתשמ"ז למצות שיקוף ישיר של קהל היעד (שהוא בעת ובעונה אחת גם קהל הקוראים), קהל הקוראים, שזוכה לאישוש עצמיותו ול„אישור" (סטטוס) של דרכו ודרך חייו, הגיע, כצפוי, בזמן רב.

כי שגילה יציבות וחוסר כל נכונות לצאת מתוך עודו ומתוך האינטגראליות של עצמו הוא, כמסתבר, קהל הקוראים. זה לא שינה את טעמו וגישתו כהוא זה במהלך עשרים השנים האחרונות. כאשר חש קהל הקוראים שהסיפורת העברית מסוחת מחוץ למעגל חייו המצומצם והמיידי והיקף התחומים המעניינים אותו והתעניינות ישירה, (בלא להתייחס כרגע למידת דיוקה של הדיאגנוזה הזאת), נטש קל־זומייר את הסיפורת העברית ופנה לרעות בשדות זרים. מי שהתפתל כאן (נטש בתחפושת ראוייה לציון (כבר בתחילת שנות ה־70) עמדות שהן לב ליבה ומקור כוחה של הספרות העברית מקדמת דנא הוא הסופר העברי. יהא זה אך מן היושר לסייג את התיאור ולהבהיר שאני מדבר כאן על כלל הסיפורת העברית. עדיין קיימות בה פוזיציות ערכיות המתמודדות התמודדות אמת עם מצבו של האדם ועם חומרה סיפורתית ערכית. לדידי, מה שקבע את צביון פניה של התמונה הוא העמדה של מי שנחשבים ראשי הדברים.

המעבר אל הרומאן

היבט נוסף הראוי, מצד עצמו, לדיון יסודי הוא המעבר הכמעט מוחלט שהשלים דור המדינה אל הז'אנר הרומאניסטי. נתון זה מקבל משמעות סימפטומאטית לאור העובדה, שכמעט כל דבריו המרכזיים של הדור אינם כותבי רומאנים מובהקים וכוחם התגלה, מלכתחילה, בז'אנר הנובליסטי. הרומאן מעולם לא היה ז'אנר טבעי ומובן מאליו של הסיפורת העברית החדשה. העשייה הרומאניסטית של ברנר, ברדיצ'בסקי („רומאן קצר") ועגנון, שיקפה כבר הישגים שאינם מושלים בספק התחבטות קשה בשאלות הז'אנר (שהתפתחותו בספרות העברית בהשוואה להתפתחותו בספרות העולם היתה דיאכרונית). הדרגה של סיפורת תש"ח וההזדקקותה לז'אנר הזה, יותר משבאה להעיד על הכלל, העידה על היוצא מן הכלל: הרומאן המרכזי של חוויית תש"ח, מבטא יותר מכל את הדילמה הז'אנרית: הוא רומאן באותה מידה שהוא אנטי־רומאן. הוא אף באותה מידה שהוא אנטי־אפוס. דור המדינה, משביקש לפרוץ אל מרכז התודעה (באמצעות ההצטרפות לז'אנר „פופולארי" וקביל על מעגל נרחב של קוראים), לא מצא מודל התמבכות רומאניסטי ראוי מתוך הסיפורת העברית. מיטב הישגיו של דור המדינה התבטא, בשנות ה־60, בהיקף נובליסטי. דומה, שהאקזיסטנציאליזם, בניגוד לתיאור הוויה חברתית, תובע מיצוי חווייתי האמור לקבל ביטוי בפורמאט לא רחב. הסופרים המעטים שניסו, במהלך שנות ה־60, לעצב הוויה אקזיסטנציאליסטית בפורמאט נרחב („עור בעד עור", יצחק אורפז) נכשלו כשלון חרוץ. גם מטעם זה ההיאחזות בפורמאט („קביל") חייב נטישת המודל האקזיסטנציאלי ומעבר לסוגים אחרים של חומרים, ישימים יותר בז'אנר הרומאניסטי.

גם היום, (משהושלם בעצם מהלך שלישי של כתיבה רומאניסטית של דור המדינה („מולכו" – א.ב. יהושע, „קופסה שחורה" – עמוס עוז, „בתר" – יורם קניוק ו„התגנבות יחידים" – יהושע קנז), כאשר המעבר הבלא לכתיבה רומאניסטית בעצם הושלם והוא בחינת כלה ונחרצה, אין לפטור אותו מבטה וכמה תהיות. מהלך כה קארדינאלי שהקיף קורפוס שלם של מספרים לא לזכה בשקלא וטריא, או בהתחבטות שתקבל ביטוי ממשי בדפוס. ההנחה הטוענת שהמעבר לז'אנר הרומאניסטי הוא תולדת הגדרות והענות לנטיית לבו של קהל הקוראים, מקבלת חיזוק נוסף משמתברר שהמעבר הזה טומן בתוכו נפילה לפח יקוש.

כאשר בא קורא הכסייד למעגל נרחב של קוראים בלתי־מודעים או מודעים־למחצה ותבע בפה מלא או ברמז דק „תנו לנו רומאן", כוונתו היא ספרות בתבנית ואינה דומה כהוא זה להשתמעויות המקודשות של הז'אנר הרומאניסטי היום. למעשה, רחוק המושג המעודכן מרחק רב ממה שציבור הקוראים המודע־למחצה משווה בעיני רוחו על סמך התנסותו ה„אמפירית" בקריאת רומאן. הרציפות העלילתית, הליניאריות, אפני ההתפתחות הסיבתית, גרוטאסקיות מגוונות, קונפליקט מרכזי והליך ה„התרה" שלהם, הסיגור וכיוצא באלה, כל אותם מסמנים שחיבבו בה את הז'אנר על קהל קוראים נרחב, נהפכו על פיהם ברומאן המודרני. אילו ביקש דור המדינה בסיפורת לעדכן ולהתעדכן באמת בסוגיית הרומאן המודרני ולעצב על פיה, היו לתוצאות שבפועל מעט מאוד קוראים. כוונת המכוון היתה הפוכה בתכלית – כאשר אותת קהל הקוראים שהוא רוצה רומאן, כוונתו היתה לז'אנר סיפורתי מעין רומאן המאה ה־19 (שאותו הכיר הקורא ברומאנים מבוסחרים שהלכו „בעקבות" רומאן המאה ה־19). מעצמנו נבין, שהמעבר אל הרומאן של דור המדינה טמן בתוכו שתי רגרסיות – שאיפה אל המכנה ה„תיקני", הנתמאטי־ז'אנרי והלאומי־ציוני... והבחוץ אל מבנה משותף לא גבוה במיוחד ודוגמה מובהקת למהלך הזה יובחן בקורפוס הרומאניסטי של א.ב. יהושע – בעוד שבשני הרומאנים הקודמים, „המאהב" ו„גירושים מאוחרים" הקפיד לשמור „קשר עין" עם התצורה המורכבת הפוקנרית, הרי ב„מולכו" ננטשה הזיקה המערכבת הזאת אל הרומאן המודרני נטישה מוחלטת. הרגרסיה השניה שנוהה בתוך המהלך, והיא והחמורה יותר, מתמצה בוויתור כולה על כל נורמה ערכית והתגדרות ברומאן הלא־קאנוני, הרומאן המבוסחר המפוברק, שאינו אלא תולדה של מיומנות טכנית, כשר ריתאורי חריפות ה„מתכון" המגנוני והעלילתי שילכוד תשומת־לב ציבורית רבה. „קופסה שחורה" היא דוגמה לפן הזה של הדברים.

אספקט נוסף, שהופרתו מובהקת ודווקא על רקע הסיפורת העברית ותפקידיה ההיסטוריים בתוך הארגון הקיומי של זכנת, מתמצה בוויתור על עמדת עומק נוספת. עמדה (סמויה או גלוייה) של בוכיה בסתר. בעמדה של שופט מהביר וקפדן המסבר בסמוי או בפגיע נוקבת המודרת בהוויה ובקלקלותיה עברה הסיפורת העברית לפוזיציה של בוחן, או תמור כזה, של מי שמבתיק את לילוהיו בכישורים. כך או אחרת, אין עלינו אלא לקבוע שהשתי הקונוחוסיות הללו מבאו להן מקום צדדי פחות או צדדי יותר בתוך מכלול „תרבות הפנאי". כמובן, נקיטת עמדה מוראליסטית או שיפוטית אינה תנאי מספיק לסיפורת טובה, היא רק תנאי לסיפורת חשובה. מכל מקום, אין זו הכתנה מוסאלית או דת צדדית דווקא. העיקר פוזיציה מן הסוג הזה, משהוא הופכת קרך טבען ונשלם בתוך הרומאן, יש לה משמעות ואפקט (למשל, ב„התגנבות יחידים"), ואי אפשר לה שתיתהנב תמיד כבדידות מגדל.

עיקר הדגש במאמר הזה הוא על שני חלקי יחסם על אותן יצירות־סיפורת שהופיעו בתשמ"ז. הדבור שבין היתה „רבי מכר" והעובדה שנכתבו על־ידי הפרסונות שנסבו (בדינה של האקדמיה הבפחותית) ב„ראשי דבריה" של הסיפורת העברית, הוא הוא שיכתיב את תבני הדיון. לא יתקיים דיון ברומאנים „בתר" (יורם קניוק) ו„עד עולם אהבה" (יהודית הנדל), הראשון מהווה פוזיציה סיפורתית חשובה והשני איכותי יותר בתוך הקורפוס המרכזי של דור המדינה, השני, הכאן בעל חשיבות מהיבט מידני

(המשך בעמ' 28)

כתוב באבן

סיפור מאת סביון ליברכט

מתנחנת סוד המדרגות החצובות בסלע, שם בלמה את המיני מינור לאחר שעתיים של נהיגה, ורגע ארוך, עייפה ומיוזעת מתמיד הוסיפה לשבת תחתיה – נעלמו מאראלה פניהן של הנשים הדחוקות בחלונות הבית שבראש הגבעה. לפנים היתה מאמצת מבטה מבעד לחלון המכונית, מצמצמת אישוניה מול בוהק הצהרים, אומרת להבקיע בין ענפי הברושים אל ריבוע החלון, לראות את הנשים המשחירות אליה עינים מתוך פנים סגורים במעטפת של מטפחות־ראש כהות.

כבר שנים אינה נושאת עיניה אל החלונות. כשתעזוב את המכונית תתחיל לטפס במדרגות, עיניה מושפלות. בלא שתביט בהן תדע כי הן מביטות בה, תחוש את המבטים החקרניים הממששים בה, מלווים את רגליה הנעות קדימה, אומדים את שמלתה, נעליה, שערה, מנסים ללמוד דבר מדרך הילוכה, גולשים אל בטנה לנחש אם צפונים בתוכה חיים. כאשר תישיר מבטה מולן תראה אותן נסוגות ומפילות את הווילון ותדע: ממתינות לה לאחר ששבו וכבשו אשה אשה פינתה על המחצלות המרופטות, עיניהן כמלכודות טמונות.

לרגע אחד, עד שתסכין לאפלולית הבית, תעמוד על המפתן זקופה בתוך ריבוע האור. הנשים הצנופות תחתיהן כעופות קודרים תבחנה אותה מתוך החרכים שבין זרועותיהן השלובות על ברכיהן, וצלובה על פרשת מבטיהן הרוחשים, תדע: כך מתמרקת היא מן האשמה וכולה מיטהרת, נצרפת באש היוקדת, השונאת, וכל חטאיה מסתלקים.

כאשר יתבהר החדר תראנה כי כתמיד ריקה הפינה ליד הגומחה. במקום שמור – תאמר לעצמה ברווחה; כמקום טמא – תשיב לה רוחה הרעה. היא תיכנס ללא ברכה ותשב על הכסא הנמוך שליד הגומחה שם היא יושבת מדי שנה מאז ימי האבלות הראשונים, ותסמיך ידיה בחזקה כחפצים. לפתע תזכור את טבעת הנישואין שנתן לה שלומי שמונים ושלושה ימים לפני שמת, ותקפיד להניח כפותיה על ברכיה, להציגן לראווה, שתיראה האצבע הענודה לעיני כל. מעצמן תלכנה אז עיניה אל החלון, אל עץ התות העומד מאחורי הבית ותזכור איך שם, גבה אל הגזע העקמומי, הניח שלומי ידיים מהססות על כתפיה ונשק לה לראשונה.

הגברים יעיפו מבטים מהירים מפתח החדר הסמוך. ביניהם תזהה את אחיו שבימים ההם היה ילד וכבר גדל והיה לאיש. דמיונו לשלומי יאיץ בה הלמות־לב פתאומית. הוא, כתמיד, יציץ אליה בגניבה, יחשק שפתיו למראיה, כחונק צעקה. הנשים היושבות סביב סביב לאורך הקירות תבטנה בה קודרנית. האיבה בעיניהן ובשפתיהן המכונסים לא כהתה עם השנים, רק סקרנות נתוספה עליה למראה האשה הבהירה הבאה מדי שנה ביום המסוים הזה, שאותו הם מקיימים כאחד מימי האבל כאשר עשו אבותיהם בעיר מולדתם הרחוקה, אף שהרבי, אליו שלחו לשאול אם לקיים את היום כאחד מימי השבעה, לא אסר ולא התיר.

בשתים־עשרה השנים שחלפו לא החסירה בואה. בשנה השלישית הגיעה קורחת בחומה, ישבה ספופה בתוך כסאה והתנשמה בפה פעור ככלב מוכה צמאון, וכל השנים מלוות אותה הנשים בשתיקה, רואות איך עבו מתניה, תפחו קרסוליה, עמקו הקווים בשורש חטמה, דהה ברק שערה. רואות אותה יושבת מולן כמי שבאה לתבוע חלקה, כאילו אמרה להן ללא קול: גם שלי היה. לא תגרשנה אותי מן הזכרונות. שנאתכן מנחמת אותי בימים אחרים. לפעמים נדמה לי: את אמו אחפש, את דמותו הדהה בתוך זכרונותיה; את כאבה הנמשך אשר בלא ידיעתה שואף אל כאבי כאח אובד. ברכת פרידה תתן לי – ואלך. לא אוסיף לשאוב מכן את הבעירה היוצאת מכן אלי, גם לי ניחומים יהיו בכך. מה [illegible] אותי כנוד אל המקום הזה – נעלם גם ממני עצמי.

הנשים לא תקרבנה אליה. ממרחק תבטנה אל הטבעת הלפופה אל אצבעה. הצעירה באחיות אמו תסיט ראשה אל הרצפה ותרקוק. לאחר זמן תשלח אל האורחת אחת הילדות, נושאת מגש ועליו קנקן מים וכוס זכוכית עבה. אראלה תודה בלחישה, תמזוג לעצמה מים, תניח את הקנקן על המגש שתשאיר הילדה ליד רגל הכסא ואת הכוס תציב בתוך הגומחה ולא תשתה מתוכה. כך תשב זמן רב ועיניה בעלי התות הבהירים. לפעמים יישבר השקט וקולות יימלטו מפיות הנשים, כצלילים כלואים שנשבר מחסומם. דודתו, אחותה הבכירה של אמו, תשלח קולה המרוסק בצוויחות קינה, גרונה מתנפח כצוואר עוף קורא, מילות שנאה כבושות תישאנה תמיד, מכוונות כולן אל האשה הזרה, גם אם לא יביט בה איש מן הנוכחים.

„היה לנו פרח, פרח" תלקנה אחת הנשים אל תוך היללות, ואראלה תסיט מבטה אל צמרת התות, כמתנתקת מקולות הנהי, כאילו לא אליה הם מוטחים, חושבת על עלי התות הרעננים ועל תולעי המשי שהיו מתגלמות בפינת קופסת הנעלים הלבנה שתווית אדומה מודבקת עליה: „מודל פאריס לילדות". ומתחת, באותיות קטנות: „מומלץ על ידי אורתופד לשמירה על בריאות הרגל. סולית עור, גפת עור, בטנת עור."

מכולם רק אותה גילה תאיר לה פנים. אם תימצא הנערה בבית בשעת בואה של אראלה, תקום לקראת גיסתה והן תתחבקנה בפתח, ואחר תגשנה יחד אל הפינה שליד הגומחה ותשוחחנה בקולות מונמכים. בת שמונה היתה גילה כאשר נעשתה אראלה אשת אחיה. בביקורי שבת היו משחקות יחד שעות ארוכות, ולפני כניסת השבת ואחרי צאתה יושבות על שיעורי העברית והחשבון.

לאחר האסון דאגו להרחיק את הילדה מן הבית במועד האזכרה. אך משבגרה היתה גילה שוהה עם הנשים כל היום, ממתינה לאראלה בבואה, ושתיהן מושכות אליהן עינים קשות כאשר תקרבנה מצח אל מצח ותתנודדנה באפלולית. כאשר תתארך שיחתן, תנסינה הנשים להפריע; תזעקנה את גילה להכין תה, להגיש עוגיות בחדר הגברים, להביא שמן מבית דודתה שמעבר לכביש הראשי. עד שתשוב גילה תיוותר אראלה לבדה, חשה איך הולכת ונרגעת הרוח ההיא שנעורה בה מזה ימים. עוד מעט תניח את גופה ריק ועייף מן המלחמה שניטשה בו. כבר שתים־עשרה שנים לא מנצחת ולא מנוצחת; נפגע דיו לשאוף אל כבודה, חי דיו להתנער ולאגור כוח.

וכל העת, גם כאשר מבטיה בעץ התות, תעקוב אראלה מזווית־העין אחר מי שהיתה חמותה במשך קיץ וראשית סתיו אחד. תראה אותה נטועה במקומה כפסל בתוך בגדיה השחורים, פיה קפוץ ועיניה במחצלת. כל השנים מאז נודע דבר נפילת בנה במעוז שעל שפת ים־סוף, היתה טינתה אל כלתו הצעירה מבוצרת בתוך שתיקתה וכוחה אינו מתמעט. שבע שנים לא אמרה לכלתה מלה, ורק בשנה השביעית, כאשר עלתה אראלה לראשונה אל גג הבית ונמצאה שם קורסת בעלפונה, הגישה לה הזקנה מטפחת טבולה במי־קרח ואמרה: „לא טוב את באה פה," ופנתה והלכה ממנה ולא אמרה עוד דבר, רק – כאשר פנתה אראלה לצאת – ליוותה בעיניה את הקרסוליים הבהירים הנתונים בגרבי גומי הדוקים. ומאז – כבר חמש שנים לא הופרה הדממה ביניהן.

כאשר תחצה השמש את קו האמצע וצללי העצים יזחלו מזרחה, תקום אראלה ממקומה, [illegible] מרוקן ולבה קל, ותצא ללא ברכת שלום, חשה את העינים הננעצות בה בירדתה במדרגות הגבוהות.

היא, כבר נשאבת אל חייה האחרים, אל הילדה אפורת־העינים שהיתה צמה לפני שהסתלקה, אל האיש הראשון שחיכה לה בביתם ואל האיש האחר שבא תחתיו, אומרת בנפשה: „די. זאת היתה הפעם האחרונה. לא אבוא לכאן יותר." והרוח בתחושת דרור משכרת: ואם דרך מקרה אסע יום אחד בכביש הראשי, לא ארים עינים לחפש את הבית במעלה ההר. מה שנותר בי – שלי הוא. אעשה בו כחפצי. ולי כבר אין דבר עם הנשים ההן, היושבות במעגל, כמקוננות עתיקות, ולוחשות נגדי לתוך כפות ידיהן.

אלא שבסוף כל קיץ היה הדבר קם בתוכה מעצמו, כאבר מאברי גופה הצומח אל גרונה. כיסופים גדולים היו מתעוררים בה אל דבר אשר, דומה, גם בעת התרחשו כבר היה מושך אליו געגועים. ועם השנים הלך הכאב ונסוג עד שנותר רק זכרון הכאב, גם הוא הלך ונכבש בתוך הימים. ובכל שנה היתה מוצאת עצמה משתוממת מחדש איך התעוררה בה ההמיה הרחוקה ההיא אשר היתה אסופה בה ב[illegible] חורף ואביב וקיץ ורק עם רוחות הסתיו קמה, יודעת מועדיה כציפורים נודדות המכוונות עצמן עם הרוח הנכונה.

שתים־עשרה שנים: מהן חמש שעוד היתה בבדידותה, אלמנת מלחמה. כלואה ברשת המבטים המלווים אותה תמיד בגניבה. ושבע השנים האחרות, פעמיים אשת איש. וכל השנים שהשלימה לימודים ובנתה בית וילדה תינוקת ואהבה איש, ונפרדה משניהם ואהבה איש אחר – היתה ההמיה ההיא שוקטת והולכת בה, מובלת בכוח פלאי אל גבול ההרדמה, ורק בראשית הסתיו נעורה בהתקפה, מקימה בתוכה את הזכרונות על צבעיהם וריחותיהם ומגעם. אז היתה נסוגה לתוך אשמורות אחרות, ממעיטה לדבר, מסתגרת בחדרה ימים אחדים לאחר סעודת ראש־השנה, קובלת על תשישות, נמלטת אל השינה. גם בקניות ובמלאכות הבית חדלה להתעסק אז. ובעלה, אשר רק בשנה הראשונה תוהה על הדבר, הניח לה לשכב במיטתה כל הימים, הכין את הארוחות, הסיע את הילדה – כאשר עדיין היתה עמם – לבית המטפלת או לדירת הדוד.

ואף שלא ידע מה הדבר, למד כי כשתחזור מן הגליל לפנות ערב – תשוב להיות כאשר היתה. והיא, שוכבת במיטתה מוגפת עינים, אוגרת כוח, כבר למדה את הסימנים: גופה עורך עצמו למלחמה. בעוד יומיים תעמוד פנים אל פנים מול אמו הזקנה של שלומי, חמותה למשך שמונים ושלושה ימים. מאז היום ההוא שעמדה מעל לבור בחלקה הצבאית שבבית־העלמין, מביטות זו בעיני זו ברגע שבו רעם מטח הכבוד, לא אמרה אלא אותן חמש מילים כאשר עלתה אל הגג והניחה מטפחת צוננת על מצחה המעולף.

בלילות היתה חשה בדבר בהתעוררו, מיטלטל בה כעובר. הזכרונות היו באים אליה מכל עבר, סוגרים סביב־סביב כיצורים חיים: שלומי, צעיר הלומדים לתואר שלישי, חוצה את מדשאות הקמפוס, מכונס במחשבותיו, עיניו בחרטומי נעליו, חולף ליד נערות השרועות על המדשאה ופניהן אל השמש, ואינו רואן; שלומי בחדר מסופי המחשבים בשעות שכבר הכניסה אסורה, יושב לבדו מול מפלצות הברזל החכמות בתוך השקט הרב, משוחח אתן בשפתן; ושלומי עמה במרפסת חדרה, אוסף לתוך כף ידו את פרחי היקרנדה הסגולים שנשרו לתוך מסילות התריס, ואחר, הפרחים עוד שמורים בידו, מנשק אותה כבער. היא, צעירה ממנו בשנים וכבר בקיאה באהבות, צוחקת אליו באמרו: „אין לי הרבה להציע לך", משיבה בהיתול: „זאת בקשה לעסקה בנקאית או הצעת נישואין?" ושלומי כאשר ראתה אותו בפעם האחרונה, דוחס את ספריו לתוך התרמיל הצבאי, אומר בחיוך: „אתמול דיברתי עם דודתי גאולה. היא התקשרה מהטלפון הציבורי ובקושי שמעתי אותה. היא מספרת שאמא שלי חולמת חלומות מאז שנודע לה על המילואים האלה. כולם שם מאמינים גדולים באמונות תפלות. על כל תנועה יש להם סימנים טובים או להיפך, לפי המצב רוח. בכל אופן, היא ביקשה מדודתי להתקשר אלי במיוחד ולהגיד שאסור להשאיר כלה חודש וחצי אחרי החתונה. היא התייעצה עם הרבי בענין הזה. תצחקי, השטות הזאת לא עוזבת אותי. אני יודע שיהיה לי שם זמן ושקט ואני גם אגמור את העבודה וגם אפטר השנה מהמילואים, אבל הענין כאן לא ממש עונה. וחוץ מזה, כל כך התרגלתי להתעמלות שלך בבוקר, מה את אומרת, אני אחזיק מעמד חודש וחצי בלי לראות אותך מתעמלת?"

„אני מקווה שלפחות ביום כיפור יתנו לך חופשה." לא נסחפה עם ההיתול.

„ביום כיפור בטוח שלא. כבר בירדתי. אבל בסוף השבוע שאחר כך. וחוץ מזה „אני אכתוב לך הרבה".

„כל שעתיים, כמו שאתה מטלפן?"

„כל חצי שעה כי ממילא יהיה לי עט ביד".

„סוף שבוע שאחרי יום כיפור כבר קרוב מאוד לסוף המילואים שלך".

„אני אדבר אתם שם, זה תמיד יותר יעיל, מאשר בטלפון. אבל דיברתי עם קצינת המילואים והיא הבטיחה לי סוף שבוע שאחרי יום כיפור. זה מה שאני יודע".

ובסוף השבוע ההוא כבר עמדו ימיה מלכת. יומיים לאחר הקבורה הגיע בדואר מכתבו, מפתיע בביטויי חיבה שהתקשה לאמרם בחייו, וכאשר ראתה אותם כתובים, כבר נדמו לה שלוחים מאיש זר.

ואחר מסרה את בגדיו הטובים לאחיינו ואת ספריו ארזה ושלחה לספריית האוניברסיטה. רק את כתונת החתונה המגוהצת בקפידה שמרה במקומה שבארון. מכאן יצאה לחיים חדשים ומעין פיצול חל בה: פלג חייה ובו שלומי ומותו פרש ממנה אל עבר אחר. ופלג חייה החדשים כמו נמשך מן המקום הכרות, רגע אחד לפני שעמדה מולו כאשר ראתה אותו לראשונה במסעדת האוניברסיטה, מביטה במגש שנשא בין ידיו, מונח על תיקו, ושאלה: „תסלח לי, הדבר הזה זה קוסקוס?". ואיך עמד בה הכוח לגדוע עצמה במקום ההוא ולהתחבר אל חייה במקום הנבחר, לא ידעה. אך נהיר היה לה: כך אמנם היה הדבר. ורק לעיתים רחוקות, כבר נטופת בתוך חייה החדשים, גוזזת שערה, שותלת ורדים בגינתה, אוהבת אנשים ונושאת תינוקות ברחמה, אם תשמע רחש או תראה מראה או תשאף ריח אשר כבר ידעה בפרק חייה הגדום, היתה מעין רעדה עוברת בה, כהד זכרון עמום, כאשר יזכרו אנשים זקנים מאוד את עלומיהם.

ב

בפתח, עוד לפני שנצטללו הכתמים ולבשו צורות אנשים, ראתה: התמעטו המתאבלים. חדר הגברים ריק. נראה שלא נתאסף מנין לתפילה והלכו לבית־הכנסת. הנשים, מספרן כתמיד, קידמו את פניה בשתיקה בחדר־הקטן. כמורגלת, הניחה לרגע שבו עמדה בלב מבטיהן כבתוך מוקד – לחלוף, ופנתה אל כסאה שליד הגומחה. הפעם כבד גופה מתמיד. אבריה עייפו וחלשו מן הטיפוס וראשה סחרחר. גם בטנה כבר מרמזת אותותיה מתוכה, ושדיה כמו אבנים הושמו בם. לא עלה בידה להחזיק את גופה כבשנים קודמות והוא נשמט אל הכסא כאילו נהדפה אחורנית. כתמיד התקפלו זרועותיה בתוך חיקה. ואחר, כנזכרת, הציגה את אצבעותיה קדימה והעבירה עיניה סביב, מכירה בין המביטות בה, את כולן זיהתה לבד שתים: שכנות ואולי מחותנות חדשות במשפחה. מוזר הדבר, ציינה לעצמה, השנה גם להט שנאתן נדמה אחל, מתאים עצמו לכוחה המתמעט.

כתמים צפו מול עיניה לאחר שישבה. כאשר תגיע אליה הילדה הנושאת כד מים – חשבה – תשתה ותבקשה לשוב ולמלא את הכד. הצמאון כיווץ את גרונה. מזה חודשיים עומדת היא בצמא־תמיד. מקצה עינה ראתה: במקום הקבוע אמו יושבת וגבה אל הקיר. השמיכה האפורה, הזקרנית, נשמטה מפאת המזרון וחשפה בד מפוספס ושחוק. לרגע אחד נקשרו עיניהן ואחר השפילה האשה הזקנה שמורותיה לעבר האצבעות הפרושות על ברכיה של האשה הצעירה. הזקינה – קבעה אראלה בנפשה ובחנה את האשה: ראשה תחוב בין שתי כתפיה הדלות והמטפחת מכסה את מצחה ונקשרת על העורף, מותירה פנים קטנים אשר גם באפלולית ייראו מחורצים.

בימים הראשונים, שתים־עשרה שנים אחורנית, עוד היה בן הכות. סמיכותו של שלומי נטעה אונות בשתיהן. מתוך ערפול הבא עם הלומות היה נדמה אז קרוב, עומד בכל אחת בהתגנחן זו בזו ללא מילים. וכל אחת ברגעיה היתה נשמטת אל הצלילות כלתוך מלכודת. אך ביום החמישי, יום אחד לאחר שחזרו הוריה לביתם והניחוה לבדה, נפלה אראלה ברוחה. בישיבתה ניכר הדבר, בראשה המונח על ברכיה ובתנועתה החרישית כאיש בתפילתו, מניחה לעצב להסתנן לתוכה ללא מחאה. והמילים אלמנת־מלחמה, אלמנת־מלחמה, אלמנת־מלחמה הולכות עמה כצל רודף המבעית את ההולך. יומיים ציפתה הכלה שתקום האשה הכבודה ממקום מושבה ותאסוף אותה אל זרועותיה אשר בתוכן עירסלה את שלומי בינקותו. מכל האנשים שחגו סביבה בתוך הדממה והיללות־הקינה היתה חסרה את היד הזאת, עורגת אל מגע עורה שמראהו קלף עתיק, מתגעגעת אליה בתוכה, להרגיע בה את הבדידות ואת הבלהה ואת הגעגועים הצומחים. והאשה לא קמה. רק התנודדה תחתיה כבתוך רוח עצומה ועיניה הלומות.

שנים רבות לאחר מכן היו ימי האבל, אשר רק חמישה מתוכם עשתה בבית שבראש הגבעה לפני שנמלטה, שבים וטורפים את חלומותיה: בחדר הגדול ישבו הגברים ואמרו תהילים. זקנים רבים לבושים בגדים כהים נכנסו וישבו וקמו והלכו. יש מהם שניגשו אליה בהיסוס, לחשו „שלא תדעי עוד צער" כניגון, כקטע תפילה. ובחדר האחר היו הנשים כורעות על מחצלות לאורך הקירות. מעת לעת פלטה אחת מהן יבבת אבל ארוכה, כציפור תועה, ומיד הצטרפו אליה האחרות, ועד לצריחה הבאה היו הקולות דועכים והולכים והופכים למילמול. מול עיניה דימתה אראלה לראות אנשים פוסעים במחול אטי. פעם ראתה על כתפי אשה מטפחת עשויה כשבכה ובשוליה שלושה פסי־כסף, וזכרה את המטפחת מיום כלולותיה. פעם נכנסה אשה לחדר ותלתלי עשן גבוהים מיתמרים מתוך כפות ידיה ואראלה הביטה בה מוקסמת עד שהניחה האשה את שני ספלי הקפה שהיתה אוחזת. הפיות ההם שהיו פעורים בליל חופתה וכף היד הטופחת עליהם מפיקה את צריחות ההילולה, היו פעורים גם כאן ורימוקי קולות נקרעים מתוכם, כאילו התקלקלו מיתרי גרונם. נערה ניגשה אליה, התכופפה כמשתתפת במשחק שהיתה אראלה נוהגת לשחק עם חברותיה בילדותה, חלצה את סנדליה של אראלה והנעילה כפות רגליה בעדרלי בד, מסבירה בלחישה את דבר איסור נעילת נעל־עור. ואחר, כאשר ניסתה אראלה לאחוז באצבעותיה את קרעי הדש שקרעו בחולצתה בבית העלמין, קמה במהירות אשה מירכתי החדר, כאילו צפתה בה כל העת, ממתינה למעשה הזה, וציוותה להניח את הכד משוטט.

וכך ישבה אז במקומה שליד הגומחה והביטה באנשים הנהוגים בטכסיהם. ביום הראשון בא איש לבוש שחורים שרזונו גדול ועצמותיו יוצאות מתוך עור פניו ומתוך תבנית גופו, שם על השולחן ביצה, זיתים קטנים ולחם שהקרום שעל פניו סדוק כאדמה חרבה. אז הלך האיש ונעמד במפתן הדלת והמתין עד שיאכלו האבלים. אחר אסף בזהירות את שברי הקליפות והחרצנים ופירורי הלחם לתוך כפות ידיו העשויות כקעריות, וסבב בחדר וזרה את שאסף לתוך הפינה מאחורי מכשיר הטלוויזיה. מרגע זה כבר לא ביקשה אראלה להבין את דרכיהם, והניחה להם לעשות בה כחפצם, לא שואלת לפשר מעשיו של האיש הכחוש, לא תוהה בשל מה אכלו עדשים מדי יום, ועל מה באה במהירות אשה גבוהת־קומה וסילקה תינוק מזרועות אמו והוציאה אותו מן הבית והניחה אותו על המדרגה שמחוץ לדלת, ולמה הניחו בכפה עפר ועשבים העוקצים את הידים וציוו עליה להשליכם מאחורי גבה בצאתם מבית־הקברות.

בימים הראשונים שלאחר ההלוויה היתה אמו נאנקת ומפילה ראשה על ברכיה או שומטת צוארה לאחור וראשה מיטלטל כשבור. הנשים היו עוטות עליה, מזליפות מים על פניה, סוטרות בקול ספיחה על לחייה להעיר אותה מעלפונה. את צלחת העדשים היתה דוחה מעליה בגב ידה. ואחר, ביום השלישי, השתתקה האשה פתאום, כינסה ראשה ואספה כל שערותיה בתוך המטפחת השחורה אשר פאותיה קשורות מתחת לסנטר, וכל היום מבוקר עד ערב לא הסיטה מבטה מנקודה אחת הקבועה במחצלת. ובערב, כאשר החלה מזמזמת לעצמה ספק תפילה ספק שיר־ערש, כבשה אראלה את ראשה בשתי ידיה והחלה בוכה.

לפעמים היו הנשים יורות באראלה מבטן כאילו נדברו ביניהן והיא חשה: מקללות; זורקות נגדה מילות שבועה עתיקות בערבית. קשה פגיעת השפה שאינה מובנת והשנאה מחלחלת בתוך ניגונה הזר. אחותה הבכירה של אמו הרהיבה בכוח שנותיה ואמרה לה במפורש: „בידים שלך הרגת אותו. שלחת אותו כמו שולחים ילד לבד בים. „ללמוד בשקט" את אמרת לו. ככה מת –" וכנגד הנערה השותקת היתה מתלבה, מרימה קולה עד שהיו הגברים בחדר הסמוך שולחים מבטיהם פנימה: „הממשלה הרגו אותו. הפרופסורים. באו לקחו אותו בן שתים־עשרה. פרח היה לנו פה. ילד טוב. עוד לא בר־מצווה. לקחו אותו הפרופסורים אמרו: מחונן. זה גאון זה. יעשה לכם כבוד. יגור עם משפחה טובה בעיר ויהיה באוניברסיטה בלימודים. מה כבוד? מה גאון? – לקחו אותו – הרגו אותו" הנשים החלו מצטרפות אליה בקולות נהי נמוכים, כמתאפקות.

„לא היו לוקחים אותו – היה נשאר פה עם המשפחה שלו", הרימה הדודה קולה, משולהבת. „לא היה הולך ללמוד שמה ביום כיפור. היה מתפלל פה עם האנשים שלו בבית־כנסת. אלה לקחו אותו חי – הביאו אותו מת" הטיחה ידיה זו בזו להביע סוף דבר והמילה האחרונה נסקה מפיה. הנשים התלוו במקהלת מילמולים ואמו הפילה ראשה על חזה כאילו הוכתה.

בשלושת ימי האבל הראשונים באו הוריה של אראלה ודודתה וישבו עמם. כל בוקר היו מגיעים ומדי אחר־צהרים חוזרים לסעוד ולנוח בבית מלון בטבריה. אביה ישב עם הגברים בחדר הגדול כאיש נוכרי שנקלע למקום ונשאר לשבת בו בעל כורחו, חובש לראשו את הכיפה הזוחלת קדימה מדי, כאיש לא מורגל, מביט רוב הזמן ברצפה או בחלונות. ושתי הנשים באו עמו: אמה בשמלתה השחורה הטובה אשר חרוזי הכסף שעל חזיתה הוסרו לשוות לה מראה צנוע, ודודתה במטפחת משי כהה המונחת על כתפיה כקישוט. ביום הראשון הופיעו שתי הנשים בפתח, מהססות, כשוקלות אם ראוי לכרוע על המחצלת יחד עם האחרות. לאחר רגע של מבוכה הסתודדו שלוש נשים צעירות ושני כסאות הובאו לחדר עבור האורחות. שתי הנשים היהודיות ישבו, ומולן שורת הנשים הרבוצות, גבן אל הקיר ועיניהן בגובה בשר השוקיים הלבן והרכרוכי הנגלה בין פאות הכסאות ושולי החצאיות.

מעת לעת היו אמה ודודתה מחליפות לחשים, מנסות לשווא לקשור שיחה עם הנשים העויינות שממול. כאשר היו הנשים הכהות פורצות בצריחות־פתאום, היו הנשים הבהירות נסוגות לתוך כסאותיהן בבהלה. ממקומן ניסו להביא את אראלה בסודן אך היא היתה שקועה בעצמה, ממוללת ללא הרף את טבעת הנישואין שעל קמיצתה. לפעמים היו מבטיהן האורחניים לוכדים את עיניו של האב היושב בחדר הסמוך, נבוכים זה מול זה כאומרים: „מה לנו במקום הזה?"

ביום הרביעי קמו השלושה לאחר ביקור הבוקר, נפרדו ונסעו לביתם. אראלה העמידה כחומותיה עד סוף הלילה ההוא, מבקיעה עצמה בכוח בעד מעגלי הלחשים והמילמולים והקינות. כל יום האבל הרביעי ישבה ועיניה באמו, כמתחננת. אם רק תושיט לה ידה, תדבר אליה בעיניה, תניח לה לבוא אל תוך אבלה, לשאת עמה את הצער. אלא שהאשה לא נעתרה לנערה. ובשחר היום החמישי קמה אראלה, אספה חפציה בלא לצחצח שיניה ולסרק שערה, ובלא להיפרד לשלום עברה בין הנשים המוטלות לרגליה כמתות, ישנות על הרצפה, עטופות בשמיכות צבא ובשמיכות ילדים מרוטות. כך עזבה את הבית, ירדה אל הכביש הראשי וחזרה לבית הוריה באוטובוס הראשון. ממקום מושבה בספסל הקדמי לא נשאה עיניה אל הבית ואת יום השלושים עשתה במיטתה הנקיה, בחדרה הבהיר, כל בובות ילדותה מסודרות למראשותיה, קודחת בחומה, צועקת אל שלומי מתוך הזיותיה.

ואחר באו שנות דממה ארוכות אשר דבר לא אירע בהן לבד מסימוני הזמן: גשם, פריחה, שמש, שלכת, זריחות השמש ושקיעותיה. בוקר בוקר היתה קמה, רוחצת, אוכלת, יוצאת ושבה, הודפת עצמה בכוחות אנושיים אל מקום אחר, אולי שם ייפרץ מעגל השקט ויקים בה התגעשות אשר תשיבנה לארץ החיים. בימים ההם רבו השעות שעשתה בחדרי מומחים בתוך אפלולית צוננת, לומדת ליישב בה את הדברים בשפה חדשה: חסכים אמוציונליים, טראומה של אבדן, רגשי אשם, חיזוק האני. שם גם למדה: המפגש השנתי עם בני משפחתו, אשר אליו נמשכה בחבלים מדי שנה, הוא שהקל עליה את הנסיקה מן הזכרון, מן האיש אשר לא הספיקה להכיר, ורק זכר אהבתם נותר תלוש כהבטחה שלא קויימה. וככל שחלפו הימים הלך שלומי ורחק ממנה לעבר הנשים הכורעות בחדר שליד עץ התות; לעבר אמו העוקבת אחריה בעיניה ואינה אומרת מלה.

ופעם אחת, בשנה התשיעית, כאשר כבר עמדה לצאת, עצרת להרף רגע מול האשה הזקנה הכורעת בפינתה, ביקשה אראלה לגחון אליה ולומר: „מלחמה חדשה באה עכשיו. המלחמה ההיא כבר דבר ישן. את נוטרת לי על שהיכרתי את בנך במקום שלא היכרת אותו בעצמך. ובכן, שתינו לא הכרנו. כאיש שהבטיח לבוא לפגישה – ולא בא. אולי את סליחתך באה אני לבקש מדי שנה. על שהיה לי דבר משלך שלקחתי ללא רשותך – ואיבדתי."

אם ניכר היסוס במצעדה לא ידעה. הוסיפה ללכת ולא מצאה כוח להוציא את המילים. יורדת במדרגות שבהר, הבטיחה לעצמה: „בשנה הבאה אדבר."

ג

גופה השנה כבד מאוד. ברזל התיישב בכל אבריה. גם העפעפים מעצמם סוגרים על גלגלי העינים, כבבורים מן האור. ושרב הסתיו קשה השנה מתמיד. הנערה המגישה מים בכד מתמהמהת היום. גילה איננה כאן. אולי תחזור עוד מעט מדבר שליחות ואולי לא התאפשרה יציאתה מן הבסיס הצבאי. אראלה עצמה עיניה, פיה פעור, חשה את המלאות הנודעת מחלחלת בגופה בזרימה שקטה, ואת ראשית התהפכות הגלים בקרקעית בטנה, במקום אשר היא מדמה לחוש תנופת קשתות, כבהיוולד מערבולת, מושכת למעמקים את המעיינות הנובעים בה ללא הרף.

צריבת השרב הביאה עמה זכרון שהתחמק ממנה שנים: בדרך חזרה מביקורם האחרון כאן היה השרב מכה כעתה. בשורות שמאחורי בית־העלמין הזדקפו עמודי התפרחת של החצבים כחרבות שלופות. ושלומי, עיניו בשדות הפתוחים, שדות ילדותו, שמע אותה אומרת: „אמא שלך לא בדיוק מאוהבת בי," והשיב לאחר זמן: „צריך לתת לה זמן. זה מאוד מסובך בשבילה. כשהיא רואה אותך היא מבינה כמה התרחקתי ממה שהיא רצתה שאני אהיה. את ממחישה לה את הפער."

„איפה אתה בתוך הפער?" נימת קינטור בקולה.

„כשאני אתך אני קרוב אליך וכשאני מגיע לכאן, אני קרוב לכאן. איש של שני עולמות הפוכים," חייך פתאום חיוך מר. „מקרה שיכול לענין פסיכולוג: פיצול אישיות בתנאים מבוקרים. קח ילד בן שתים־עשרה, תעביר אותו לסביבה שונה. רגשית – הוא שייך לסביבתו הראשונה, מנטלית לסביבה השניה – הנה לך איש מפוצל בתנאי מעבדה."

„ואם היית נשאר כאן", נעלם הקינטור, „מה היה קורה אתך?"

„הייתי אולי איש מאושר. האושר של התמימות הלא־מודעת לאפשרויות אחרות". הכניס במתכוון חגיגיות מגוזמת. „אולי הייתי נעשה מורה. מורה לתנ"ך. מורה בכיר לתנ"ך. מנהל, אפילו. מנהל בית־ספר דתי. הייתי איש פחות מפוצל, יש להניח. אבל כשאני חושב על זה, לא הייתי מכיר אותך, ועל זה חבל. על זה הכי קשה לי לוותר."

הגלים בשיפולי בטנה תכפו הלמותם עכשיו. והיא השיבה לאיש הקיים בזכרונה: „אבל אילו נשארת כאן אולי היית חי. גם בלעדי אפשר לחיות. מנסיוני אני מדברת: אני עצמי חייתי בלעדי שנים רבות."

היא נלחמה להשקיט בקרבה את הפירכוס הגובר, למשוך בנחיריה שאיפות אוויר ארוכות. לפסק זמן דומה היה כי התנודה בתוכה נרגעה. אך לפתע התרומם בה אשד והיא פלטה צריחה וקפצה על רגליה ופרצה החוצה. עד שהגיעה לאסלה כבר היו שמלתה ונעליה מרובבות בתמצי קיא. חומר חלקלק ניגר מבין אצבעותיה וצחנה עמדה בכפיה ועל סביבותיה. היא הטילה לתוך האסלה את דייסת הקיא האדמדמה האגורה בתוך כפותיה, אחר קינחה את אצבעותיה בנייר הגליל העומד על הרצפה ועוד הוסיפה לירוק פלטים מצמצמים לתוך המים המקציפים. אחר נכנסה לחדר הרחצה, נזהרת שלא לגעת בדבר, וקירצפה בסבון את כתמי הקיא מעל בגדיה וספגה לחותם בנייר הגס. שעה ארוכה עמדה ושטפה את חזית שמלתה, עד שעלה מן הבד ריח הסבון הזול וכל שמלתה נתרטבה.

בפתח הדלת התמהמהה. ככל ששטפה את פיה לא חילצה ממנו את טעמו החמוץ ובבגדיה הרטובים לא תוכל לחזור לחדר. לפתע החליטה: תעלה על הגג. שסולם מוביל אליו מקצה הפרוזדור. שם תייבש הרוח את בגדיה והיא תוכל להשקיף ולראות את ראשי המצבות שבבית־העלמין. בתוך האפלולית השרויה בפרוזדור גיששה ומצאה את מוטות הסולם והניחה את כף רגלה על המוט התחתון. קול רשרוש עלה מאחור ודמות עמדה בתוך הריבוע המתבהר שבקצה המסדרון. ועוד לפני [illegible] הצללית על כל קוויה ידעה אראלה: אמו. ונבהלה: כאות מבשר רע.

האשה קרבה ללא חפזון ואראלה מצאה עצמה חושבת: קטנת קומה. כל השנים האחרונות ראתה אותה משתופפת על המזרון ולא הבחינה איך התגמדה, כמו התכווצו בתוכה עצמותיה והתהדק הבשר. האשה עצרה בתוך ריבוע השמש שהפיל פתח המבוא של הגג ואראלה ראתה: עיניה הזקנות בעיני בנה. לא שחורות כאשר זכרה, ופתותים זהובים בתוכן כנסורת זהב. האשה לא דיברה, אף אספה שפתיה כמי שגמר אומר להחריש. ואראלה, חשה בצחנה הנושבת מבגדיה ומגרונה, שוטמת עצמה על ניגון ההתנצלות שהפיק קולה, מכוונת משב פיה הצידה, אמרה במהירות: „הרגשתי לא טוב. חשבתי לעלות –"

„את לא טוב לעלות," הקול היה צורד ויבש, ריק מן הרכות שהיתה בו כלפי אחרים.

„בגג יש אוויר –"

„לא טוב את בגג."

„השמלה שלי," יצא ממנה קול נואש, „השמלה שלי רטובה לגמרי... חשבתי שבגג, למעלה –"

„לא טוב את למעלה ברוח בראש פתוח ככה", הרימה הזקנה יד במחוות איבה.

כמו גל הקבס שהתרומם בה שעה אחת קודם לכן, חשה אראלה את הכעס הגואה בתוכה. מכל המילים שהיו מוכנות על שפתיה, לא אלו אשר ביקשה מצאו את דרכן. הזקנה אמורה היתה להיכשל במילותיה השגויות, להתנצל בקול בוכים על שתיקתה המתאכזרת רבת השנים: אראלה אמורה היתה להסיח שורותיה בקול יציב ותובעני, כמי שעוד מעט צדק ייעשה לו. עכשיו היטיבה אחיזתה במוטות הסולם, חשה כי כאן עומד ליפול רגע המבחן. היא הציבה את רגלה על השלב התחתון וסחרחורת אחזה בה.

„...אני גם רוצה לראות את הקבר מהגג", התאמצה להכניס בקולה עבידות.

הזקנה שלחה ידה לפתע ואחזה בפראות את אציל הזרוע הרפה של האשה הצעירה, והידקה אצבעותיה השחורות בתוך הבשר הבהיר, הרך.

„לא לראות קבר", הורידה קולה הצרוד ללחישה. „לא לראות שום דבר. ואת לא טוב את עולה עכשיו. עכשיו לשמור חזק. צריך ככה. מה שמת – צריך להיות לו מת. ומה שחי – צריך להיות לו חי".

את מנסה לומר לי משהו. מהו הדבר שאת רוצה להגיד לי, התרוצץ באראלה מעבר לסחרחורת, כמי שמתאמץ להציל דבר חשוב ואינו מבין את השפה שבה נאמר. מה את מנסה למסור לי עכשיו? – חשה כי בשל הדבר הזה הבלום על סף השגתה היא נסחפת אל המקום הזה כבר שתים־עשרה שנים – על מה קמת ממקום רבצך על המזרון ובאת אחרי עד כאן? על מה את אוחזת את זרועי הכואבת, מה את מנסה לעצור ממני לעשות?

„זה מה שרצית להגיד לי?" צעקה, „שאני צריכה לשמור מהרוחות?"

„לשמור. עכשיו צריכה לשמור. יש מה שלא עוד לשמור. ואת ככה. אני באה לתת משהו."

היא הרימה כנף בגד ושלחה אצבעותיה לתוך כיסה ונברה בתוך הבגדים הרודים בין שתי ידיה והעלתה מעטפה צבאית מקופלת בצבע העכבר, ומסרה ביד פשוטה.

„מכתב?"

הזקנה הניחה אחיזתה מן הנייר כאשר משכה אותו אראלה מן הפינה האחרת.

„את קוראת פה. לא הולכת מפה."

אראלה הפכה את המכתב בתוך כפותיה כיצור חי: כתב ידו של שלומי, זה הכתב שהניח על דפים רבים שהיו מערמים על שולחן הכתיבה: עבודת המחקר שלא הושלמה. אחיד הכתב וזהיר כמו נשמר הכותב להצפין סוד. ועל גבי המעטפה שמה הישן, כשם אשה אחרת, והכתובת אשר פעם אחת עוד באה לשם לאסוף חפציה והקפידה לעקוף את הרחוב ולא לעבור שוב על פני המבוא ומתחת לחלונות הפנים מערבה אשר בם נהגו שלומי והיא לעמוד רחוקים יחד בין לחזות המשקוף ולהביט בשקיעה. רגליה כשלו עכשיו כלאחר מנוסה רבה והיא כרעה על הרצפה להקל על הכאב. אצבעות ידיה משכו מתוך המעטפה פיסת נייר לבנה, תלושה מפנקס אלחוטנים, והשורות זימו לפניה כפיסות תלושות.

„אראלינקה,

את המכתב שכתבתי אתמול בבוקר שמתי בשק המכתבים וההליקופטר לקח אחר הצהריים... אני כותב בהרגשה נוראה... כבר יומיים אני מסתובב עם תחושה מאוד קשה... אתמול חלמתי חלום בלהות... אני פוחד שמשהו יקרה לאמי. אני יודע שיהיה לך קשה לעשות כבקשתי... קשי מה שאת חושבת שאני הייתי עושה... אני כותב את זה כיוון שמבחינות רבות את מכירה אותי יותר טוב ממני... כאן החבר'ה כבר מתכוננים לצום. אני לא מתכונן לצום השנה... אני מנסה ללמוד אבל מספיק פחות ממה שהייתי רוצה... יש לי בארנק תמונה קטנה שנתת לי מתמונת־מחזור ישנה שלך... כשאני מאוד מתגעגע אני מנשק אותה כשאף אחד לא רואה... בהזדמנות הראשונה אקח תמונה אחרת... את זאת אני כבר מכיר בעל־פה... אוהב אותך וחושב עליך ומחבק אותך מרחוק... האיש הכי מפוצל... בנקודה הכי דרומית בארץ"...

הדמעות שהחלו קלוחות לאורך חטמה היקשו על הקריאה והיא כמו היטלטלה בסחף שלא ידעה כמוהו, נושא עמו משאות שהיו כבושים במעמקים – היא ולא היא המצויה שם. כאיש הרואה שורות שקרא בחלומו. במכתב הזה ביקש למסור לה דבר ולא הספיק לשלוח. אילו נודעו לה השורות האלו בימים ההם, לא היתה יושבת כל השנים ומצפה שתשלח אליה האשה הזקנה את ידיה. אולי היתה קמה ממקומה והולכת לקראת חמותה: אולי היה לבה עומד בטלטלה כברת הדרך שביניהן. ותוך כך היתה מחשבת כל העת: נראה שהמכתב נמצא בין חפציו ונמסר לאמו. אך אמו אינה קוראת עברית. אחרים קראו למענה את הכתוב. אראלה נכלמה לפתע על העינים האחרות שקראו: „אוהב אותך ומתגעגע אליך..." ואז השתלט עליה כעס על האשה הגוצה אשר שתים־עשרה שנים מנעה ממנה את המכתב האחרון שכתב לה אהובה המת.

„את ראית?" הגיע לאוזניה.

„ראיתי," קינחה פניה הרטובים בגב כף ידה והחזיקה את המכתב בחזקה. הזקנה קרבה אליה צעד אחד, רכנה והושיטה אליה ידה, פנים כפה ורדרד להפתיע.

אראלה התרוממה מישיבתה במאמץ. „לפני שתים־עשרה שנים הייתי צריכה לראות."

הזקנה עמדה זקופה, ראשה בגובה צווארה של אראלה ופשטה אליה כף יד מתוחת אצבעות. אראלה הביאה את המכתב בחשך מאחורי גבה וגרונה ניסה כקורא תיגר: „למה לא הראית לי אותו אז?"

„לא צריך את רואה", אמרה הזקנה בשקט.

„לא צריך?" הזדעקה, „את מחליטה בעצמך מה צריך ומה לא צריך בשבילי? המכתב הזה הוא שלי!"

„לא טוב אשה רואה מכתב ממתי בעל מת."

„לא טוב?" חיקתה לעגנית, „או שפשוט רצית לשמור אותו לעצמך? לא טוב אשה מקבלת מכתב? ואמא מקבלת מכתב, זה טוב?"

הזקנה עיפעפה במהירות אך קולה נותר יציב: „אמא הבן שלה מת – היא מתה. אשה הבעל שלה מת – היא חיה."

„אני לא הייתי חיה אז בכלל", לא יכלה לעצור בעד הדמעות הבולעות את קולה ואת זעמה, „מה את יודעת איך אני הרגשתי? את לא שאלת אותי איך אני מרגישה אפילו פעם אחת. מה את יודעת מה עבר עלי? הייתי בסך הכל בת עשרים ואחת."

„אני היה לי בעל ומת", אמרה הזקנה ביבושת, „אני בת שבע־עשרה ושני ילדים."

אראלה הציצה בה, מקנחת את פניה בשתי כפותיה, כרותחת, מופתעת מן המפנה שהוליך את הדברים. „מה לי ולסיפוריך ולבעליך המתים," רצתה לומר אך לבה החל צונח בה.

„שלומי לא יודע. אני לא מספרת. אחד מהילדים שלי אני לא מספרת. רק עכשיו אני אומרת לך ככה: באה אמא שלו לקחה הדברים שלו כולם. הבגדים והסידור והנעלים שלו. אמרה לי: את

(המשך בעמוד הבא)

מארק שאגאל, „הסוס הירוק" (1956)

هكذا من الاصل

אין חיים יהודיים כוללים ללא ישראל במרכז

(המשך מעמ' 26)

מחביננו, היה דבוק להרחיק. מבחינה זו נעשתה חברתנו יהודית יותר, או יותר נורמלית מבחינה יהודית. האל תבכה שמדובר כאן באינטלקטואלים ממוצא אירופאי. אבל אלה שהחלו בהעלאת זכרונות טראומטיים היו דווקא אינטלקטואלים ממוצא מזרחי – ראה למשל ספרו של אלי עמיר „תרנגול כפרות" (בהוצאת ספריית „אפקים", „עם עובד"). וכידוע זכתה תעורה זו לתפוצה גדולה. ספרו נדפס במהדורות רבות וזכה להדים מתמשכים. מתברר שבארץ זו מתהלכים רבבות אנשים שלכל אחד מהם יש „תרנגול כפרות" משלו. העלאתן המשוחררת של חוויות והכוונות מעין אלה היא מעין תראפיה קבוצתית. זהו התהליך חיובי כלפי פנים שגם יוצר רקע מקרב בינינו לבין יהודי התפוצות. אבל, ומצד אחר, כאן טמונה גם סכנה גדולה למעמדה של הציונות. ישנו הל פיחות בבטחונה העצמי ובהכרתה של החברה הציונית בישראל. איננו עוד בטוחים כבזמנים קודמים שאנחנו מייצגים את הדרך הראשית ביהדות. הציונות לזרמיה האמינה שבה מגולמת התשובה המרכזית להמשך קיומו של העם היהודי ולעתידותיה של היהדות. ומשחל פיחות בהודעה זו – צומחת ההתנשאות היהודית־אמריקאית בהקבלה להפרזה בחיטוטי גלות בחברה שלנו.

חיפוש אחר זהות קולקטיבית

א.: אולי נדרשנו, בשיחה זו, יותר מדי לחולשותינו האידאולוגיות שכבר לא מנסים להתעלם מהן „ולברוח" מהן בתוכנו. ראוי שנעמוד, כרקע להמשך הדיון המשותף הזה, על חולשות מהותיות הטבועות בקיום היהודי בגלות אמריקה לאורך כל השלבים שאיבחנת במחקרך. תחילה אציין איפיון בולט שראשיתו בתקופת־המשנה השניה (מאלה שאתה מצביע עליהן): התפתחו אז שני תחומי הגות והוראה ועניין ציבורי, שניהם „מסייעים" להתרחקות מהקורא והמחייב שברעיון הציוני. הראשון – מרכזיות העיסוק בשואה, שיש לו בארה"ב אופי שונה מהמקובל והמושרש בתוכנו. אצלם יש לעיסוק בשואה מימד של תכליתיות עצמית. כמו נאחזים בקוטב החורבן, הקטסטרופה, הטראגיות שבגורל היהודי. ותוך כדי כך מתרחקים מקוטב התקומה, ההיגאלות העצמית, הסיבה לאחריות היסטורית – המתגשמים בציונות. התחום השני, והוא אינו בעוצמה ונפוץ כקודמו, מתבטא בנהייה הנוסטלגית. והיא בלתי־מחייבת כמו ההידרשות לשואה, אחר הסטעטל ולעבר לימודי יידיש.

שני אלה מבלאים, כאמור, את מקום התודעה הציונית והזיקה החיה והמחייבת לריבונות היהודית בישראל. שני התחומים הללו, לימוד וחקר השואה מזה והזיקה למורשת היידיש מזה, עשויים להיות חוליות חיוניות בחינוך יהודי־היסטורי ובעיצובה של תרבותנו היהודית. אך, כאמור, הם נתפסים במידה רבה כבעלי תכליתיות עצמית. יותר על כן, בשני התחומים הללו לא כרוכה מחויבות אישית קונקרטית של היחיד היהודי. ניתן ללמוד אותם, ולהתעניין ולהגביה ולבכות ועם זאת להמשיך בשיגרת השובע והנינוחות האמריקאית.

הולשת־היסוד שבקיום היהודי באמריקה היא בדלות של החיוב העצמי האישי, ברפיפותה של האחריות האישית לגורל היהודי. ייחודה של הציונות בליכודם של ההון עם ההגשמה, וזאת באמצעות התביעה המממשית מן היחיד. העליה השנייה ההייתה מחדש ערכים יהודיים קלאסיים. „מי בו ליום קטנות" אינו אלא המשך ל„נאה דורש – נאה מקיים" שבמסכת „אבות". הקיום היהודי באמריקה מאופיין באפולוגטיקה על הספיריטואליזציה, על הקיום המוחשי שציין את הגלות לדורותיה. הווייתם נעדרת אחריות היסטורית ארצית כוללת, וכלשונך באחד ממאמריך, אין בה טוטאליות של הקיום היהודי. והרי היהדות מטבעה, ובהבדל מהנצרות, היא תרבות האמורה להקיף כל ארחו ורבעו של היהודי הארוג בקהילתו ובחברתו. היהודי האמריקאי שרוי בתוככי סכיזופרניה שבין „ההלכה" (הדתית או אידיאולוגית) לבין „המעשה", בין הפאתוס המוכרז לבין האחריות החברתית הצריכה להיגזר ממנו.

י.: הקהילה היהודית באמריקה התפתחה תוך כדי תהליך של אינטגרציה בחברה האמריקאית, וללא דווקא תוך טיפוח הייחוד היהודי־היסטורי. אפילו לעתון היידי „פארווערטס" היתה סיסמה: יהודים לימדו אנגלית. משאת הנפש היתה להשתלב בחברה זו בעלת האפשרויות הפתוחות. וכך אנו עדים היום למצב המנוגד של יהודים ללא מחויבות, שהרי בארה"ב קל מאוד להיות יהודי. אינך נתבע לדבר: אינך נתבע מבחינת יהודתך בדרך האמריקאית שכה היא מתפרשת לך ואינך נלחץ ביהודי על־ידי החברה הסובבת.

א.: באופן דיאלקטי, החברה האמריקאית – זו שאינה עוד „כור היתוך" אלא מבוססת על ריבוי זהויות־המוצא – היא הכופה על יהודים רבים את זהותם. דוד סידורסקי הגדיר זאת באמצעות היפוך אמרתו של יל"ג, בנוסח: „היה אדם באהליך ויהודי בצאתך".

י.: במערב אירופה, וביחוד בגרמניה, היהדות נכפתה על היהודים לפחות מבחינה פורמאלית: צריך היה להשתייך לקהילה. כדי לצאת מן היהדות, צריך היה להודיע על יציאה מן הקהילה. זה אינו נדרש היום מיהודי ארה"ב. הם קשורים בחלקם לבתי־כנסת, למרכזים יהודיים, וזה מחייב אותם למינימום. הוא הדין בגישתם לציונות. הם בעולם לא ראו את עצמם כמי שמחויבים לממש אותה. הם ראו את עצמם כשותפים למפעל יהודי, אבל לא כממששים אותו, מפני שאמריקה היא שונה. זה היה מאז ומתמיד, מימי ברנדייס ולפניו, וגם לפי השקפתו של אבא הלל סילבר. לכן, אתה צודק באמרך שבדרך עיסוקם בשואה יש, במודע ושלא במודע, המשך לאותו קו של היעדר מחויבות.

יהודי ארה"ב שרויים בתהליך של חיפוש אחר זהות קולקטיבית. מבחינה דתית אין זה אפשרי שהרי בקהילה היהודית קיימים שלושה זרמים דתיים שאין להם מצע משותף וכמעט שאין ביניהם הידברות בשאלות אמונות ודעות. אין גם מצע משותף מבחינה ציונית, שהרי הציונות אינה כיום אוביקט להזדהות. מדינת ישראל היא עדיין מושא ההזדהות המשותף היחיד כמעט. אף הביקורת על ישראל היא ביטוי לחוויה היהודית־אמריקאית. הזעזוע שעוררה פרשת פולארד הוא ממבעי ההזדהות המורכבת עם ישראל. זוהי הזדהות המסבכת ויוצרת אי־שקט אישי בקרב היהודים. מדינת ישראל היא עוכרת השלווה היהודית־אמריקאית. מה שלא ניתן לומר על העיסוק בשואה בחינת חוויה יהודית משותפת.

א.: שהרי אין בחוויית השואה וההידרשות הלימודית אליה באמריקה מימד מחייב.

י.: לעומת זאת מקנה השואה מימד של ייחודיות טראגית, מיתוס של הזדהות עם הסבל והמצוקה שבגורל היהודי. והיא מצמיחה אתוס של גיבוש סביב חוויה היסטורית נוראית שכולנו כאילו עברנו אותה (אף שאין זו חוויה אמריקאית אותנטית). כל זה הרבה יותר סביר וקל לאיכות מהציונות. ובזה משתלבת הזיקה המחודשת ליידיש. אני מגדיר זיקה זו כ„לוקסוס של פרופסורים", שהרי לימוד היידיש אינו מחייה אותה. אין קיום ליידיש ללא ציבורים הרוצים לדבר יידיש. יש להבחין בין העיסוק האקדמי ביידיש לבין הזיקה לתרבות העיירה היהודית. שהרי הקורסים המזרח־אירופאיים משותפים לחלקים נכבדים של הקהילה היהודית. בזיקה זו מתאחדים מושגי הסבל היהודי והמסורת היהודית, וכבוכן גם היידיש. „האם היהודיה" ובד נוצר אתוס שאין לו עדיין השתמעויות ציוניות ושהוא עלול ליהפך בתוקף גורמים שונים לאנטי־ציוני.

הישגיות אישית בלי אחריות משותפת

הקהילה היהודית בארה"ב היא דוגמה מובהקת, שלא היתה דוגמתה בהיסטוריה היהודית, ל„הצלחת" הפרט. לעומת זאת, הציונות בהתגשמותה היא הדוגמה המובהקת, שלא היתה כמוה בהיסטוריה היהודית, להצלחה קולקטיבית. בישראל חייב הפרט „לשלם" תמורת ההצלחה של הכלל. הוא נאלץ להקריב מהאינטרסים האישיים שלו, בין שהוא מקבל זאת מתוך ההזדהות ומסירות ורצון ובין שהוא מקבל זאת כגזירה. הפרט חייב לוותר למען הקיום המשותף. יש להיזו ולקיומו משמעות שמעבר לעצמו וזהי משמעות יהודית.

ביהדות אמריקה, לעומת זאת, ככל שהפרט „מצליח" הצלחה אישית – בתחום הכלכלי, בתחום האקדמי ועכשיו גם בתחום הפוליטי – הולך ומתערער כוחו של הקיום הקולקטיבי היהודי. ככל שהיחיד בחינת יחיד מצליח יותר, מתריפה השאלה „לשם מה דרוש הכלל, היחד, הציבור היהודי". הראייה לכך חולשתו של החינוך היהודי בתפוצות; חרף כל המאמצים אין לו אחיזה ממשית ברחוב היהודי ובקרב הארגונים היהודיים. בה בעת נתונה יהדות הרווחה בפחד ובדאגה לגבי המשכיותה. מקנן החשש העמוק, האמיתי, של ההורים היהודים מפני נישואי־תערובת. וכידוע שיעורם של נישואי־התערובת גדל והולך. וגם אם יזכיחו לנו באותות ובמופתים שחלק ניכר מהזוגות המעורבים נשארים בתחומי העם היהודי מבחינת הגדרתם העצמית, אין זה מקהה את הדאגה מהתפוררות המשפחה היהודית.

א.: בעייתיות המשכיותה של „המשפחה היהודית" בחינת תא־יסוד של החברה היהודית על מורשת וזהותה ההיסטורית נובעת גם מדלדול האחריות האישית להמשכיותו של העם. בקרב הקהילה היהודית האמריקאית קוראים לכך Zero Population Growth („אפס גידול אוכלוסין"): באחרונה אמר רוברטו בקי שבעשר השנים האחרונות פחת העם היהודי במיליון נפש. החופים והמוסכבות של הציוויליזציה האמריקאית גוברים על „שורש הנשמה" היהודית. ציוויליזציה זו העלתה לדרגת נורמה את הדגש על הצלחתו; טובתו האישית, שלומו – של הפרט בחינת פרט. דגש זה על „אני ואפסי עוד" מגיע לביטויו גם באי־רצון להקים דור חדש ממניעים של „טובת־הפרט", של נוחות, צרכי קריירה וכו'. כריסטופר לאש הגדיר את התרבות האמריקאית כ„תרבות של נרקיסיזם".

י.: חלקם של היהודים באופנת הרווקות המתפשטת בחברה האמריקאית העכשווית הוא גדול מאוד, מעל ומעבר לחלקם היחסי באוכלוסיה האמריקאית. חברת הרווקים (והמשפחות המחליטות שלא להביא ילדים לעולם) היא חברת המצליחים, המטפסים כלפי מעלה. וכשם שלפני עשרים שנה שלט השיעור הגבוה של היהודים בקרב הרדיקלים, מנהיגות תנועות הסטודנטים וכו', בולט כיום שיעורם בקרב הרווקים. –זה עשרים שנה, וגם לפי ההערכות האופטימיות ביותר, יהדות ארה"ב אינה גדלה באופן מספרי.

האבחנה בין הישגיות האינדיווידואלית לבין המאמץ המשותף והערבות ההדדית צריכה להיות נקודת מוצא לדיון משותף בינינו לבין יהודי אמריקה. אין לנו צורך בעימות אידיאולוגי כבספח מחלוקות, אלא לבירור המקרב. אציע שתי הנחות יסודיות לבירור זה: אנחנו איננו מבקרים את ההישגיות האישית של יהודי ארה"ב והם לא יערערו על מרכזיותה של ישראל החיונית לאינטרס הקולקטיבי של העם היהודי. ישראל היא הגורם המאחד את העם היהודי בעולם כולו.

ההסתפקות העצמית של הקהילה היהודית באמריקה יכולה לכל היותר להיות בעלת משמעות פנימית. אין קהילה זו עשויה להיות גורם המלכד את העם היהודי כולו. יהודי צרפת וארגנטינה ודרום־אפריקה וכו' אינם עשויים להיקשר אלא לישראל. ערעור על מרכזיותה של ישראל הוא ערעור האינטרס היהודי־לאומי הכולל.

א.: הזכרנו קודם את התגברותם של מושגיה של הציוויליזציה האמריקאית על ערכים בסיסיים של התרבות היהודית בדורי־דורות, ובעיקר מבחינת הדגש הגובר של ההישגיות האישית לעומת האחריות המשותפת ושמחת היצירה הצומחות משייכות אורגאנית לכלל מסויים ולמורשתו. החברה היהודית קיימה משך כל התקופות זיקות הדוקות עם תרבויות שכנות. היהדות הרשתה לעצמה לעכל ולהטמיע תפישות חיצוניות לה. בהיות לה חוסן פנימי לא הסתגרה בפני השפעות (ידועות ביחוד ההשפעות של ההלניזם על תרבות חז"ל ושל התרבויות המוסלמיות על שיאי היצירה היהודית בימי־הביניים). נראה שהציוויליזציה האמריקאית היא הציוויליזציה הראשונה בתולדותינו, שגברה על קהילה יהודית. לתרבות היהודית באמריקה אין עוד עוצמה רוחנית שתאפשר לה ליצור סינתיזה כלשהי בין המושגים־הערכיים של היהדות לבין המנטליות האמריקאית. הדברים אמורים לאו דווקא ביהודים מנותקים ממורשתם או נעדרי זיקה לחיים הציבוריים היהודיים. האמריקניזציה כבשה מבפנים דווקא יהודים מזוהים, רבנים ומנהיגי הציבור היהודי בכללם. המצליחנות של הפרט הטבועה באופי האמריקאי גברה על ה„וכשאני לעצמי מה אני".

י.: ההבדל שבין הזיקות הבין־תרבותיות בתולדות עם ישראל בעבר לבין המצב בקרב יהודי אמריקה הוא בכך שבדורות קודמים, תוך כדי מגעים מפרים עם תרבויות אחרות, חיו היהודים בנבדל מהחברות האחרות. לא כן יהודי אמריקה.

החברה היהודית־אמריקאית איננה „בבל", אף אינה „אלכסנדריה". במרכזים הללו היה חיץ בין היהודים לבין סביבתם. וכך גם בימי־הביניים וכמעט עד זמננו. באמריקה, לראשונה בתולדותינו, היהודים משולבים בחברה הלא־יהודית ולא רק בחינת נהנים ולא רק כשווי־זכויות אלא גם כתורמים לה ואף שותפים לעיצובה. הנחמה הזו ביהודיזציה של התרבות האמריקאית (המלים היידישאיות שהשתלבו בשפה האמריקאית, הנושאים היהודיים של הסופרים היהודים־אמריקאים הזוכים „להימכר" וכו'). אף טוענים שהמאבקים הסוציאליים־מוסריים שתפשו מקום בהוויה האמריקאית של שנות הששים הם בעצם ביטוי או השלכה לרוח היהדות. הייתי אומר, שהטענות הנחמות העצמיות הללו, גם אם יש להן יסוד, אינן מחזקות את הקיום היהודי הייחודי. ולהיפך. ככל שיצליחו ב„ייהודה" של החברה האמריקאית כן תדולדל הזהות היהודית העצמית. אנחנו „עמא פזיזא" השוגה באשליות. ובגיתן פקין אותנו אכזבות בעבר.

חיים יהודיים בארבע תרבויות

א.: הצגת קודם אבחנה בין דגש על הפרט בחברה האמריקאית והיהודית־אמריקאית, לבין הדגש על הקולקטיביות או הכלל בתרבות היהודית. אולי כדאי לחדד אותה ולציין שה„קולקטיביות" היהודית אינה נקנית על־ידי שלילת היחיד או הקהייתו. התרבות ההיסטורית שלנו מבוססת על היחיד, אך לא יחיד ביחידותו, יחיד כשלעצמו, אלא יחיד המעורה בעדה, בקהילה, בציבור ובא להגשמתו העצמית דווקא מתוך השייכויות האורגאניות הללו.

י.: זוהי הערה המשלימה את הטיעון שלי, שהרי מהי הבעייה העומדת בפני העם היהודי? לא עוד המצוקה הכלכלית, אף לא רדיפות פוליטיות. דומה שגם לא סכנת השמדה. הסכנה העומדת בפני היהודים היא סכנת היעלמות הקולקטיב היהודי העולמי מבחינת אחדות התחושה והתודעה היהודית, היעדר הרגשת השייכות. ולסכנה זו היבטים שונים. היבט של התבוללות והיבט של דידות תרבותית.

היהודים חיים כיום בארבע תרבויות: תרבות עברית, תרבות אנגלו־סאקסית, תרבות צרפתית ותרבות ספרדית. ישנה בעייתיות של התרחקות בין חילונים לבין דתיים לא רק בישראל אלא גם בגלויות. ולצד בעייתיות זו קיימת סכנת התרחקות בין הגלויות לבין עצמן (לא די בדאגה לגורל יהודי ברית־המועצות כגורם מאחד).

א.: לא הקטסטרופה עשוייה להיות הגורם המלכד.

י.: וישנה, כידוע, גם סכנת ההתרחקות בין ישראל לבין התפוצות. לנוכח כל המגמות והחששות הללו, שעלינו להיות מודעים להם, ישנו רק כיוון פתרון אחד: טיפוח וגיבוש המאמץ הקולקטיבי של העם היהודי. מאמץ זה מתגלם בציונות, בהיותה של ישראל המרכז של העם היהודי. מתוך תודעת היותנו ישות תרבותית־לאומית־דתית אחת, כוליות אחת, עלינו לנהל דיאלוג בינינו לבין התפוצות.

א.: כאשר מקיימים דיאלוג כזה, יש להכיר בערכי־חיים שגיבשה יהדות ארצות־הברית. ושבהם עלינו ללמוד ממנה, להיות פתוחים להקרנתה: קודם־כל ראוי שנלמד מאפיקי הפלוראליזם התרבותי־דתי שפיתחו יהודי ארה"ב, המתגלמים בזרמים האמונתיים שלהם: התנועה הקונסרבטיבית, התנועה הרפורמית, התפישה היהודית של ה„חבורות" וכו'. מדובר כאן לא רק בפלוראליזם דתי אלא גם ביצירתיות רוחנית הנובעת מסובלנות, מפתיחות לזר ולשונה (שאנחנו הישראלים איננו „מצטיינים" בה), במתן לגיטימציה לדעות ולרעיונות השונים מאלה „שלנו". אצלנו, כידוע, עוברת הקנאות מהתחום הדתי לתחום העדתי ולהיפך. וזו אוכלת כל חלקה טובה בחברתנו. דומה שהכיתתיות האמונתית כמו גם השבטיות טבועה בנו. הקהילה היהודית האמריקאית מוכיחה שאפשר לפרוץ אותה.

במרכזן ראוי שנלמד מביטויים של אחוות ופעולה משותפת בקהילה היהודית־אמריקאית. החשוב שבהם – ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים.

י.: זהו כמובן הישג ביחס לעבר היהודי. אבל, יש לזכור שאפשרות כזו קל יותר לקיים בקהילה יהודית שאיננה מוטלת עליה אחריות של חברה, שאיננה ריבונית מבחינת גורלה הלאומי. אילו עמדה הקהילה היהודית שם בפני הכרעות ממשיות כגון אלה שאנחנו מתלבטים בהן – כגון שאלת „מיהו יהודי" – אף לא היה אפשר לקיים אחדות כזו.

א.: ובכל זאת, ועל רקע ההיסטוריה של התגודדויות ופילוגים, קמצא ובר קמצא, לאורך ההיסטוריה היהודית – ראוי להבליט כל ביטוי של פעולה מאוחדת.

י.: להבליט, אך לראות בפרופורציה הנבונה.

ואשר לפלוראליזם המציין אותם, ודאי שעלינו ללמוד זאת מהם. רובו של העם היהודי חי כיום בתוככי מושגי החברה המערבית. וזו מבוססת על עקרונות פלוראליסטיים המאפשרים לכל־אחד מרכיבי החברה לשאוב ממורשתו התרבותית הייחודית. אם לא נאמץ ונפתח את עקרון הפלוראליזם נוציא את עצמנו מהעולם המערבי והרי רק במערב יש לנו מעמד של קולקטיב יהודי. מעמד כזה אינו ניתן לנו בעולם הקומוניסטי כשם שאינו ניתן בעיקרו של דבר בעולם המוסלמי.

לא רק התנועה הציונית איבדה את כבודה בעיני יהודי התפוצות, אלא – וכפי שכבר ציינו זאת קודם – מדינת ישראל הולכת ומאבדת מעמדה המיוחד כקרבן (עקב תהליכי הדרדור והירידה שחלו בתוככי מבחינה חברתית, כלכלית, גם מדינית). מבעד לחולשותינו העכשוויות חיונית ההכרה בישראל כמרכז העם היהודי.

א.: כדי שישראל הציונית תוכל להיות מרכז ראוי לעם היהודי כולו מתבקש שנבין את הציונות במשמע ממלכתי־ריבוני אלא גם במממדיה שמעבר לאלה של האידיאולוגיה המדינית והקטסטרופאלית שלה. ציונות היא יותר מפתרון למצוקת הקיום היהודי־פיסי. הציונות אמורה להיות זהות רוחנית־תרבותית, ביטוי לתפישת היהדות שלנו. זוהי משמעות ה„טוטאליות" שלה שעליה רמזת במאמרך „הציונות – מתנועת שחרור לאומי לתנועת קיום לאומי" („דבר", 11.4.1985). כלומר תפישה כוללת המקיפה כל ארחו ורבעו של אדם מישראל. וזהו כבר נושא לשיחה נפרדת.

י.: התפישה הכוללת, תפישת הציונות כטוטאליות של הקיום היהודי, פיסי כרוחני־תרבותי, מתבלטת היום בחשיבותה נוכח העובדה שאין לך תפישה יהודית כוללת אלטרנאטיבית. למרות צרותיה ונבאיה של הציונות הרי מבחינת הקיום היהודי הכולל היא דרושה כיום אף יותר מאשר בעבר. ולכן הגדרתי אותה: „מתנועת שחרור לאומי לתנועת קיום לאומי".

אין לך כיום חיים יהודיים שיש להם טוטאליות במובן ריכוז טריטוריאלי, שפה, יצירה חברתית ותרבותית – אלא בציונות. עיקר ראשון שבה: הכוללות האחדותית של העם היהודי, על כל הגוונים שבו, שבמרכזו ישראל. ועל יסוד קשר מלכד זה גם הדאגה להמשכיותו של העם ותרבותו.

(*) י. גורני, „בסבך לבטי הנורמליזציה (המחשבה הציבורית היהודית בארה"ב בשנים 1942–1950 בשאלת מעמדם ההיסטורי של היהודים בעקבות השואה והקמת מדינת ישראל)", ספר היובל ל„ציון" – רבעון לחקר תולדות ישראל, תשמ"ה, עמ' 433–456.

הכל בשלושה דברים

(המשך מעמ' 25)

לטבריה". הלכו ימים אחדים, הגיע חג הסוכות, ו„רבנו לא היה שמח כלל, רק ישב שם בהכנעה גדולה ובלב נשבר". והגיע חג שמחת־תורה, „ולא רבה לעשות שום הקפה, רק ישב שם בהכנעה ובכפיפת ראש". החסיד שנלווה אליו מאן בכל תוקף להישמע לו ולקצר את פתיל הטיול באיבו, וכך נסעו בכל זאת לצפת ולטבריה הכבושות. אך לא לירושלים. לבסוף, באמתלה שצבאות נפוליאון קרבים ובאים ויש בכך משום סכנה, עלו לספינה והפליגו בחזרה. ועדיין היה רבי נחמן באותה מועקה. וזאת, עד כדי כך שבאחת השעות אמר: „עכשיו, מחמת ההוחין דקטנות, אני מרוחק מהשם־יתברך". וכך נתמשכו הדברים עד שחזר לביתו. עם זאת כתוב כי „בסוף ימיו אמר שהוא מחזק עצמו מאוד במה שזכה להיות בארץ־ישראל".

סיפור זה, המצער בבחינה מסויימת ומבדח בבחינה אחרת, נראה לי מבעי למדי ואינני מוצא קושי להבינו. מכל מקום, ענייני כאן הוא בסיפור דומה שהתרחש כמה עשרות שנים קודם לכן.

ובכן „נודעת לכל ומפורסמת נסיעת הבעש"ט לארץ הקדושה", ככתוב, אלא שבהמשך הטקסט ההוא כתוב ככה: „ומן השמים עכבוהו, והיו לו צרות גדולות בדרך, עד שבפעם אחת נעצב וסרה רוחו הקדושה ממנו ברוב התלאה ועמל הדרך, כנודע לכל. כי לצדיקים יפול העצבות ממדרגתו הגדולה מפאת חסרון השמחה אצלו, ואז בטלה ממנו הרגשת האהבה והיראה".

אלה כליל הכוונות. רבי נחמן היה נוטה לעתים להתלבטויות והכאונות, שעל כן ענייננו שונה במקצת, ואילו הדמות הנשקפת מסיפורי הבעש"ט היא של איש בעל חיוניות עצומה, מרהיבה, אכסטאטית. דיבורים על „היעצבות" שלו, על הסתלקות „רוחו הקדושה", על „נפילה ממדרגתו הגדולה מפאת חסרון השמחה אצלו", על ביטול „הרגשת האהבה והיראה", – דיבורים כגון אלה אין להם את ורע בשום טקסט אחר המתייחס אליו, ולא היה כדבר הזה בשום מצב ממצבי חייו, אף לא בתקופת היותו נידח ומושפל ועני ורעב ללחם. דבר זה התרחש רק בעת נסיעתו לארץ־ישראל.

גם הוא, הבעש"ט, תחילת נסיעתו היתה בהשתוקקות גדולה. בהיותו באיסטאמבול, וכאשר היה עיכוב בהשגת ספינה מתאימה („ספינה אשר בה יהודים"), אמר לחסיד שנתלווה אליו כי „אם רצונך, אפרוש מטפחתי על הים... ואתה התחזק בדעתך ותיסע תיכף". אותה תחושת האכסטזה הידועה מסיפורים אחרים על אודות הבעש"ט, תחושת היכולת להתרומם, לעוף. אלא ש„לא רצה ר' צבי לסכן נפש הבעש"ט, ולא הניח אותו לעשות כן, והוכרחו לשכור ספינה".

ובכן הפליגו, וכפי שיוכל היות גם בימינו, קל חומר בימים ההם, נתנסו הנוסעים בתלאות שונות. ואולם הבעש"ט, שבכל הסיפורים על אודותיו למן ילדותו (כאשר מלותיו האחרונות של אביו אליו היו: „ישראליק, אל תירא משום דבר רק מהקב"ה בעצמו") ועד שעות־חייו האחרונות הריהו מתואר כאיש חזק היודע לעבוד במצבים קשים ואף מסוכנים וכגון שבאחד הסיפורים הוא מתבדח קמעה עם המשרת הגוי שעה קלה לאחר שהלה זמם להרגו), כאן הוא מתואר בפירוש כמי שאבדו עשתונותיו ונמס לבו לחלוטין. בעת שהספינה עגנה באחד האיים ירדו הבעש"ט ומלווהו לטייל, ו„נפלו עליהם גזלנים אשר לא הבינו את לשונם". „אז אמר ר' צבי לבעש"ט: למה אתה מחשה? עת לעשות עתה. עשה איזה דבר, כאשר הסכנת עד כה. ויען לו לבעש"ט: אין אני יודע כעת מאומה, כי ניטל ממני כל הכח שלי". אלה דברי איש אשר בעשרות ומאות סיפורים קראנו על עמידתו במעמד שדים ורוחות ומכשפים ונשים מטורפות ואיכרים גויים רצחניים וגבירים יהודים ערלי־לב ורבנים עויינים ומתנגדים, והנה כאן עמידתו גרועה מעמידת כל חלוץ יהודי חילוני מפשוטי־עם שעלה לארץ־ישראל במרוצת הדורות. מכל מקום, בסופו של דבר ניצלו הבעש"ט ומלווהו מידי אותם גזלנים והמשיכו בדרכם עד לנמל הבא, אלא ש„אז ראה הבעש"ט בחוש כי אין מניחים אותו מן השמים בשום אופן לנסוע לארץ הקדושה, ונסע נסיעתו חזרה". בטקסט קרוב לנ"ל כתוב כי „אמרו לו מן השמים שיחזור, ולא רצה, ולקחו ממנו כל המדרגות, אף תורתו ותפילתו, שלא ידע לומר מתוך הסידור ולא הבין האותיות". עד כדי כך.

אין זה נראה לי שאפשר לפרש את המסופר לעיל בדרך אחרת זולת זו, שההתקרבות אל מושא הכיסופים גרמה להתרחקות ממנו, שההתממשותו הגשמית הביאה לידי ביטול ממשותו הרוחנית, ומכאן אותה חוויה של נפילה, אבדן עשתונות, הסתלקות „רוח הקודש", „חסרון השמחה", ואפילו, מה שאולי מתייחס יותר מכל במישרין לעניין הנדון, היעדר „הרגשת האהבה".

עד כאן, ועוד מלה.

במרוצת הדורות קמו אלפים ורבבות שביקשו להיחשב כתלמידי הבעש"ט, ואף כי קטנו מלהבין איש כמותו אלא אם כן באופן מצומצם, הנה נראה לי כי אכן היה איזה קשר מהותי בין המסופר לעיל לבין מיאונם של אנשים אלה לקום וללכת לארץ הקודש עד אשר, באיזה יום אדוני רחוק, ההיינו יום בו תשתנה המציאות הנפשית הנוכחית, „יבוא המשיח ויקחם עמו. ואם נתגלגלו הדברים והריהם יושבים על האמה הזאת, הרי רק בבחינת דיירים או אורחים.

כתוב באבן

(המשך מהעמוד הקודם)

מתחתנת ונותנת ילדים. מה שמת – הולך לאמא שלו."

אראלה מצאה עצמה בוחנת את הפנים הכהים, כרואה אותן לראשונה, מישירה מבטה, יודעת לפתע, כבהארת פלא, ונהממת מן הידיעה: מתוך חרדתה לשלוות נפשי הרחיקה את הדף הזה ממני. מתוך דאגתה לי. וכמו כדי לוודא שאלה, טרוניה בקולה: „ולמה החלטת לתת לי את המכתב דווקא היום?"

„היום את חיה. היום יש חיים בבטן. שתים־עשרה שנים זה לא חשוב."

אראלה הסתנקה: הרי על גופה עדיין לא ניכר הדבר. עוד הורי בעלה אינם יודעים. ושתי כפותיה הפרושות הלכו מאליהן והחליקו על בטנה.

הזקנה הבטה על לוח לבה ופיה נפער בעונג. „את חושבת: ממה יודעת התינוק? מהלב שלי אני יודעת: פה זה הלב שלי. בחמש שנים אני יודעת. את עולה על הגג ונופלת", בחנה אותה, „נכון את עולה על הגג ויש תינוק בבטן?"

„נכון", אמרה אראלה בלחישה, „עליתי על הגג והתעלפתי. בדיוק חמש שנים."

„זכת התינוק" צהלה הזקנה, עיניה נוצצות.

תינוקת, רצתה אראלה לתקן. יפהפיה. שלומית נקראה. כבר בסוף שנתה הראשונה באו הסימנים הרעים ולא היה מנוס. והשקט שבא ביניהם אחר כך, סובבים בין הקירות כזרים, כאילו לא צחקו יחד מעולם. והשעות שעשתה, יושבת לבדה וברכיה כואבות מן הכריעה הגבוהה על כסא הפעוטות, בכיפה סביב סביב בצעצועים שלא יכלה למסור לידי ילדים אחרים. וההריון ההוא, כעתה, כחודש השני באה לכאן ולא ניכר בה עדיין.

„איך ידעת?"

„את מספרת לי. בעינים שלך את מספרת לי. רוצה, לא רוצה – לא חשוב מה את רוצה."

אשה מתמיהה את, רצתה אראלה לומר, כוכבים אחרים אולי היינו באות זו לקראת זו, אולי מברכות זו את זו בדרכנו. הנה נודע לי דבר היום: להגן עלי רצית כל השנים האלו בדרך שאת מתכוונתה אינני יודעת. וכל השנים שישבת מולי מתנכרת, לא מביטה בעיני – אמרת כתותי ותיכית עד שחוקתי לעמוד מול הכתב הסותף אותי למקום אסור. תחת זאת אמרה ולא נשאה עיניה: „מהרגע הראשון לא רצית אותי."

„בטח לא רוצה. אני מסתכלת בעינים, רואה: זה לא טוב בשביל הילד שלי. את המות של שלומי."

אראלה התחלחלה, מנסה להאחז בברית הרגע שקמה וכבר מופרת: „איך את יכולה להגיד דבר כזה? אין לך זכות להגיד את זה!"

„למה אני לא יכולה" השיב הקול ללא סערה, „אני – הילד שלי מת – אני זכות הכל. עכשיו אני אומרת ככה: עכשיו את יושבת פה. נוח. לא באה בחדר. יושבת פה. אחר כך העינים מתייבשים – את הולכת הביתה. פה לא מקום טוב. את הולכת ולא חושבת מפה. ולוקחת הטבעת של שלומי מהאצבע. לא טוב התינוק בבטן ואמא שלו קצת מתה."

שעה קלה לאחר מכן, אצל דלת הכניסה, חולצת מבין אצבעותיה הנוקשות של אראלה את המכתב, דוחקה אותה האשה בכוח מפתיע האצור בידיים הכבושות. אראלה נסבה אליה, מתאוותה לראות שוב את העינים, עיניו של שלומי שפתיתי ענבר שטים סביב אישוניהן. אך האשה, כמסתתרת, משכה את המטפחת מעל ראשה והעמידה את פיסת הבד כבף יד מאהילה, שומרת עיניה בתוך הצל, ואמרה: „לא טוב בשמש ולא טוב ברוח, ולא טוב באושר. עכשיו צריך כוח. ואם תינוקת – לא לקרוא שם שלומית. ואם תינוק – לא לקרוא שם שלומי. זה שם כתוב באבן בקבר. ילד חדש צריך לו שם חדש, שם טוב. שלמה זה היה בשם הבעל שלי הראשון. די שלמה!"

יורדת בזהירות במדרגות הגבוהות, כף ידה צמודה אל שיפולי בטנה, בא אל אראלה הדבר: היום נקרא לה דרור בידי האשה ההיא לשחררה מן הנדר אשר את פשרו לא תדענה שתיהן. והנה הניחה לה האשה הזקנה ללכת וכל הצעקה אשר היתה שבויה בעצמותיה, אשר את הריח הטיחה אל עצמה ואל אהובה ואל ילדתה המתה – הנה היא חורגת ממנה במקום הזה.

חשה את עיני הזקנה בגבה ושמחה על שבחרה להעמיד את המכונית בצל ההדרוף העתיר, מעבר לעינים הבולשות מן החלונות. שמחה גם שאין רואים את ברושי בית־העלמין מבקומה. שכן כל מעיניה היו כבר בתחושה חדשה המפעמת בתוכה ומכניסה בה סיחרור: בטנה מושכת כבדה אל האדמה כגוש בנפילתו, כמו שורשים מכים תחת סנדליה ונקרעים בהנף רגל. ומנגד סוף התרוממות גואה בתוכה, גורף את כולה כלפי מעלה, כציפור אומרת לעוף.

ובתחתית טור המדרגות, כאשר סבה ועמדה על האדמה הקשה, הסבה פניה ולא ראתה את חלונות הבית. אז הניפה שתי זרועותיה לצדדים ותגה כשיכורה. ואחר נשאה כפותיה אל השמים באיבר המבורך על ראשית הגשם. וכולה קלה היתה ותישאנ כמו היה גופה עשוי אור.

פריחה מדומה

(המשך מעמ' 26)

אחד – המספר עומד בפני הכרעות חשובות. אני נמנע מדיון מפורט בהן ולא מכבר הקדשתי לכל אחד מן הספרים מאמר נפרד. לא יאוחר הרומאן של יצחק גורן, „מלאכים באים", הואיל והוא מצריך דיון מפורט במסגרת הז'אנר הספציפי והז'אנר האוטופי וליתר דיוק, ה„אנטי אוטופיה" האבזורית. עם זאת, אפשר לקבוע בבטחון גמור שכיוון איכותי חדש או חדירה לתוך חומרים ומהויות בני משמעות אין ברומאן החדש של בורנר, בניגוד לדיון הזה הבעת אכזבה מרה מן הרומאן החדש של שבי ביבאל („הצופרה בוואדי") לתרות תיאור מעניין של הווייה אנושית, ההישג האמנותי הוא דל, גם בהשוואה ל„התנור הזבוב של עובל". נפילתו של מספר רהוט כדרך כלל [illegible] והשיבוט התדיר [illegible] לבנין כ„ראוס אקס מאבינה" כמו בעתידים במבקר להעביר את „הצופרה בוואדי" בתחתית קייבת הספרים. [illegible] יש להיזהר מלגזור כרת על סופר שמנקודת מוצא ביזהות כתאר חומרים ותכנים שאינם [illegible] לספרות העברית [illegible] במעגל ההיסטוריה האינטימי שלה. נותר רק לקוות [illegible] ונקרא רומאנים משל [illegible] ביבאל, [illegible] העיצוב הכולל שלהם לא תפחת מזו שעוצבה ב„הסוס".

אכזבה מוחלטת הנחילו שני מספרים מינוריים יחסית, שלפחות בתחילת הדרך גילמה בהם הבטחה מסויימת: יצחק גורמיאנו גורן („בלאנש באלכסנדריה") ורן שביט („אנה ואני"). יצחק גורמיאנו גורן גילה ברומאן הראשון שלו („קיץ אלכסנדרוני") יכולת עיצוב פלאסטית, יד קלה, גמישות סגנונית ומיומנות מקצועית, יכולת „טבעית" לספר סיפור. עולם ילדות בעון אירועים והמתמקד באלכסנדריה הקוסמופוליטית של תחילת שנות ה־50. אמנם, רומאן, שהושפע נחרצות מ„הרביעיה האלכסנדרונית" של לורנס דארל) נפרש לעינינו במניפת טווס. כל הסגולות התרומיות הללו, שדי בהן כדי להבטיח יתרון רב לסופר המבקש להתמודד ברצינות עם חומרים, תכנים וצורות, נגלו בריקים מכל תוכן ב„בלאנש". יצחק גורן מימש אקט של חזרה אל התכתית החוויתית האלכסנדרונית שלו, בלא שיהא לו דבר חדש לאומרו, ובלא לממש העמקה נוספת המתבקשת מאקט מיחזור נוסף של אותו מאגר חומרים עצמו.

וחמור מזה: כל הליך ההלכדות והשתזרות החומרים זכוונות המכוון של הסופר ברומאן מעורר שאלות ופקפוקים רבים. מחד גיסא, מבקש גורן להעביד לפנינו דמות פיקארסקית־פיקורסקית, ודמותה של בלאנש, הנעה בעליזות יתירה ממשכב למשכב) כמין מטונימה לעיד אלכסנדריה המצוייה בהליך דקאדנטי של שקיעה. מאידך גיסא, מבקש גורן להעצים את האלמנט הטראגי המתבהש ממהלך חייה של בלאנש באלכסנדריה ובישראל של שנות ה־50, ובהיעלם אחד לרכוב על גל הקיפוח העדתי. לא אתיימר לטעון כהוא זה נגד המרכיב השלישי שכריסיות המבאי, ובעצם, אין לי כל טענה נגד כל מרכיב ומרכיב בנפרד. עיקר הטענה הוא, שכלילת המרכיבים אינם מתאחים, ואין לצפות שמרכיב הפיקארסקה ישתלב עם מרכיב טראגי. התוצאה היא בידבך ללא משמעות, תוקף העניין.

כסלון לא פחות חמור בתבוסה לעינינו למקרא „אנה ואני". הצד הפחות כפתיע של העניין מתמצה בעובדה להבמל של שביט דומה דמיון כן מפתיע לזה של גורן. המהלך חוזר על עצמה מחד גיסא, מבקש רן שביט לעצב רומאנסה מובהקת, בעלת מרכיבים רומאנטיים ואנטיגאמאיים, סיפור אהבה שאינו תלוי לא במקום ולא בזמן. האינטראקציה בין האיש הכבד, המרודכך והאינטרוברטי לבין אנה הזוהרת והסוערת המנוה אפשרית רק בהקשריה של הרומאנסה. באידך גיסא, מבקש רן שביט לשלב את הרומאנסה בתוך מיליה מוחשי, קונקרטי לגמרי – תל־אביב שבין שתי מלחמות, מלחמת ששת הימים ויום הכיפורים. החיבור שבין שני המרכיבים האלה מהרס ברומאן כל חלקה טובה: פג מעט הקסם שאפשר עוד להפיק מהמרכיב הרומאנסי, עיצוב המציאות הקונקרטית סתמי, קשים עוצמה ומדולדל, שלא לדבר על מלאכת הדיבור עצמה – זו זרוקה ממש בסתמיותה, בסיגצה הריון היוצר המושקע בה, בחוסר השהר הבסיסי של כל העניין כולו.

נשחה נא את הדיון המפורט והמחקר כדי לבדוק מחדש את מצאי הבינים המצטבר: מקרא בישלוב הסיבות שקסט בעלות היקף ההאנטיסי („אנה ואני", „בלאנש" ו„הצופרה בוואדי") מצייר תמונה מאוד לא משמחת. לפחות שניים מתוך השלושה יביאו אותנו למסקנה אחת נחרצת: רומאנים המגלים חוסר כל יכולת התמודדות ממשית (או אפילו מודעות לצורך להתמודד) עם הז'אנר ה„אבזורית" בכל רמה אפשרית של העניין. בין אם מוחש לעינינו נסיון מפורש להרכיב שני מרכיבים סותרים, בין אם מוצג לעינינו רומאן שהוא ד־ווריאציה מובהקת של רומאן קודם, היעדרה של כל מסורת תיעבית של כתיבה רומאנטיסית, היעדרה של כל נורמה מובחנת ומסורת עיצוב שתסכים אבן־בוחן, כתוך את מה שטוען להיות „הז'אנר הרומנטי" בסיפורת העברית בשנים האחרונות ללא כל נקודת מוצא או מטען.

מסגרות עיצוב נורמאטיביות

הליך של שיפוט חלקי ילווה שתי פרוזיציות סיפורתיות שהחלו להתגבש בתהלכה של שנת תשכ"ז. הליך חלקי, הואיל ושתי הפרוזיציות עומדות עדיין בשלב אתחלתי של כיוון כלים. הכוונה לשתי סדרות של סיפורת מקורית שנתנבנו זה מקרוב, סדרת „עמודים" של זב"ם, וסדרה „פרוזה אחרת" של „עם עובד". בהנחה שאין שתי התופעות הללו חלק מן הנסיון הציני לקחת חלק בהצלחה המסחרית קצרת הטווח שנודעת לספר העברי במקומותינו, יש להן חשיבות אתחלתית. שתי הסדרות מנסות לפעול מחוץ ל„חומרים הקבועים" של המו"לות עם אותם סופרים שהצלחתם המסחרית כבר מוכחת, והכיוון הכותבו של הסדרות האמורות, בעיקר הראשונה, הוא גלוי בדירה, „פרוזה אחרת".

לשאלה עד כמה הכיוון החדש הוא מובחן ומודע, אין עדיין תשובה מספקת. יהא עלינו לחכות ולראות. המבקר הבוחן חייב לקבוע כבר מלכתחילה, שהמו"לות הטוקפת הקיימה בלים לתוכן: למיטב שיפוטי. לא הבגילו בסיפורת העברית כל תכנים או צורות חדשות המבקשות לעצמן כלי קיבול חדש, מו"לי או אחר. אין כל קשר, ולו גם סימבולי עקיף, בין הפריחה המו"לית לבין מצבה האביתי של הסיפורת העברית, אלא אם נניח מראש שהקשר הוא קשר מובהק של ניגוד – בעוד שערכיה, תבניה ותוספה האמנותי־ההבצפתי של הסיפורת, קודמים, תופחות המו"לות וחוגגת את חגיגת הריק הגדול. אנומאליה זו אי אפשר לה שתחזיק מעמד. כשלעצמי, אני חושש שהחישגים המעטים שצברה סדרת „עמודים" הוא פרי כרוכה של המתח הקיים בתוך הכתיבה האמורה. עד שתתייצב המערכת ותתאזן, בעיצובן של התרופפויות בין עונתיות, החדשים חומרים ותכנים חדשים אל תוך האוריגאן וכבר הם יושבים כמה בתוך ה„קאנון". חלק מן החומרים הם בממדש חומרים מרומים, מראית עין של סיפורת, (ואני מתכוון בדברי אלה לרומאן „דוגבות „בראה לאחרונה" של הדוה לנדו. אף עם זאת, יש הישג צנוע בהדפסת רומאן חדש של מספר „צדדי" ומפות נודע כראובן מירן („התוכי שתק פעמיים") ויש בו כדי להמחיש כיוון חדש על בסיס של סיפורת עניה או „דלות החומר". אני רואה חשיבות „פנים ספרותית" בהדפסת רומאן ביניים כמעל רוד שיק, אקט שעיקרו החזרת המספר והשוב אל מחוזר ההם של הסיפורת העברית ואל התודעה, לאחר שנים ארוכות של שתיקה. (וזאת, בנפרד משאלת ערכו הספציפי של „עד עולם אוהבה" – ולעניין זה הקדשתי, כאמור, עיון מפורש).

גם אין לפסול על הסף רומאן המתחבט בשאלת היחסים שבין ה„ממשות" לבין הספרות („היורש", שמעון בלס) אף שהוא סובל מבעיות עיצוב קארדינאליות, שעיקרן, היעדר הגדרה מדוייקת של הדיפרנציאציה בין „התיאור הריאליסטי" של הממשות לבין התיאור הספרותי שלה. בטעם זה נועד „היורש" להפולות־סרף ועניין כל איבת שהוא נוגע בממשות התל־אביבית שהוא מתאר, אך לא מגדיר. חשיבותו של „היורש" נובעת מעצם נקיטת העמדה הגורסת מגע „פרונטאלי" עם הממשות. יש לדייק מאוד בהגדרה: הכיוון הוא אפשרי, (ובכושנו „כיוון" נכלול את הסלקציה הלשונית ודרכי העיצוב – סיפורת רזה, כמעט ללא בעצם סיטאפורי ההכרעה לטובת אוצר לשוני עניני, אנטי רטורי מודע, אבל התוצאה, בכל מקרה, אינה מספקת. פאראמטרים של עומק והיקף נעדרים במקרה הבוחן שלפנינו, והמעט הקיים מתוח על מסגרת עלילתית רחבה מדי. לפחות שלושה מעגלי־עלילה ביחס לשלד קטנאלי דל הזרים ומעלים את הבעייתיות של הז'אנר הרומאניסטי בתוך הסיפורת העברית ואת שאלת היעדרה של כל מסגרת עיצוב נורמאטיבית. סיכומו של חשבון: כמכלול, „היורש" הוא רומאן רופף למדיי, אך הכיוון מעניין והסופר העומד מאחורי הכלים, סופר צנוע, רציני ומצפוני, המתחבט בשאלות תשתית: נטייתו של בלס להעמיד למבחן מחדש שאלות בסיסיות, הנוגעות לסוגיית הרומאן ה„מימטי" (היחס בין הממשות לבין הבדייה, בין המציאות לספרות, בין ה„קיים" לבין ה„מרומייה", חשובה בעיני מעבר לשאלת ההישג או מיעוט ההישג בפועל של הרומאן עצמו.

הסדרה המקבילה, של „עם עובד", הנושאת את השם „פרוזה אחרת", מתווה כיוון פעילות צנוע יותר: זו הוכרה על מספרת צעירה, אורלי קסטל בלום („לא רחוק ממרכז העיר"), ועליה הוטל לשאת את דגל הפרוזה האחרת של „עם עובד". יש לנקוט זהירות בהערכת כוחה ומגבלותיה של מספרת צעירה, שנפלה, שלא בטובתה, לתוך סירוק מעובות מו"לי הכתה לדחוק לשוק כל חומר שהוא מביא עליו יד, בטעם ללא אבחנה. מזיקה לא פחות היא החגיגה התקשורתית, שעורכים כאן סביב מספרת צעירה זו: בסקטכים הקצרים שכתבה אורלי קסטל בלום תוחות רגישות מפותחות, יכולת עיצוב אתחלתית, קמצנות ראויה לשבח בכל הכרוך בשימוש באוצר הלשוני, וחוסר יומרנות בתיאור העולם המסביבה בירות תרומיות כשלעצמן, אבל אין בהן כדי לבטא אפילו במשהו הרפטה של קובץ סיפורים. יש חידוש בסיפור (ונבבל כשלעצמה) בכתיבה „מקומנית" רזה ופריכה: בבקצת, אלא שעולם בוגר ובשל טיפ כו עניין החזון, לא מתמוש בשלב זה מן הסקטכים. ובזה שהחמור מכל – ספק אם המספרת הצעירה מודעת אף במקצת לשאלת עיצובו של עולם במסגרת סיפור קצר או נובלה. באקט מופרך זה של הדפסת קובץ תרגילים אתחלתיים בסיפורת מקבלת האנומאליה שתקפה את העולם הספרותי והמו"לי את ביטויה הבוטה ביותר.

(מאמר ראשון)

הלוח הכללי | ידיעות אחרונות | הלוח הנפוץ ביותר | דבר ראשון בבוקר

למעבדת מחקר ופתוח באזור הרצליה
דרושים

1. חרט/כרסם (משרה 010)
– בוגר בי"ס מקצועי תלת שנתי
– נסיון של 3 שנים לפחות

2. פחח לזיווד אלקטרוני (משרה 020)
– בוגר בי"ס מקצועי תלת שנתי
– נסיון 3 שנים
– יכולת עבודה עצמאית בתחום אבי טיפוס

3. מסגרים מכניים (משרה 030)
– בוגרי בי"ס מקצועי 4 שנתי במגמת מסגרות מכנית
– מיועד לצעירים המוכנים להשתלב בעבודה בתחומי עיסוק מגוונים

4. מפעיל כרסומות C.N.C (משרה 040)
– בוגר בי"ס מקצועי 4 שנתי
– נסיון של 3 שנים בתחום הכרסום ותכנות

5. מכשירן (משרה 050)
– בוגר בי"ס מקצועי 4 שנתי במגמת מכניקה עדינה
– נסיון מעשי של 3 שנים
– ידע בסיסי בכרסום וחריטה

6. מסגר רתך (משרה 060)
– השכלה מקצועית תלת שנתית
– נסיון מעשי של 3 שנים בבנית קונסטרוקציות קלות

- על המועמדים להיות לאחר שרות צבאי
- חיילים לקראת שחרור מוזמנים להציג מועמדותם גם אם מועד השחרור מרוחק
- יש לשגר קורות חיים מלאים כולל נסיון מקצועי בצרוף הפרטים הבאים: מס' ת.ז., תאריך ומקום לידה, תאריך עליה, מס' אישי, כתובת, מצב משפחתי – לת"ד 33853 ת"א מיקוד 61338, עבור רוני

מודעה זו מיועדת לנשים וגברים.

סודיות מובטחת

קונצרן שטראוס
מחלבת נהריה שטראוס בע"מ
גלידות שטראוס עכו בע"מ
גלידות ויטמן בע"מ

דרוש לנו
מהנדס הקונצרן
לניהול וארגון המשרד הטכני של מפעלי הקונצרן

הכישורים הדרושים:
- מהנדס מכונות-חשמל מדופלם.
- נסיון של 5 שנים בתעשייה תהליכית (כימיה ומזון).
- נסיון בניהול צוות עובדים טכני גדול, אדם נמרץ, דינמי, המחפש אתגרים תעשייתיים.
- ידע ונסיון בקרור והקפאה ומערכות חום – יתרון.
- נסיון בפיקוח וניהול פרוייקטים – יתרון.
- שליטה בשפות אנגלית וגרמנית.
- מקום העבודה נהריה.

נא לפנות בכתב יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 5 נהריה, 22100, עבור מח' כח אדם.

– סודיות מובטחת –

מנהלים בע"מ
איוש ומיון מנהלים ועובדים בכירים

למפעל גדול ליצור תערובות מזון
דרוש
מנהל יצור
מהנדס תעשיה ונהול, בן 35 ומעלה, בעל נסיון קודם בנהול יצור, ידע במערכות משולבות בקרים מתוכנתים, יכולת נהול צוות של עשרות עובדים והפעלת מערכת המייצרת בהקפים של עשרות מליוני $ בשנה.

כפיפות התפקיד – למנכ"ל.

מקום העבודה – אזור אשדוד.

המועמד המתאים יפנה בכתב יד בצרוף קורות חיים ונסיון בעבודה אל "מנהלים" ת.ד. 4665 תל-אביב 61046.

סודיות מובטחת

MENAHALIM LTD.
EXECUTIVE RECRUITMENT AND SELECTION

מוקד אמון
לאמון סביון בע"מ דרושים:

מאבטחים
יוצאי יחידות שדה בתפקידי פקוד + רשיון נהיגה, לעבודה בניידת סיור באזור: סביון, קרית-אונו, רמת אפעל. העבודה במשמרות ומתאימה גם לסטודנטים. ראיונות יתקיימו בימים א-ה בין השעות 17-15 במשרדנו בסביון רח' מגל 21.

טכנאי
לשרות והתקנה למערכות אזעקה ותקשורת, בעל נסיון מוכח. לקביעה ראיון נא טלפן 349936-03.

לחברת השקעות
דרוש
שותף פעיל בתפקיד מנהל
למועדון צעירים ואולם אירועים גדול בחיפה

דרישות:
1. נסיון רב בהפעלת אולם אירועים
2. השקעה כספית
3. תושב חיפה המעורה היטב בפעילות בני נוער

בדבר פרטים נא לפנות לטלפון 655980-03

אלגרו מערכות מידע בע"מ **ALLEGRO**
ALLEGRO DATA SYSTEMS LTD.
חברה יזמית, עתירת ידע בפיתוח מערכות מחשבים ותקשורת מתקדמות ובעלת גיבוי כספי מוצק.
דרוש/ה
תכנת/ת בכיר/ה
(M.S./B.S.) בהנדסת מחשבים/מדעי המחשב)
● יכולת עבודה עצמאית. ● 5 שנות נסיון מוכחות לפחות. ● ידע בשפת C, מערכת הפעלה DOS/RMX 286. ● נסיון בכתיבה מחוללי יישומים ותוכנת תקשורת.
רמת-גן טל': 7513059-03 בין השעות 15.00-13.00 ת.ד. 2593 ר"ג מ. 52124 לחב'

המשטרה אתגר
דרושים
שוטרי/ות תנועה
דרישות התפקיד: השכלה של 11 שנ"ל לפחות, לאחר שרות צבאי, בריאות תקינה, גיל עד 35, עדיפות לבעלי רשיון נהיגה בפרטי ו/או אופנוע.

המעוניינים מתבקשים לפנות בצרוף תעודות השכלה ופנקס מילואים לאחת מלשכות הגיוס המפורטות להלן:
- ★ תל-אביב רח' הרכבת 14 טל 628290-03-3
- ★ ירושלים רח' המלך ג'ורג' טל 244433-02
- ★ חיפה רח' העצמאות 82 טל 661057-04
- ★ רחובות רח' הרצל 206 טל 487488-08
- ★ באר-שבע רח' העצמאות 55 טל 32521-057

הצטרף למלחמה בתאונות הדרכים

סודיות מובטחת

להתעשיה הצבאית באיזור הגולן
למפעל העוסק בתחום המתכת הכבדה
דרושים

★ משרה 100/39
כרסמים קונבנציונאליים להפעלת כרסומות כבדות
● דרישות המשרה: נסיון של 5 שנים תכונות לעבודה במשמרות.

★ משרה 101/40
רתכים
● דרישות המשרה: בוגרי בית ספר מקצועי ו/או קורסים מוכרים. בעלי ידע בקריאת שרטוט טכני ונסיון של 3 שנים לפחות. עדיפות לרתכי שריון.

★ 5 ימי עבודה בשבוע, הסעות מסודרות. ★

מועמדים מתאימים מתבקשים לכתוב ליחידת התעסוקה, ת"ד 1044, רמת השרון, מיקוד 47100 בציון מספר משרה מבוקשת.

התעשיה הצבאית

אלסינט
לחטיבת ההנדסה בהרצליה דרושים:

אנשי שרות ואינטגרציה
משרה מספר 660182

כישורים נדרשים:
- מהנדס/הנדסאי אלקטרוניקה
- נסיון בעבודה עם מערכות ממוחשבות
- נסיון בתחום RF.
- נכונות לעבודה מאומצת
- אפשרות ליציאה בעתיד לשרות בחו"ל
- אפשרות להשתלבות בעתיד בפיתוח.

מהנדסי תכנה
בעלי נסיון במערכות + RSX – 11M
לפיתוח סורק ממוחשב במערכת מרובת מחשבים העובדת בזמן אמת בסביבה מרובת משימות.
1. משרה מספר 660204
מהנדס תכנה בכיר. רקע בפיזיקה – יתרון.
2. משרה מספר 660192
תכניתן מערכות הפעלה.
3. משרה מספר 660210
נדרש נסיון של 2–3 שנים.

למשרות מהנדסי התכנה בלבד ניתן לפנות גם טלפונית בשעות העבודה אל ד"ר אריה גולד, טלפונים 541782,541122 – 052.

אנא פנה בצרוף קורות חיים, ת.ז. ומס' משרה למדור גיוס ת.ד. 550 חיפה, 31004
מודעה זו מיועדת לנשים וגברים כאחד

אלקטרוניקה בשרות הרפואה

רשות שדות התעופה בישראל

נמל התעופה בן-גוריון
דרושים
בחורים/בחורות
לתפקיד בטחוני מעניין בנמל התעופה בן-גוריון
העבודה מוצעת למשרה מלאה במשמרות מגוונות לחוזה מינימלי של שנה.
אפשרות העסקה גם במשרה חלקית. (לסטודנטים).

תנאי קבלה
- ★ לאחר שרות צבאי.
- ★ 12 שנות לימוד לפחות.
- ★ דוברי אנגלית ברמה טובה. (הראיון ייערך בשפה האנגלית).
- ★ מצב בריאותי תקין.
- ★ מגורים באיזור גוש דן – חובה לתקופת החוזה.
- ★ במסגרת העבודה תתאפשר יציאה לחו"ל מעת לעת על פי הצורך.
- ★ למועמדים המתאימים יוצעו תנאי שכר נאותים והטבות נוספות.

למעוניינים בעלי הכישורים המתאימים, תתקיים ועדת קבלה במינהלת נמל התעופה בן-גוריון, בבנין משרד הבריאות (סמוך לאולם המכס), בתאריך 28.9.87 יום ב'.

הרשמת מועמדים תתקיים משעה 06.00 עד השעה 08.00. מספר המועמדים הינו מוגבל ומותנה בהחלטות הועדה.

על המועמדים להצטייד בתעודת זהות, פנקס מילואים, תעודת שחרור מצה"ל ושתי תמונות.

המוסד לביטוח לאומי
דרוש
מנהל יחידת כספים וחשבונות
בסניף עפולה
הדרגה: יח–יט2 בדירוג האחיד (6–8 מח"ר)

תיאור התפקיד: אחראי לפעולות הכספיות של הסניף: קבלת כספים וביצוע תשלומים; אחראי לניהול החשבונות בסניף; ממונה על צוות עובדים.

הכישורים הנדרשים: סיום 14 שנות לימוד, ונסיון של 5 שנים בעבודה. סוג 3 בהנהלת חשבונות.

הערות: א. המועמדים למשרה ייבחנו בכתב.
ב. את הבקשות, בצירוף תעודות השכלה, יש למסור למוסד לביטוח לאומי, שד' וייצמן 13 ירושלים בטופס בקשה למשרה פנויה (מדף 2115) עד 6 באוקטובר 1987.

מהנדס/הנדסאי מכונות
בעלי נסיון של 10 שנים לפחות בתעשיה פרטית המכילה שנע, משאבות הידראוליקה, מנוע וכו'.
מהנדס כימי
בעל נסיון של 5 שנים לפחות, רצוי בשטח הביטומניים, בעל ידע יסודי בשפה האנגלית.

דרושים למפעל פרטי גדול באזור התעשייה, חולון
מועמדים מתאימים מתבקשים לכתוב לת.ד. 2905 תל-אביב 61028
– סודיות מובטחת –

מלונות מוריה
לרשת מלונות מוריה למשרד הראשי בת"א
דרוש/ה
עוזר/ת למזכירה
- ★ הדפסה עברית אנגלית
- ★ הדפסה במעבד תמלילים ותוכנה א' ב' – יתרון
- ★ 5 ימים בשבוע

לפנות לגב' לאה 219165-03 החל מיום א'.

למלון דן כרמל
דרושים/ות
טבחים/יות
בעלי תעודה ונסיון במלונות 5-4 כוכבים
מתאימים/ות יפנו לטל' 386211-04

לחברה מתפתחת בתחום CNC
דרוש
מנהל מכירות
בעל ידע ונסיון בכרסומות ומחרטות CNC

נא לפנות בכתב-יד בצירוף קורות חיים ונסיון קודם לת.ד. 16194 תל-אביב עבור "מנהל"

מנכ"ל השבונות
לחברה לשיווק תרופות דינאמית וצעירה דרוש/ה מנהל/ת חשבונות ראשי/ת נמרץ, מסור עם רצון להשקיע. נסיון בעבודה עם מחשב - רצוי.

נא לפנות מיום א' לטל. 221716.

למפעל אלקטרוניקה בפתח-תקוה
דרושות
מלחימות/מחווטות
- ✱ נסיון של 5 שנים לפחות בעבודה בציוד אלקטרוני צבאי
- ✱ 5 ימי עבודה בשבוע
- ✱ תנאים סוציאליים מלאים
- ✱ ארוחות חמות

המועמדות יפנו בטלפון 905797-03
– סודיות מובטחת –

המרכז לחסכון באנרגיה
דרושים
סוכני מכירות
למכירה בחנויות חומרי בנין וחשמל בכל רחבי הארץ, לעבודה בשכר מלא + מענקים.

הכישורים הדרושים:
- ★ גיל 35-25
- ★ רשיון נהיגה סוג ב' (אפשרי גם בעלי רכב מסחרי)
- ★ מרץ ויוזמה תכונות לעבודה
- ★ אזורי מגורים: שרון או חיפה והאזור
- ★ רצוי בעלי נסיון בענף (לא חובה)

מועמדים מתאימים בלבד יפנו ביום ראשון בין השעות 12:00 — 20:00 לטל. 63161-052

דרושה
מזכירה בכירה
לחברה לפעילות מכס
1. הדפסה עברית אנגלית – מעבד תמלילים, רצוי א' ב'.
2. משרה מלאה, כולל יום ה'.
3. עדיפות לבעלות נסיון.

טל: 292014 רינה, אמיר.

לתקשורת המחר!
פורנט בע"מ
לעבודות טלקומוניקציה בהיקף גדול
דרוש
איש מקצוע
בעל נסיון בניהול מערכות תקשורת הכוללות מערכות העברת נתונים, טלפוניה, אלחוט, כריזה ומערכות איתור.
גיל עד 25, רצוי נסיון כקצין קשר או תפקיד דומה (בעל רכב יתרון)
לפנות לקביעת ראיון 218274-03 רונה

"ללי – פופ" חברה ליבוא ושיווק מתנות
דרוש
סוכן/ת
- ★ משכורת + אחוזים
- ★ השכלה תיכונית
- ★ גיל 35-25
- ★ בעל נסיון במכירות
- ★ כושר לעבוד לאורך שעות
- ★ רכב לצרכי עבודה ינתן על ידי החברה

נא לפנות בצרוף קורות חיים ל"ללי-פופ" הרצל 186 רחובות 76270

מדיביט בע"מ – מכון "לב הכיכר"
טלפונים: 268124-03; 218820-03
דרושים
רופאים
1. רופא פנימי או כללי (בעלי נסיון), לעבודה בשעות הבוקר במכון רפואה (חצי משרה).
2. רופאים נמרצים לעבודה במשרה מלאה במשכורת, בשעות הבוקר באיזור תל-אביב, הכנסה גבוהה.
3. רופאים בכל איזורי הארץ לעבודה בשעות הפנאי.

להברת סוכנויות מובילה
דרוש
איש מכירות בכיר
לשיווק חומרי גלם לתעשיה הכימית ותעשית הפלסטיקה.

הכישורים הדרושים:
- ★ תוש מסחרי. נסיון מוכח של 5 שנים לפחות.
- ★ רקע טכני בתחום הכימיה/פלסטיקה.
- ★ שליטה טובה באנגלית.
- ★ בעל רשיון נהיגה – התפקיד כרוך בנסיעות ובביקורי לקוחות בכל רחבי הארץ.

יועדפו בעלי נסיון קודם בעבודה דומה.
מועמדים בעלי נכונות לעבודה מאומצת העונים על הדרישות לעיל מתבקשים לפנות בכתב יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 3196 ת"א עבור "אביטל"

לחברת תרופות בינלאומית מתרחבת
דרוש:
תעמלן רפואי
לאזור המרכז
הכישורים הנדרשים:
- ★ השכלה פרה-רפואית
- ★ ידיעת השפה האנגלית
- ★ נסיון בתעמולה רפואית הכרחי

נא לפנות בכתב יד למרמהבשט ת.ד. 14175 תל-אביב מיקוד 61141 או לטל: 5611765-03

למוסד ציבורי בירושלים
דרוש
עורך-דין
לעבודה בלשכת המשפטית
פניות בכתב בצרוף קורות חיים יש לשלוח לת.ד. 884 ירושלים 91008. עבור הלשכה המשפטית

[illegible]

יבואן רכב בתל-אביב למחלקה הטכנית
דרושה
פקידה
למשרה מלאה וקבועה אחרי שרות צבאי, בעלת תעודת בגרות ובעלת רקע טכני. עדיפות לבעלות ידע בשפות, ידע בהפעלת מחשב יתרון.
מועמדות תפניה טלפונית לתאום ראיון 627111/110-03 לכח אדם.

לחברה העוסקת בניהול ושיווק פרוייקטים תיירותיים דרושים:
1. **מזכירה** – רווקה, בוגרת תיכון, ידע בהדפסה, רשיון נהיגה מגורים בהרצליה.
2. **מקדמי מכירות תיירותיים** עבור מלונות נופש, רצוי נסיון קודם ורכב.
3. **אדריכל** – צעיר ודינמי ליעוץ בפרויקט תיירותי.

לקביעת פגישה התקשר/ 217615, 218839-03

לעיתון גדול באזור ת"א
דרוש/ה
מנהל/ת חשבונות
לטיפול בנושא לקוחות
כישורים דרושים:
- ★ נסיון 3 שנים בהנהלת חשבונות
- ★ סוג 3

נא לפנות לת.ד. 109 ת"א 61000 עבור "מנהל חשבונות"

מפעל לסוככים ומרקיזות מחפש
שותף להתרחבות
השקעה $100,000
לפרטים טל: 722614-04

לחברת ג. הלר
בע"מ C+A
דרוש
מבקר איכות
לביקורת מוצרי הלבשה בזמן הייצור ולקראת הכשלוח הביצוא לייצוא.
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 58274 תל-אביב 61580 בצרוף קורות חיים ונסיון קודם.

קיבוץ נאות מרדכי מעוניין
באחות מוסמכת
לעבודה במרפאת הקיבוץ.
מגורים במקום.
המעוניינות נא להתקשר לטל' 948121-06 948044-06

"לשנקר" – ביה"ס הגבוה למדעי הטקסטיל ולאופנה
דרושה מזכירה
דו-לשונית (עברית אנגלית)
למשרה מלאה
לעבודה עם קהל בארגון הדרכה
אפשרות קידום
לפנות טלפונית – 7521133-03
בין השעות 08:30–15:00 לדבורה

מועצת הפירות (ייצור ושיווק)

דרושים

1. קצין פיקוח בצפון

2. מפקחים בדרכים

המעוניינים מתאימים יפנו בכתב בצירוף תמונה אישית, צילום תעודת שחרור מצה"ל והתעודות המאשרות השכלה והסמכות, אל מחלקת הפיקוח, רח' החשמונאים 119, ת"א.
רק פונים מתאימים ייענו.

חיפה כימיקלים

החברה הגדולה בעולם לייצור חנקת אשלגן
דרושׁ(ה)

מנהל(ת) מחקר

תבר בצוות המוביל של החברה

המועמד המתאים יהיה אחראי לגאמץ המחקרי של החברה במגמתה לפתח מוצרים נוספים ולפרוץ לשווקים חדשים.

- הכישורים הדרושים: —
* תואר שלישי בכימיה
* ידע רחב בתחומי הכימיה האורגנית והאנאורגנית
* נסיון מעשי של 10 שנים הכולל מחקר תעשייתי, ניהול צוותי מחקר וידע מסחרי

נא לפנות בכתב יד בציון פרטים מלאים למנכ"ל החברה, ת.ד. 1809 חיפה, ולציין ע"ג המעטפה "מנהל מחקר".

פרסום שחי

תרבובות ברום

כימיה עתידה ידע

למפעלנו ברמת חובב דרושים:

מהנדסי כימיה

לעבודה בעלת אתגר

דרישות:
* נסיון קודם מוכח
* כושר ארגון וניהול

תנאים טובים למועמדים המתאימים

עבוד היום בטכנולוגיות המחר

סודיות מובטחת
המועמדים העונים לכישורים המבוקשים מתבקשים לפנות בכתב יד ובצירוף קורות חיים ונסיון לסדור כח אדם ת.ד. 522 באר־שבע 84101 (נא לציין ת.ז.)
מודעה זו מתייחסת לנשים וגברים כאחד

למעבדה העוסקת במחקר ופתוח שמושי באזור ת"א

דרושים

מחסנאי טכני

- בעל השכלה תיכונית מקצועית
- נסיון של 3 שנים בעבודת מחסנים.
- נסיון קודם והכרת רכיבים מכניים ו/או אלקטרוניים
- יכולת קריאה והבנה של השפה האנגלית
- נכונות לרכז קטלוג מכני בעזרת מחשב

○ על המועמדים להיות לאחר שרות צבאי.
● חיילים לקראה שחרור מוזמנים להציג מועמדותם גם אם מועד השחרור מרוחק.
○ יש לשגר קורות חיים מלאים כולל נסיון מקצועי בצירוף הפרטים הבאים:
מס' ת.ז. תאריך ומקום לידה, תאריך עליה, מס' אישי, כתובת, מצב משפחתי – לת.ד. 33853 ת"א מיקוד 61338, עבור הוה.

מודעה זו מיועדת לנשים וגברים

סודיות מובטחת

זמיר

שרותי כח־אדם בע"מ

לסניפינו בת"א רחובות וחיפה
דרושים/ות

פקידת יבוא/יצוא מנוסה
רצוי ידע בהדפסה עברית/אנגלית
וידיעת אנגלית ברמה של שפת אם.

מעבדת תמלילים/כתבנית
עברית ו/או אנגלית, 3–2 שנות נסיון לפחות, לעבודה ממושכת.

מזכירה בכירה
לניהול משרד, עבודה עם קהל, רצוי אנגלית טובה ונסיון בהפעלת מחשב, למשרה ממושכת

מנהל/ת חשבונות
ידיעת אנגלית ועבודה על מחשב נסיון בתעשיה רצוי גם בתשבות שכר.

קלדנית מנוסה

חיפה: החלוץ 3 טל. 670453, 04
ק. ביאליק: צומת צבר טל. 709284 -04
תל־אביב: בריגהוה 26 טל. 289505 -03
רחובות: הרצל 202 טל. 473832 -08
אשדוד: העוזין 22 טל. 535455 -08

הקניות בזהויות של זמיר

לחברה גדולה בענף המזון

דרוש/ה

איש/אשת מכירות
לאזור הדרום

* בעל/ת רקע ונסיון בהפצת מוצרי צריכה וקידום מכירות
* צעיר/ה דינמי/ת
* מגורים בבאר־שבע
* בעל/ת רשיון נהיגה.

נא לפנות בכתב בצירוף קורות חיים לת.ד. 2651 ת"א 61026 עבור "איש/אשת מכירות".

קבוצת השמירה

לסניף תל־אביב
דרוש

מפקח עמידה

הכישורים הדרושים:
* נסיון בניהול צוות עובדים גדול.
* כושר ארגון * בעל רשיון נהיגה.
* בעל טלפון בביתו.

העבודה רבת אתגר ועניין, בלתי שגרתית ומצריכה מהעוסק בה מסירות, מהימנות ושעות עבודה מרובות.

מועמדים תושבי גוש דן והסביבה יפנו בכתב־יד, תוך פירוט קורות חיים וציון מספר טלפון,
לת.ד. 29576 תל־אביב 61294 עבור "מפקח".

- סודיות מובטחת -

לחברה תיירות חוץ

דרוש/ה

פקיד/ת-קבלה

לעבודה מיידית

בעל נסיון של שנתיים לפחות לפנות בכתב יד לת.ד. 4865 עבור מקרה מס' 725 חיפה.

אטמוס בע"מ הרצליה ב'

ETMOS

לרגל הרחבת פעילות החברה בצפון, דרוש

נציג מכירות

הכישורים הנדרשים: הנדסאי מכונות; נסיון במכירת כלי חיתוך לעיבוד שבבי; יכולת לפעילות עצמאית; ידע באנגלית; תושב איזור חיפה הכרחי

לפנות לאביבה לטלפון: 052-559491

יש עבודה בחברת החשמל

לתחנת הכח "רוטנברג" באשקלון
דרושים/ות:

לקורס מפעילים/ות לעבודה במשמרת

כישורים נדרשים:
★ בוגרי/ות 12 שנות לימוד.
★ מסיימי/ות שרות בצה"ל.
★ בריאות תקינה.
★ מגורים באשקלון.

המועמדים/ות יעברו מבחני קבלה.
למסיימי/ות הקורס מובטחת עבודה קבועה בחברת החשמל.

מהנדס/ת סביבתי/ת

כישורים נדרשים:
★ תואר ראשון בהנדסה כימית או מכנית.
★ תואר שני או השתלמות במדעי הסביבה או הנדסה סביבתית.

הנדסאים/ות – טכנאים/ות מיכשור ובקרה, חשמל, אלקטרוניקה, כימיה.

מגורים באשקלון והסביבה.

לבורנט/ית כימיה

מגורים באשקלון והסביבה.

המעוניינים/ות יפנו בכתב בצרוף קורות חיים, אל מחלקת כ"א תימעול דרום, רח' החשמל 14 ת"א.

להקמת תחנת הכח "רוטנברג" באשקלון דרושים:

מסגרים מעולים עובדי גובה

כישורים נדרשים:
★ בעלי נסיון
★ בריאות תקינה
★ בוגרי בי"ס מקצועי

המעוניינים, העונים לדרישות הנ"ל, יפנו אישית עם תעודות השכלה, אל מחלקת כ"א אגף הביצוע, רח' החשמל 16, קומה 12 ת"א.

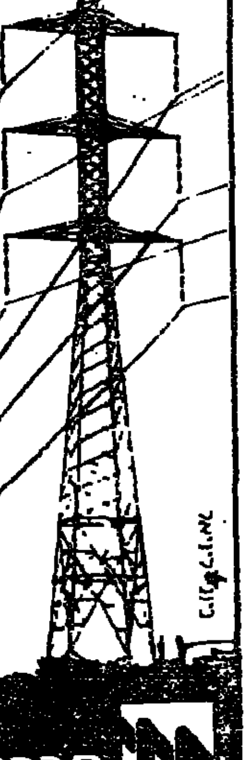

חברת החשמל לישראל בע"מ

טבע

תעשיות פרמצבטיות בע"מ

למפעלנו בירושלים
דרושים/ות

טכנאי/הנדסאי תעשיה וניהול
• ידיעת אנגלית חובה.
• רקע בתפ"י ממוחשב או במדידות זמנים.

טכנאי/הנדסאי כימיה
לעבודה בריכוז וניהול קווי יצור להכנת תרופות
• ידיעת אנגלית חובה.

מפעיל בכיר
לריכוז וניהול קווי יצור בהכנת תרופות
• נסיון בהפעלת צוותי עובדים
• רקע במכניקה, מכונאות או כימיה - יתרון.
• ידיעת אנגלית בסיסית-חובה.

מפעילים
להפעלת קווי יצור בהכנת תרופות ואריזתם
• בעלי רקע במכונאות/מכניקה או כימיה.
• בעלי כושר קריאה באנגלית.

העבודה במשרה מלאה (07.00-16.30) 5 ימי עבודה בשבוע.
העבודה היא בתעשיה עם תנאים סביבתיים ותנאי רווחה מהמתקדמים ביותר.

המועמדים מתבקשים לפנות בכתב למחלקת כח-אדם ת.ד. 1142, ירושלים מיקוד 91010.

טבע

תעשיות פרמצבטיות בע"מ

למשרדנו בפתח-תקוה
דרושים/ות

מנהל/ת מוצר

למחלקת תיכנון מוצרים פרמצבטיים

• בעל/ת השכלה אקדמאי/ת פרא רפואית (רוקחות, פרמקולוגיה, ביולוגיה).
• נסיון בשיווק תרופות.
• ידיעת אנגלית על בוריה.
• יכולת הבעה בכתב ובע"פ.
• משרה מלאה.
• 5 ימי עבודה בשבוע.

המועמדים מתבקשים לפנות למחלקת כח-אדם,
ת.ד. 3190 פתח-תקוה, מיקוד: 49131.

קריירה בע"מ

שרותי כח אדם

לסניפנו בתל־אביב ורחובות

* **פיסקאי** ראש ענף הנדסת בחינה ומעבדות כיול. נסיון 5 שנים באלקטרואופטיקה ופתוח ציוד מדידה ושיטות מדידה.
* **מהנדס בקרה** לפתוח מערכות סרוו מתקדמות. נסיון 3 שנים, ידע במעגלים אנלוגיים וספרתיים. הכרת מערכות מיוצבות - יתרון.
* **טכנאי / הנדסאי / מהנדס מכונות** לתכנון מכני – עבודה זמנית.
* **לבורנט / כימאי אנליטי / טכנאי כימיה** נסיון בכיכשור גאז - כרומוטוגרף, לעבודה זמנית.

תל־אביב דיזנגוף 156, טל. 03-240291/2.
רחובות, הרצל 185, טל. 08-465331.

הכח שלנו הוא כח אדם, קריירה.

דוגית

לקו־אופ' תל אביב דן השרון
רשת הריבוע הכחול
דרוש:

מנהל מחלקה מסחרית בתחום מזון (קניין)

דרישות התפקיד:
★ השכלה אקדמאית.
★ יכולת לנהל משא ומתן מסחרי.
★ כושר שכנוע
★ נסיון מוכח של 5 שנים לפחות.

תנאי שכר טובים.
רכב צמוד.

על המעוניינים לפנות בצירוף קורות חיים לקו־אופ' תל אביב דן השרון

אגף משאבי אנוש רח' תפוצות ישראל 13, גבעתיים מיקוד 53583.

לחברת א. אפשטיין ובניו (ישראל) בע"מ

מהנדסים ואדריכלים דרושים

★ אדריכל/ית
★ שרטט/ת אדריכלות
★ שרטט/ת קונסטרוקציה

בעלי נסיון יפנו בכתב בציון פרטים על נסיונם לת.ד. 50214 תל־אביב 61500

לחברה חקלאית גדולה באזור השרון

דרוש

איש אחזקה

חרוץ ומהימן, בעל ידע במסגרות, מכונאות ואחזקה כללית של כלים חקלאיים

רשיון ג' חובה
טל' 052-22226

למפעל תעשייתי בקרית נורדאו נתניה

דרושים

חיילים/ות
בחופשה

לעבודות ייצור

נא לפנות לטל': 053-59074

דרוש למפעל בהרצליה

חרט/כרסם

לעבודות אחזקה ויצור כלים
052-554689, 553087
בין השעות 7.00–16.00

ביצועיסטית

אורי רוצה לראות את הביצועים שלך
החל מיום א'
03-291261-5

פרסום פלג

לחברה לבנין בראשל"צ

דרוש

מנהל עבודה

שלד וגמר
תעודת מ.ע. חובה
03-9643132 03-996994

למחלבת משק זמי־טלית בע"מ

דרושים

מחלקים עצמאיים

בעלי רכב עם קירור
אזורי החלוקה – כל הארץ
לקביעת ראיון במפעל: 04-894722, 04-892981
ובבית: 04-893951

א.ו.ת.

אספקה ותעסוקת כח אדם בע"מ

★ **טכנאי אלקטרוניקה**
נסיון במכשירי קשר S.S.B.
★ **טכנאי/הנדסאי ייצור**
מנוסה, ידיעה טובה באנגלית
★ **מתקין מכשירי קשר**
חשמלאי מכונאי רכב
★ **מבקרי איכות**
ויזואלית
★ **מפ"ט**
מנוסה + רשיון ב'
★ **מהוטות/מלחימות**
★ **עובד/ת בונדד**
★ **אחראי הדפסות**
במעגלים מודפסים
★ **אלקטרונאי**

תנאים מצויינים למתאימים:
03-203052-3, 03-280078

למעבדות מחקר ופיתוח שימושי

באיזור תל־אביב

דרושים

תוכניתנים מדעיים (משרה 142)
אנשי תוכנה לפיתוח פרוייקטים הנדסיים.
נסיון קודם – יתרון.

טכנאי אלקטרוניקה (משרה 143)
לעבודות בניה ותחזוקת ציוד ומערכות קשר.
בעלי נסיון של 4 שנים לפחות בתחום הקשר.
בוגרי בתי ספר מקצועיים.

מועמדים מתאימים מתבקשים לפנות בכתב למחלקת כח־אדם, ת.ד. 59522 תל־אביב מיקוד 61394 בצירוף קורות חיים, מספר טלפון ומספר זהות לקביעת מועד לראיון

– סודיות מובטחת –

GENERAL ELECTRIC

דרושים

1. מזכירה כתבנית
★ השכלה תיכונית
★ ידיעת השפות עברית אנגלית כולל הדפסה
★ נסיון קודם בניהול משרד ובקשר עם לקוחות
★ 5 ימי עבודה בשבוע
★ שעות העבודה 7.30–16.30

2. מפעילת טלקס
★ למשרה חלקית
★ הדפסה מעולה אנגלית עברית
★ נסיון קודם בהדפסה על מעבד תמלילים – יתרון
מקום העבודה – הרצליה

לקביעת ראיון נא להתקשר לרחל – ג'נרל מהנדסים טלפון 052-552233

בחברה לבניה מתועשת

דרוש
לעבודה באזור ראשון לציון

מנהל עבודה מוסמך
לעבודות גמר

הכישורים: בעל נסיון מוכח בעבודות גמר בבניין, כושר אירגוני וניהול צוות עובדים.
מועמדים מתאימים יפנו בכתב־יד בצרוף קורות חיים ונסיון קודם לת.ד. 21283 ת"א מיקוד 61612.

למשק מבקיעים

דואר נע חוף אשקלון

דרוש

רפתן מקצועי

טלפון ביום: 051-28252
בערב: 051-29445, 051-28292

המרכז הפדגוגי-טכנולוגי
חברת בת של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל

דרושים

תואר המשרה: מרכז/ת מדור פיתוח שיטות ואמצעי הוראה.
דרוג המשרה: 8-10 בדרוג המהנדסים או המדעאים.
היקף המשרה: מלאה.
תאור המשרה: אחראי מטעם המרכז לפיתוח שיטות ואמצעים לימודיים מתקדמים בחינוך הטכנולוגי-מדעי במקצועות האלקטרוניקה, המיחשוב והבקרה במעבדות המרכז ובשיתוף מוסדות אחרים.
כשורים נדרשים: מהנדס/הנדסאי בעל התמחות באלקטרוניקה ו/או במיחשוב ובקרה. נסיון של 5 שנים, לפחות, רצוי חלק מהן בהוראה או בהדרכה בבית-ספר מקצועי או בתעשיה. שליטה בשפות עברית ואנגלית.

תואר המשרה: מרכז/ת קורסים והשתלמויות.
דרוג המשרה: 8-10 בדרוג מהנדסים או מח"ר.
היקף המשרה: מלאה.
תאור המשרה: אחראי לקורסים והשתלמויות מטעם המרכז הפדגוגי-טכנולוגי בבתי-הספר, בתעשיה ובמרכז עצמו.
כשורים נדרשים: מהנדס/הנדסאי/אקדמאי (מח"ר). נסיון מוכח בארגון קורסים והשתלמויות בנושאים טכנולוגיים (במיוחד), מדעיים וכלליים, לפחות 4 שנים. נסיון בהכנת תוכניות לימודים, בנושאים טכנולוגיים ואחרים. הכרת מערכות החינוך בישראל. רצוי הכרת מערכות ההדרכה בתעשיה. שליטה בשפות עברית ואנגלית.

תואר המשרה: גרפיקאית.
היקף המשרה: מלאה.
כשורים נדרשים: נסיון של שנתיים לפחות. שכר יקבע בהתאם לכישורי המועמד.

לפרטים נא לפנות: תל-אביב, קהילת קיוב 15. טל. 03-497444. מיקוד 69410

דגם מערכות
חברה לתעשיה עתירת ידע באיזור צהלה
יועץ מומחה לבקרת אש, סונר ומערכות חשמל אניה
עבור בנית פרוייקט הדרכה
לפרטים נא לפנות למר גדעון פרידמן טל. 03-494971
או בבית 03-7511991

ליטקו
יצרני קלין
דרוש
מהנדס תעשיה וניהול
★ למעקב הנדסת ייצור במפעל
★ נסיון 1-2 שנים.
לפנות בכתב לליטקו ת.ד. 10245
מפרץ חיפה.
כח אדם, או טלפונית 04-469111

מוצר של עוד יותר טוב.

לבעלי תודעת שליחות
לבי"ס דתי בדרום-אמריקה
המונה כ-600 תלמידים
(מגן-ילדים ועד כיתה י"ב)
דרוש
מנהל לחלק העברי
לשנה"ל תשמ"ט
כישורים:
– נסיון מוכח של מספר שנות ותק בתחום החינוך והניהול.
– בוגר ישיבה גבוהה, השכלה אקדמית במקצועות היהדות – יתרון.
– בשנות ה-40.
תינתן עדיפות למי שבת זוגו מורה.
למועמדים המתאימים מובטחים:
– הרכה עבודה והרבה סיפוק.
– הואה רב-שנתי ותנאי העסקה מצויינים.
לפרטים נוספים יש לפנות אל: ת.ד. 1550 רמת-גן 52115 בצירוף תולדות חיים ותאור נסיון בחינוך.

לחב' ייבוא בהרצליה פיתוח
דרושה
מנה"ח עצמאית
(סוג 3 ומעלה).
נסיון עבודה עם מחשב.
כולל עזרה בניהול משרד
למשרה מלאה.
נא לפנות לטל. 052-557297 לנורית.

שופר-סל
לסניף שד' נורדאו ת"א
דרושה קלדנית
המעוניינות מתבקשות לפנות למנהל הסניף, שד' נורדאו פינת אבן-גבירול תל-אביב.
מודעה זו מתייחסת לגברים ונשים כאחד.

דרושים
סדרני עבודה
למפעל בטון מוכן
באיזור חולון, ראשון, בת-ים, רעננה וראש העין
03-7519947

לצה"ל
דרוש
פסיכולוג – ארגוני
לתפקיד יחודי, בלתי שיגרתי ועצמאי בתחום פתוח מנהלים ויעוץ ארגוני, תוך שילוב בצוותי עבודה אינטרדיסציפלינאריים.
● **הכישורים הנדרשים**
– בוגר צבא, רצוי קצין.
– נסיון בעבודה ארגונית, שנתיים לפחות.
– מועמדים מתאימים יוכלו לקבל הנחייה מקצועית.
המעוניינים מתבקשים לפנות לד.צ. 02090, עבור ענף מדעי ההתנהגות.
בצירוף קורות חיים ופרטים אישיים. (מ.א/ת.ז, כתובת וטלפון).
IRI5

ל.פ.מ. 83

מנן מדיקל בע"מ
מפתחת ומייצרת מיכשור ומערכות ממוחשבות ליישומים רפואיים ביחידות לטיפול נמרץ וחדרי ניתוח בבתי-חולים
★ **קנין/איש רכש**
רצוי מתחום האלקטרוניקה בעל 3 שנות נסיון בעבודה וידע טוב בעברית ובאנגלית
● פניות בלתי מתאימות לא תענינה ●
מועמדים בעלי הכשרה מתאימה, מתבקשים לפנות בכתב יד, בצירוף קורות-חיים, פרוט השכלה ונסיון מקצועי אל: מנהלה כ"א, מנן מדיקל בע"מ, קרית וייצמן, ת.ד. 102, רחובות 76 100
– סודיות מובטחת –

מאגר שרות אספקה בע"מ
דרושים
אנשי מכירות
בעלי רקע בביולוגיה
מולקולרית, ביו כימיה, כימיה
טלפון: 08-464910

למודיעין אזרחי סניף חיפה דרוש
מנהל לפיקוד על יחידה מבצעית בהיקף נרחב
★ בעל כושר פיקוד
★ נסיון מתאים בנהול ופקוח
★ נכונות לעבודה מאומצת
★ תושב חיפה
★ עבודה מיידית
לפנות בכתב-יד לת.ד. 33742 חיפה מיקוד 33265, טל' 04/527210.

למוסד ציבורי גדול בת"א
דרוש
מנתח מערכות/ תכניתן
למחשבי – WAX
נסיון של מספר שנים
והכרת מערכת הפעולה V.M.S
טלפון – 03-431330

נאות דברת
בניני אולפינר בע"מ
דרוש:
איש מכירות
בעל נסיון בנכסי דלא ניידי
לקביעת ראיון נא לפנות 03-953060 ענת

משאבי אנוש
גיוס והערכת מנהלים בע"מ
אם אתה
מנהל מעולה
אנו מציעים לך להיות
מנכ"ל
של חברה העוסקת בשיווק מוצרי צריכה בת למעלה מ-100 עובדים. העומדת בפני הרחבה משמעותית של היקף עסקית.
דרישות:
★ נסיון מוכח בניהול מוצלח של חברה עסקית
★ הבנה בנושאי יבוא ומסחר
★ שליטה מלאה באנגלית
המועמדים המתאימים יפנו בכתב יד בצירוף קורות חיים לת.ד. 189 רמת-גן 52101
סודיות מובטחת.

לאגודת הסטודנטים בר-אילן
דרושות:
1. **מזכירה** – משרה מלאה
דרישות התפקיד:
כושר ארגון וניהול משרד, ידע בהדפסה, ויכולת תפקוד במצבי לחץ.
2. **פקידה** – ½ משרה
דרישות התפקיד:
ידע מקצועי בהדפסה + מעבד תמלילים
נסיון בעבודה עם קהל.
לקביעת ראיון טל' 343666
מיום א'-ב' בין השעות 9.00–15.00

למפעל תעשייתי גדול באזור נתניה
דרושים / דרושות
1. פקידת ייצוא
בקיאות נסיון וטיפול במסמכי ייצוא.
העבודה במשרה חלקית, 5 ימים בשבוע.
2. הנדסאי מיכשור ובקרה
לעבודה במכשיריית המפעל.
המעוניינים מתבקשים לפנות בכתב בצרוף קורות חיים ונסיון תעסוקתי קודם לת.ד. 6335 תל-אביב, 61061, בפרוט המשרה המבוקשת.

לחברה גדולה
דרוש:
הנדסאי מכונות צעיר
לתפקיד תיפעולי ושיווקי מעניין.
על המעוניינים לפנות בכתב בצירוף פרטי קורות חיים ונסיון קודם בעבודה לת.ד. 1468 ת"א
עבור "הנדסאי מכונות"
– סודיות מובטחת –

למפעל הפקטין של יכין בע"מ
דרוש/ה
טכנאי/ת אחזקה
הכישורים הדרושים:
★ הנדסאי/ת מכונות
★ יכולת הפעלת צוות עובדים
★ נסיון באחזקה ובהפעלה של מיתקנים בתעשיית המזון או הכימיה
על המעוניינים /ות לפנות בכתב-יד לאגף כח-אדם ת.ד. 332 ת"א 61002
מועמדים/ות מתאימים/ות בלבד ייענו

לחברת מחשבים
דרושים
אנשי ביטוח
להדגמת והדרכת מערכות מחשב
לסוכני ביטוח
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 37657
תל אביב מיקוד 61375

לחברת מזון גדולה
דרוש
סוכן/ מחלק לחלוקת סחורה בגוש דן
רצוי בעל רכב מסחרי
תנאים טובים למתאים
המעוניינים יתקשרו 03-778422
החל מיום ראשון

שטראוס
שטראוס שיווק בע"מ
לסניפנו באשדוד דרושים:
1. **מחסנאי** עם נסיון.
2. **פועלי מחסן בעבודה בקרור.**
לפנות לאבי 08-531577

להברה קבלנית במרכז הארץ
דרוש
מפעיל G.C.B.
או בוסי"רס
לטלפן 03-625801 03-624589

תלם שירותי כח אדם
מברכת את
כל עובדיה ולקוחותיה
שנה טובה ומתוקה

שופר-סל
לסניפי תל-אביב והמרכז
דרושים מחסנאים
– אין צורך בנסיון קודם
– תנאי שכר טובים.
המעונינים מתבקשים לפנות למחלקת כח-אדם, בית שופרסל רח' רוטשילד 79 פתח-תקוה, ביום ראשון 27.9.87 בין השעות: 09.00 – 11.00. אוטובוסים: 49, 50, 51, 62, 66. מודעה זו מיועדת לנשים וגברים כאחד.

שופר-סל
לסניף אואזיס רמת-גן
דרוש/ה
אחראי/ת מחלקת חלב
– הכשרה תינתן במקום.
המעונינים מתבקשים לפנות למנהל הסניף, רח' הרצל פינת ז'בוטינסקי רמת-גן.

למסגריה של מפעל לייצור מכונות
דרוש
מסגר/ רתך CO_2
לתפקיד מנהל עבודה.
כישורים: בוגר בי"ס מקצועי או יותר.
נא לפנות טלפונית: 03/5592146

למושב חרות בגוש תל-מונד
דרושים
1. מנהל מחסן טכני
לחומרי בנין וחקלאות
2. עובד במחסן טכני
בפרטים לטלפן 052-61915
052-65368 לשלמה

לפרוייקטים פרסומיים יוקרתיים
דרושים
1. מנהלי/ות אזורים:
חיפה והצפון, דרום, ירושלים והשפלה.
2. נציגי/ות מכירה בכירים.
יפנו רק
★ בעלי/ות השכלה והופעה נאותה.
★ נסיון מוכח
★ בעלי/ות רכב
תנאים מצויינים למתאימים
לפנות: לחגית 03-378006/7

לחברת בניה בת"א
דרוש
מנהל עבודה מעולה
★ בעל נסיון רב בכל עבודות הבנין ומערכות.
לפנות בכתב בציון נסיון קודם ושכר מבוקש לת.ד. 991, ת"א עבור "מנהל עבודה".

למלון דן פנורמה תל-אביב
דרושה ה
מנהלת/ת מחסן מדים ולובנה
נסיון קודם רצוי ואך לא בהכרח הכשרה הינתן במקום)
נא לפנות לפח' כ"א טל' 03-663321

למשרד תכנון
בנירדרק
HVAC
Project Eng.
ELECTRICAL
Project Eng.
לפחות 10 שנות נסיון בתכנון.
ידיעת השפה האנגלית הכרחית.
לפנות בכתב באנגלית בצירוף קורות חיים ונסיון קודם לת.ד. 11333 ת"א עבור "70".

דרוש/ה
מנהל/ת
[illegible]
נסיון בפסיכיאטריה.
[illegible]
052-554446 [illegible]

[illegible]
דרושים
★ **סיירים**
לעבודות לילה – עדיפות לבעלי רכב ונשק אישי
★ **שומרים**
עד גיל 55
לעבודה בחברות
ראיונות: בימים א-ב 27.9–28.9 בשעות 9.00–14.00, ת"א
רחוב [illegible] 114.

לחברה בנמל תעופה בן-גוריון
דרושים
1. אחראי מוסך
בעל רשיון לניהול מוסך רכב, טרקטורים ומלגזות.
נסיון מוכח של מספר שנים בניהול מוסך.
כושר ארגון ויכולת להפעיל אנשים.
2. חשמלאי
לאחזקת מערכות אלקטרוניקה ופיקוד במתח נמוך.
עדיפות לבעלי נסיון באחזקת מלגזות חשמליות.
3. חשמלאי רכב
נסיון של 5 שנים לפחות.
רצוי ידע באלקטרוניקה.
המעוניינים מתבקשים לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים, תעודות ונסיון קודם לת.ד. 58, נמל תעופה בן-גוריון.

ויזה – כ.א.ל.
דרושים
נהגים – שליחים
עם רשיון לווספה
(נסיון שנתיים לפחות)
לפנות החל מיום א' – 03-261116, שלוחה 230 לתמי, מח' כח אדם.

חברה בתחום ההנדסה בעלת שלוחות בארץ
מחפשת
מנהל כספים
אחראי על כל נשאי כספים
והנהלת חשבונות החברה
לעבודות באזור באר-שבע.
מועמדים ישלחו פרוט קורות חיים ונסיון בכתב יד בלבד אל ת.ד. 752 באר שבע מיקוד 84105 סודיות מובטחת.

לחברת פיננסים בתל-אביב
דרושים
אנשי מכירות
מהות התפקיד: עבודה בתחום נכיונות שיקים, והלוואות לרכב.
דרישות התפקיד: בעלי נסיון שיווקי בנקאי, בעלי כושר משא ומתן (העבודה תיעשה ע"י ביקור אצל לקוחות פוטנציאליים)
למתאימים תנאים מצויינים.
03-622429, 03-622450.

לחברת ייבוא של ציוד רפואי
דרושה
מזכירת משרד וקדום מכירות
מוכשרת, בעלת מוטיבציה גבוהה.
★ קריאה והדפסה באנגלית – חובה
★ מקום מגורים – אזור ת"א.
לפנות בכתב יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 66111 ת"א, 69497.

לכתר-פלסטיק בע"מ
דרוש
לניהול מערך חנויות החברה
מנהל חנויות
על המועמד להיות בעל הכישורים הבאים:
★ נסיון בניהול חנויות שיווק
★ נסיון בניהול צוות עובדים
★ השכלה אקדמאית בכלכלה-שיווק
המועמד יפנה בכתב-יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 8039, יפו 61080 עבור "מנהל חנות"
KETER כתר
החברה המובילה בתכנון ובייצור פלסטיק

לחברת סנו – ליטופים בהוד השרון
דרושים
מבקרי/ות איכות
תושבי הוד השרון והסביבה
מפתח תקווה ועד רעננה
לעבודה בשלוש משמרות במפעל.
נא לפנות טלפונית 052-38111 למר טולדנו.

להברה סוחרית בתל אביב דרוש
מנהל חשבונות
ידיעת אנגלית והפעלת מחשב – הכרחית
נא לפנות בכתב ת.ד. 23011 תל-אביב
מיקוד 61230

אורט ישראל
דרושים

בת-ים
1. לבי"ס תיכון אורט-רמות יוסף
רח' מבצע סיני 28 ב'
טלפון 03-592225.
★ מורה לאנגלית
(חצי משרה)
2. לבי"ס תיכון טכנולוגי אורט ע"ש מלטון
טלפון 03-5510324/5519943
★ מורה לספרות
★ מהנדס/ הנדסאי אלקטרוניקה
(להוראה)
★ מדריך לעיבוד שבבי
★ מדריך ש.ל.ח

ירושלים
לבי"ס תיכון טכנולוגי אורט
רח' הנביאים 42
טלפון 225919, 02-222215
★ מורה לאנגלית
(משרה חלקית)
★ מורה לתנ"ך-ללשון
(משרה חלקית)
★ פרקי מכונות
(משרה חלקית)

כפר-סבא
לבי"ס תיכון טכני ע"ש שפירא
כביש השרון
טלפון 33130 / 052-31557
★ **מורה למתקני חשמל מערכות הספק והינע חשמלי**
(להוראה בכיתת טכנאי-חשמל משרה חלקית)

מאגרי אנוש
שרותי כח אדם
לסניף תל אביב דרושים:
★ **מזכירות בכירות**
עברית, אנגלית
כלל הדפסה, ניסוח, טלקס, פקס.
משכורות מעולות למתאימות
★ **איש מכירות**
לרכיבים אלקטרוניים
הכרת השוק – חובה
★ **מהנדס פיתוח**
10 שנות נסיון בתחום האלקטרוניקה
נסיון בפיקוד ממוחשב ובבניית רכיבים.
כל העבודות קבועות
"מאגרי אנוש" – דרך השלום 20 תל-אביב
336079, 337578, 333420, 03-331657

לחברה בינלאומית באיזור רמת-גן
דרוש/ה למשרה מלאה
מנהל/ת חשבונות
הכישורים הדרושים:
★ סוג ג'
★ ידע בספקים, לקוחות, התאמות והכנת דו"חות מע"מ
★ נסיון בתעשיה של 3 שנים לפחות
המתאימים מתבקשים לפנות בכתב יד, בציון נסיון והשכלה, לת.ד. 3119, תל אביב 61030 עבור "חשבונות"
סודיות מובטחת

כפר הנוער הדתי גבעת וושינגטון
דרושים **למכללה למורים**
מרכז/ת חינוך חברתי ופנימיה אקדמאי/ת
מגורים במקום חובה
נא להתקשר לטלפונים:
08-525313, 08-525488
לבית"ס התיכון
★ **עו"ס** – ל-½ משרה
★ **מדריכה חינוכית**
מגורים במקום
★ **אם בית**
★ **עובד כללי למטבח**
נא להתקשר לטלפונים:
08-522457, 08-525312, 08-525381

לחברת אלקטרוניקה באזור תל-אביב
דרוש/ה
ראש מדור תפ"י
לנהול צוותי קדמי ייצור ורכש, לתכנון ופיקוח על תהליכי עבודה.
נדרש הנדסאי ייצור מנוסה, רצוי רקע באלקטרוניקה.
יתרון לבעלי נסיון בעבודה ועל מערכת ממוחשבת.
מועמדים יפנו בכתב – תוך פירוט קורות חיים ונסיון קודם לת.ד. 9045 תל-אביב, 61090 או טלפונית 03-333241 שלוחה 248, 244.
– סודיות מובטחת –

هكذا من الاصل

לעבודה בטחונית בחו"ל
דרושים
קציני מילואים

נתונים נדרשים:
★ גילאי 22־32
★ שירות מלא ביחידות שדה כלוחמים ומפקדים.
★ ידיעה טובה בשפה האנגלית ו/או בשפות אירופיות אחרות.
★ השכלה תיכונית מלאה לפחות.
★ כושר גופני טוב ובריאות תקינה.

המתאימים יצאו עם משפחותיהם לשליחות בת שנתיים־שלוש בחו"ל
המעוניינים העומדים בכל הדרישות לעיל יפנו בכתב לת.ד. 39350 ת"א מיקוד 61392 עבור י.ד. בצרוף תולדות חיים ופרטים אישיים מלאים כולל מס' ת.ז. וטלפון.
– פונים מתאימים ייענו –

למעוף שלטים בע"מ
דרושים
מנהל/ת חשבונות
סוג 2
★ ידע בעבודה על חשבשבת
★ למשרה מלאה
מזכירה
★ ידע במזכירות כללית
★ הדפסה עברית אנגלית על מעבד תמלילים
למשרה מלאה
סוכן מכירות
★ נסיון של 5 שנים
★ בעל רכב
★ למכירת מוצר חדש
מחסנאי
★ נסיון בניהול מחסן
מתקין שלטים
★ רקע טכני במסגרות והשחלאות לעבודה בצוות
תנאים מצוינים למתאימים !!!
לפנות מיום ראשון לטל' 9־8־03־9230477

אגודת הכורמים
ליקבים
ראשון לציון וזכרון יעקב
דרושים
עובדים דתיים
לעבודת ייצור
★ סטודנטים בחופשה, בוגרי יב' לפני גיוס לצה"ל, משוחררי צבא, תלמידי ישיבות ועובדי ייצור.
★ אפשרות לסידורי לינה לעובדים בזכרון יעקב.
נא לפנות החל מיום א' לאגף כח־אדם טלפון: 03־942021

לחברה מסחרית גדולה בתל־אביב דרוש:
איש אחזקה
הכישורים הדרושים:
בעל נסיון באחזקת מבנים ומחסנים גדולים הכוללים מערכות קירור, מיזוג אוויר, חשמל ואינסטלציה, ציוד אחסון ואחזקה כללית, בטיחות וכיבוי אש, בעל כושר מו"מ עם ספקים וקבלנים ויכולת ניהול ופיקוח על עבודתם. בעל רשיון נהיגה ורכב. גיל עד 40 שנה. מגורים באזור תל־אביב.
על המעוניינים לפנות בכתב יד בלבד בצירוף תולדות חיים ונסיון מקצועי לת.ד. 130 תל־אביב 61001.

תלמה
לסניף ירושלים
דרושים
נהגים
כישורים דרושים:
★ 12 שנות לימוד
★ רשיון נהיגה על משאית
גיל עד 35
המעוניינים מתבקשים להתקשר לטל' 02־653547 בימים א' עד ה' בשעות 14.00 עד 16.00 ולבקש את אפרים הלר.

למפעל תעשייתי גדול במפרץ חיפה דרוש/ה
עובד/ת למחלקת אספקה ורכש
הכישורים הדרושים:
★ נסיון של מספר שנים בתפקיד מסחרי.
★ ידע טכני בציוד וחלפים לתעשיה.
★ כושר הבעה בכתב ויכולת לניהול משא ומתן מסחרי בשפות אנגלית ועברית.
★ כושר ארגוני ונסיון בהפעלת מערכת רכש ממוחשבת.
בדבר פרטים ובצירוף קורות חיים נא לפנות לת.ד. 767 חיפה.

יום הודעות שווה בתעסוקה תשמ"א 1981
לפי חוק זה אסור לסרב לקבל אדם לעבודה מחמת מינו או מחמת היותו נשוי או הורה, אלא אם אופיו או כהותו של התפקיד מונעים קבלתו של בן אחד המינים לעבודה הנדונה. העבריינים צפויים לעונש על פי החוק.

לספריי לאמנות
דרושה
סורגת מנוסה
+ מכונה בתית
טלפון: 03־425076
03־232282
גב בוז.

„מידיה קול" תקשורת המונים בע"מ
שמחה להודיע על פתיחת
קורס קריינים
המצטיינים יועסקו בתום הקורס במסגרת פעילות החברה בגוש דן, ירושלים וחיפה. כמו כן מעוניינת „מידיה קול" ב:
★ קריינים / קריינות בוגרי קורסים להגשה וקריינות לעבודה לטווח ארוך. מבחני הסינון יערכו בתאריך 30.9.87 בשעה 14.00.
★ לחברה דרושים גם דיילים / דיילות בעלי הופעה נאה לעבודה קבועה בקידום מכירות בברנכים מסחריים (בגוש דן, חיפה וירושלים). מבחני המיון לדיילים/דיילות יערכו בתאריך 1.10.87 בשעה 16.00.
למעוניינים: מבחני הסינון יערכו במשרדי "מגמון אירועים" רח' הסניב 41 ת"א (מאחורי בית קלקא)

לחברת יבוא דרושה
מזכירה
• קורספונדנציה באנגלית
• שליטה באיטלקית
משרה מלאה חמישה ימים בשבוע
לתאום פגישה טל: 03־811851

לסוכנות ביטוח – חיתום
דרושים
★ מנהל/ת חשבונות
עדיפות נסיון בענף הביטוח
★ פקיד/ת תביעות
נסיון בסוכנות חיתום עדיף
לפנות בכתב יד ליהלום־דיאמנט רח' הס 20 ת"א 63324
או טלפונית 03־653613.

המשביר המרכזי
סניף תל־אביב
דרוש
מנהל ארצי
למחלקת חשמל
הכישורים הנדרשים: מהנדס – הנדסאי חשמל אלקטרוניקה, יכולת התמודדות עם מערך מסחרי בהיקף גדול, נסיון קודם בניהול צוות עובדים גדול, יחסי אנוש טובים, פוטנציאל מהלי שיווקי גבוה, דובר אנגלית, שפה נוספת רצויה.
מגורים – גוש דן או אזור תל־אביב.
על המעוניינים להגיש מועמדותם בכתב יד אל מחלקת המנגנון ת.ד. 130 תל־אביב 61001.

דרושה
אשת יחסי ציבור
לעבודה משולבת ומעניינת במלון חדיש ובגוף ציבורי הפעל בארץ ובעולם.
כישורים:
★ נסיון ורקע ביחסי ציבור.
★ הכרת אמצעי התקשורת בארץ.
★ כושר הבעה וניסוח בכתב ובע"פ.
★ שליטה בעברית ובאנגלית.
★ נכונות לעבודה בשעות בלתי שגרתיות.
בדבר פרטים נא לפנות ת.ד. 919 עבור יחסי ציבור.
– סודיות מובטחת. –

SONY
לישפאר דרושים:
1. מחלקת מוצרי אלקטרוניקה ביתיים
מוכרים
למכירות מכירה ברשתות שוק.
נסיון קודם הכרחי
(לפנות לאשרה)
2. יחידת המחשב
מפעילי י.ב.מ 36
נסיון של שנתיים לפחות 38־36־S.34
(לפנות לשמוליק)
קלדנית
נסיון קודם הכרחי
(לפנות לאשר)
טל': 03־652431

דרושים
סוכנים עצמאיים
להפצת מכונות צילום מסמכים וציוד מיכון משרדי נוסף
03־259415
לפנות למר שגיא

כ. כהן – ב. בליך
מהנדסים יועצים לחשמל ואוטומציה בע"מ
להרחבת צוותות התכנון והפיתוח של מערכות בקרה תעשייתיות וממוחשבות בארץ ובחו"ל וכן לתגבור מחלקות התכנון של מתקני חשמל לתעשיה ולמבני ציבור.
למשרדינו ברמת־גן ובחיפה דרושים:
★ מהנדסי חשמל
★ הנדסאי חשמל
נא לפנות טלפונית: רמת־גן: 03־734155/6
חיפה: 04־245767/8

Levi's
דרוש/ה
נציג/ת מכירות
נסיון במכירות בענף הטכסטיל
גיל 25־35
עדיפות לבעלי קשרים עם לקוחות פוטנציאליים.
לקביעת ראיונות טלפון: 03־481121 שלוחה 220

למפעלנו בעסיס נתניה
דרושים/ות
קלדנים/ות
מפעיל/ה – ידע בתכנות.
רצוי ידע על מחשב N.C.R
אך ורק בעלי נסיון יפנו
לברוך גולדינר 03־7511227

למוסד פיננסי גדול
דרושה
מזכירה
הכישורים הדרושים:
★ השכלה תיכונית מלאה.
★ שליטה בהדפסה בעברית.
★ ידיעה טובה בשפה האנגלית.
★ עדיפות תינתן לבעלות נסיון קודם במזכירות.
העבודה במשרה מלאה
המעוניינות תפנינה בכתב יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 23136 ת"א מיקוד 61230 עבור „מס' 460".

לחברה לייצור מזון
דרוש
מקדם מכירות
★ בעל נסיון בשיווק לשוק המוסדי והקמעונאי.
★ בעל רשיון נהיגה/ בעל רכב
מקום מגורים: גוש דן/ הדרה
נא לפנות בכתב יד אל מנהל כח אדם ת.ד. 2445 עפולה 18102.
– סודיות מובטחת –

אדריכל
אדריכל פנים בכיר (39)
עצמאי, עם נסיון רב מאד
בפרוייקטים ציבוריים ופרטיים.
מתפנה בקרוב
בהצעות רציניות נא לפנות ת.ד. 11616 ת"א 61114

למתנס בית דגן דרושים
★ רכז תנועות נוער – נסיון בעבודה בתנועות נוער
★ מדריכים: ציור מוסיקה ספורט ואומנויות
★ גננת/מורה לגיל הרך בשעות אחה"צ
נא לפנות 03־984360, 03־985483.

דרושה
מודליסטית
בעלת נסיון
לפוטר וטריקו
טל. 03־656893

משרד השקעות
מחפש
מזכירה
עם 5 שנות נסיון לפחות
לפנות לטלפון:
03־651235
בין השעות
08:00–16:00
מיום א'.

דרוש מדריך
לכפר ילדים דתי
בחדרה
טלפון 06־336438

ישומים פסיכולוגיים INSTITUTE OF PSYCHOLOGY
בפ BP
למחלקת OFFICE AUTOMATION
דרושים
לסניפינו – תל־אביב, חיפה, ירושלים
1. אנשי מכירות מנוסים.
כשורים נדרשים:
– יכולת מכירה אגרסיבית.
– נכונות לעבודה קשה.
– גיל 24 ומעלה.
למועמד המתאים תמורה הולמת + אפשרות לרכב צמוד בעתיד.
2. מקדמת מכירות
באמצעות הטלפון לסניף תל אביב
דרישות התפקיד:
– תאום פגישות לאנשי מכירות.
– טיפול בעבודה שוטפת של המחלקה.
– ידע וניסיון בהדפסה.
למועמדת המתאימה תמורה גבוהה בהתאם ליכולת.

MAGEN DAVID ADOM IN ISRAEL — מגן דוד אדום בישראל
מודיע על משרה פנויה
מכרז חיצוני מס' 9/87/ב
לתפקיד
מנהל סניף אשדוד
לקבלת תנאי המכרז ותנאים נוספים ניתן לפנות לסניף מד"א במקום או למרכז מד"א רח' יגאל אלון 60 ת"א בין השעות 08.00־15.00.
גמר הגשת מועמדות 17/10/87

למשרד רואי חשבון גדול בת"א
דרוש
מנהל יחידת בקרת איכות
סוג העבודה:
★ בדיקה וסקירה של דוחות כספיים.
★ ניתוח דוחות כספיים.
★ הכנה, עדכון ובדיקה של תכניות בקורת.
★ הכנת תכניות לסקר מבדק פנימי.
הכישורים הדרושים:
★ רואה חשבון מוסמך בעל נסיון רב בביקורת חשבונות ובעבודה דומה.
★ בעל ידע בתקני בקורת מקובלים בארץ ובחו"ל.
★ בעל נסיון בהכנת דוחות כספיים לתאגידים ציבוריים בארץ ובחו"ל.
לתאום פגישה נא להתקשר 03־664561 לדבורה.

לחברה מסחרית ארצית
דרושים/ות
מקדמי/ות מכירה
בכל הארץ
★ נמרצים/ות ודינמיים/ות
★ ניסיון מוכח בהפצה סיטונאית, עדיפות בענף ההנעלה.
★ רכב הכרחי
תנאים טובים למתאימים
לפנות לטלפון 03־798732

טלמניע Telemenia
הנפה 11 אזור התעשיה חולון
דרושים/ות
1. **מסגר מכונאי** להרכבת מערכות אל־פסק ונסיון בדיזלים ובהרכבות.
2. **חשמלאים חוטים** לייצור לוחות חשמל כוח ופיקוד.
3. **פקידה** לעבודות משרד מ־11:00–17:00
לפנות טלפונית 03־804010
או במקום לכתובת הנ"ל.

עיריית תל־אביב־יפו
חברת „עזרה ובצרון בע"מ"
דרושים
א. עוזרת מינהלית במשרה מלאה ביחידה לתיגבור לימודי והעשרה (יותא"י) עדיפות תנתן למועמדים מתחומי ההוראה, ההדרכה או לבעלות נסיון בטפול בנושא כח־אדם.
ב. מורים במשרות חלקיות בבתי"ס יסודיים במקצועות חשבון, אנגלית, דרמה וריקודי־עם.
המעוניינים יפנו בשעות 8.00–14.00 לשם קביעת ראיון: טל' 438־783, 438־723.

חברת „דנאל"
מברכת
את ציבור עובדיה ולקוחותיה
וכל בית ישראל
בברכת **שנה טובה**
תל־אביב: גורדון 88 טל. 245541, 222266, 03־240878
רחובות: רח' הרצל 187 בנפסג טל. 08־455904
אשדוד: רח' רוגוזין 8 טל. 533644, 08־532221
באר־שבע: ההסתדרות 37 טל. 75411, 057־74133
חיפה: נורדאו 4 טל. 9־04־672968
אשקלון: הרצל 34 בית גור טל. 051־29896
דנאל
החברה לשירותי כח אדם

לחברה התעשייתית ואלקטרוניקה
דרושים:
★ פקידת טלפון + קבלה
★ הנדסאי מנוסה למעגלים ליטארים + מיקרו פרוססורים
★ פקידת יבוא
לטיפול שוטף וקבלת הצעות מחיר ביבוא
★ מנקה לניקוי שוטף במפעל
טלפון 03־337214

להנר שיווק מוצרי שי (1986)
בעיים
דרושים סוכנים בירושלים, חיפה,
אזור המרכז ות"א.
פרטים בטלפון 03־5791199
או במשרדנו הראשי
בן גוריון (מדריך)
71 בני ברק.

לחברת ביטוח בתל אביב
דרושה
פקיד/ה תביעות
עם נסיון. 03־293836

יותר טוב מנפאואר
למחלקה המכנית ת"א
בן־יהודה 12,
א'־ה', 08.00־14.00
טל: 284128, 03־298877
דרושים
★ תכנת/ הנדסאי אלקטרוניקה
לעבודה על מבדקים אוטומטיים HP־9000 סדרה 310, לפרויקט ממושך באזור המרכז.
★ מכנאי/ לבורנט כימיה
בעל רקע בעבודה על מכשיר כרומטוגרף, רקע של שנתיים במפעל תעשייתי, לעבודה באזור המרכז.
★ איש אחזקה
בעל נסיון בתחום מכונות פניאומטיקה, הידראוליקה, לפרוייקט ממושך, בעל 5 שנות נסיון. עבור חשבי מתרונקה, ...
★ מלחימות מחווטות
בעלות שנתיים נסיון לפחות, רצוי יוצאות במבצא, לעבודה באזור המרכז.
שכר גבוה לכל המנוסים המתאימים – כחוק, פנו אל מנפאואר בהקדם – זה משתלם.
שנה טובה!
מנפאואר MANPOWER
החברה הגדולה בעולם לעבודה זמנית
ירושלים • תל־אביב • חיפה
באר־שבע • רחובות
מדליון הכסף ניתן כאות הוקרה והכרה למצטיינים שבין עובדי מנפאואר

לחברה מסחרית ארצית
דרושים:
★ מנהל מדור השקיה
במחלקה הטכנית
בסניף תל־אביב
בעל רקע ונסיון מקצועי ומסחרי בתחום מערכות טולים והשקיה.
★ איש מכירות
בעל רקע טכני למחלקה הטכנית.
על המעוניינים להגיש מועמדותם בכתב יד אל מח' המנגנון ת.ד. 130 תל־אביב 61001.

★ **מנהל/ת חשבונות**
סוג 3,2 למשרה מלאה בלבד
רצוי רקע בהכנת חשבשבת
לעבודה מידית באזור ת"א
★ **קלדנית**
לעבודה באזור בני ברק
על IBM רקע מנוחיש
למשרה מלאה, תנאים מצוינים
★ **כתבנית/ מעבדת תמלילים**
בעלת נסיון לעבודה מגוונת
באזור ת"א
להתקשר 205423, 204711 (03)
ברכת שנה טובה לכל בית ישראל
רוברט הלף ROBERT HALF
החברה המובילה בעולם המתמחה בהשמת כח אדם במשובים ובחשבונאות
סודיות מובטחת

לחברה גדולה להלבשה
דרושה
פקידת יבוא יצוא
★ שליטה מלאה בעברית ואנגלית כולל הדפסה.
★ מקום עבודה בנתניה
לפנות לאידה 03־661211

תורה ומקצוע חרב – לאת
ד.ב. חפר טלפון 06־365339
דרושה
עובדת סוציאלית במשרה מלאה

כתר KETER
החברה המובילה בתעשיית מוצרי הפלסטיק
לחברת כתר פלסטיק דרוש
מחסנאי/פקיד טכני
ליום עבודה ארוך
נסיון של שלוש שנים
נא לפנות בטלפון: 03־639281 שושנה

מהנדסי אלקט'
★ PASCAL – 86
★ HP – 300 + BASIC
למשרות בצפון ובמרכז.
לפנות ל־CPS 5461586, 03־454684

ידע מחשבים ותוכנה בע"מ
YEDA COMPUTERS AND SOFTWARE LTD

אנשי שיווק

אנשי השיווק בענף המחשבים מרוויחים, בממוצע, 30% יותר מחבריהם בענף.
התמורה הכספית אינה באה על חשבון העניין בעבודה. להיפך.
שיווק מערכות מחשבים, ובמיוחד מערכות מתקדמות כמו המקינטוש, מציב בפניך אתגרים חדשים: מקצועיים, טכנולוגיים וכמובן עסקיים.
אנחנו מחפשים את אותם מעטים המסוגלים להתמודד בהצלחה עם האתגר הטכנולוגי של המקינטוש ולהתאקלם במהירות -
- אקדמאים המחפשים כיוון חדש.
- בוגרי מגמות המעוניינים לתרגם את נסיונם במחשבים להצלחה מוכחת.
- בוגרי קורס ניתוח מערכות הרוצים למצות את המקסימום מיכולתם בשיווק מערכות מחשבים.

אנחנו מגוון לכם להצליח. כל המועמדים יעברו שלב מיון, הכולל בדיקה גרפולוגית, ראיונות אישיים ומבחנים פסיכוטכניים.

רק 8 מועמדים, בעלי כישורים מתאימים יצטרפו לקורס מקצועי ברמה הגבוהה ביותר, לשיווק מערכות ממוחשבות ולהכרה עם מערכות המקינטוש, אשר ימשך כחודשיים.
במשך הקורס יקבלו המשתתפים שכר.
בתום הקורס יצטרפו המסיימים לצוות השיווק של מערכות המקינטוש, על בסיס שכר יסוד גבוה בתוספת אחוזים נאים ממכירות.

בעלי כישורים מתאימים המעוניינים להציג את מועמדותם, יפנו בכתב יד בלבד אל:

"ידע מחשבים ותוכנה בע"מ"
שיווק מקינטוש
רח' יגאל אלון 110, תל-אביב 67891.
(פניות טלפוניות לא יענו) סודיות מובטחת.

Apple Macintosh

שירה • מאיר • שגב־שגיא • שקולניק

המחלקה הטכנית

חבר

- ■ **מכונאי אחזקה** - נסיון מעל שנתיים בתעשייה, לעבודה מידית לאזורים: כ"ס, יבנה, ת"א, נתניה וראשל"צ.
- ■ **חשמלאים** - בעלי תעודת הסמכה, נסיון מעל שנתיים, רצוי ידע במכונות לאזור ת"א.
- ■ **חרטים קונבנציונאלים** - נסיון מעל 3 שנים לאזור חולון.
- ■ **מפעלי כרסומת C.N.C** - ידע בפאנוק, נסיון מעל שנתיים לאזור חולון.
- ■ **מסגר מכני** - נסיון מעל שנתיים לראשל"צ.
- ■ **צייר שלטים** - נסיון מעל שנתיים למפעל תעשייתי בראשל"צ.
- ■ **מחסנאות/מלחימות** - לאחר שרות צבאי, למפעל בטחוני במרכז, הסעות + ארוחות.
- ■ **מנהל עבודה** - בעל תעודה ונסיון מוכח בתעשיית העץ/נגרות למפעל באזור ת"א, פ"ת.
- ■ **מהנדס כימאי** (טרמוסטטים למיגונים) לאזור פ"ת.

לעבוד בחבר - להרגיש בבית

המחלקה המשרדית

חבר

- ■ **כתבניות** - עברית מנוסות לעבודות מיידיות.
- ■ **כתבניות** - שפת אם אנגלית + טלקס, רצוי ידע במחשב - לעבודה מיידית.
- ■ **מזכירות/כתבניות** - רב־לשוניות לעבודה מיידית.
- ■ באזור יהודה - **פקידה** + ידע בהדפסה לעבודה מיידית.

לעבוד בחבר - להרגיש בבית

ORS שרותי כח אדם

למחלקה המשרדית בתל־אביב
דרושים:

מזכירה עברית אנגלית: דרושה הדפסה על מעבד תמלילים ותג, לקס שעות עבודה 16.30-8.00 5 ימי עבודה בשבוע העבודה באזור חולון, ת"א.

מזכירה עברית אנגלית: מזכירת מחלקה הדפסות עברית אנגלית על מעבד תמלילים הרדמיל שעות עבודה 14.00-8.00 5 ימי עבודה בשבוע העבודה באזור הרצליה.

מזכירה עברית אנגלית: למחלקה הדושה בהסמה. עבודת צוות הכרחית ניהול עצמאי כולל הדפסות בשתי שפות על מעבד תמלילים א.ב. שעות עבודה 17.15-08.00 ימי ר 08.00-13.00 העבודה בת"א.

מזכירות למשרדי עו"ד: עבודות משרדיות שוטפות, הדפסות בשפה העברית רצוי מעבד תמלילים וורדמיל, א.ב, אינשטיין, לניר, ותג. שעות עבודה 14.30-08.30 אפשרי רק אחה"צ. העבודה בת"א.

מזכירת יבוא יצוא: עבודה מעניינת ומגוונת, נסיון ביבוא הדפסות עברית אנגלית • טלקס. שעות עבודה 16.00-08.00 העבודה בת"א.

נא לפנות החל מיום ראשון 27.9.87.
תנאים טובים למועמדים המתאימים
או.אר.אס. ככר אתרים 134 ת"א.
טל. 03-202460
- סודיות מובטחת. -

הטובים עובדים קבוע ORS

אתגר - השמת כח אדם

אמור: הנהגה כח אדם מהוללת המהפיכה בגיוס כח אדם מציגה כל אדם המחפש משרה בפני אלפי מעסיקים ברחבי הארץ תחת קוד סודי.

זו הדרך
לכבוד בגלל זמן באיזור משרה.

זו זכותך
שמגולי כח אדם באלפי מעסיקים הבינות ומודדות יודעי עליך ויקבו את סטודיך.

זו התוכנית אשר יש בה מיזוג אינטרסים חיוני למעסיק ולדורש העבודה.

זו המהפיכה
תתגססו את ניום כח האדם בישראל, תחילויות, והביא קד להצאה מקום ייקר של מגיעסים.

כתוב אלינו:
אתגר השמת כח אדם
ת.ד. ... רמת גן
עם אתגר - אתה בטוח בקריירה חדשה

אדירים במזון בע"מ
דרושים
★ **סיירים**
לעבודת לילה - עדיפות לבעלי רכב תשק אישי
★ **שומרים**
עד גיל 55
לעבודה במשמרות
ראיונות: בימים א-ב 28/9-27/9 בשעות 14.00-9.00, ת"א
רחוב סלמה 114.

למלון דן פנורמה תל-אביב
דרושה/ה
מנהלת/ת מחסן
מדים ולובנה
נסיון קודם רצוי אך לא הכרחי. הכשרה תינתן במקום.
נא לפנות למנהל כ"א
טל' 03-663311

YAMAHA
בית כלי זמר
בדיזנגוף סנטר ת"א
דרושה
קלדנית
עברית/אנגלית
בעלת נסיון קשיר
☎ 03-288097
298251/2

לחברת יבוא של ציוד רפואי
דרושה
מזכירת משרד וקדום מכירות
מוכשרת, בעלת מוטיבציה גבוהה.
★ קריאה והדפסה באנגלית - חובה
★ מקום מגורים - אזור ת"א.
לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים
לת.ד. 66111 ת"א, 69497.

לחברת ביגוד כולל אופנה
דרושה:
פקיד/ה תביעות
עם נסיון. 03-292836

אורט ישראל המרכז לחינוך מבוגרים
לבי"ס אקסטרני ברמלה
דרוש/ה
מורה לאנגלית - בשעות הבוקר
לפרטים נא לפנות ל- 03-236125 רח' קרן היסוד 7, רמלה.

pilat פילת
אגף מיון והשמה

למוסד גדול במרכז הארץ
דרוש/ה
מנהל/ת פרוייקטים לתברואה

המועמד המתאים יהיה בעל נסיון ניהולי מוכח, איש ביצוע בעל ראיה רחבה וחשיבה יצירתית.
השכלה אקדמאית בתחום הטכני או הנדסת תעשיה וניהול - יתרון.
נא להפנות קורות חיים מפורטים לפילת בע"מ, דרך פתח-תקוה 114, תל-אביב, 67012 ולציין על המעטפה מס' משרה 5100.
סודיות תישמר בקפידה

המשטרה אתגר

דרושים
סטודנטים
לתפקידי תנועה

העבודה במשטרה חלקית, וניתן להתאימה לתוכנית הלימודים.
לקבלת פרטים נוספים יש לפנות לאחת מלשכות הגיוס המפורטות להלן בצירוף תעודות השכלה ופנקס מילואים.

★ תל-אביב	רח' הרכבת 14,	טל. 03-628290-3
★ ירושלים	רח' המלך ג'ורג' 8,	טל. 02-244433
★ חיפה	רח' העצמאות 82,	טל. 04-661067.
★ רחובות	רח' הרצל 206,	טל. 08-487488
★ באר-שבע	רח' העצמאות 55,	טל. 057-32521

הצטרף למלחמה בתאונות הדרכים
- סודיות מובטחת -

ORS שרותי כח אדם

למחלקה המשרדית בתל־אביב
דרושים:

מעבדות תמלילים: מעבדות תמלילים עברית ו/או אנגלית על מעבדי תמלילים: א.ב, אינשטיין, וורדמיל, אורדסטאר, לקס, לניר, ותמה, אפל, ותג, DCF. עבודה בשעות גמישות. הכרחי נסיון.

קלדניות: אלפא נומרי רק עם נסיון.

פקידת קבלה: רישום הזמנות, עדכון תיקים. עבודה עם קהל. שעות עבודה 1600-0800 עבודה באזור הרצליה.

נא לפנות החל מיום ראשון 27.9.87.
תנאים טובים למועמדים המתאימים.
או.אר.אס. ככר אתרים 134 ת"א.
טל. 03-202460
סודיות מובטחת.

הטובים עובדים קבוע ORS

דרושים ל־P.C בעלי נסיון בלבד
★ VAX/VMS
מתכנתים
★ אנשי DBA
★ מהנדסי ייצור/מנתחי מערכות
★ I.B.M/P.C
טל. 03-454684 ,5461586

למפעל פלסטיק באזור תעשיה ראשל"צ
דרושים:
1) אחראי משמרת (לעבודה בשלוש משמרות)
★ בוגר כ"ס מקצועי
★ בעל יכולת לנהל ולפקח על צוות עובדים
★ עדיפות לבעלי רקע ונסיון תעשייתי באחזקת מכונות.
2) מכונאי אחזקה
★ בוגר כ"ס מקצועי הלת־שנתי לפחות בעל רקע בעיקר בהידראוליקה ופנאומטיקה.
3) מלגזן (לעבודה בשלוש משמרות)
★ בעל נסיון של שנה לפחות
4) עובדי ייצור/מפעילים
(לעבודה בשלוש משמרות)
★ 18 שנות לימוד
★ בעלי ריקע ונכישה טכנית
המעוניינים יפנו החל מיום א' לבוא אינם,
בטלפון 03-9612919

לכתר־פלסטיק בע"מ
דרוש
לניהול מערך חנויות החברה
מנהל חנויות
על המועמד להיות בעל הכישורים הבאים:
★ נסיון בניהול חנויות שיווק
★ נסיון בניהול צוות עובדים
★ השכלה אקדמאית בכלכלה־שיווק
המועמד יפנה בכתב־יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 8039, יפו 61080
עבור "מנהל חנויות"

KETER כתר
החברה המובילה בתעשיית הפלסטיק

תשע"ב ... שייך 1951
...

טבע
תעשיות פרמצבטיות בע"מ
למשרדנו בפתח-תקוה
דרושים/ות
מנהל/ת מוצר
למחלקת תיכנון מוצרים פרמצבטיים
- בעל/ת השכלה אקדמאי/ת פרא רפואית (רוקחות, פרמקולוגיה, ביולוגיה).
- נסיון בשיווק תרופות.
- ידיעת אנגלית על בוריה.
- יכולת הבעה בכתב ובע"פ.
- משרה מלאה.
- 5 ימי עבודה בשבוע.

המועמדים מתבקשים לפנות למחלקת כח-אדם,
ת.ד. 3190 פתח-תקוה, מיקוד: 49131.

לחברה המשווקת שירות ייחודי
דרושים/ות
מנהלי/ות מכירות נמרצים
★ בעלי/ות כושר ביטוי בכתב ובע"פ
★ בעלי/ות יכולת תפקוד עצמאי
תחומי האחריות:
1. איזור חיפה והצפון
2. איזור ירושלים והדרום
יתרון לבעלי רכב
נא לפנות החל מיום א'
לטלפון 03-497571/3 לבקש את סימה.

לעוז־און בחולון,
דרושים
חווט
לוחות חשמל
עם נסיון
מסגר
רתך CO_2
נסיון של שנתיים
5 ימי עבודה בשבוע
תנאים טובים
לפנות לרונן המר עד 13.00
טל. 03-800117

לבי"ס תיכון בי"ק
דרוש
מורה לתנ"ך
המעוניינים יפנו לטל.
03-728049, 722109.

דרושים
סוכני מכירות
...
01-615921

למשרד אדריכלים
דרוש
אדריכל/ית
עם נסיון
בעבודה 03-229511
בבית 052-86294

למשרד אדריכלי נוף
דרושים:
1) אדריכל/ות
2) אדריכל/ית נוף
3) מהנדס כבישים
טלפון: 01-5465228

בדוגת הן הרהטה
אישה נקיונה לעזרה בקניות ובישול
לזוג מבוגר
לא כולל נקיון
9.00-15.00
בטלפונים: 03-7300...
03-736518

כפר הילדים נרדים
לנשים
אם את בעלת ענין/רצון לחנך, לגדל ולהיות עם ילדים, אנו נוכל לספק לך מקום עבודה!
כפר הילדים בערד "מקיים" בית לילדים רגילים שהוריהם אינם יכולים לטפל בהם.
אצלנו תמצאי בית ואתגר!
אנו מעוניינים בנשים לא נשואות, בגיל 25 - 41 (אפשרי עם ילד משלך)
נא לשלוח קורות חיים ת.ד. 64 ערד
מיקוד: 80750 לפרטים נוספים נא לפנות
057-958843
057-956888
בין השעות 8.00-14.00

קופת חולים
למרכז רפואי ספיר
בית חולים מאיר
כפר סבא
דרוש:
הנדסאי חשמל
עם נסיון להתפקיד ראש צוות
המעוניינים מתבקשים לפנות בכתב למחלקת כח אדם עם פירוט קורות חיים.

טנסור מערכות בע"מ
החברה המובילה בישראל במערכות אל־פסק למחשבים
טנסור
מקדם/ת מכירות
לקידום מכירות אגרסיבי של מוצרים עתירי טכנולוגיה בשיטות דיוור ישיר, מכירות בטלפון ותערוכות מקצועיות.
רקע קודם באלקטרוניקה או חשמל עדיף אך אינו הכרחי.
העבודה הינה במשרה מלאה,
5 ימים בשבוע. בשעות 08.00-17.00.
מקום העבודה הרצליה פיתוח
נא לפנות בכתב יד בצרוף קורות חיים וטלפון להתקשרות חוזרת לת.ד. 39334 ת"א
מיקוד 61392

למפעל טכסטיל בפ"ת
דרוש/ה
מבקר/ת איכות תפירה
לביקורת מידגמית
על מחלקת ביקורת וגמר.
תנאים הולמים לכישורים.
לפנות בכתב יד בפירוט קורות חיים, ונסיון קודם לת.ד. 53124 ת"א

לחברת מחשבים בהרצליה פיתוח דרושות
★ **פקידה כללית**
רצוי נסיון בקשר עם לקוחות, בעיבוד תמלילים ובתיוק
★ **פקידת מכירות**
נסיון הכרחי בעיבוד תמלילים עב./אנ. וכושר ליצירת קשרים עצמאיים עם לקוחות.
לפנות בכתב יד בצירוף קורות חיים
לת.ד. 2081 הרצליה 46120

ויצו
כפר הילדים והנוער הדסים
מיסודה של ויצו - הדסה בקנדה
אנו מחפשים
מדריך חקלאי לגינות נוי
התנאים לפי כישורי המועמד
המעוניינים יפנו בטלפון 053-697241
לחנה

רשת מלונות בזל
דרושים
★ **איש אחזקה** - חשמלאי
לפנות לנתן קצב - טל: 03-659241
★ **מלצרים**
★ **מלצריות** לארוחות בוקר
לפנות להרצל פרוסי - טל: 03-244161
★ **מלצרים**
לפנות לאברהם בוזגלו - טל: 03-246253
★ **מלצר־שף** לחדר אוכל
★ **מלצרים**
לפנות לשמעון עטיה - טל: 03-455281

הורון הורייזון מערכות בע"מ
מערכות מחשבים בע"מ
חברתנו ממשיכה להתרחב
דרושים לנו אנשים דינמיים בעלי יוזמה ונסיון כמפורט להלן:
★ **איש מכירות**
(34.87) למערכות בקרת מבנה
מהנדס הנדסאי לשיווק ומכירה של מערכות בטחון, בטיחות, תקשורת, מערכות ממוחשבות לניהול מבנים ובקרת אנרגיה.
★ **איש מכירות**
(35/87) למערכות בקרה תעשייתיות
מהנדס/הנדסאי לשיווק ומכירה של מערכות בקרה ממוחשבת משובצות בקרים מתוכנתים לאוטומציה תעשייתית, ניהול ריצפת ייצור, ובקרת תהליכים.
★ **מהנדס סיוע טכני** (36/87)
מהנדס/הנדסאי אשר יסייע טכנית למחלקת השיווק בתכנון יישומים, הגשת הצעות מחיר והדרכת לקוחות.
לפנות בפרוט קורות חיים ונסיון קודם, בציון מספר משרה לת.ד. 24092 ת"א 61240

מועצה מקומית כפר יונה | מתנ"ס כפר יונה
דרושים
1. **גננת/מטפלת** מוסמכת לפעוטון "פשוש" במשרה מלאה
2. **רכז/ת תרבות ואומנות** בחצי משרה
3. **פסיכולוג/ית קליני** בחצי משרה
4. **קלינאי/ת תקשורת** בשליש משרה
לפרטים נא לפנות לבטי כלג במתנ"ס
053-687823 053-685111

תיכון רמלה לוד ע"ש ז. בסמריצקי
דרוש/ה
מורה לאנגלית
בהיקף של 20 ש"ש לשנת הלימודים תשמ"ח
טלפון בבית 08-224768 08-222900 בעבודה 08-492614

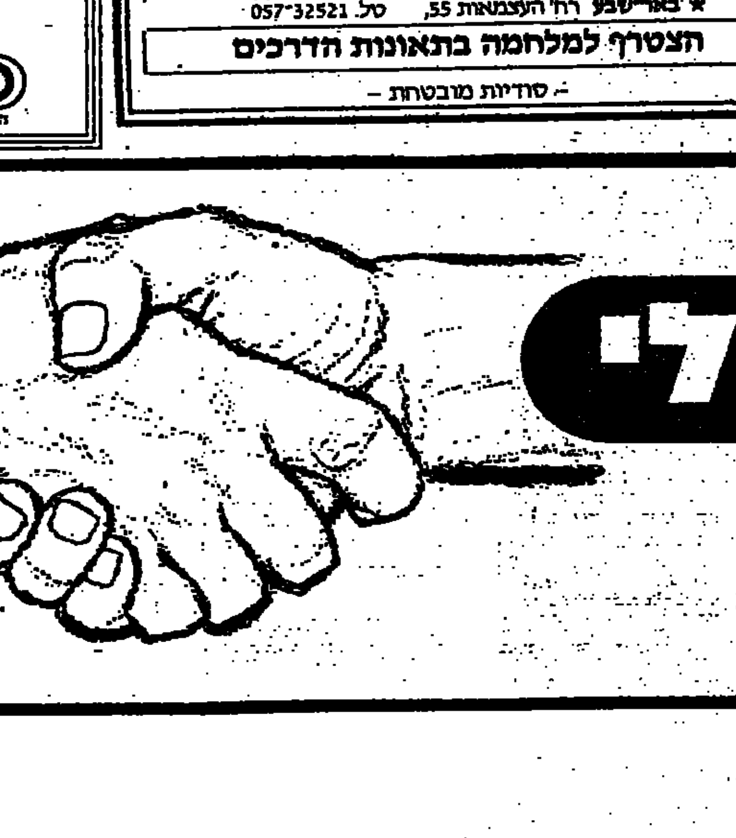

הד כפול ומכופל
הלוח הכללי

هكذا من الاحل

هكذا من الاهل

הלוח הכללי | ידיעות אחרונות | הלוח הנפוץ ביותר | דבר ראשון בבוקר

דירות

דירות ובתים

בטבריה!! במקום יוקרתי דירות יוקרה להשקעה ומגורים 4½, 5½ בתנאי רכישה נוחים. (16805) 03-458458

חדש! בשיכון"ל בחולון 24 דירות יוקרה+ מוסך דירות גג "מונופול" 03-244452 03-243006 (14179)

בהרצליה הצעירה קוטג' צעיר, 205000 ברחוב הזה, שישה חדרים+ מרתף 052-542369 03-723380 (25980)

בשיכון"ל דירה אחרונה לאיכלוס מיידי 5 חדרים רח' לוי-אשכול 40. לפרטים: חברת "אביב" (19858) 03-7512203

בהזדמנות! קוטג' ברמת גן מרכזי ושקט, גמישות בתשלום. (19538) 03-764157

ברעננה וילות מפוארות בבניה 7 חדרים 230 בנוי, 400 קרקע בשבת באזור מ-12 10 ברחוב התאנה קרית-גנים 03-7512639 (19097) 03-429115

למכירה בהרצליה בית וילה מפוארת!! יחידה נפרדת!! (14199) 052-570970

קבלנים מציעים

חברת הירקון בע"מ מציעה למכירה ב"ל הירקה"ל. תוכנית ל"ר רח' בורלא דירות 4½, 5 ו-5½ חדרים ופנטהאוזים. לפרטים נוספים: אהרון רובינשטיין ובניו בע"מ, אחוזת-בית 6 ת"א 03-655050 שיכון-עובדים, להגדירה 58 יד אליהו טל' 03-390721 (21944)

דירות למכירה 2-2½ חדרים

דירות למכירה 4 חדרים ומעלה

דירות למכירה 1-1½ חדרים

דירות למכירה 3-3½ חדרים

ת"א-יפו

דרום

שרון

דן

חולון-בת-ים

דירות למכירה 2-2½ חדרים

דירות למכירה 1-1½ חדרים

דירות גג

ביקוש דירות

דירות בשכירות

דירות מרוהטות

דירות בגוש מוגן

חדרים מרוהטים

עסקים

יועץ בכספי וניהול השקעות בורסה 03-237316 בערב ובתו (21996)

התנורים לבישול ואפיה מתאים לבתי אוכל גדולים במבצע! (20816) 03-5510432

להשכרה מוסך סיכה "רחיצה אוטומטי אפשרות בנפרד 03-914692 (18971) 03-9229987

במרכז אופנת הנשים בת"א, להשכרה בק"ק כ-100 מ"ר. לפנות: קליפר 13 ת"א, קומה ב', טל: 03-664585-6-7 (11731)

חנויות

משרדים

מבני תעשיה

מגרשים

הצעות עבודה

מחסנים

אולמות

יום הכיפורים שחל השבוע בתשמ"ח...

מרכזת כח אדם נסיון בקליטת עובדים קיבול שוטף בנושא כח אדם (יום עבודה מלא בלבד) עבודה מעניינת ובעלת אתגר "תיגבור" (19507) 03-297013

בוגרי צה"ל ובי"ס מקצועי לאחזקת מכונות תעשיה (לאיזור פ"ת) לעבודה מיידית הסעות ארוחות תנאי שכר טובים "תיגבור" (19503) 03-296846

בחורות בוגרי תיכון יוצאי צה"ל לעבודה מיידית ארכיב מוסך שלוחות "תיגבור" (19495) 03-282257

שכר גבוה בעבודה מעניינת (גם בנוספת) 24 שעות 03-624179 (14034)

פקידים/ות

לחברה לעמילות מכס פקיד רישוי לסניף נתב"ג (19780) 03-9712984

לחברה מסחרית דרושים: 1. מזכירה מנוסה עם ידע באנגלית והפעלת טלקס לעוזר 2. פקידת יבוא בעלת נסיון 3. פקידת מכירות. למרעמדות המתאימות תנאים טובים. לפנות בכתב ת.ד 6237 תל-אביב, מיקוד 61061 (19749)

צעיר חרוץ ואחראי לעבודה מעניינת ומגוונת בתחום השיווק, הכוללת קבלת הזמנות וקשר עם לקוחות וספקים. נסיון בהנה"ח ובמכירות - יתרון. העבודה בתל-אביב. אוירה נעימה ותנאים טובים למתאים. רחוב 03-295694 מישרד 973 (19235)

מכונאי אוטוקר+ נסיון 3 שנים (לאיזור חולון+ פ"ת) לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" 03-297840 (19193)

לאחר רמלה לוד כתבנית עברית/ אנגלית לעבודה מיידית הקופה ממושכת (יום עבודה מלא) תנאים טובים למתאימה "תיגבור" 03-297013 (19513)

מזכירה דו-לשונית לעבודה מעניינת ומגוונת (יום עבודה מלא בלבד) תנאים טובים למתאימה "תיגבור" 03-297013 (19502)

מלחימות/ מרכיבות מנוסות לעבודה קבועה במפעל גדול בפ"ת (הסעות ארוחות) (19116) 03-286111

זה רציני! לצעירים/ות עד 28 עבודת שטח עם נשמה, ענין, אתגר, אוירה חמה ומיוחדת שכר גבוה תנאים מלאים (18160) 621587

קלדניות ותמלילניות לעבודה מיידית עבודה מעניינת ומגוונת "תיגבור" 03-297013 (19276)

להברת יבוא השכרת רכב מזכירה נאה ואינטליגנטית!! להתקשר אחה"צ 03-235608 (19219)

למשרד גדול בבית-אסיה מעבדת תמלילים מעולה בעברית, הברוזי נסיון בתוכנת וורדסטאר לשעות 14.00 ל-20.00 ימי ו' בבוקר. עדיפות לבעלת נסיון בעבודות מזכירות וידע באנגלית (19215) 03-216271

כתבנית עברית ו/או אנגלית לעבודה זמנית מיידית לפי שעות תקופות ארוכות או קצרות "תיגבור" 03-297013 (19226)

ליוסף מלך השטיחים דרושה פקידה עם ידע בהנה"ח למתאימות תנאים מצויינים 03-629188 03-836286 (19176)

לרחוב קלדנית עם ראש וסיון בהשבכה יתרון +ידע בהנה"ח 03-622547 לאסי (19136)

דרושה פקידת יבוא, ידע באנגלית תנאים סוציאליים. נא לפנות לטל' 03-6338955 (16848)

מזכירה בכירה דו-לשונית לניהול משרד לחברה בת"א 03-286111 (14305)

מזכירה לניהול משרד, שליטה בעברית ובאנגלית, ע/ת עברית אנגלית לחברה גדולה בהרצליה (14299) 03-286111

פקידת יצוא במח' שיווק נסיון בעמילות מכס ייצוא וייבוא בחברה טכנולוגית בצהלה (14293) 03-286111

פקידה למשרה מלאה ידע בהדפסה, בבאר-יעקב 08-225290 (14260)

הנהלת חשבונות

טכנאים הנדסאים

הנדסאי מכונות, נסיון 4 שנים בתכנון ורצוי תיכ"ם 03-286111 (21978)

עובדי מחשב

מתכנת מנוסה הכרזני על 38 IBM למפעל גדול בתל-אביב (19129) 03-286111

עוזרות ומטפלות

טבחים - קונדיטורים

גזירה/תפירה

לא-ופנת אופנת נשים דרוש שה תדמנית עם נסיון 652785 662485 (19628)

ל"נוטקס" ת"א דרושים: מדליסטים בעלת נסיון, גזרן בעל נסיון, תופרת דוגמאות, מתקנאי, כל התנאים הסוציאליים (19349) 03-337725

ל"גוטקס" בני-ברק דרושות תופרות מקצועיות, 5 ימי עבודה בשבוע, הסעה מאורגנת, כל התנאים הסוציאליים (19336) 03-706342

ל"גוטקס" רמלה דרושות תופרות מקצועיות, כל התנאים הסוציאליים, הסעה מאורגנת, מרמלה, לוד, מעון ילדים לעובדי המפעל (19327) 08-246290

ל"דיזה" הרצל 119 ת"א 839151 עובדים/ות להזיר גזירה ותופרות מקצועיות. (19304)

הנדסאי השמל נסיון ב' לחזות פיקוד ובקרה תנאי שכר טובים "תיגבור" (19508) 03-296846

טכנאי/ הנדסאי מכונות+ נסיון לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" 03-289597 (19492)

הנדסאי אלקטרוניקה ידע תכנת 9000 ל-H.P. 3010 סידרה רצוי יוצאי תעשיה אוירית לעבודה מיידית. תנאי שכר טובים "תיגבור" (19486) 03-296846

דרושה הנדסאית (שרטוט קונסטרוקציה מנוסה 03-458137 03-450511 (19237)

שרטוט וגרפיקה

עובדי דפוס

חשמל ואלקטרוניקה

באזור התעשיה יהוד דרוש חשמלאי שרות לדיזל מרכזים רצוי עם נסיון של 3 שנים (19558) 03-5365999

עוזר/ חשמלאי מוסמך לבניין/ תעשיה +נסיון (לאיזור ראשל"צ פ"ת) לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" (19504) 03-289597

מלחימות/ מתוועות+ נסיון במעגלים מודפסים +מאג'אם לעבודה מיידית וממושכת (גם במשמרות) תנאים טובים "תיגבור" 03-289597 (19488)

עובדי יהלומים

לפתיחת מחלקה לבריום וטייפרים במפעל קיים בעיר ציונה דרוש בעל מקצוע מעולה נסיון בעבודה בהדרכה בכקבוצת ראש עובדים למועמד המתאים ת.ד. 3216 ר"ג מחלקת מכירות (19205)

ספרים/ות

נגרים

נהגים

נהג +רשיון ג' מעל 15 שנה גיל עד 28 פרופיל 72 לעבודה במשמרות. תנאי שכר טובים. "תיגבור" 03-297840 (19482)

מוסכים

הלוח הכללי ידיעות אחרונות הלוח הנפוץ ביותר

ראשון נר דבר בבוקר

חוזרים לעתונות טובה

דבר

יום הזכרונות שנות התעסוקה, תשמ"א 1981

לפי חוק זה אסור למעביד להפלות בין דורשי עבודה מחמת מינם או מחמת היותם נשוי או הורה... ואין לפרסם מודעה כאמור.

מוכרים וזו

סוכנים – מקדמי מכירות

שומרים

פנסיונרים

שליחים

מפעילי ציוד מכני

פועלים וזו

עובדי ניקיון

עובדי מתכת

עובדי מוסך

בקשת עבודה

אלפא רומיאו

אאודי

אמריקאיות

אוטוביאנקי

אוסטין

אופל

מכוניות

דייהטסו

וולבו

מרצדס

סובארו

טלבוט

טנדרים

לנציה

מסחריות

ב.מ.וו.

גיפים

פולקסווגן

פורד

סוזוקי

פיאט

סיטרואן

סימקה–קרייזלר

פיאט

פיז'ו

רנו

אופנועים וקטנועים

בתי"ס לנהיגה

בתי"ס ושיעורים

חלפי-רכב משומשים

ציוד למכירה

הרש/ ברטק קונסטנטנר לי +נסיון לעבודה מיד דית תנאי שכר טובים "תיגבור" 03-289597 (19445)

ה"ל החודש" מציע כל סוגי המכוניות האירופאיות 1988 באספקה מייד. 03-848729 (14060) 03-848444

דרוש ברטס מעולה ווי ן 5 שנים בדגמים+ קרי את שרטוט לחברה גדו לה בתל-אביב (19122) 03-286111

מכונאי +חשמלאי רכב בנזין/ דיזל +נסיון לעבו דה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" (19467) 03-297840

לרב בריח גמר–תקנות דרושים מקדמי מכירות למשרה מלאה– חלקית 03-9344777 (19362)

גמלאים לעבודה במשמרות: בוקר, צהריים, ערב, בחניוני האוניברסיטה ברמת-אביב. ראיונות ביום א' 27/9/87 בין 26–27 במלון אודה בן-יהודה 35 ת"א בין השעות 17:00–20:00 (18289)

עובדי ייצור ל-2 משמרות (לאזור ראשל"צ) לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" (19476) 03-296846

"יעיל מימוני" הלוואות לרכישת רכב חדש, בחברת ליסינג. נחים! עד 70% מ-221161 לפני 14.00 תל-אביב... (22019)

"בנוורון אשראי ארצי" הלוואה לרכישת רכב עד 70% מערך הרכב ל-3 שנים, ת"א 03-291940 ירושלים 02-249048, חיפה 04-532765, ב"ש 057-78896, 04-537649 76878, אילת 059-71993 (21494)

לחברה גדולה דרוש מנ"ר איכות עם נסיון בענף המתכת לפנות בכתב. ת.ד 1758 ת"א עבור מג' הל כוח אדם (21546)

מסגר להרכבה וקריאת שרטוט+ נסיון (לאזור ראשל"צ חולון) לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" 03-296846 (19510)

מפעיל C.N.C +ידע בי תוכנה ונסיון לברטסמות O.K.K לעבודה מיידית תנאי שכר טובים "תיגבור" 03-297840 (19518)

1988 לאספקה מהירות 316 +1600 +1800 +318 איזון עיצוב חדש זבני חידי במבצע! 03-5440104 (19216) 03-235608

"אוטו"ב 1988 לאספקה מהירה כל סוגי מכוניות ב.מ.וו. אאודי, פורד, ציטרואן, אופל אשראי במחירי מבצע 03-5440104 (19212) 03-235608

אקס.טי. קורבו סוף 86 מרופא צבע כסף (21985) 052-29059

מוסכאי חלקי חילוף לרכב פרטי. בעלי נסיון. לפנות ליורם/ עזרא 6-(16869) 03-338955

תנורים לבישול ואפיה מתאים לבתי אוכל גדולים במבצע (20993) 03-5510432

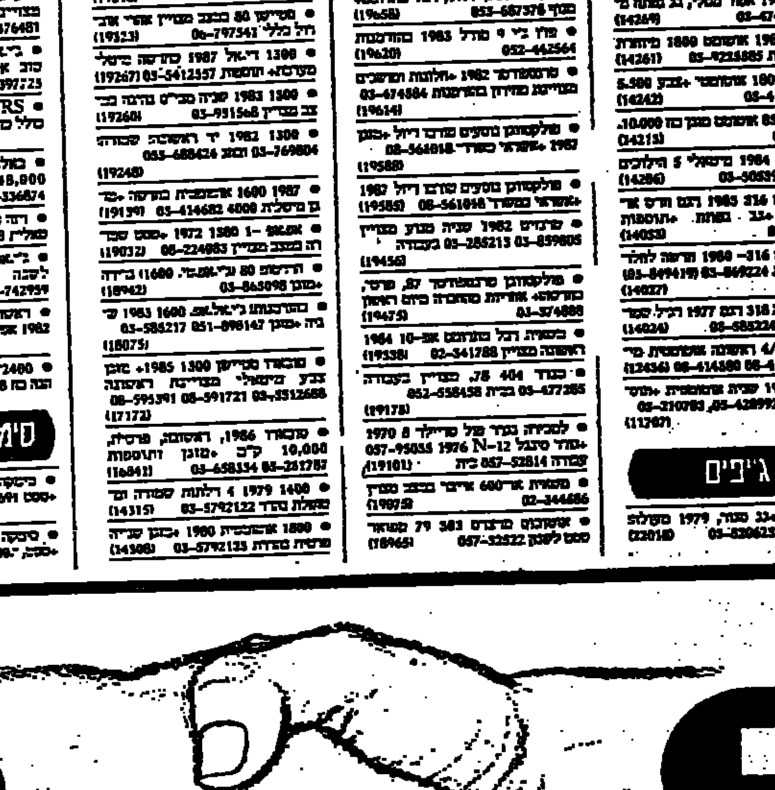

הלוח הכללי

הד כפול ומכופל

هكذا من الاصل

מכتוب من الأهل

הלוח הכללי (ידיעות אחרונות) הלוח הנפוץ ביותר (גם דבר ראשון בבוקר)

LEVI'S
דרוש/ה
נציג/ת מכירות
נסיון במכירות בענף הטכסטיל
גיל 25-35
עדיפות לבעלי קשרים עם לקוחות פוטנציאליים.
לקביעת ראיונות טלפון: 03-481121 שלוחה 220

למפעלנו בעסיס נתניה
דרושים/ות
קלדנים/ות
מפעילה/ה – ידע בתכנות.
רצוי ידע על מחשב N.C.R
אך ורק בעלי נסיון יפנו
לברוך גולדרט 03-7511227.

למוסד פיננסי גדול
דרושה
מזכירה
הכישורים הדרושים:
★ השכלה תיכונית מלאה.
★ שליטה בהדפסה בעברית.
★ ידיעה טובה בשפה האנגלית.
★ עדיפות תינתן לבעלות נסיון קודם במזכירות.
העבודה במשרה מלאה
המעוניינות תפנינה בכתב יד בצרוף קורות חיים לת.ד. 23136 ת"א מיקוד 61230 עבור „מס' 460".

לחברה לייצור מזון
דרוש
מקדם מכירות
★ בעל נסיון בשיווק לשוק המוסדי והקמעונאי.
★ בעל רשיון נהיגה בעל רכב
מקום מגורים: גוש דן חדרה
נא לפנות בכתב יד אל מנהל כח אדם ת.ד. 2445 עפולה 18102.
– סודיות מובטחת –

אדריכל
אדריכל עם נסיון (10 שנים)
עם נסיון רב במגוון
בפרוייקטים ציבוריים ופרטיים
בתכנון מפורט.
בפניות רציניות נא לפנות ת.ד. 13516 ת"א 61134

למתנס ביזם דגן דרושים
★ רכז תנועת נוער – נסיון בעבודה בתנועות נוער
★ מדריכים: ציור בטכנולוגיה, ספורט ואומנויות.
★ גננת/מורה לגיל הרך ביוזמת אהוד ת"ד
נא לפנות 03-984360, 03-985483.

לחברת יבוא דרושה
מזכירה
● קורספונדנציה באנגלית
● שליטה באיטלקית
משרה מלאה חמישה ימים בשבוע
לתאום פגישה טל: 03-811851

נהג !
עשה את המינימום למען אלה העושים את המכסימום.
תן טרמפ לחייל !

יום הודעות שירות בתעסוקה, התשמ"א 1981
אסור למעביד לשלול פרסום מודעה של עבודה פנויה בשל מין, נטיה מינית, מעמד אישי או הורות ... (הודעה בדבר חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה)

לחברת פיננסים בתל־אביב
דרושים
אנשי מכירות
מהות התפקיד: עבודה בתחום נכיונות שיקים, והלוואות לרכב.
דרישות התפקיד: בעלי נסיון שיווקי בנקאי, בעלי כושר משא ומתן (העבודה תיעשה ע"י ביקור אצל לקוחות פוטנציאליים)
למתאימים תנאים מצויינים.
03-622450, 03-622429.

אורט ישראל
דרושים
בת־ים
1. לבי"ס תיכון אורט־רמת יוסף
רח' מבצע סיני 28 ב'
טלפון 03-592225.
★ מורה לאנגלית (חצי משרה)
2. לבי"ס תיכון טכנולוגי אורט ע"ש מלטון
טלפון 03-5510324/5519943
★ מורה לספרות
★ מהנדס/ הנדסאי אלקטרוניקה (להוראה)
★ מדריך לעיבוד שבבי
★ מדריך ש.ל.ח
ירושלים
לבי"ס תיכון טכנולוגי אורט
רח' הנביאים 42
טלפון 02-222215, 225919
★ מורה לאנגלית (משרה חלקית)
★ מורה לתנ"ך־ללשון (משרה חלקית)
★ פרקי מכונות (משרה חלקית)
כפר־סבא
לבי"ס תיכון טכני ע"ש שפירא
כביש השרון
טלפון 052-31557 / 33130
★ מורה למתקני חשמל מערכות הספק והינע חשמלי
(להוראה בכיתת טכנאי־חשמל משרה חלקית)

דרוש/ה
מנהל/ת
לחנות מפעל „צמר – התעשייה" אזור התעשיה הרצליה
נסיון במכירות.
רצוי במכירות צמר סריגת יד ומוצרי טקסטיל.
052-554446 למר אבי ביטון

מאגרי אנוש
שרותי כח אדם
לסניף תל אביב דרושים:
★ מזכירות בכירות
★ איש מכירות
★ מהנדס פיתוח
כל העבודות קבועות
"מאגרי אנוש" – דרך השלום 20 תל־אביב
336079, 337578, 333420, 03-331657

לחברה בנמל תעופה בן־גוריון
דרושים
1. אחראי מוסך
בעל רשיון לניהול מוסך רכב, טרקטורים ומלגזות.
נסיון מוכח של מספר שנים בניהול מוסך.
כושר ארגון ויכולת להפעיל אנשים.
2. חשמלאי
לאחזקת מערכות אלקטרוניקה ופיקוד במתח נמוך.
עדיפות לבעלי נסיון באחזקת מלגזות חשמליות.
3. חשמלאי רכב
נסיון של 5 שנים לפחות.
רצוי ידע באלקטרוניקה.
המעוניינים מתבקשים לפנות בכתב יד בצרוף קורות חיים, תעודות ונסיון קודם לת.ד. 58, נמל תעופה בן־גוריון.

למודיעין אזרחי סניף חיפה דרוש
מנהל לפיקוד על יחידה מבצעית בחיפה נרחב.
★ בעל כושר פיקודי
★ נסיון מתאים בנהול ופקוח
★ נכונות לעבודה מאומצת
★ תושב חיפה
★ עבודה מיידית
לפנות בכתב יד לת.ד. 33742 חיפה מיקוד 33265, טל' 04/527718.

לחברת פיננסים בתל־אביב
דרושים
אנשי מכירות
מהות התפקיד: עבודה בתחום נכיונות שיקים, והלוואות לרכב.
דרישות התפקיד: בעלי נסיון שיווקי בנקאי, בעלי כושר משא ומתן (העבודה תיעשה ע"י ביקור אצל לקוחות פוטנציאליים)
למתאימים תנאים מצויינים.
03-622450, 03-622429.

נתניה
● למכירה במנתניה באזור נוה 3 ח' מודרנה מוכנה אמריקאי 053-54726 (18511)

דירות

אילת
● דירה ארבעה חדרים במרכז יפיפיה בתנאים טובים 059-77336 (18682)

● ארונות קיר מטבחים וארונות מבצעים 03-290915, 03-716667 (23681)
● מקרר תדיראן 400 ליטר +קומה 052-575251 (22812)
● למכירה מזגן במצב מצוין 03-454585 (21935)
● בהזדמנות למכירה מכונת תפירה 03-293138 (19826)
● מקרר אמקור 14 מצוין 03-5411546 (19609)
● טלוויזיה צבעונית 5411546 לא בשבת (19607)
● חדר שינה, ריהוט 273 03-446902 (19603)
● אמבטיה לתינוק 03-446902 (19599)
● אופניים לילדות בגיל 8 03-347820 (19546)
● ארון 4 דלתות צבע לבן 803025 (19548)
● לרגל נסיעה מקרר "תדיראן 400" 03-950250 (19509)
● אופניים 03-473702 (19187)
● בהזדמנות מערכת ישיבה חדשה 03-748635 (19106)
● כיסא זוגית בצורה יפה 03-458645 (19025)
● מכונת כביסה 03-490134 (18968)
● כיסאות מסוגננות 03-476481 (18102)
● מיקרופון אלחוטי ועדה 03-201584 03-204641 (18140)
● מכשיר להקלטת שיחות טלפון 03-201584 03-204641 (18034)
● מכונת תפירה בצבע לבן 03-911481 (14278)
● מדיח כלים 052-34614 (14227)

● "הנוסף" 3 שעות של בילוי בבית מלון בהתכוונת ועדיות 03-293220-1 (19265)
● "אלקטרו" כיבוד בבלוניה 03-785629 (19217)
● יש עם כך "אקסטרים" 03-5449687-5 (19086)
● הלידיה 03-288449 (11003)

שוק המציאות
● בהזדמנות קומודור 64 03-9232554 (27337)
● מכונת כביסה 03-668592 (26921)
● מיטה זוגית 03-731594 03-815585 (26458)
● מכונת כביסה 03-886081 (25021)
● מכונת ...03-9226908 (25020)
● תבלת דירה 15.00 (25019)
● ארגון 03-413973 (25014)
● מכונת כתיבה עברית 03-613594 (24954)
● למכירה ארגון 03-5411417 (24946)
● מחשב "זאטא" 03-986988 (24796)
● לדוגמים 03-315538 (24763)
● מקרר אמקור 18 03-5511998 (23177)
● 2 כיסאות 03-779734 (22987)
● וינום 453866 (22790)
● מקומות 453866 (22756)
● מחשב קומודור 64 03-455689 (22756)
● מזגן 03-496558 (22578)
● מקרר תדיראן 400 03-340682 (20063)
● מקרר אמקור 15 052-82834 (18416)
● מדף 052-556888 (18216)
● 2 מיטות 052-70650 (18193)
● מערכת סטריאו 03-770493 (17505)
● בהזדמנות 03-315538 (17417)
● בהזדמנות 03-315538 (17406)
● פינת אוכל 03-318805 (14337)
● בקירות 03-428623 03-355522 (14330)
● סלון 03-844414 (14157)
● מציאה 03-9305666 (8991)
● מוכרת אלקטרונית 03-455683 03-447706 (7001)
● מיטות נוער 03-346290 (6244)
● מיקרופון 03-384394 (6203)
● תנור 03-479802 (6202)
● וידאו 03-291221 (25873)
● בהזדמנות 03-9232554 (24972)
● מציאות ארון 03-838037 03-287818 (23858)
● בהזדמנות 03-838037 03-287818 (23849)
● סלון מקוריה 03-731594 03-815385 (23845)
● מכונת כביסה 03-312588 (23837)
● מקרר 03-238752 (23719)

קיט ונופש
● בקרוונים בגולן 03-371885, 02-533177 (19652)

קוסמטיקה
● בהזדמנות כל התכשירים לקוסמטיקה 03-5461183 (19801)
● קבל לך ציוד 03-573084, 03-382126 (19545)

אותיותדביקות
● הכין עצה שלשים 03-918390 (19515)

שונות
● "לי לך" 03-296679 (21428)
● פלוני "קשר" 04-446023, 03-574254-5 (19785)
● מה שחשים 03-736042, 03-720832 (19881)
● "שניית תל" 04-733556 04-526171 (17190)

בת זוג
● למסטיל 03-296024 (21991)
● לרצינית 03-296024 (21987)
● אתה הבוגר 22187 (21973)
● ספורטאי 03-296679 (21255)
● לאנשים רצינים 03-990507, 03-991949 (19087)
● צעירה 424 (16802)
● באה 33 תל 22161 ת"א (10583)

בן זוג
● אלמן 7872 (26378)
● לרצינית 03-296024 (21993)
● אלי שלום 03-991949, 03-990507 (19229)
● לאנשים 333 ראשל"צ (18957)
● למסורתיות 03-990507 (18855)
● אריסטוקרט 35825 תל־אביב (14310)

הכרויות
● ב"אליבור" 03-5102734 (21999)
● "ניקיס" 03-204614 (21605)
● אל תמתין 03-259654 03-236753 (19318)

● 20 לסטודנט 03-285919 (22026)
● נוג תיירות 03-370122, 03-381443 (22084)
● קליאופטרה 03-222547 (21974)
● סטו' מיליק 03-204680 (19880)
● ישרפיות 03-638594 (19872)
● צוות הרופאים 03-821617 (19865)
● "זר" 03-292341 (19576)
● "הנוס" 3 שעות 03-293220-1 (19268)
● צעירות 03-236852 (19211)
● פינוק להנם 03-376626 (18588)
● פינוק לעוסקי 05-5742084 (18358)
● בריסטוקרטים 03-7523844 (14248)
● רק רשמי 03-289029 (14258)
● "שר" בילוי 03-249526 03-248533 (14207)
● פרטי 03-5466995 (14169)
● סקוחים 03-449313 (14163)
● בוא להנות 03-245862 (12422)
● עסקיות 03-5448137 (12150)
● גבר צעיר 03-720825 (12216)
● המקום 03-775023 (12345)
● לסטודנטים 03-383918 (12122)
● דרושות 059-78353 (12048)
● עיסוי 03-434820 (10623)

מטבעות ומדליות
● מטבעות ומדליות ישראליות 03-291203 (20511)

מנעולים וכספות
● פריצה 03-552292 (21478)

חברת "ענקל" משווקים בלעדיים לכספות מגן מדלדמן I.S.M, לפי תו תקן אמריקאי טל' 03-9233499 ליונה מנהל המכירות (21460)

פוליש ונקיון
● "המלכה" נקיון פוליש 03-318379 (22033)
● "הממריל" נקיון 03-313599 (19354)
● "הדר" ניקיון 03-591003 (19121)

ציוד בנין
● עץ 19.00-17.00, 03-249195 (22016)

ציפוי אמבטיות
● "הסוס" חדש 03-371668, 03-377116 (21967)
● "ברק" 03-941662, 03-830394 03-829487 (19878)
● "האר" 052-78862, 02-638292, 04-535454 (19795)

הלוואה מיידית וזולה לחברי ההסתדרות ולאנשי בטחון וחינוך
052-543202
03-773214 03-346069
(19501)

● הלוואות בתנאים נוחים 03-5103004 (19185)
● מבצע הלוואות 03-916614 (18463)

חקלאות
● בהזדמנות טרקטור פרגיסון 168 08-244254 (21982)
● 2 תנורים 06-522154 (21971)
● למכירה עגלה 08-581714 (20203)
● לפיזור 057-81321 057-81124 (19302)
● שום 02-941672 (19262)
● למכירה 06-566272 (16876)
● בהזדמנות 03-656481 (16855)
● דרושה 052-22517 052-913965 (14240)
● חסה 9371888 (10578)

טרקטורים
● בהזדמנות 051-25275 (19643)
● טרקטור 06-522168 (18176)
● מונפגר 04-921566 04-921555 (17884)

בתי־כנסת
● "בבית הכנסת הגדול" (19707)

סירות
● למכירה 03-766318 (19808)

קורס משיטי סירות מדוק בסוכות, בכינרת ש דותי ים והדרכה
06-785014,
(19593) 03-282972

● קורס 03-282972 (19589)
● "המנוף" 03-354433 (19296)
● דרושים 03-9232653-1 052-55866 (19232)
● נפתח 03-827572 (10616)

מזגני אויר
● בבבק 03-372195 378374 375208 (18396)

מלגזות ושינוע
● 03-830981, 03-831354 (19827)
● הלגזות 053-688950 053-619356 (18484)

ריפוי והדיה
● 050-24358, 03-452474 (22027)

● מכונת 03-9611663 (14280)

רוצים לקנות
● ישראל קונה 03-876224, 03-828567 03-958628 (19855)
● מקה קונה 03-594311 03-835866 (19617)

רהיטים
● בהזדמנות 03-734007, 03-834528 (22031)
● בהזדמנות 03-321404 (22050)
● בהזדמנות 03-492838 (12501)
● זהב 03-375224 (12480)

מקרים
● קונה 03-384535 (21970)
● קניה 03-380796, 03-383717 (19768)

וידיאו טייפ
● מגלמת 03-5524246 (11747)

מכונות כתיבה
● השאלה 724480, 659846 (19377)

חיות בית
● סוס 04-922116 (22523)
● למכירה 03-9225089 (22022)
● למכירה 08-461058 (21953)
● סוסה 053-344027, 053-331467 (19813)
● למכירה 08-445256 (19757)
● גורי 052-925112 (19479)
● כלבים 052-28920, 052-21890 (19290)
● גורי 08-474117 (14198)
● פונות 06-767282 (14065)

כלי נגינה
● פסנתרים 03-265842, 48 (21968)
● למכירה 03-494183, 03-482760 (19457)
● פסנתר 03-220303 (19447)
● למכירה 717595 (17228)
● פסנתר 03-321606 (14195)
● בטנת 03-421320 (14077)

הלוואות
● פלאיזור 03-288354 (22023)
● הפטה 03-235083 03-728102, 03-242013 (22006)
● הלוואה 06-578029, 03-660341 (21975)
● מיידי 03-380154, 03-614831 (21938)

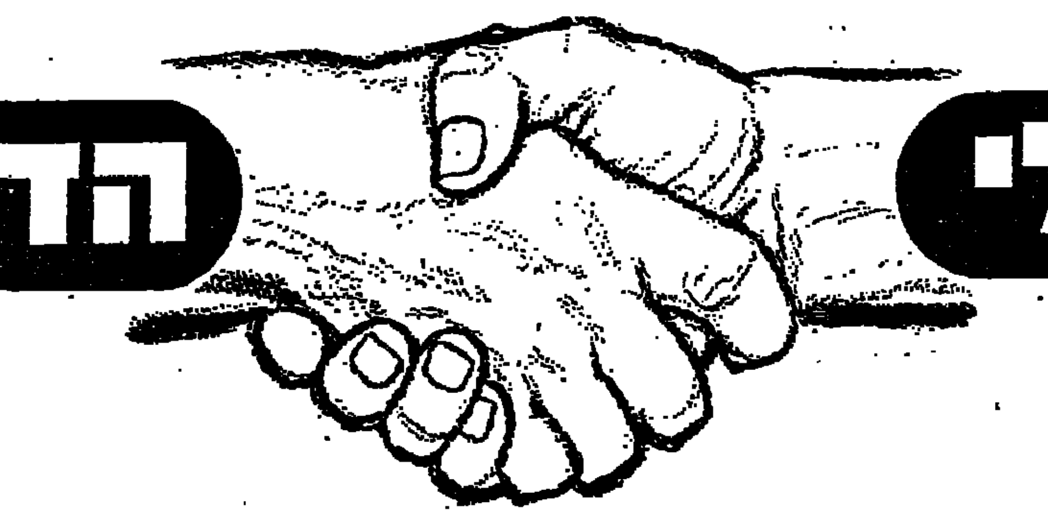

הלוח הכללי הד כפול ומכופל

וזאת הירושה

חנה זמר

דפדוף. בכרכי העיתונים של השנה המסתיימת היום מעלה מציאות חיים דחוסה ולוהטת, מתפרצת ומסתערת, מגרה ואלימה. קשה למצוא במקום אחד רצף כזה של אירועים הרודפים אירועים, מתיחות ואיומים ומשברים, סרוך תגובה, שביתות והפגנות, סערות־ריבות ועימותים.

אילו נגררתי אחרי הנוהג השחוק של מינוי איש השנה, הייתי בוחרת בשוטר ישראלי. בביתו הוא נלחץ ככל אזרח, ובצאתו עליו להתמודד עם חרדים ועם חילוניים המושכים בסטאטוס קוו משני קצותיו; עם ערבים התוקפים יהודים ועם יהודים הפורעים בערבים; עם מפגינים פורצי־גדרות ומבעירי־צמיגים, מתוך חרדה ללחם או לקצפת, או מתוך אמונה לאומנית או שמאלנית, וכולם צועקים לו "נאצי". כל אלה, כמובן, בתוספת לפושעים, ולממוטות וזוועה בודדות של תאונות.

אבל הצצה בכותרות רועשות שנשכחו מכבר מראה גם כמה דיו שפכה התקשורת לשווא, כמה להט השקיעו אורחים במהלכי סרק ובעיקר כמה מים סוחפה ההתהוות.

האם זה יהיה שונה בתשמ"ח? ספק. אדרבא, סביר להניח שתופעות אלה יוחרפו. אחרי ככלות הכל, היא תהיה שנה של מערכת הבחירות. לא בריבודים כפי שהיו בתשמ"ז, לרוב וגם לריק, אלא בהערכות מלחמתית לקלפי שתפתח את תשמ"ט, לכל המאוחר.

סיכום תמציתי לכותרות שהיו יתעלם מאלה שנושאיהם שבקו, ויתמקד בחלק מן הנושאים העוברים בירושה לשנה החדשה, כספיח כואב או כאתגר מחכה למענה, כמשגה הטעון טיפול או כלקח שלא ילמד.

ואנונו. החרשה הראשונה של תשמ"ז, ממש הראשונה, היתה פרסום גילויי ואנונו ב"סאנדיי טיימס". סודות גרעיניים ותרמו־גרעיניים במלים ובצילומים ובתרשימים. אח"כ, בנובמבר, הודיעה הממשלה שהאיש עצור בישראל. בדצמבר גילה העציר בכף ידו, שנעצר באוקטובר ברומא. עכשיו הוא עומד למשפט, ובוודאי ייענש עונש חמור, כראוי. הוא נותן את הדין, אבל מי עוד נתן אותו בהקשר זה? כשאני חושבת על בדיקות הכשרות הבטחונית שעושים לבחורה בטרם תתקבל כמזכירתו של סגן נספח הסברה בנציגות ישראלית, בא לי לצחוק או לבכות. כמה נוח לשכוח את האימרה כי לא רק העכבר גנב, גם החור גנב.

דטאנט. רייגן וגורבאצ'וב נפגשים בתחילת השנה לוועידת פיסגה ברייקיאוויק. זה נראה אז ככשלון מכובד. אבל בסוף השנה מתברר מפגישות שולץ־שוורדנאדזה שהיו דברים בגו, ויש הסכם. גם אנחנו הרגשנו בדטאנט, במקצת בזכות פעילותו של שמעון פרס ובעיקר כפועל־יוצא של האקלים הבין־גושי הנוח יותר. ישראל קיימה מגעים גלויים עם הסובייטים, התחדשו קשרים בגוש המזרחי, אסירי ציון השתחררו ומסרבי עלייה זכו בהיתרי יציאה. עדיין אין סיבה למסיבה, אבל אין גם מקום לזלזל. אם אומנם יתעמק הדטאנט כפי שמסתמן עשוי זה להיות טוב ליהודים ולישראלים גם יחד.

רוטאציה. גם היא היתה בתחילת השנה, פותחה אותה בממשלה חדשה. לכאורה, אותה אדרת בשינוי גברת. אותו הרכב סיעתי, אותם קווי־יסוד, אותם השרים, רק עם המר במקום בורג ושושנה ארבלי במקום משה גור. סוף־סוף חמישים אחוזים מן האוכלוסיה זכו לייצוג של ארבעה אחוזים בממשלה; כלומר, שרה אחת מתוך 25 (עכשיו 23). נכון שרוב ימות השנה היו נעוצים במערכת הבריאות, אבל זה לא בהכרח אשמתה. מותר גם לבקר בתל־ברוך, ולברוק קונדומים. אלא מה? לא צריך להצטלם עם זה.

שינוי האווירה אחרי הרוטאציה, חרף הנהות ברמות הממשלה, מצביע על ההשפעה (הגם יחסית) הנודעת לראש־הממשלה. שמיר, עם חברים כמו שיש לו, לא צריך יריבים, אבל כמובן גם אלה יש לו. הוא יוצא מזה בשלום בזכות עצבים חזקים, שפתיים קפוצות ועוד עבה. כל הכותרות החמורות והנשנות על משבר ממשלתי, על פירוק הקואליציה, על הקמת ממשלה חלופית או על הקדמת הבחירות – כולן התבדו פעם אחר פעם. מה שלא מנע מהמערך לעורר ציפיות חדשות כעבור זמן. הנה, ש"ס נוטה, המפד"ל הבכיינית, והאגודה בשלה למרד.

תשמ"ז

הממשלה הזאת תבהן עד הבחירות וצריך רק לקוות שלא תבהן גם אחרי הבחירות

הרבה ברווזים. הממשלה הזאת כבר תבהן עד הבחירות – וצריך רק לקוות שלא תבהן גם אחרי הבחירות!

דמיאניוק. בנובמבר התחיל משפט דמיאניוק, ומן רב צבאו מדי יום מאות בפתח אולם בית־המשפט, ומאות אלפים עקבו אחרי השידורים. אף־על־פי־כן, יש מעטים בארץ שאינם חשים בפרובלמטיקה המיוחדת המתלווה למשפט הזה. מכל הסיבות, מלבד הצדק, מוטב היה לו שלא להיערך כאן. בנוכחות הזמן האפיל המאבק בין אוקונור לשפטל על זוועות טרבלינקה. איזה חוש פרופורציה. המשפט עובר בירושה לתשמ"ח. אינני מקנאה בשופטים, אבל סומכת עליהם. ואני מתחננת בפני השלטונות שלא יבקשו עוד הסגרות של פושעים נאצים.

זקני צפת. היה קיץ קשה. חם מאוד, או בלשון החזאי, עם עומס חום גבוה. במעט שכחנו שגם החורף היה קשה. סערות והצפות ושיבושים ונזקים. ב"דבר" של ה־9 בנובמבר כותרות: "השרים קפאו, הישיבה הופסקה". אלא שאחר־כך הם הפשירו, וקיימו ישיבות אחרות, וזה מה שגרם את הצרות.

בג"צ. פרשת שושנה מילר. גיורת רפורמית מארה"ב מסורבת רישום, וזוכה בעתירה. הפסיקה מחייבת את משרד הפנים לרשום כיהודים גם מגיירי רפורמים. שושנה מילר ניצחה וירדה, ושמיר נשאר עם הבעיה. כל השנה היא מלווה אותנו. השר פרץ מתפטר, ומחפשים פטנטים. אח"כ פרץ חוזר לממשלה, אבל לא למשרד הפנים. בתשמ"ח יחפשו לו פתרון, שיהיה שר פנים גם רשמית ולא רק באמצעות־דרעי.

ונקש עדיין מה היה בג"צ?

"לביא". בדצמבר טיסת הניסוי הראשונה של ה"לביא". הרבה תקוות ניתלו בהמראה הזאת. בתעשיה האווירית ידעו היטב שיש נימוקים כבדי־משקל להפסיק את הפרוייקט שקידם הרבה פיתוח טכנולוגי, אבל עיכב פיתוח טכנולוגי אחר. הם ידעו שבשביל צה"ל ה"לביא" הוא כמו הצופים שעזרו לזקנה לעבור את הכביש, מה שחייב הרבה מאמצים, כי הזקנה בכלל לא רצתה לעבור; שבשביל האמריקאים הוא בגדר גזל משאבים, שלא־במקרה משאבים שלהם. חסידי ה"לביא" קיוו שההמראה תיצור מעין עובדה מוגמרת. והיה להם עוד מקור תקווה: מנועי בית שמש. מנועי בית שמש, אם אתם זוכרים, עמד להיסגר, מסיבות טובות. היו שביתות בעיירה כולה, ושביתות הזדהות בכל עיירות הפיתוח, והפגנות, ועם כבר אמרתי חיפשו קונה שיקח חינם וגם חובות ימחקו לו, ולא מצאו במשך חודשים, אבל לא סגרו. ואנשים חכמים למדי אמרו: אם הממשלה לא העזה לסגור את מנועי בית שמש, איך תסגור את ה"לביא"?

אבל סגרה, ולא נותר בתשמ"ח אלא לאתר את האש, לשמור על המקורי והטוב, להקטין את הנזקים ולצמצם את המכאובים, ולבקש סליחה ומחילה מרב זקהיים. יהודי טוב, שבתנור תת־מזכיר ההגנה האמריקאי הסיק נגד ה"לביא". כל מה שאמר – ושנתקבל אחרי שפרש – היה הגיוני ונאמר גם מתוך הזדהות עם צרכי ישראל. עשו אותו למשמץ השנה.

כלכלה. בינואר היה פיחות של עשרה אחוזים. אח"כ נחתמה עסקת חבילה. היציבות היחסית נשמרה, יש חגיגת צריכה, אבל הסתירות שבחיינו באות לביטוי בולט בתחום הזה. כי בתוך השנה הטובה, החקלאות נחנקת והייצור בנסיגה, ומפעלים נסגרים, והחוב החיצוני גדל, ובשתשמ"ח תתמקם היטב בלוח שלנו, התחיל חגיגת המניות. כמה מיליארדים דולארים, מהם בינינו לבינכם.

ועידה בין־לאומית. כ"מטריה" לשיחות ישירות בין ישראל למשלחת ירדנית־פלשתינאית, היתה הצעת הוועידה נושא לפעילות קדחתנית בזירה העולמית בחלק נכבד של השנה היוצאת. היא היתה גם נושא לוויכוח סוער בזירה הלאומית. השאלה אם ועידה כזאת רצויה כפרי יוזמה ישראלית, פתוחה לוויכוח. לעומת זאת, אין טעם בוויכוח על השאלה האם ועידה כזאת אפשרית בהרכב הממשלתי הקיים עכשיו בארץ. התשובה ברורה והיא שלילית. הליכוד איננו מסכים לוועידה בין־לאומית, ויש לו די כוח לסכל אותה.

יש הבאים בשם ההגיון התקדימי ומקשים: אם בעניין ה"לביא" אפשר היה להכריע בניגוד לליכוד, ובתמיכת אחד משריו בלבד, מדוע לא ייתכן תסריט דומה בעניין הוועידה הבין־לאומית? תמימות כזאת, רבותי, חורגת מגבול המותר. הנה ההבדל: בעניין ה"לביא" גם שרי הליכוד (פרט לארנס) הבינו יפה שאין ברירה. גם הם רצו למנוע הסתבכות נוספת. אלא שנוח היה להם גם לפתור את הבעיה וגם לרחוץ בנקיון כפיים, כדי שכל החטא האלקטוראלי ירבץ לפתח המערך. לא כן הדבר בעניין הוועידה הבין־לאומית, ולמעשה גם בכל דרך אחרת של פשרה בשטחים: כאן הליכוד מתנגד באמת, ולא רק מן השפה ולחוץ.

ומכיוון שהליכוד באמת מתנגד לוועידה בין־לאומית, לא יהיה לכך רוב בממשלת האחדות הלאומית. אם כן, לשם מה כל העמל, הפגישות, המסרים, השרדים, הנוסחאות, המיקוחים והסיכומים־לכאורה? הם לא נשאו פרי בתשמ"ז, ולא יוכלו לשאת פרי בתשמ"ח. אבל כפי שנראה בקרוב, הנושא אולי מת, אך לא נקבר.

ועוד לא הזכרנו את כל הסערות סביב תנאי השכר והפרישה בבל"ל, של יפת ושל בכירים אחרים. תשמ"ח יורשת רק את הספיח: בחירת נשיא חדש להסתדרות הציונית ויו"ר חדש לסוכנות היהודית. ולא הזכרנו את "איראנגייט" או את ספיחי פרשת פולארד, ועוד הרבה עיוותים של המציאות הקשה ומלאת־הניגודים שאנחנו חיים בה.

על סף שנת ה־40 של מדינת ישראל, שנה המתחילה הערב, רבים יגידו בצדק, שלא לילד זה פיללו בונים ומייסדים. אלא שנדמה לי, כי אילו הוצגה בפניהם לפני ארבעים שנה תמונתה של ישראל כפי שהיא מצטיירת היום – עם כל הסרטנותיה ומגרעותיה, אבל גם עם כל הישגיה והכושר המסחרר שלה כמות שהיא בחילופי תשמ"ז / תשמ"ח – הם היו קונים אותה בשתי ידיים.

יקוב החוק את הרוח

חגי אשד

מגילת העצמאות

מאז נותרה רק מדינה עצמאית, בלי עם עצמאי. נשארה המסגרת בלי התוכן. חוקי "מיהו יהודי" שללו את זהותנו הלאומית העברית, שהיתה קיימת במציאות ואף ניתן לה ביטוי במגילת העצמאות

פעם היינו "העם העברי העצמאי בארצו". כך הגדרנו ברגע לידתנו במגילת העצמאות. הגיע הזמן שנחזור להיות מה שהיינו ומה שנועדנו להיות. מגילת העצמאות היתה הכרזה על עצמאות המדינה וגם על עצמאות העם שהקים אותה. אבל עצמאות העם העברי בארצו נשללה על־ידי חוקי הכנסת מאז ועד היום ונותרה רק מדינה עצמאית, בלי עם עצמאי. נשארה המסגרת בלי התוכן. הגוף בלי הנשמה. לא לגמרי. הנשמה עדיין קיימת, אבל היא מפרפרת ומרחפת ומחפשת את תיקונה. נמאס לה כבר לתעות בתפוצות הגולה היהודית אשר בארצנו, כאילו היתה עוד קהילה יהודית אחת מני רבות, ואולי הגרועה שבהן משום שהיא היחידה הנתונה כולה לשלטון הרבנות האורתודוכסית, החרדית הקיצונית, הגלותית עד לשד עצמותיה, הפוגעת בזכויות האזרח של תושבי ישראל ושוללת בפסקי ההלכה שלה את קיומנו כעם עצמאי במדינתו הריבונית.

עבריות. את מדינת ישראל הקימו "נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית". לא נציגי "היישוב היהודי". ההבדל היה מודע ומכוון. בטיוטה שחוברה על־ידי צבי ברנזון, שופט בבית המשפט העליון לעתיד, נכתב שההכרזה על הקמת המדינה תיעשה על־ידי "נבחרי התנועה הציונית והיישוב היהודי". בא ראש הממשלה דוד בן גוריון וערך שינוי כפול בנוסח הזה – שינוי של שם ושינוי של סדר החשיבות והקדימות. "היישוב העברי" ולא "היישוב היהודי". היישוב העברי קודם לתנועה הציונית. הכל בכוונת מכוון. אמנם נאמר במגילת העצמאות כי תוקם "מדינה יהודית בארץ ישראל" והיא "אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות זכויות בתוך משפחת העמים". אבל קיימת ההבחנה הברורה בין המקים לבין המוקם, בין הנותן זכות לבין מי שזכאי לקבל אותה. בין השלם שהוא העם היהודי לתפוצותיו לבין החלק של השלם, שהוא העם העברי העצמאי בארצו, שהוא אמנם קיים למען השלם, אבל נפרד ממנו בהגדרת זהותו העצמית, בלשונו ובתרבותו, בזכויותיו ובחובותיו, בעברו ובעתידו.

כל זה בא להזכיר את הנשכחות שמדינת ישראל הוקמה, אכן, על־ידי ישות לאומית נפרדת בלשונה תרבותה והגדרת זהותה שנוצרה בארץ ישראל מאז תחילת היישוב החדש והיא חלק מהעם היהודי, אך איננה זהה אתו. (האם יש צורך להזכיר כי כולנו היינו פעם "עברים" בארצנו? מהגימנסיה העברית הרצליה ועד הגימנסיה העברית רחביה והאוניברסיטה העברית בירושלים והטכניון העברי בחיפה וההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל וכי בשנות המאבק היתה מסורתנו "מדינה עברית"?). העצמאות שהוכרזה לא הוענקה ליהודי ארצות הברית, שעצמאותם היא אמריקאית. וכנ"ל יהודי צרפת ובריטניה וכל יתר יהודי התפוצות. העצמאות היא של "היישוב העברי" ההופך להיות מכאן ואילך "העם העברי העצמאי בארצו" כפי שקובעת מגילת העצמאות כעדות היסטורית שעליה חתומים כל חברי מועצת העם.

חוקתיות. אופייני הדבר שהגדרה נשכחת וזנוחה זאת, "העם העברי העצמאי בארצו", מופיעה במגילת העצמאות בהקשר החשוב ביותר לגורלה של המדינה ולעתידה, השלום, השכנות הטובה ושיתוף הפעולה עם המדינות השכנות ועמיהן. וכך נאמר בה: "אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו". ככה זה היה. זו עובדה היסטורית שאי־אפשר לבטלה לא בחוקי הכנסת ולא בפסיקות של בית המשפט העליון. את עובדות העבר אי־אפשר לשנות. גם הכנסת אינה יכולה לחוקק חוק הקובע כעובדה שמה שהיה לא היה. היא יכולה רק לקבוע שמה שהיה יחדל להיות בעל תוקף מחייב להבא. היא יכולה לבטל גם את שמה של מדינת ישראל, את דיגלה ואת שפתה הרשמית. היא יכולה לעקור הכל, או כמעט הכל. אלא אם כן תקום רוח של מרי ומרד נגדה ונגד חוקיה.

מה חבל שבית המשפט העליון לא עמד בפרץ כאשר ניתנה לו ההזדמנות לכך כמה פעמים. מה חבל שהוא לא ראה את הנולד ולא העניק שיניים חוקתיות כלשהן לשום חלק ממגילת העצמאות, בהיעדר חוקה ועד לכינונה. כך נשארה מדינת ישראל פרוצה ומופקרת לכמה מחוקי הכנסת, אשר עשו פלסתר את מגילת העצמאות, ביטלו את זהותה הלאומית של מדינת ישראל, פגעו בחופש המצפון של אזרחיה ועשו פלסתר את ייעודה של ישראל כארץ מקלט ששעריה פתוחים לרווחה, לכל יהודי השרוי במצוקה הנתון להפליה ולרדיפות בארץ מוצאו בשל יהדותו. בית המשפט העליון קבע, כי מגילת העצמאות "מבטאת את חזון העם ואת האני מאמין שלו, אבל אין בה משום חוק קונסטיטוציוני הפוסק הלכה למעשה בדבר קיום פקודות וחוקים שונים, או ביטולם". ובהתאם לכך קבע בית המשפט העליון כי "תוקפה המשפטי (של מגילת העצמאות) הוא בכך, שיש לפרש כל הוראת חוק לאורה, ועד כמה שאפשר בהתאמה עם עקרונותיה המנחים ולא בניגוד להם. ברם, כאשר קיימת הוראה מפורשת של הכנסת, שאינה משאירה מקום לספק, יש ללכת על פיה, הגם שאינה עולה בקנה אחד עם העקרונות שבהכרזת העצמאות".

פירצה רחבה, וכמעט בלתי מוגבלת זאת, איפשרה את הקביעה כי "חוק המדינה, אשר מסר את ענייני הנישואין והגירושין של יהודים בישראל לשיפוטם של בתי הדין הרבניים, והורה שנישואין וגירושים כאלה ייערכו לפי דין תורה, עדיף על עקרון חופש המצפון". חוק זה, יחד עם שאר חוקי "מיהו יהודי", כגון חוק מירשם התושבים וחוק השבות, יצרו מצבים של הפלייה לרעה של יהודים מסוגים שונים. הללו נתונים לפסיקות נוקשות וקשוחות של דיינים, שהם בעלי חינוך והשקפה חרדיים ואנטי־ציוניים. עד שאתה שואל: מה לנו ולהם? מי זה מסר אותנו ביד אדונים קשה ורעה? חוקי "מיהו יהודי" שללו את זהותנו הלאומית העברית שהיתה קיימת במציאות ואף ניתן לה ביטוי, כאמור, במגילת העצמאות. ואולי היה בית המשפט העליון יכול להיאחז בה כסייג חוקתי אפשרי לגבי חוקי "מיהו יהודי". הללו הכפיפו את זהותנו הלאומית בארצנו ובמדינתנו לזהות הדתית הגלותית, אשר לפיה אין כל הבדל בין יהודי שהוא אזרח ישראלי וחי במדינתו והוא בן ללאום העברי לפי שפתו, תרבותו והגדרתו העצמית, לבין יהודי שהוא אזרח של מדינה זרה כלשהי ושייך לפי הכרתו והגדרתו לעם הרוב של אותה מדינה. כולם יהודים לפי ההלכה הנקבעת על־ידי הרבנות והפירוש שהיא נותנת לדיניה. כמה מזכויות האזרח היסודיות בישראל נקבעות ונשללות על־ידי הרבנות ולא על־ידי הכנסת. מה שפר חלקם של יהודי ארה"ב, בריטניה וצרפת, ואפילו יהודי גרמניה המערבית, לעומת חלקם המקופח והעשוק של אזרחיה היהודיים של מדינת ישראל. אבסורד שהגיע הזמן לשים לו קץ.

שוויוניות. חוקי "מיהו יהודי" מאפשרים לפגוע בזכויותיהם של עולי אתיופיה כיהודים וכבני־אדם ולהפלותם לרעה בצורה חסרת רחמים ממש על־ידי הרבנות, שאינה מאפשרת לרבים מהם להינשא ונוהגת תמיד לחומרא ולא לקולא. ומי יודע? אילו היתה מדינת ישראל קיימת מלפני השואה, לא מן הנמנע שמי שנרדף על־ידי הנאצים כיהודי לפי חוקי הגזע, ואיננו יהודי לפי ההלכה, היה מופלה לרעה על־ידי הרבנות של ימינו, אילו היה מנסה לחפש מקלט במדינת ישראל. ובעצם זה מה שקורה, או עלול לקרות, גם לרבים מעולי רוסיה ולחלק מהעשורים שמורידים את רגליהם מארץ המקלט שהפכה לארץ גזרה רבנית. וכך גם יהודי ארה"ב שאל משפחתם הסתפחה מי שהתגיירה בגיור רפורמי. אילו היתה המשפחה הזאת, שבארה"ב היא משפחה יהודית לכל דבר, עולה לארץ היו בניה נרדפים כ"גויים" וכאזרחים מסוג ב' במדינת היהודים, כביכול.

להזכירנו כי לא רק ערביי ישראל חשים שהם אזרחים מסוג ב'. וזאת בניגוד להתחייבות הכלולה במגילת העצמאות על שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה, בלי הבדל דת, גזע ומין (והאם צריך להוסיף עכשיו: בלי להפלות בין יהודי ליהודי ובין יוצאי גלות אחת לאחרת?). את המעוות הזה חייבים לתקן. ואם לא עכשיו אימתי. דומה, כי משהו קורה לנו לקראת שנת הארבעים להקמת המדינה. דומה כי רוח חדשה החלה לפרוץ מתוך ההתנהגות החילונית המתירנית והראוותנית של העיר העברית הראשונה בעולם – הלא היא תל־אביב, כמובן – הסובלת בתסמכה תרבותי שופע שלא היה כמוהו. הולכת ומתגברת בארץ רוח של מרי ומרד נגד שלטון הכפייה הרבני־יהודי. מי יודע? אולי עומדת להיוולד מחדש העצמאות הלאומית שלנו שנשללה מאיתנו מאז שכוננה עצמאותה של מדינת ישראל. הנה נתבשרנו שהשנה הבאה, שנת הארבעים להקמת המדינה, תהיה שנת לימוד מגילת העצמאות בבתי הספר. ואכן, הגיעה השעה לא רק ללמוד את מגילת העצמאות, אלא גם להחיותה מחדש, ככתבה וכלשונה, להעניק לה שיניים חוקתיות מחייבות, כדי שתוכל לקום על רגליה ולהתהלך בארץ לאורכה ולרוחבה.

האירוע החשוב ביותר

שאלה ישראלית ושאלה פרטית / ורדה צימרמן

אליקים רובינשטיין, מזכיר הממשלה: במישור האישי היה המיוחד של השנה חזרתנו, שלי ושל משפחתי, בתחילת השנה ארצה. כיף לחזור הביתה, לירושלים, למשפחה, לחברים, לעבודה. זה אולי נשמע בנאלי אבל זה אמיתי. חכמינו אמרו בשבחי ירושלים, ומי שהוא ירושלמי בנוסף לגולה או הולך למקום אחר מרגיש בשבחי ירושלים.

במישור הכללי, אני לא יכול למקד את השנה במאורע אחד, אבל אני חושב שהיכולת של ישראל לעבור, חרף הקשיים, את הנחת של המרכיבים השתיים, עוד שנה של ממשלת אחדות לאומית – היא הישג. יש מידה של אופטימיות בכך ועם כל הקשיים היתה זו שנה של בטחון, של כלכלה סבירה ואפילו עם קו עליה מתון. בסך הכל, אם מביטים בראשית תשמ"ח לאחור לראשית תשמ"ז אני חושב שחלק ניכר מן הפרשיות שהעסיקו אותנו בראשית השנה הן כעת נחלת העבר או כמעט נחלת העבר. השב"כ, לדוגמה, או נושאים אמריקאיים ידועים. לכן אני חושב שהדבר המרכזי של השנה הוא המאמץ למשוך את העגלה הלאומית בצורה סבירה.

ראשי התיבות של השנה הבאה הן תשמ"ח ואני מקווה שישראל אכן תשמח. ואם רוצים משחק מלים נוסף, הרי ראשי התיבות של תשמ"ח הם: תהי שנת ממשלה חזקה.

רות דר, תפאורנית: השנה שלי עמדה בסימן "עלובי החיים". עבדתי על ההצגה הזו במשך רוב חודשי השנה ועד שיצאה לבמה, כמעט יצאה לי הנשמה. בסופו של דבר, זה היה כדאי. השנה שלי עמדה, אם כן, בסימן מקצועי.

גילה אלמגור, שחקנית: היתה לי חגיגה עם "הקיץ של אביה". בשבילי זה היה כמו נס קטן. ההצגה היתה משהו שהתפרץ מתוכי, בלי כוונה, ועל כן ההצלחה היא נסיון אישי שלי. ובמישור המקצועי, הרגשתי טובה מאד.

במישור האישי, הקיץ הזה היה קיץ קטלני. איבדנו הרבה חברים ואובדן זה יכתיב מהרבה בחינות את השנה הבאה.

איתן הבר, מנכ"ל "פז" לשעבר: האירוע הכלכלי החשוב של השנה היה הפסקת פרויקט הלביא, בתקווה שידעו לנצל נכון את המקורות שהתפנו.

השנה שלי עומדת בסימן סיום עבודתי ב"פז" והתחלת עבודה במקומות אחרים.

יוסי ביילין, מנכ"ל משרד החוץ: האירוע החשוב ביותר השנה היה המכנה המשותף שנוצר בסיוע האינטנסיבי האמריקאי לגבי אופייה האפשרי של ועידה בין־לאומית לשלום. הסיכום שנתקבל שוועידה כזאת לא תהיה בהחלטת כפייה הוא פריצת הדרך האמיתית שהושגה בנושא זה מאז הסכמי קמפ דייוויד. הייתי מחבר את ההישג הגדול עם העובדה שממשלת ישראל לא אישרה השגתו כהחלטה ועם אי ההסכמה שנוצרה בישראל בעקבות השגתו.

מיכה קירשנר, צלם: יהיה יומרני לדלות אירוע אחד ויחיד, משום שאירוע ללא משמעות אחורית אינו אירוע גדול. ולכן האופן שבו הצליחו דויד גרוסמן, דני רובינשטיין וחנה קלדרון למרוח על פנינו את הזמן הצהוב הוא חשוב ביותר. אבל אנחנו מומחים כל כך גדולים בניגוב חומוס שגם את המרוח הזה מרחנו מעל הפנים מיד. אולי קבוצה זו בכל זאת הצליחה לבעוט בנו בנקודה כואבת בגוף, הם וכל מה שנכתב השנה על הגדה ועל עזה. שכן, אתה יודע שדברים מתנהלים במקומות מסויימים באופן מסויים, אבל עד שאתה לא עובר את התוויה אתה לא מצליח להבין זאת. והכותבים על הגדה ועל עזה אולי יצליחו לגעת באנשים שהם בדרך כלל פאסיביים בהתנהגותם הפוליטית.

מיכאל פלדמן, פרופ' מכון וייצמן: החוויה האישית העמוקה ביותר היתה נסיעתי לסין. הוזמנתי לשם לכנס על קווי החזית שבחקר הסרטן, כנס שאירגנו האגודה הצרפתית לחקר הסרטן, מכון הבריאות הלאומי של ארה"ב והאקדמיה לרפואה של סין. היה זה, כמובן, ביקור ראשון שלי בסין והוא היה חוויה עמוקה מאוד שביסודה היתה החשיפה לחברה המנסה לסגור, תוך זמן קצר ככל שניתן, פיגור טכנולוגי ומדעי, כשברקע מורשת של תרבות ואמנות גדולה. המגע עם החוקרים, מדענים צעירים בסין, המגלים צמאון דעת שאין לו גבול, המתרפקים על כל פיסת ידע מדעי חדש והעושים מאמץ עילאי כדי לפתור בעיות של הרפואה הסינית, המגע עם כל זה היווה חוויה עמוקה מאוד.

במה שנוגע לצד החברתי פה בארץ, החוויה הפוכה, כלומר, מזעזעת. היו שתי תופעות הנראות לי משלימות זו את זו, שהגיעו למימדים קשים ביותר בשנה האחרונה. האחת היא התמוטטותו ההדרגתית של המחקר המדעי וההשכלה הגבוהה, ובמקביל ההתגברות ההדרגתית של חוגי הדת הפולחנית בארץ הזאת. נראה לי כי הללו הן שתי תופעות המשלימות זו את זו, המדרדרות אותנו לעולם של פונדמנטליזם קמאי הנוגד ניגוד מוחלט את הקידמה במדע שבזכותה ניתן היה להפוך חלומות של ליברלים והומניסטי למציאות.

שני התהליכים שתיארתי – הרס ההשכלה הגבוהה והתגברות הפולחן הדתי – הם הגורמים המכריעים בניתוקה של ישראל מהפזורה היהודית במערב בכלל ובארה"ב בפרט. פזורה המצטיינת בהישגים כבירים בהשכלה, במדע, בטכנולוגיה וברוח. אם רצינו להיות מרכז תרבות ליהדות הפזורה, התופעות שהתחוללו בשנה האחרונה בארץ מהוות נחשול המנתק אותנו מהמגמה הזאת.

ד"ר דינה פורת, היסטוריונית, אוניברסיטת תל־אביב: משפט דמיאניוק הוא בעיני האירוע החשוב של השנה. התעניינותו הערה של הציבור במשפט הוא ביטוי לתהליכים המתרחשים בחברה הישראלית. ככל שהצביונות נעשית פחות קשוחה, מסתמנת ההדדאית יותר פתוחה לביקורת עצמית של כל תחום ורעיון בחיינו, כן היא מוכנה יותר לראייה שקולה ובאחנת של תקופת השואה וליחס אוהד כלפי ציבור הניצולים הגדול שהסתגר בכאבו עשרות שנים. אין זה מקרה שהאלוף יוסי פלד בחר לשבת בשורה הראשונה כבנייני האומה כדרך לומר בפעם הראשונה בחייו אולי מתוך הרגשת כוח והדה גם יחד – גם אני הייתי שם.

אשר רייך, משורר: כל יום מ־365 הימים של השנה היה דומה ל־365 הימים של השנה שקדמה לה. וכולם היו מאורע בעצם המשך קיומה של הממשלה הזאת שמליון וחצי איש לא יצאו להפגין נגד המחדלים שלה, הצפצוף שלה על הציבור, נגד צורת קבלת או אי קבלת החלטות. על סברה ושתילה יצאו להפגין ועל זה שהמדינה הולכת פייפן – אף אחד לא מפגין.

מאז שהוקמה ממשלת האיחוד המערך והליכוד מתפקדים כזוג תאומים סיאמיים שאיש לא יכול להבחין ביניהם. הממשלה מייצגת אימפוטנציה בכל השטחים, והאדישות הציבור למה שהיא מייצגת היא האירוע החשוב ביותר של השנה. כל יום נעשה עצוב יותר ויותר למי שאוהב את המדינה. החמצנו את השלום ואנו מחמיצים את האיתותים מברה"מ. הגענו למצב של איידס לאומי ולאומני ואנטי־לאומי, כל סוגי האיידס יוצאים מציון.

גם הכנסת הוכיחה את חולשתה. הקואליציה כמו האופוזיציה. אלה רצים לאיבוד מצד שמאל, ואלה מצד ימין. אין כמעט ח"כים שבאמת אכפת להם, ובזה כולנו אשמים.

ולמי שחושב שאין חלופות, לממשלה הזאת יש חלופות.

אברהם (בייגה) שוחט, ראש העיר ערד: אחד הדברים החשובים של השנה הוא מה שלא אירע בה: מכל הדיבורים על תזוזה לשלום שום דבר לא קרה, וכך מצאנו עצמנו בסוף השנה כמו בראשיתה. הדבר הטוב של השנה הוא ההרגשה שהושגה יציבות כלכלית. מבחינת ערד היתה זו שנה טובה, לא שינוי דרמטי אבל שינוי משמעותי בכיוון של גידול באוכלוסיה, במפעלים. ואני לא הצלחתי לרדת במשקל וגם לא להפסיק לעשן.

עמיר פרץ, ראש מועצת שדרות: הצהרת יאסר עראפאת כי האשה הפלשתינית היא הנשק החדש, והיא תהפוך לפצצה הביולוגית של המזרח התיכון.

כל אדם בר־דעת במדינת ישראל היה מודע לעובדה כי הבעיה הדמוגרפית תיהפך לבעיה המרכזית בדרך לפתרון הסכסוך במזה"ת.

מדינת ישראל, כשאגנותה הציונית, מתעלמת בכח רב מהתעלמותה מבעיה מתעצמת היוצרת עובדות מדהימות. זוהי אוכלוסיה שהכפילה את מספרה במשך 20 שנה מבלי שנתקיים בה, באיזור מגוריה, כל שינוי של ממש בתכנון האורבני, באיכות החיים או במבנה הכלכלי אשר היו מקלים, אולי, על עוצמת הבעיה.

אין ספק כי מציאות זו, אשר במשך 20 שנה הודחת ערכים בסיסיים בקרבנו, מתסכלת את בנינו, משחיתה חלק מאיתנו, גורמת לירידה מקרבנו, היום היא גם סכנה לעצם קיומנו.

هكذا من الاجل

صكنز من الاصل

בדם, בחום הלוהט, בצמא, באש, בכשלון. והדרך לירושלים פתוחה

שלמה גינוסר

48' - 57'

כיום אין כמעט שודדי דרכים. שוד הרכבות הגדול באנגליה גם הוא כבר נחלת ההיסטוריה. התיחכום הטכנולוגי שלח את השודדים של העת החדשה אל צופני הכספות ואל נוכלויות המחשבים. שודדי־הדרכים והפירטים התחלפו בחוטפי מטוסים וספינות. שודדי הדרכים האמיתיים הם צללי העבר. אלה שודדי־דרכים נצחיים. רוב הזמן הם חבויים מתחת לדרכים הכבושות או מתחת לשכבות אבקדרכים, ורק לפעמים הם מגיחים ומכים.

בין הדרכים רדופות־הרוחות הללו מעטות הן הדרכים ה„רדופות" יותר מן הדרך הראשה לירושלים. ובדרך הזאת, מעטים הקטעים רדופי הרוחות יותר מעמק איילון. החל ביהושע בן נון שהיכה שם את מלכי האמורי, עבור בגירדוף של שאול ויהונתן אחרי הפלישתים, דרך יהודה המכבי ותחבולותיו נגד היוונים וכלה בקרבות לטרון העקובים מדם במלחמת העצמאות ובכיבוש האיזור במלחמת ששת הימים.

לפני כמה ימים ביום ששי אחד, כחום היום, אנחנו עולים, שניים, על תל לטרון: תא"ל (מיל.) אשר לוי ואנוכי. הזכרתי את צללי העבר דווקא משום שבשבילי לעמוד על תל לטרון ולהשקיף על השדות המשתרעים מדרום, על מה שהיה פעם זירת הקרבות האומללה ביותר של מלחמת העצמאות – בשבילי זה לא יותר משיעור בהיסטוריה צבאית. בשביל אשר לוי, לעומת זאת וחרף כמעט־ארבעים־השנים שחלפו מאז, לחזור אל התל זה פתיחת פצע שכמעט כבר חדל לדמם. כשאני עומד כך על התל הזה, אני „מתחבר" אל קרבות לטרון כמו שאר בני גילי שהיו אז ילדים: באמצעות הסיפורים ובאמצעות המתים של אז שהכרנו בחייהם הקצרים. לטרון בשבילי היא, למשל, יהודה כספי, שכן־הילדות שלי מכפר סבא, שנהרג יחד עם עוד עשרות בחורים באותו יום, ה־25 במאי 1948 בוואדי א־טחון החומק כאן מדרום לתל לטרון. גם יצחק בן־מנחם („גוליבר"), המקלען שחיפה על הנסיגה שם ושנהרג שבע שנים אחר כך כמ"פ צנחנים אגדי במבצע כינרת ושאותו אני זוכר כנער ענק שהיה קופץ לרוחק בחצר בית הספר „אוסישקין".

בשביל אשר לוי, שהיה אז מ"פ פלוגה ב' שיותר כמחציתה נמחקה באותו יום נורא של שלהי מאי, לטרון היא הרבה יותר. לכן אני מבקש אותו לעלות אתי אל תל לטרון. כדי לדעת – מספיק לקרוא את שלל החומר שהתרכז עד כה על קרבות לטרון. כדי לנסות להבין – צריך לשמוע יותר. צריך לבור את הגירסאות המתקרבות יותר אל האמת, וזה כבר פונקציה של זמן. אולי בדור הבא מה נשאר רק לנסות ולהרגיש. להיות דייר־מישנה לתחושות של אז. שותף־לרגע־בלי־חוזה לאימה, לתיסכול, לפציעות, לתמיהה.

פלוגה ב' בגדוד 32 של חטיבת „אלכסנדרוני" נחשבה לפלוגה של „חבר'ה טובים" מהשרון: כפר סבא, הרצליה, רעננה, פתח תקווה. עד סמח"ט „אלכסנדרוני", דן אבן, אלוף להפריש אותה (במסגרת גדוד 32 בפיקודו של צבי גרמן) לקרב לטרון ב־25 במאי, הפלוגה השתתפה בלא מעט קרבות: בסביבות כפר סבא, בכיבוש תל ליטוינסקי (תל השומר), בקרבות בוואדי ערה. בקיצור, לא טירונים ולא „מעפילים" שזה עתה החליקו מהסיפון. פלוגה ב' בפיקודו של אשר לוי יחד עם פלוגה א' בפיקודו של רם רון היו תרומתו של גדוד 32 להתקפה המתוכננת על לטרון יחד עם גדוד 72 של חטיבה 7. פלוגה ג' בפיקודו של גרשון יובל נועדה לשמש עתודה במיבצע זה.

מדהים להיווכח כיום עד כמה היה בן גוריון, כשר בטחון, מעורב לא רק בקביעת היעד האסטרטגי של קרבות לטרון כאמצעי לפתיחת הציר לירושלים, ולא רק בנחרצות העקבית להגיע ליעד זה (עד שנכשלו כל הנסיונות), אלא אף בירידה לפרטים מטכ"ליים־אג"מיים, כגון אילו יחידות ישתתפו במבצע. הוא היה זה שקבע כי החיילים הלא־מאומנים־כהלכה של חטיבה 7 יישלחו לחטיבת „אלכסנדרוני", ו„בתמורה" תפריש „אלכסנדרוני" כוחות מאומנים היטב להסתערות על לטרון ת"פ מח"ט 7 שלמה שמיר. על כך אמר יגאל ידין (שהיה אז ראש אג"ם ולמעשה הרמטכ"ל בפועל בשל מחלתו של דורי): „זה היה אחד המקרים הבודדים שבן גוריון התערב התערבות טאקטית בניהול המלחמה" (ידין בראיון לקול ישראל, מצוטט בספר המרתק „לטרון" מאת אריה יצחקי).

ב־24 במאי 1948 עוד נעשה נסיון אחרון מצד יגאל ידין לשכנע את בן גוריון לדחות את מועד ההתקפה שנקבע לאותו לילה. מלבד החששות של ידין (ולא רק שלו) בכושרה המיבצעי של חטיבה 7 לערוך התקפה בסדר גודל כזה, נתגלו גם עיכובים בהצטיידות החטיבה. אולם, בן גוריון היה נחרץ מאד בשיחתו עם ידין. הוא היה זקוק לחטיבה 7 בירושלים ורצה לראות אותה מתפנה לעליה לירושלים אחרי השלמת כיבוש לטרון. בן גוריון לא היה מוכן לעיכוב כלשהו בהתקפה על לטרון וידין הורה למח"ט 7 שלמה שמיר לפעול מיד. שמיר קבע את שעת היציאה כחולדה לשטח ההיערכות לשעה עשר בלילה. אולם בשעה זאת רק הסתיימה, כנראה קבוצת הפקודות ויש סתירה בגירסאות באיזו שעה ידעו מפקדי־המישנה של הכוחות (גדוד 32 של „אלכסנדרוני" וגדוד 72 של חטיבה 7) את המשימות המדוייקות שלהם. יש הגורסים כי הדבר נודע להם רק בחצות. בינתיים הסתבר גם שהמג"ד צבי גרמן התמוטט מתשישות התעלף. בניגוד לרצונו, הוא יצא מהתמונה. מי שמעיין בחלק מהחומר העצום, אף הלא שלם על קרבות לטרון, מתרשם שהלוחמים יצאו לפעולה בליל ה־25 במאי בתחושה של אופטימיות שהיא מעבר לזהירות הסבירה. אצל דרגי הביניים של הפיקוד מסתמנת לעיני המשקיף של היום (שהוא, כמובן, במעמד הטיפשי של חכם לאחר מעשה) אופטימיות מהולה בחשש.

זאת איננה כתבת־תחקיר. היא לא נועדה להעשיר ידע או לאמת גירסאות. על תל לטרון, ביום חול אני מבקש מאשר לוי, מ"פ פלוגה ב' להיזכר ולדבר אל תוך מכשיר הקלטה כל כך נגסי עד שאיננו יכול לסבש את תהליך ההיזכרות בהפרעות אלקטרוניות של שנות השמונים.

אשר לוי מתחיל דווקא בחשש ולא באופטימיות הזחוחה־כביכול של שעות טרם־קרב. הוא נזכר באותו סייר של „גבעתי" שהכיר היטב את מסלול התנועה המתוכנן של הכוח לקראת ההסתערות על היעדים, שבא אליו ערב הקרב ואמר לה: „שמע, אנחנו מהכיוון הזה כבר באנו כמה פעמים ותמיד נתקלנו פה באש. הכיוון הזה הוא כיוון צפוי ואני מציע שלא תלכו במסלול זה". הלכתי מיד למג"ד שלי שישב עם המח"ט שלמה שמיר ועם מפקד הארטילריה אפרים שורר", נזכר אשר. „סיפרתי להם מה אמר לי אותו סייר והצעתי שלא נלך באותה דרך. או שנדחה את היציאה או שנחתוך עמוק מזרחה ונעלה על לטרון מכיוון שער הגיא. הם שמעו אותי ואמרו: מאוחר מדי. זאת תכנית חטיבתית. אי אפשר לשנות. תהיה גם ארטילריה. תנועות של חטיבות וארטילריה ראיתי עד אז רק בסרטים. שאלתי: מה התכנית? איזו ארטילריה? והם אמרו לי: אתה נע מזרחה מדרום למחנה המעצר – אשר מצביע כאן על משבצת־ענק ירוקה הפרושה לרגלינו מדרום לכביש היסן רמלה־ירושלים במקום שהיה פעם אותו מחנה מעצר. כשתגיע למחנה – דווח, ואז נפתח באש ארטילרית על האוייב ואתם תוכלו להמשיך ולהתקדם בחסות הארטילריה. יצאנו לדרך בשעה שתיים לפנות בוקר במקום בשעה עשר. עד היום אינני יודע מדוע היה עיכוב כזה. שלמה שמיר כותב עכשיו ספר על הקרב והוא ישב איתי כמה שעות וניסה לברר מדוע התעכבנו ביציאה. אמרתי לו: מה אתה שואל אותי, אנחנו ישבנו בשעה עשר באוטובוסים מוכנים לצאת מחולדה. מכל מקום, כאשר הגענו לקצה הגדר הדרומית של מחנה המעצר ביקשתי ארטילריה, כפי שתוכנן. שמעתי איזה בום לטיווח ועוד בום. יותר לא שמעתי כלום ולא ראיתי כלום. בינתיים החל הזמן להתארך (יצחקי כותב בסיפרו „לטרון" שחיים לסקוב שישב במיפקדת החטיבה התנגד לפתיחה באש ארטילרית. לסקוב העריך שלפגזים 65 מ"מ של רימון־יד, הפגזה רק תגביר את עירנות האוייב. ש.ג.)

„כשראיתי שהעסק לא זז, החלטתי לתת הוראה לנוע. השעה היתה כבר כמעט שלוש לפנות בוקר, והלילה בחודש מאי הרי די קצר. היינו ערוכים כך: גדוד 72 נע לפנינו. בגדוד 32, הפלוגה שלי היתה המובילה. בראש הפלוגה נעה מחלקת החוד בפיקודו של המ"מ אריק שרון. אחריו צעדתי אני. אחרי – מחלקה נוספת בפיקודו של המ"מ יצחק קצב ואחריה מחלקה שלישית (מורכבת ממגוייסים חדשים. ש.ג.). בעקבות הפלוגה שלי, קצת מדרום לנו, היתה ערוכה פלוגה ב' בפיקודו של רם רון. תוך כדי תנועה, כאשר התקרבנו לוואדי (וואדי א־טחון. ש.ג.) נפתחה עלינו אש מכיוון התל שעליו אנחנו עומדים עכשיו. החלטתי לא לזוז. נשארנו כך זמן מה. אבל הקשר שלי נעלם ביד עם מכת האש הראשונה. כנראה נפגע. היו גם נפגעים נוספים. (רוב ההרוגים היו ממחלקת החוד של אריק שרון, ביניהם סגנו של אריק רמי פוטש. ש.ג.)

„עכשיו היה ברור שאיבדנו את גורם ההפתעה. כאשר האש נחלשה קצת, התקדמנו הלאה, מזרחה, כדי לאגוף את תל לטרון ולתקוף אותו מצפון, על־פי התכנית. אולם, בינתיים הלך הלילה והאפיר. אריק שרון דילג וקפץ עם המחלקה שלו לתוך הוואדי. אולם, בכל פעם שאנחנו ניסינו להרים ראש – נפתחה אש מכיוון הרכס של תל לטרון. ואז נתתי הוראה גם לאריק וגם לקצב להשתרע למשוך לעבר ריכוז האקליפטוסים שאתה רואה מדרום־מזרח ללטרון („כתף העץ" מדרום מערב לביר אל חילו. ש.ג.). תוך כדי תנועה זאת של איגוף ימינה, המחלקה השלישית שלי הצטרפה איכשהו לפלוגה א' של רם רון שהיתה כבר בתנועה דרומה כדי להעפיל על הרכס שמדרום לוואדי. אריק ומחלקתו היו בוואדי, ואילו מחלקתו של קצב ואני היינו פרוסים על המשטח הטרשי הזה, על השטח המסולע בדיוק מול תל לטרון. כך נתקענו לקראת הבוקר באיזור החשוף, ממש על כף ידו של האוייב. הפלוגה של רם רון הצליחה להגיע לגבעה שממול ושם נתקלו אנשיו באש של ערבים מקומיים שהתקרבו אליהם מכיוון בית סוסין. גדוד 72 של חטיבה 7 שנע מזרחה הרבה לפנינו נתקל גם הוא באש, ועם בוקר כבר היה בתנועת נסיגה מערבה".

כאן עושה אשר לוי הפסקה קלה. צריך לעכל שוב את ההפתעה עם אור ראשון. וההפתעה בבוקרו של העשרים וחמישה במאי, אחד התאריכים הקשים ביותר בתולדות הלחימה של צה"ל, איננה נובעת מאיבוד גורם ההפתעה של הכוח לפני ההתקפה, אף לא מההיערכות האומללה לרגלי תל לטרון, אלא מכוח האוייב שכולו היו פרוסות שתי הפלוגות המוקטנות של גדוד 32. תא"ל (מיל.) אשר לוי, גבר תמיר, משופם, מיטיב את תנוחת כובע הבד רחב־התיתורת על ראשו וממשיך: „לפנות בוקר

לוחמי לטרון. מימין קצב (קדם), דוד גולדרייך, שתי דמויות לא מזוהות, אשר לוי (משופם) ואריק שרון (משמאלו)

מצאנו את עצמנו מ ו ל לתל לטרון, במקום להיות ע ל י ו . מצאנו את עצמנו לא מול מטרות מאויישות על ידי ערבים מקומיים, אלא מול מיתחם גדודי מבוצר ומאורגן היטב של הלגיון הירדני. וזה אומר: כוח סדיר ומאומן עם מרגמות ותותחים והכל. הם למעלה ואנחנו כאן למטה, מונחים להם כמו על כף היד. את המראה שנגלה לעיני הערבים באותו בוקר של העשרים וחמישה במאי ארבעים ושמונה, אני ראיתי פעם ראשונה בשישים ושבע כאשר עליתי לכאן עם המח"ט שכבש את לטרון במלחמת ששת הימים, משה לנצט (אל"מ מיל. משה יוטבת. ש.ג.), מי שהיה הסגן שלי בפלוגה ב"ת. רק אז, בשישים ושבע, כשעמדתי כאן, יכולתי להבין את גודל הנוראיות של המצב שאליו נקלענו בארבעים ושמונה. עם בוקר כבר היה מספר לא קטן של נפגעים גם במחלקה של אריק וגם אצלנו, במחלקה של קצב. בבוקר ההוא נפצעתי גם אני בפעם הראשונה. קיבלתי כדור בכתף. אבל, זאת לא היתה פציעה נוראית.

„הבעיה שעמדה לפנינו באותה שעה היתה: מה הלאה? מכיוון שהקשר שלי נעלם, יכולתי לקיים קשר עם מפקדת הגדוד רק באמצעות רם רון שהיה עם פלוגתו על הגבעה שמדרום לנו. ידעתי שהמג"ד צבי גרמן חולה וסגנו הפיקוד נטל הסמג"ד נתן אורן. הוא היה בזמנו מייג'ר (רס"ן. ש.ג.) בצבא הבריטי, אבל לא פיקד על כוח. במפקדת הגדוד נאמר לי: עוד מעט ייכנס חיים לסקוב עם המשוריינים שלו. לסקוב פיקד אז על גדוד של משוריינים שתוגבר בפלמ"חניקים. הם אמרו שעוד מעט הוא ייכנס לשטח, ואז איכשהו נוכל לצאת.

„על כיבוש לטרון כבר לא דובר כלל בשעה זאת. בלילה, למרות האש, עוד חשבנו שההתקפה שלנו תימשך ושאיכשהו נכבוש את לטרון. האמת? בכל מה שקשור לפלוגה שלי, אני הייתי משוכנע שאנחנו יכולים לכבוש את לטרון. זאת היתה פלוגה של לוחמים מצויינים אחד־אחד. רק אחר כך הסתבר לנו מול איזה כוח נתקענו. אבל בבוקר כבר היה ברור לחלוטין שאין על מה לדבר. ידענו גם שההתקפה של הגדוד מחטיבה 7 נקטעה באיבה ושעכשיו הם בנסיגה. נשאר רק לחשוב על יציאה מהשטח. כל זמן שדובר עדיין על כך שלסקוב ייכנס לשטח עם המשוריינים שלו שררה אופטימיות מסויימת. אבל אט־אט הסתבר שאנחנו לבד ושאי אפשר לא להרים ראש ולא להזיז אצבע כי הערבים פשוט ירו והפגיזו כל הזמן ללא הרף. השדות שאתה רואה כאן היו שדות שלף. זה היה בסוף חודש מאי, אחרי הקציר. ברחש נוראי. חמסין. שלושים וחמש מעלות. חום אימים. מים לא היו (אריה יצחקי כותב ב„לטרון" כרך א' שבגדוד 32 היו מימיות רק לרבע מהחיילים ואילו בגדוד 72 לא היו מימיות כלל והיה נסיון להכניס לתרמילי החיילים בקבוקי מים. ש.ג.) בגלל ההפגזות הוצתו שדות השלף לבערה. מספר הנפגעים גדל. הפציעות, הצמא הנורא, הברחש – זה מצב לגמרי לא סימפטי. אבל הפלוגה באמת היתה יוצאת מהכלל. אתן לך דוגמה קטנה. במחלקה של קצב, שאיתה הייתי אני, נשבר הנוקר של המרגמה 52 מ"מ. רציתי שיביאו נוקר מהמחלקה של אריק ששכבה בוואדי, בינינו לבין תל לטרון. אבל לא השגתי קשר איתו. ואז התנדב בחור אחד לרוץ קדימה לאריק. קראו לו, אם אני לא טועה, דוצ'י מינר. הוא היה עולה חדש שבא מהמחנות. הוא התנדב לרוץ. הוא, אמנם, הגיע לאריק, אך לא הצליח לחזור אלינו. בדרך חזרה נהרג.

„בסביבה הקרובה שלי כולם נפגעו. אני הייתי פצוע. יצחק קצב, המ"מ היה פצוע, משה לנצט הסגן שלי היה פצוע וגם עזרא איילון (מ"מ חבלה. ש.ג.) נפגע. ואז נוצר מצב מוזר. חיילי הלגיון ישבו במיתחם שלהם וירדו עלינו. אבל למטה, בשטח עצמו, קרוב אלינו, הסתובבו כל מיני ערבים מקומיים וניסו לתקוף מקרוב גם את המחלקה של אריק בוואדי וגם אותנו. למרות שהפלוגה של רם רון ישבה על הגבעה ושימשה, במידה מסויימת, מחסום בין הפלוגה שלי למטה לבין קבוצות הערבים המקומיים שהתקרבו אלינו מכיוון שער הגיא

אשר לוי. מיתוסים. תצלום – אפי שריד

במזרח, נוצרו מצבים מבולבלים, מביכים. משה יוטבת, למשל, נתקל בערבים והם לא זיהו אותו כישראלי. הם פנו לדרכם, והוא פנה לדרכו.

„המצב בשטח מבחינת נפגעים החמיר. כעבור שעתיים בערך הסתבר שהמשוריינים של לסקוב לא יגיעו, שהם נתקעו בשדות הבוערים. או משהו כזה, ולקראת הצהריים נמסר לי בקשר: עשה ככל יכולתך כדי לסגת. אנחנו לא יכולים לעזור לך. נתתי הוראה לאנשי לסגת אחורנית, דרומה לעבר הגבעה שעליה ישבה הפלוגה של רם רון. לפי דעתי, ההוראה הזאת לא הגיעה לאריק שישב עם מחלקתו בוואדי, אך גם הוא החל למשוך את אנשיו אחורנית לעבר הגבעה. עכשיו היתה שעת צהריים. השטח להט כולו מהשמש ומהדליקות בשדות השלף. אש האוייב לא חדלה לרגע. אנשים הולכו גוררים את עצמם למעלה. נשארנו מאחור לחיפוי – אני, סגני משה יוטבת, עזרא איילון ועוד קבוצה קטנה של חברים. אותה שעה היינו משוכנעים שמכאן כבר לא נצא. ואז נפגעתי בשנית. רסיס פגע בי בחזה. שוב, לא היתה זאת פציעה קשה כל כך, אבל הרסיס פגע גם בפחית פלסטיק מלאה שמן שהיתה בכיס ה„אוברול" והתפשט כתם גדול של שמן. „גוליבר" חשב שזה דם. אתה יודע איזה בחור חזק הוא היה. הוא התנפל עלי ובמשיכה אחת קרע את האוברול מעלי. הסתבר שהפגיעה היתה מרסיס. לא נורא. אבל, גם התחלתי לאבד דם. נוזלים כבר איבדתי לפני כן. התחושה התחושה שאין לנו כל סיכוי לצאת משם, ואז נתתי הוראה להשמיד את מכשיר הקשר ואת כל המיסמכים.

„כעבור חצי שעה־שעה החלטנו לנסות להרים את הראש ולדלג אחורנית בכיוון לפלוגה של רם רון. והתחלנו לנוע. כמעט כולנו היינו פצועים, צמאים ותשושים. השטח כולו היה חשוף לחלוטין. שום דבר מהצמחיה שאתה רואה כאן עכשיו בשטח לא היתה אז, חוץ מקבוצת האקליפטוסים הזאת. החום היה נוראי. הברחש על הדם והזיעה. השדות בוערים ואש המיקלעים, המרגמות והתותחים של הערבים אינה נפסקת לרגע. ובכל זאת, אנשים התנהגו למופת. עברתי ליד בחור שחטף פגיעה ישירה של פגז ג"ט בבטן. מה אפשר היה לעשות? נתתי הוראה שמי שיכול לזוז, שימשוך למעלה. אלה שהיו פגועים פחות ניסו לגרור את הפצועים. „גוליבר" העמיס על עצמו את המיקלע שלו, עוד רובה ועוד רובה. היה שם מיקלען בשם כישלר שנשאר מאחור עם מיקלע וחיפה עלינו וירה וירה עד שנהרג. בכך הוא איפשר לחלק מאנשינו להגיע לגבעה (השאר, פצועים וכאלה שהתרחקו ממסלול הנסיגה נורו למוות על־ידי קבוצות של ערבים מקומיים ששטפו בשטח. ש.ג.)

„במחלקה של אריק היו שלושה־ארבעה חבר'ה שהחליטו שהם לא רוצים לזוז יותר. הם פשוט נשארו שם עד שערבים מקומיים תפסו אותם. איכשהו, חיילי הלגיון השתלטו עליהם ולקחו אותם משם. הם הובלו לשבי.

„כל אותה עת הייתי משוכנע שהפלוגה של רם רון נמצאת למעלה על הגבעה. אבל, כשהגעתי למעלה, הסתבר לי שהכוח של פלוגה ב"ת כבר היה מדולדל מאוד. פגשתי שם את יצחק מודעי, שהיה מ"מ בפלוגה של רון ועוד מישהו. הם עמדו וכיוונו את כל הנסוגים שהצליחו להגיע לעבר בית ג'יז שאמורה היתה להיות בידינו. כל אותו זמן, ערבים מקומיים דינבו בנו. באותה שעה, ואני כבר על הגבעה בדרך הנסיגה מערבה לעבר בית ג'יז, הייתי כבר במצב של קהות־חושים. אני זוכר שמישהו התלווה אלי ואני נשענתי עליו וכך המשכתי ללכת. האמת היא, שכבר לא ידעתי מה קורה. אני זוכר שכאילו מבעד לערפל ראיתי אנשים זורקים נשק, בעיקר מהמחלקות שהיו מאויישות בעולים חדשים. לא הבנתי את זה. חשבתי שאלה אימונים, ואני זוכר שלא הבנתי או איזה מין אימונים אלה: שזורקים נשק והולכים הלאה... ואז, בשלב מסויים איבדתי את הרצון להמשיך וללכת. יצחק מודעי וחיים עינב פשוט העמיסו אותי על הגב וסחבו אותי. אחר הצהריים הגענו לנקודה שמשם אספו אותנו בג'יפים ופינו אותנו לבית חולים ב„בילו". אני יודע שאנשים הגיעו בדרך הנסיגה שלהם לבית ג'יז (כיום: הראל. ש.ג.), אבל ערבים מקומיים השתלטו על המקום וחלק מהפצועים נרצחו שם.

„אני חושב היום על התוכנית הגרנדיוזית ההיא לכבוש את משלטי לטרון. עד אז, הפלוגה שלי, למשל, השתתפה רק פעם אחת במסגרת גדודית. זה היה ליד מגדיאל. אבל, גם אז – כל פלוגה פעלה בנפרד, והגדוד שימש רק מעין מסגרת־על. ופה, ניסו פתאום קרב חטיבתי גדול בלי אמצעים, בלי כושר פיקודי, בלי קשר ובלי תיאום. והדבר הכי נורא: בלי מודיעין. אילו היינו יודעים שבאיזור לטרון היה מיתחם גדודי של הלגיון, האם היינו עולים, שתי פלוגות מוקטנות, להסתער עם הנשק שהיה בידינו? לא רק שזה לא היה סביר. זאת היתה התאבדות.

„אבל, אני זוכר שיצאנו למיבצע במין בטחון כזה, אנשים היו בטוחים שהלילה נכבוש את לטרון, אחר כך נתקדם לעבר עמואס ואחר כך – לכיוון ירושלים. אנשים היו בטוחים שהיגנה, הולכים לפרוץ את הדרך לירושלים. היתה אפילו מין [illegible] שיש על זה ויכוח גדול: כן היה צריך ללכת, לא היה צריך ללכת [illegible] ירושלים עמדה אז לפני התמוטטות. לא היה מזון. לא היה נשק. לא היתה תחמושת. גוש עציון נפל. אני לא רואה איך הוויכוח הזה ייגמר אי פעם. הוא לא ייגמר. אתה אומר שיגאל ידין היה נגד וניסה להשפיע על בן גוריון לדחות את ההסתערות על לטרון. אפשר לומר שלו מח"ט חטיבה 7 היה יותר מקצוען, הוא היה מתנגד לקבל על עצמו אחריות למבצע כזה. ואני באמת חושב שלשמיר לא היו אז נתונים ללכת למיבצע כזה. אבל אני גם מבין אותו כאשר הוא אומר שמבחינתו, כאיש צבא, הוא לא יכול היה לומר לשר בטחון ‚לא'. הוא אומר: בן גוריון היה שר בטחון, ואני רק מח"ט. אני לא פוליטיקאי. הייתי חייב לציית. ואל תשכח שהוא היה חניך הצבא הבריטי. אתה אומר ‚ידין היה נגד'. אילו הוא היה נגד באופן הנחרץ ביותר גם שלמה שמיר היה אומר ‚לא' – לא היו יוצאים לקרב הזה. נכון, הניסיון הזה יחד עם ניסיונות שקדמו לו וכמו ניסיונות שבאו בעקבותיו היו סידרה אחת של מפלות. אבל, הרי במרוצת המלחמה הזאת היו לא מעט מפלות שהסתיימו במספר גדול של נפגעים. אני רוצה להזכיר שבעקבות הקרבות בלטרון, הקרבות שנכשלו, נפתחה דרך בורמה. במהלך הקרבות רותק לאיזור לטרון כוח ניכר של הלגיון, דבר שהקל על הלחץ בירושלים. המחיר היה נורא. לא צריך לומר לי. בפלוגה שלי, מתוך שמונים איש נפגעו ארבעים ושבעה. ורבם הרוגים. אני יודע שהקרב הזה היה כשלון. אבל, אנשים נלחמו כאן בגבורה עילאית. עכשיו קמים כל מיני יהודים ומתחילים לנפץ מיתוסים. אם אתה שואל אותי, זאת שערוריה. הצורך הנפשי הזה לנפץ מיתוסים הוא גם מיותר וגם מזיק. לא אגיד שצריך לייפות את ההיסטוריה. צריך לדעת את האמת. אבל מותר גם לחנך על גבורה. לא צריך לחנך רק על כשלון.

אתה שואל איזה מקום תופס העשרים וחמישה במאי בביוגרפיה שלי מעבר למה שזה היה, מעבר לעוד אירוע אחד בחיי? זמן רב אחרי שזה קרה נשארה טראומה נוראית. הרי הייתי עם הפלוגה הזאת והיכרתי כל אחד והיינו חברים. ופתאום, כמעט כל הפלוגה הלכה. אני כבר לא חזרתי לפלוגה הזאת. אחרי שהחלמתי ויצאתי מבית החולים הלכתי לתפקיד אחר בחיל רגלים. אבל האירוע היה פצע פתוח זמן רב אחר כך. היה זה אחרי הקרב בלטרון שאריק שרון אמר: החלטתי שדבר כזה לא יוכל לקרות יותר. אחר כך זה שקע קצת. גם בגלל הטבע האנושי, וגם בגלל הנתק הפיזי בין האיזור הזה בשנים שבין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים. מבחינה אישית שלי, זה היה קרב שבו נכשלתי. אחרי שהאיזור נכבש בשישים ושבע באתי הנה עם בני, גם הוא קצין במילואים. יש לי שלושה נכדים. אינני יכול לומר שאני מרבה לדבר איתם על לטרון. עכשיו אני מתעסק קצת בהקמת אתר הנצחה לשריון, כאן במשטרת לטרון. חטיבה 7, שהיתה, בעצם, חטיבת השריון הראשונה, הרי יצאה מכאן, בלטרון. חשוב לי שאנשים צעירים יבואו הנה וילמדו לא רק על הכשלון אלא גם על הגבורה. חמשת אלפים שריונאים נהרגו במלחמות. בדרך לירושלים נהרגו מאות אנשים, ביניהם עשרות מהפלוגה שלי בלבד. אבל הדרך נפתחה. כאשר אני עומד כאן אני נזכר בעשרים וחמישה במאי ארבעים ושמונה. בדם, בחום הלוהט, בצמא הנורא, באש, בכשלון. אבל הדרך לירושלים פתוחה.

מלחמה

אשר לוי

קרב לטרון: „את המראה שנגלה לעיני הערבים באותו בוקר של ה־25 במאי 48', אני ראיתי פעם ראשונה ב־67', כאשר עליתי לכאן עם המח"ט שכבש את לטרון במלחמת ששת הימים" – אומר אשר לוי, ב־48' מ"פ בגדוד 32 של חטיבת „אלכסנדרוני" ש„השאלה" לקרב – „רק אז, ב־67' כשעמדתי כאן יכולתי להבין את גודל הנוראיות של המצב שאליו נקלענו ב־48'".

אחרי מלחמת העצמאות היה לוי מג"ד 51 ב„גבעתי", מח"ט 10, נספח צה"ל בלונדון וראש מטה פיקוד דרום. לפני 17 שנים השתחרר בדרגת תת־אלוף. היום הוא מנהל מפעל בתשלובת „כרמל". בימים אלה חזר אל הגבעה ואל „גודל הנוראיות"[?]

איך לעשות עיראקי

אבירמה גולן

'48 – '57

עליה

יוסי אלפי

כל ערב הם היו מתיישבים בחוץ, ליד האוהלים, בחליפות אנגליות, בעניבות ארוכות או בעניבות פרפר, וממולם היו גם כאלה שלבשו דשדאשה. וככה הם היו יושבים ומדברים בשקט בשקט כדי לא להפריע לשכנים ... אני זוכר את התקופה הזאת לטובה. הבעיות באו הרבה יותר מאוחר כשתפסתי פתאום, בבית הספר, שמישהו רוצה מאוד שאני אהיה עיראקי, אני, שכל־כך רציתי להיות ישראלי

רציתי לכתוב על המעברות. לנסות, בכמה מלים לא מדעיות, להעביר את התחושה של התקופה ההיא – העליה הגדולה – וחיפשתי מישהו שיוכל לספר לי זכרונות מבפנים. לא הלכתי רחוק מדי, פניתי לחבר, יוסי אלפי, ומיד ידעתי שעשיתי טעות: תעזבי אותי עם זה, הוא אמר, כל־כך מזמן יצאתי מהמעברה. לא מדוייק, אמרתי לו. יצאת, אבל אתה חוזר כל הזמן אל אותם אנשים. אתה עושה תיאטרון קהילתי ונלחם כמו נמר פצוע (לא סתם הם קראו לעצמם „הפנתרים") בכל מקום שעולה ממנו ריח קל שבקלים לקיפוח ולהתנשאות. מלחמת תרבות, אתה קורא לזה, המושג, אם גם קשה לי לבלוע אותו, נראה לי הוגן בהחלט. הוא כולל בתוכו הרבה יותר מקיפוח עדתי. הוא רומז לאיבוד של ערכים ואיבוד של קני־מידה תרבותיים אמיתיים לטובת הווילה והקוטג' והמימונה כתחליף והג'אקוזי כתוכן־חיים והפרזות בהיכל התרבות במשאת־נפש.

אבל לא עזבתי אותו כל־כך מהר, למרות שהשיחה נטתה מיד לדון בימים האלה ולא בימים ההם, והתעקשתי שנחזור ביחד אל ההתחלה: אל האוהלים והפחונים והצריפונים. אני רוצה לראות איפה זה היה, אמרתי, ויוסי צחק: טוב, אז באותה הזדמנות אני כבר אביא את סו (אשתו) ואת הילדים. שיראו. טוב מאוד, אמרתי. יהיה לנו סיור חינוכי. אבל שתדעי לך שלא הייתי שם כבר שנים, מאז השנים ההן, הוא הזהיר.

בשבת בבוקר הוא בא עם כל המשפחה. אשה יפה, ילדים יפים, מכונית מסחרית גדולה טובה לטיולים. שבת הוא היום הפנוי היחיד לכולם, ובמיוחד ליוסי שמביים עכשיו קומדיה חדשה בתיאטרון ועומד להוציא לאור ספר שירים חדש. איש פעיל מאוד שרץ כל הזמן קדימה, ואני סחבתי אותו לשם להביט לאחור.

נכנסנו לסיבוב כפר־סבא, בדרך לבית החולים „מאיר". איך לא שמתי לב מיד שיוסי מת מהתרגשות (תעזבי אותי עם זה). הינה זה פה, הינה זה פה, לא, כאן. אי־אפשר בכלל להכיר. עוצרים ושואלים איש אחר איפה זה שיכון עליה. כאן, כאן, הינה. איפה אבא, איפה, שרי הקטנה מתרגשת עכשיו בעצמה. איפה גרת? קשה למצוא, אבל אולי זה הבית, רק ששיפצו אותו. אבל היה עץ רימון. גם כאן. אבל כשבאנו לארץ, בהתחלה, לא גרנו כאן, בואו אני אראה לכם. כשבאנו גרנו באוהלים, הינה, שם, ואחרי זה היתה צופית, אנחנו קראנו לה סופית. פה היה סוף העולם. בלילה היינו רואים את האורות של קלקיליה, והיה פחד מוות לצאת מהבית. היו מסתננים, אז לא קראו לזה מחבלים, זכרתי: מסתננים. אבא שלי קנה חמור ועגלה, ובאו מסתננים וגנבו לו. הכל היה משונה כל־כך.

אני חיכיתי לאיזו קינה על ילדות נוראה ומקופחת, ופתאום נדמה לי שמגיע לאוזני צליל שונה: צליל של געגוע. יוסי רוצה לדייק ולהבהיר: תראי, בשבילי זה היה העולם, מה כבר הכרתי מעיראק, הייתי ילד קטן, והיו לי הרבה נפלאים. אני באתי לבד, עם סבתא שלי, הכל קשורים בשאר עדיין עם ההורים בבצרה והבאו יותר מאוחר. סבתא היתה זקנה מאוד; גרנו יחד באוהל סיידים קטן במעברה כפר־סבא. סבתא ואני, וקיבלתי ממנה את כל האהבה ואת כל תשומת הלב ואת כל החום שאפשר לתת לילד אחד קטן. אני זוכר את התקופה הזאת לטובה. הבעיות באו הרבה יותר מאוחר. הרבה יותר, כשתפסתי פתאום, בבית הספר, שמישהו רוצה מאוד שאני אהיה עיראקי. אני, שכל־כך רציתי להיות ישראלי, שכל־כך רציתי למחוק את העבר ולהיות כזה ישראלי כמו שחשבתי שבאמת יש – משמנת צחה. אני שהעבר לא אמר לי כלום ושצמחתי בעצם כאן, רק כאן, פתאום נהייתי משהו לא ברור, עיראקי. מה זה. אז מכיוון שדוחקו אותי לפינה הזאת, ומכיוון שאני לא נותן שדברים יקרו לי בלי שאני אשלוט בהם, הלכתי ונעשיתי עיראקי, עד הסוף, ודיקתי וחיטטתי בעבר ובשורשים, התחברתי בחזרה לזהות הזאת, אבל בינתיים גיליתי שה־ישראלי ההוא שעשוי משמנת „תנובה" בכלל לא קיים.

שוב אנחנו גולשים לאותו עניין מכאיב. לכור ההיתוך שרדס בדרך את אפשרות הזהות. את יודעת, אומר יוסי, זה באמת היה שיגעון, טירוף, להעביר למקום כזה בלתי־מוכן כל־כך הרבה אנשים, מכל מיני מקומות, ולהושיב אותם ככה באוהלים. פליני, בחיי! אבל צריך לזכור

יוסי אלפי. ילדות טובה. תצלום – יורם בוזגלו

שלכולנו היתה אותה מטרה. אלפי וצ'יבוטרו וסוניה ובוזגלו, כולם ישבו באוהלים ואכלו חצץ והיתה מטרה משותפת, גדולה, אדירה, והאנשים הרגישו את זה. אבל את זה צריך לשאול אנשים שהיו כבר אז אנשים, לא ילדים כמוני. לי הכל זכור היום בתמונות תמות. עכשיו תהרגי אותי אם אני יודע לאן הגענו. צריך לשאול מישהו. או, הינה זה איש שנראה כמו מהילדות שלי. הוא בטח יודע.

תימני זקן נעצר ומביט באיש הגדול, המזוקן, שקולו רועם בדיקציה תיאטרלית משובחת (במאי אחד אמר לו, יש לך אקצנט, מפני שהמבטא הזה לא תואם לנורמות של הבימה, ומפני שאת הריש שלו המתגלגלת הוא סיגל לו דווקא בשביל התיאטרון העברי). יוסי שואל איפה, הזקן מסביר איפה, ואחר־כך הם מפליגים בשאלות ותשובות אתה מכיר את זה ואתה זוכר את ההוא ומסתבר שהם זוכרים ומכירים איש אחד משותף לפחות, ושרי נורא מתרגשת. למה את מתרגשת שרי, שואלת סו, ושרי אומרת כי האיש הזה היה מתי שאבא היה.

מכאן אנחנו ממשיכים לשיכון קפלן. כאן, אומר יוסי כאילו אלי אבל בעצם לילדים, כבר גרנו בצריפונים. תראו מה שבנו כאן, עד פעם שיכונים. הכל נראה אותו דבר, וזה מרגיז אותי, גם המרכז המסחרי הזה. אם יקשרו לך את העיניים ויורידו אותך כאן, תדעי איפה את? הלוא בדימונה ובעפולה ובאשקלון ובפתח־תקוה הכל נראה לפי אותו שטנץ. האפור המגעיל הזה.

שום דבר אישי, שום רגש. כור היתוך, באמת. ופתאום באמצע הצאום החוצב־להבות הזה ראינו צריפון, ויוסי עצר את המכונית בחריקה. ילדים תראו, הינה, כזה, לא, לא כזה, זה כבר גדול, מרווח, בצריף כזה גרו אולי שתי משפחות. אנחנו כבר עומדים וצוחקים מעצמנו, על ההתלהבות הנוסטלגית, אבל אני באמת חושבת שבארץ מתוקנת היה כדאי לשמר מקום כזה ולשחזר אותו. איך אפשר ככה למחוק את העבר, בלי חשבון, ולהפוך כל אבן הנושאת עימה מטען אנושי והיסטורי – גם אם קצר־טווח – לשיכון או לקוטג' תלת־מפלסי. אנחנו, המבוגרים, עומדים ליד הצריפון ומסתובבים סביבו ונכנסים פנימה לראות מה זה היה פעם ואיך אנשים שבאו מבתים ענקיים בעיראק, למשל, והיו רגילים למשרתים ולחיים טובים נדחקו בחום הכבד ובגשמים ובבוץ לתוך מבנה רעוע ומשונה כזה. אנשי תמימים וחדורי אמונה בעתיד, אנשים שחלמו שיהיה כאן טוב והאמינו שכולם חיים כמוהם, והמושג „פראייר" עוד לא היה קיים לכן מי שהאמין ומי שלא נסע לדוד באמריקה או באנגליה או בצרפת כדי „להסתדר יותר טוב" לא היה פראייר אלא ראה עצמו אבן במסד ביסוד הבניין. (תראי, אומר יוסי, אני לא קופחתי ולא נדפקתי ולא בטית. היתה תקופה שכל העם הזה, או רובו, היה מאוחד במטרה משותפת. אמרתי את זה כבר, אבל אני רוצה להדגיש. מה זאת דרמה? בדרמה מתקיימת אחדות הזמן, המקום והמטרה. ולנו, בארץ הזאת, היתה דרמה אמיתית. ברגע שהאחדות הלאומית התפרקה, התחילה ההתמוטטות. עד כדי כך שראש הממשלה יכול להרשות לעצמו לדבר בגלוי, בפני קהל, נגד צה"ל. איזה טירוף.

יצאנו מהצריפון וחיפשנו את הילדים. הם מזמן כבר לא עמדו לידנו. היה חם, והם חיפשו צל, ומצאו משחק כדורגל ליגה גימל. היה קשה להזיז אותם משם, ועכשיו הם גם היו צמאים. היסטוריה של הורים זה לא דבר שקל לשמוע אותו יום שלם, וילדינו היקרים, שספגו כבר את כל הקלישאות האפשריות בבית־הספר (לפני שבאו החלוצים לא היה כאן שו־ם דבר. רק חול וחול) מתעייפים בקל. אלא שגם יוסי היה עייף.

אני מרגיש כאילו נסעתי לחוצלארץ, הוא אומר, כאילו אני נורא רחוק מהבית, אבל אנחנו בעצם נורא קרובים. אני רק רוצה לראות עוד משהו, היה פה איזה קבר שאמא שלי היתה הולכת אליו, זה צריך להיות בדרך לקלקיליה. פה באמת לא הייתי אף פעם. סוף העולם. הורי הגיעו יותר מאוחר, וכל האחים שלי פוזרו בקיבוצים, רק אני נשארתי כמו בהתחלה, עם סבתא שלי.

אוהל סיידים
וסבתא.
ומקול מעל משאית
אני קולט אומרים
„בא שרתוק"
סבתא מחביאה אותי
שוב בין צרורות
בין כבסים.
לוקחים את האנשים לקיבוצים?
מתי הם בכלל הגיעו?
... קוראים לי ברמקול...
„יוסף, יוסף..."
סבתא לא נותנת.
המשאיות עוזבות.
נצלתי מהקיבוץ?
מעניין: מה זה?
„כמו בית סוהר..." סבתא אומרת.

עבדתי ביחוד עם סבתא, היינו אוספים תפוחי־אדמה ובוטנים. אני לא זוכר רצף, אני זוכר תמונות. ואת יודעת, פתאום, בהקשרים לגמרי אחרים, התמונות האלה חוזרות אלי. או, זהו, הינה הקבר, אמרתי לכם. מה כתוב כאן? קבר בנימין. איזה בנימין? מה זאת אומרת איזה בנימין, אח של יוסף? בנימין הקטן של רחל. את זה כמובן משמרים. אנחנו יורדים ומביטים. קבר של קודש. נעול. שבת היום. כאן אמא שלי היתה מדליקה נרות, אומר יוסי, ומרים את שרי שתציץ מהחלון. שרי לא הכירה את סבתא לה. וכאן, אנחנו מביטים למרחק של כמה מאות מטרים משם, כאן עבר הגבול. ילדים, תראו, כאן עבר הגבול. יוסי מתאמץ מאוד להסביר מה זה היה בשבילנו, הגבול. המושג – אל תעברו את הגבול – שהיו אומרים לנו ההורים, אמר בעצם הכל. אבל תראו, כאן באמת עבר הגבול, והיום כפר־סבא הגיע עד לכאן ממש, והינה קלקיליה. אלוהים אדירים. זה באמת חמש דקות מכפר־סבא. הרצועה הצרה הזאת. בבת־אחת האיום הישן (בלילה היינו רואים את האורות של קלקיליה ומתים מפחד) חוזר להיות מוחשי. רק בשבילנו. הילדים רוצים לאכול.

אמרת שהתמונות חוזרות אליך, אני מזכירה ליוסי אחרי שכולם אכלו וכבר יושבים בנחת בבית. כן. נורא מוזר איך זה קורה. פעם, בחזרה הגנרלית של „המלך ואני" ישבתי והסתכלתי על השחקנים, והיו שם קוליסות מבד ותפאורה כזאת, אם את זוכרת, והשחקנים המבוגרים, לבושים בבגדים הסיאמיים שלהם, ומאופרים, וביניהם כמה שחקנים בחליפות ובעניבות שמרניות, מחוייטות, אנגלים כאלה. ופתאום אמרתי להם – אתם יודעים, אתם נראים בדיוק כמו המבוגרים מהילדות שלי במעברה. כל ערב הם היו מתיישבים בחוץ, ליד האוהלים, בחליפות האנגליות הכי יפות שלהם, בעניבות ארוכות או בעניבות פרפר, וממולם היו גם כאלה שלבשו דשדאשה, וככה הם היו יושבים ומדברים, בשקט בשקט, כדי לא להפריע לשכנים. תמונה כל־כך יפה.

ואבי יושב בתוך הגגית
ואמא יוצקת מים לראשו
והחליפה של אבא יוצאת מהארון,
ופתאום:
פתאום כולם לבושים.
כולם רגועים, יפים.
והשבת באה.

אני מכירה את יוסי בתוך מורד ומרים קול מחאה, ופתאום הוא מדבר לי כאן על המעברה בחום ובאהבה. היו אנשים כל־כך נחמדים, הוא אומר, מתוך ריחוק כזה, מתוך איזו צמיחה עם הכאב, כמו קוץ נצחי, אל היכולת לראות את היופי.

אבל זה לא חוכמה, יוסי אומר. אני הייתי ילד. זה היה העולם שלי. ראיתי רק אוהלים ואוהלים עד הקצה, עד הסוף, והסוף הלוא בשבילנו היה סוף העולם, אחריו כבר לא היה שום דבר. אני רוצה לתקן עוד משהו: את שאלת מתי עליתי לארץ. מתי באתי. אני לא באתי. אני הובאתי. הרבה יותר מאוחר, בשישים ותשע, אחרי לונדון, אז עליתי. אז עשיתי עליה. פשוטו כמשמעו. ידעתי שאני ישראלי ושאני רוצה לחיות פה. וזהו.

לא רוצה לעבור
לעבור
מעברה
ניו יורק
אמשטרדאם
עולה
יורד.
רוצה פה.
שורש על שורש
כמו ידיים אחוזות
לפותות
רועדות
להיות שטה במדבר
נרקיס בבצה
חלק.
(גם) מתוך מעברה
אני יתד לאהל
לא אבק עובר
לעיר זרה.
די.

*) כל השירים וקטעי השירים נלקחו מ„איך עושים עיראקי" ו„דרכון ישראלי" מאת יוסי אלפי, הוצאת ספרית פועלים.

היא עושה לו משפט צדק

ניבה לניר

'57 – '67

בניה יצירה

פנחס ספיר

עמוס ספיר

עמירם סיון

בערב ראש השנה הלכנו דרך השדות לגבעת־חיים ומגבעת־חיים לכפר־חוגלה ומכפר־חוגלה לכפר הרואה, לבית הכנסת. בדרכי החול עלה אבק וכיסה על הפרדסים ועל שדרות הברושים הנטועים לאורכם, ובשדות היבשים עמדו ופרחו חצבים בין שיחי ברקנים וגדילנים יבשים, והיה חום של סוף קיץ והתרנגולות הסתופפו בכנפיים שמוטות בלולי הכפר והפרות געו בחצרות קטנות, והמטפלת שלנו חזרה והטעינה כי היה אסור ללכת לטיול בלי כובע ועוד מעט נגיע לבית הכנסת ושם תוכלו לשתות. בסופו של דבר מסע ילדי הקיבוץ לבית הכנסת עלה יפה. אני זוכרת שעמדתי שם מתפלאה לראות כי המקום פשוט וללא הדר, וחפשתי את הקישוטים לראש השנה והרב הזקן של הכפר הסביר מה שהסביר ואמר, אתם רואים שזה לא נורא אצלנו. אחר כך היתה התייעצות קצרה בין המטפלת שלנו למורה יוסף ובסיומה התקבלה החלטה פה אחד כי לא נחזור הביתה דרך אליכין, זה לא בוער ללכת לאליכין דווקא בערב חג. הם ילדים בני עשר ולא מוכרחים לראות בית כנסת ועולים חדשים בבת אחת.

ביום חורף יפה הלכנו לאליכין. וכבר היה זה אחרי ששמענו דברי הסבר על עולים ומעברות ועל קליטת עליה בארצנו הנבנית והמתפתחת ואחרי שהמורה יוסף הציע שניקח את הכדור אם נרצה לשחק עם ילדי אליכין מתניים. דרכי החול היו ספוגות מים והפרדסים והברושים הנטועים לאורכם שנשטפו בגשם נצצו ובהקו, ובשדות היתקים פרחו נרקיסים. לא שחקנו מתניים. המורים חשבו שיותר מתאים שנלך לסיור במושב. אני זוכרת שעמדתי ליד בית קטן מתפלאה לראות כביסה התלויה בחצר וחמור הקשור לעץ ותרנגולות חומות מתרוצצות סביב מנקרות באדמה, וערוגת ירק קטנה לצד הבית ועצים שניטעו לא מזמן, ולא הבנתי את שיחת הנשים שישבו על המרפסת והתבוננו בי הנכיסה בזק ומטה את ראשי מכבוכו.

מה אני זוכרת מן השנים '57 – '67? מעט הרבה. בראשית העשור הייתי ילדה. בסופו השתחררתי מצה"ל וכדי להבחין בהקבלה ובמרווחים שהיו בין שני טיולי הילדות, לייחס להם משמעות, וכדי להבין שהיו אלה שנים טובות בימיה הקצרים של המדינה, כדי להבין את משמעות החלפת מעברות בשיכונים בשכונות ובעיירות פיתוח, הורידת הארץ ונטיעתה והקמת תעשייה וסלילת כבישים והקמת תשתית תקשורת ושרותי חינוך ורווחה ועשיית צה"ל צבא מודרני, כדי להבין את משמעות המעשים האלה ולהעמידם בפרופורציות ובהקשרים נכונים, נדרשו לי עוד שנים רבות.

העשור '57 – '67 היה עשור שממילות העצם המתארות אותו יוצאות שמות פעולה: עשייה, לעשות; בניה, לבנות; יצירה, ליצור. אולי משום כך צברה התקופה הזאת נוסטלגיה רבה בזמן קצר, עוד לפני שימיה התחלפו בימים קשים אחרים, עד שהקושי וסיבותיו – נהגנו לומר – גם הם כבר לא מה שהיו, והתגעגענו לקשיי הימים ההם. העשור הזה, עשור העשייה והבניה והיצירה מתחבר בקלות ובטבעיות אל פנחס ספיר. ספיר היה בשנים האלה שר מסחר ותעשיה ושר אוצר, ובמהלך השנים שחלש על עיצובה הפיסי של מדינת ישראל צבר עוצמה פוליטית ניכרת. בשנים ההן היתה גם „הפרשה". ברבות הימים גבתה ההתכתשות במפא"י מחיר פוליטי כבד מן המפלגה. ספיר ואשכול יצאו ממנה באותם ימים מחוזקים – האחד ראש ממשלה, השני שר אוצר. לספיר שכנה עד הפילוג מפא"י־רפ"י בקלישאות עיתונאיות „גביר בעיירה", „מגלגל המליונים" ו„אבי התעשיה הישראלית" הצמדו קלישאות מן הסוג הפוליטי, חיוביות כביכול, „האיש השולט במפא"י", „המושך בחוטים", „כל יכול" ו„האיש החזק". שנים לאחר מכן התגלגלו הקלישאות האלה להקשר שלילי – „ספיריזם" ו„השיטה".

שנים הרבה לאחר מכן נראה לי ששיטת ספיר היתה, בעצם, פשוטה ביותר: השיטה שלו היתה עבודה, לעבוד ולראות תוצאות.

אחד הסיפורים היותר ידועים על ספיר מספר כיצד שכנע את ישראל פולק להקים מפעל („פולגת") בקרית גת. כמה כתבות דיוקן שלו השמורות בארכיוני העיתונים מתחילות בדרך

המשך ◀

אב ובן ספיר. צמיחה

עמוס ספיר. לא אובייקטיבי.
תצלום – אמי שריד

هكذا من الأصل

אין חיים יהודיים כוללים ללא ישראל במרכז

(המשך מעמ' 26)

מתכיונן, היה הכרח להדחיק. מבחינה זו נעשתה הברתנו יהודית יותר, או יותר נורמלית מבחינה יהודית. ואל תשכח שמדובר כאן באינטלקטואלים ממוצא אשכנזי. אבל אלה שהולו בהעלאת זכרונות מראוכציים היו דווקא אינטלקטואלים ממוצא מזרחי – ראה למשל ספרו של אלי עמיר „תרנגול כפרות" (בהוצאת הספריה „אפקים", „עם עובד"), וכידוע זכתה תעודה זו לתפוצה גדולה. ספרו נדפס במהדורות רבות וזכה להדים מתמשכים. מתברר שבארץ זו מהלכים רבבות אנשים שלכל אחד מהם יש „תרנגול כפרות" משלו. העלאתן המשוחררת של חוויות הכרונות מכין אלה היא מעין תראפיה הבדתית. זהו תהליך חיובי כלפי פנים שגם יוצר רקע מקרב בינינו לבין יהודי התפוצות. אבל, ומצד אחר, כאן טמונה גם סכנה גדולה למעמדה של הציונות. כהרי חל פיחות בבטחונה העצמי ובהכרתה של החברה הציונית בישראל. איננו עוד בטוחים כבזמנים קודמים שאנחנו מייצגים את הדרך הראשית ביהדות. הציונות לזרמיה האמינה שבה מגולמת התשובה המרכזית להמשך קיומו של העם היהודי ולעתידותיה של היהדות. ומשחל פיחות בתודעה זו – צומחת ההתנשאות היהודית-אמריקאית בהקבלה להפרזה בחיטוטי גלות בחברה שלנו.

חיפוש אחר זהות קולקטיבית

א.: אולי נדרשנו, בשיחה זו, יותר מדי לחולשותינו האימננטיות שכבר לא מנסים להתעלם מהן „ולברוח" מהן בתוכנו. ראוי שנעמוד, כרקע להמשך הדיון המשותף הזה, על חולשות מהותיות הטבועות בקיום היהודי בגלות אמריקה לאורך כל השלבים שאיבחנת במחקרך. תחילה אציין איפיון בולט שראשיתו בתקופת-המסנה השניה (מאלה שאתה מצביע עליהן). התפתחו אז שני תחומי הגות והוראה ועניין ציבורי, שניהם „מסייעים" להתרחקות מהקורא המחייב שברעיון הציוני. הראשון – מרכזיות העיסוק בשואה, שיש לו בארה"ב אופי שונה מהמקובל והמושרש בתוכנו. אצלם יש לעיסוק בשואה מימד של תכליתיות עצמית. כמו נאחזים בקוטב החורבן, הקטסטרופה, הטראגיות שבגורל היהודי. ותוך כדי כך מתרחקים מקוטב התקומה, ההיגאלות העצמית, השיבה לאחריות היסטורית – המתגשמים בציונות. התחום השני, והוא אינו מטופח ונפוץ כקודמו, מתבטא בנהייה הנוסטלגית, והיא בלתי-מחייבת כמו ההידרשות לשואה, אחר השטעטל ולעבר לימודי יידיש.

שני אלה ממלאים, כאמור, את מקום התודעה הציונית והזיקה החיה והמחייבת לריבונות היהודית בישראל. שני התחומים הללו, לימוד וחקר השואה מזה והזיקה למורשת היידיש מזה, עשויים להיות חוליות הטובות בחינוך יהודי-היסטורי ובעיצובה של תרבותנו היהודית. אך, כאמור, הם נתפשים במידה רבה כבעלי תכליתיות עצמית. יתר על כן, בשני התחומים הללו לא כרוכה מחויבות אישית קונקרטית של היחיד היהודי. ניתן ללמוד אותם, ולהתעניין ולהנציח ולבכות ועם זאת להמשיך בשיגרת הטובע והנינוחות האמריקאית.

חולשת-היסוד שבקיום היהודי באמריקה היא בדלות של החיוב העצמי האישי, ברפיפותה של האחריות האישית לגורל היהודי. ייחודה של הציונות בליכודם של החזון עם ההגשמה, וזאת באמצעות התביעה המעשית מן היחיד. העליה השנייה החייתה מחדש ערכים יהודיים קלאסיים. „מי בז ליום קטנות" אינו אלא המשך ל„נאה דורש – נאה מקיים" שבמסכת „אבות". הקיום היהודי באמריקה מאופיין באפולוגטיקה על-הספיריטואליזציה, על הקיום המודרן שציין את הגלות לדורותיה. הוויתם נעדרת אחריות היסטורית ארצית כוללת, ובלשונך באחד ממאמריך, אין בה טוטאליות של הקיום היהודי. והרי היהדות מטבעה, ובהבדל מהנצרות, היא תרבות האמורה להקיף כל ארחו ורבעו של היהודי הארוג בקהילתו ובחברתו. היהודי האמריקאי שרוי בתוככי סכיזופרניה שבין „ההלכה" (דתית או אידיאולוגית) לבין „המעשה", בין הפאתוס המוסרי לבין האחריות החברתית הצריכה להיגזר ממנו.

י.: הקהילה היהודית באמריקה התפתחה תוך כדי מהלך של אינטגרציה בחברה האמריקאית (ולאו דווקא תוך טיפוח הייחוד היהודי-היסטורי). אפילו לעתון היידי „פארווערטס" היתה סיסמה: יהודים לימדו אנגלית. משאת הנפש היתה להשתלב בחברה זו בעלת האפשרויות הפתוחות. וכך אנו עדים היום למצב המוזר של יהודים ללא מחוייבות, שהרי בארה"ב קל מאוד להיות יהודי. אינך נתבע לדבר; אינך נתבע מבחינת יהדותך בדרך האמריקאית שבה היא מתפרשת לך ואינך נלחץ כיהודי על-ידי החברה הסובבת.

א.: באופן דיאלקטי, החברה האמריקאית – זו שאינה עוד „כור היתוך" אלא מבוססת על ריבוי זהויות-המוצא – היא הכופה על יהודים רבים את זהותם. דוד סידורסקי הגדיר זאת באמצעות היפוך אמרתו של יל"ג, בנוסח: „היה אדם באהליך ויהודי בצאתך".

י.: במערב אירופה, וביחוד בגרמניה, היהדות נכפתה על היהודים לפחות מבחינה פורמאלית: צריך היה להשתייך לקהילה. כדי לצאת מן היהדות, צריך היה להודיע על יציאה מן הקהילה. זה אינו נדרש היום מיהודי ארה"ב. הם קשורים בחלקם לבתי-כנסת, למרכזים יהודיים, וזה מחייב אותם למינימום. הוא הדין בגישתם לציונות. הם מעולם לא ראו את עצמם כמי שמחוייבים לממש אותה. הם ראו את עצמם כשותפים למפעל יהודי, אבל לא כממשים אותו, מפני שאמריקה היא שונה. זה היה מאז ומתמיד, מימי ברנדייס ולפניו, וגם לפי השקפתו של אבא הלל סילבר. לכן, אתה צודק באמרך שבדרך עיסוקם בשואה יש, במודע ושלא במודע, המשך לאותו קו של היעדר מחויבות.

יהודי ארה"ב שרויים בתהליך של חיפוש אחר זהות קולקטיבית. מבחינה דתית אין זה אפשרי שהרי בקהילה היהודית קיימים שלושה זרמים דתיים שאין להם מצע משותף ובמעט שאין ביניהם הידברות בשאלות אמונות ודעות. אין גם מצע משותף מבחינה ציונית, שהרי הציונות אינה כיום אובייקט להזדהות. מדינת ישראל היא עדיין מושא ההזדהות המשותף היחיד כמעט. אף הביקורת על ישראל היא ביטוי לחוויה היהודית-אמריקאית. הזעזוע שעוררה פרשת פולארד הוא ממבעי ההזדהות המורכבת עם ישראל. זוהי הזדהות המסבכת ויוצרת אי-שקט אישי בקרב היהודים. מדינת ישראל היא עוכרת השלווה היהודית-אמריקאית. מה שלא ניתן לומר על העיסוק בשואה בחינת חוויה יהודית משותפת.

א.: שהרי אין בחוויית השואה ובהידרשות הלימודית אליה באמריקה מימד מחייב.

י.: לעומת זאת מקנה השואה מימד של ייחודיות טראגית, מיתוס של הזדהות עם הסבל והמצוקה שבגורל היהודי. היא מצמיחה אתוס של גיבוש סביב חוויה היסטורית נוראית שכולנו כאילו עברנו אותה (אף שאין זו חוויה אמריקאית אותנטית). כל זה הרבה יותר סביר וקל לאימוץ מהציונות. וכזה משתלבת הזיקה המחודשת ליידיש. אני מגדיר זיקה זו כ„לוקסוס של פרופסורים", שהרי לימוד היידיש אינו מחייה אותה. אין קיום ליידיש ללא ציבורים הרוצים לדבר יידיש. יש להבחין בין העיסוק האקדמי ביידיש לבין הזיקה לתרבות העיירה היהודית. שהרי השורשים המזרח-אירופאיים משותפים לחלקים נכבדים של הקהילה היהודית. בזיקה זו מתאחים מושגי הסבל היהודי והמסורת היהודית, ובמובן גם דיוקן „האם היהודיה" וכך נוצר אתוס שאין לו עדיין השתמעויות ציוניות ושהוא עלול ליהפך בתוקף גורמים שונים לאנטי-ציוני.

השגיות אישית בלי אחריות משותפת

הקהילה היהודית בארה"ב היא דוגמה מובהקת, שלא היתה דוגמתה בהיסטוריה היהודית, ל„הצלחת" הפרט. לעומת זאת, הציונות בהתגשמותה היא הדוגמה המובהקת, שלא היתה כמוה בהיסטוריה היהודית, להצלחה קולקטיבית. בישראל חייב הפרט „לשלם" תמורת ההצלחה של הכלל. הוא נאלץ להקריב מהאינטרסים האישיים שלו, בין שהוא מקבל זאת מתוך הזדהות ומסירות ורצון ובין שהוא מקבל זאת כגזירה. הפרט חייב לוותר למען הקיום המשותף. יש לחייו ולקיומו משמעות שמעבר לעצמו וזוהי משמעות יהודית.

ביהדות אמריקה, לעומת זאת, ככל שהפרט „מצליח" הצלחה אישית – בתחום הכלכלי, בתחום האקדמי ועכשיו גם בתחום הפוליטי – הולך ומתערער כוחו של הקיום הקולקטיבי היהודי. ככל שהיחיד בחינת יחיד מצליח יותר, מחריפה השאלה „לשם מה דרוש הכלל, היחד, הציבור היהודי". הראייה לכך ולשלתו של החינוך היהודי בתפוצות: חרף כל המאמצים אין לו אחיזה ממשית ברחוב היהודי ובקרב הארגונים היהודיים. בה בעת נתונה יהדות הרווחה בפחד ובדאגה לגבי המשכיותה. מקנן החשש העמוק, האמיתי, של ההורים היהודים מפני נישואי-תערובת. וכידוע שיעורם של נישואי-התערובת גדל והולך. וגם אם יוכיחו לנו באותות ובמופתים שחלק ניכר מהזוגות המעורבים נשארים בתחומי העם היהודי מבחינת הגדרתם העצמית, אין זה מקהה את הדאגה מהתפוררות המשפחה היהודית.

א.: בעייתיות המשכיותה של „המשפחה היהודית" בחינת תא-יסוד של החברה היהודית על מורשת וזהותה ההיסטורית נובעת גם מדלדול האחריות האישית להמשכיותו של העם. בקרב הקהילה היהודית האמריקאית קוראים לכך Zero Population Growth („אפס גידול אוכלוסין"): באחרונה אמר רוברטו בקי שבעשר השנים האחרונות פחת העם היהודי במיליון נפש. הדפוסים המוסכמות של הציוויליזציה האמריקאית גוברים על „שורש הנשמה" היהודית. ציוויליזציה זו העלתה לדרגת נורמה את הדגש על הצלחתה; טובתו האישית, שלומו – של הפרט בחינת פרט. דגש זה על „אני ואפסי עוד" מגיע לביטוי גם באי-רצון להקים דור חדש ממניעים של „טובת-הפרט", של נוחות, צרכי קריירה וכו'. כריסטופר לאש הגדיר את התרבות האמריקאית כ„תרבות של נרקיסיזם".

י.: חלקם של היהודים באופנת הרווקות המתפשטת בחברה האמריקאית העירונית הוא גדול מאוד, מעל ומעבר לחלקם היחסי באוכלוסיה האמריקאית. חברת הרווקים (והמשפחות המוליכות שלא להביא ילדים לעולם) היא חברת המצליחנים, המטפסים כלפי מעלה. וכשם שלפני עשרים שנה שלט השיעור הגבוה של היהודים בקרב הרדיקלים, מנהיגות תנועות הסטודנטים וכו', בולט כיום שיעורם בקרב הרווקים. ...זה עשרים שנה, וגם לפי ההערכות האופטימיות ביותר, יהדות ארה"ב אינה גדלה באופן מספרי.

האבחנה בין ההישגיות והאינדיווידואליות לבין המאמץ המשותף והערבות ההדדית צריכה להיות נקודת מוצא לדיון משותף בינינו לבין יהודי אמריקה. אין לנו צורך בעימות אידיאולוגי מספה מחלוקות, אלא לבירור המקרב. אציע שתי הנחות יסודיות לבירור זה: אנחנו איננו מבקרים את ההישגיות האישית של יהודי ארה"ב והם לא יערערו על מרכזיותה של ישראל הציונית לאינטרס הקולקטיבי של העם היהודי. ישראל היא הגורם המאחד את העם היהודי בעולם כולו.

ההסתפקות העצמית של הקהילה היהודית באמריקה יכולה לכל היותר להיות בעלת משמעות פנימית. אין קהילה זו עשויה להיות גורם המלכד את העם היהודי כולו. יהודי צרפת וארגנטינה ודרום-אפריקה וכו' אינם עשויים להיקשר אלא לישראל. ערעור על מרכזיותה של ישראל הוא ערעור האינטרס היהודי-לאומי הכולל.

א.: הזכרנו קודם את התגברותם של מושגיה של הציוויליזציה האמריקאית על ערכים בסיסיים של התרבות היהודית מדורי-דורות, ובעיקר מבחינת הדגש הגובר של ההישגיות האישית לעומת האחריות המשותפת ושמחת היצירה הצומחות משייכות אורגאנית לכלל מסורים ולמורשתו. החברה היהודית קיימה משך כל התקופות זיקות הדוקות עם תרבויות שכנות. היהדות הירשתה לעצמה לקבל ולהטמיע תפישות חיצוניות לה. בהיות לה חסן פנימי לא הסתגרה בפני השפעות (וידועות בייחוד השפעות של ההלניזם על תרבות חז"ל ושל התרבויות המוסלמיות על שיאי היצירה היהודית בימי-הביניים). נראה שהציוויליזציה האמריקאית היא הציוויליזציה הראשונה בתולדותינו, שגברה על קהילה יהודית. לתרבות היהודית באמריקה אין עוד עוצמה רוחנית שתאפשר לה ליצור סינתיזה כלשהי בין המושגים-הערכיים של היהדות לבין המנטליות האמריקאית. הדברים אמורים לאו דווקא ביהודים מנותקים ממורשתם או נעדרי זיקה לחיים הציבוריים היהודיים. האמריקניזציה כבשה מבפנים דווקא יהודים מזוהים, רבנים ומנהיגי הציבור היהודי בכללם. המצליחנות של הפרט הטבועה באופי האמריקאי גברה על ה„וכשאני לעצמי מה אני".

י.: ההבדל שבין הזיקות הבין-תרבותיות בתולדות עם ישראל בעבר לבין המצב בקרב יהודי אמריקה הוא בכך שבדורות קודמים, תוך כדי מגעים מפרים עם תרבויות אחרות, חיו היהודים בנבדל מהחברות האחרות. לא כן יהודי אמריקה.

החברה היהודית-אמריקאית איננה „בבל", אף אינה „אלכסנדריה". במרכזים הללו היה חיץ בין היהודים לבין סביבתם, וכך גם בימי-הביניים וכמעט עד זמננו. באמריקה, לראשונה בתולדותינו, היהודים משולבים בחברה הלא-יהודית ולא רק בחינת נהנים ולא רק כשווי-זכויות אלא גם כתורמים לה ואף שותפים לעיצובה. הנחמה הזו ביהודיזציה של התרבות האמריקאית (המלים היידישאיות שהשתלבו בשפה האמריקאית, הנושאים היהודיים של הסופרים היהודים-אמריקאים הזוכים „להימכר" וכו'). אף טוענים שהמאבקים הסוציאליים-מוסריים שתפשו מקום בהוויה האמריקאית של שנות השישים הם בעצם ביטוי או השלכה לרוח היהדות. הייתי אומר, שהטענות והנחמות העצמיות הללו, גם אם יש להן יסוד, אינן מחזקות את הקיום היהודי הייחודי. ולהיפך. ככל שיצליחו ב„ייהודה" של החברה האמריקאית כן תדולדל הזהות היהודית העצמית. אנחנו „כמו פוזאי" השוגה באשליות. ובגינן פקדו אותנו אסונות בעבר.

חיים יהודיים בארבע תרבויות

א.: הצגת קודם אבחנה בין דגש על הפרט בחברה האמריקאית והיהודית-אמריקאית לבין הדגש על הקולקטיביות או הכלל בתרבות היהודית. אולי כדאי לחדד אותה ולציין שה„קולקטיביות" היהודית אינה נקנית על-ידי שלילת היחיד או הקהייתו. התרבות ההיסטורית שלנו מבוססת על היחיד, אך לא יחיד כיחידותו, יחיד כשלעצמו, אלא יחיד המעורה בעדה, בקהילה, בציבור ובא להגשמתו העצמית דווקא מתוך השייכויות האורגאניות הללו.

י.: זוהי הערה המשלימה את הטיעון שלי. כהרי מהי הבעייה העומדת בפני העם היהודי? לא עוד המצוקה הכלכלית, אף לא רדיפות פוליטיות. דומה שגם לא סכנת השמדה. הסכנה העומדת בפני היהודים היא סכנת היעלמות הקולקטיב היהודי העולמי מבחינת אחדות התחושה והתודעה היהודית, היעדר הרגשת השייכות. ולסכנה זו היבטים שונים. היבט של התבוללות והיבט של רדידות תרבותית.

היהודים חיים כיום בארבע תרבויות: תרבות עברית, תרבות אנגלו-סאקסית, תרבות צרפתית ותרבות ספרדית. ישנה בעייתיות של התרחקות בין חילוניים לבין דתיים לא רק בישראל אלא גם בגלויות. ולצד בעייתיות זו קיימת סכנת התרחקות בין הגלויות לבין עצמן (לא די בדאגה לגורל יהודי ברית-המועצות כגורם מאחד).

א.: לא הקטסטרופה עשויה להיות הגורם המלכד.

י.: וישנה, כידוע, גם סכנת ההתרחקות בין ישראל לבין התפוצות. לנוכח כל המגמות-החששות הללו, שעלינו להיות מודעים להם, ישנו רק כיוון פתרון אחד: טיפוח וגיבוש המאמץ הקולקטיבי של העם היהודי. מאמץ זה מתגלם בציונות, בהיותה של ישראל המרכז של העם היהודי. מתוך תודעת היהדות ישות תרבותית-לאומית-דתית אחת, כוליות אחת, עלינו לנהל דיאלוג בינינו לבין התפוצות.

א.: כאשר מקיימים דיאלוג כזה, יש להכיר בערכי-חיים שגיבשה יהדות ארצות-הברית ושבהם עלינו ללמוד ממנה, להיות פתוחים להקרנתה: קודם-כל ראוי שנלמד מאפיקי הפלוראליזם התרבותי-דתי שפיתחו יהודי ארה"ב, והמתגלמים בזרמים האמונתיים שלהם: התנועה הקונסרבטיבית, התנועה הרפורמית, התפישה היהודית של ה„חבורות" וכו'. מדובר כאן לא רק בפלוראליזם דתי אלא גם ביצירתיות רוחנית הנובעת מסובלנות, מפתיחות לזר ולשונה (שאנחנו הישראלים איננו „מצטיינים" בה), במתן לגיטימציה לדעות ולרעיונות השונים מאלה „שלנו". אצלנו, כידוע, עוברת הקנאות מהתחום הדתי לתחום העדתי ולהיפך. וזו אוכלת כל חלקה טובה בחברתנו. דומה שהכיתתיות האמונתית כמו גם השבטיות טבועה בנו. הקהילה היהודית האמריקאית מוכיחה שאפשר לפרוץ אותה.

כמרכז ראוי שנלמד מביטויים של אחדות ופעולה משותפת בקהילה היהודית-אמריקאית. החשוב שבהם – ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים.

י.: זהו כמובן הישג ביחס לעבר היהודי. אבל, יש לזכור שאחדות כזו קל יותר לקיים בקהילה יהודית שאינה מוטלת עליה אחריות של הכרעה, שאינה ריבונית מבחינת גורלה הלאומי. אילו עמדה הקהילה היהודית שם בפני הכרעות ממשיות כגון אלה שאנחנו מתלבטים בהן – כגון שאלת „מיהו יהודי" – אז לא היה אפשר לקיים אחדות כזו.

א.: ובכל זאת, ועל רקע ההיסטוריה של התגודדויות ופילוגים, קמצא ובר קמצא, לאורך ההיסטוריה היהודית – ראוי להבליט כל ביטוי של פעולה מאוחדת.

י.: להבליט, אך לראות בפרופורציה הנכונה.

ואשר לפלוראליזם המציין אותם, הראי שעלינו ללמוד זאת מהם. רובו של העם היהודי חי כיום בתוככי מושגי החברה המערבית. וזו מבוססת על עקרונות פלוראליסטיים המאפשרים לכל-אחד מרכיבי החברה לשאוב ממורשתו התרבותית הייחודית. אם לא נאמץ ונפתח את עקרון הפלוראליזם נוציא את עצמנו מהעולם המערבי. והרי רק במערב יש לנו מעמד של קולקטיב יהודי. מעמד כזה אינו ניתן לנו בעולם הקומוניסטי כשם שאינו ניתן בעיקרו של דבר בעולם המוסלמי.

— — — — —

לא רק התנועה הציונית איבדה את בכורה בעיני יהודי התפוצות, אלא – וכפי שכבר ציינו זאת קודם – מדינת ישראל הולכת ומאבדת מעמדה המיוחד כקרבן (עקב תהליכי הדרדור והירידה שחלו בתוכנו מבחינה חברתית, כלכלית, גם מדינית). מבעד לחולשותינו העכשוויות חיונית ההכרה בישראל כמרכזו העם היהודי.

א.: כדי שישראל הציונית תוכל להיות מרכז ראוי לעם היהודי כולו מתבקש שנבין את הציונות במשמע ממלכתי-ריבוני אלא גם בממדיה שמעבר לאלה של האידיאולוגיה המדינית והקטסטרופאלית שלה. ציונות היא יותר מפתרון למצוקת הקיום היהודי-פיסי. הציונות אמורה להיות זהות רוחנית-תרבותית, ביטוי לתפישת היהדות שלנו. זוהי משמעות ה„טוטאליות" שלה שעליה רמזת במאמרך „הציונות – מתנועת שחרור לאומי לתנועת קיום לאומי" („דבר", 11.4.1985). כלומר תפישה כוללת המקיפה כל ארחו ורבעו של אדם מישראל. וזהו כבר נושא לשיחה נפרדת.

י.: התפישה הכוללת, תפישת הציונות כטוטאליות של הקיום היהודי, פיסי כרוחני-תרבותי, מתבלטת היום בחשיבותה נוכח העובדה שאין לך תפישה יהודית כוללת אלטרנאטיבית. למרות צרותיה ונבאיה של הציונות הרי מבחינת הקיום היהודי הכולל היא דרושה כיום אף יותר מאשר בעבר. ולכן הגדרתי אותה: „תנועת שחרור לאומי לתנועת קיום לאומי".

אין לך כיום חיים יהודיים שיש להם טוטאליות במובן ריבונן טריטוריאלי, שפה, יצירה חברתית ותרבותית – אלא בציונות. עיקר ראשון שבה: הכוללות האחדותית של העם היהודי, על כל הגוונים שבו, שבמרכזה ישראל. ועל יסוד קשר מלכד זה גם הדאגה להמשכיותו של העם ותרבותו.

(*) י. גורני, „בספק לבטי הנורמליזציה (המחשבה הציבורית היהודית בארה"ב בשנים 1942-1950 בשאלת מעמדם ההיסטורי של היהודים בעקבות השואה והקמת מדינת ישראל)", ספר היובל ל„ציון" – רבעון לחקר תולדות ישראל, תשמ"ה, עמ' 456–433.

הסתכל בשלושה דברים

(המשך מעמ' 25)

לטבריה". חלפו ימים אחדים, הגיע חג הסוכות, ו„רבנו לא היה שמח כלל, רק ישב שם בהכנעה גדולה ובלב נשבר". והגיע חג שמחת-תורה, „ולא רצה לעשות שום הקפה, רק ישב שם בהכנעה ובכפיפת ראש". החסיד שנלווה אליו מיאן בכל תוקף להישמע לו ולקפד את פתיל הטיול באיבו, וכך נסעו בכל זאת לצפת ולטבריה הסמוכות, אך לא לירושלים. לבסוף, באמתלה שצבאות נפוליאון קרבים ובאים ושיש בכך משום סכנה, עלו לספינה והפליגו בחזרה. ועדיין היה רבי נחמן באותה מועקה, וזאת עד כדי כך שבאחת השעות אמר: „עכשיו, מחכמת המוחין דקטנות, אני מרוחק מהשם-יתברך". וכך נתמשכו הדברים עד שחזר לביתו. עם זאת כתוב כי „בסוף ימיו אמר שהוא מחיה עצמו מאוד במה שזכה להיות בארץ-ישראל".

סיפור זה, המצער מבחינה מסויימת ומבדח מבחינה אחרת, נראה לי טבעי למרי ואיני מוצא קושי להבינו. מכל מקום, ענייני כאן הוא בסיפור דומה שהתרחש כמה עשרות שנים קודם לכן.

ובכן „נודעת לכל ומפורסמת נסיעת הבעש"ט לארץ הקדושה", ככתוב, אלא שבהמשך הטקסט ההוא כתוב ככה: „ומן השמים עכבוהו, והיו לו צרות גדולות בדרך". עד שפעם אחת בעצב וסרה רוחו הקדושה כמנו מרוב התלאה ועמל הדרך, כנודע לכל. כי לפעמים יפול הצדיק ממדרגתו הגדולה מפאת חסרון השמחה אצלו, ואז בטלה ממנו הרגשת האהבה והיראה".

אלה מלים תמורות. רבי נחמן היה נוטה לעתים להתלבטויות ודכאונות, שעל כן עניינו שונה במקצת, ואילו הדמות הנשקפת מסיפורי הבעש"ט היא של איש בעל חיוניות עצומה, מרהיבה, אכסטאטית. דיבורים על „היעצבות" שלו, על הסתלקות „רוח הקודש", על „נפילה ממדרגתו הגדולה מפאת חסרון השמחה אצלו", על ביטול „הרגשת האהבה והיראה", – דיבורים כגון אלה אין להם את הרע בשום טקסט אחר המתייחס אליו, ולא היה כדבר הזה בשום מצב ממצבי חייו, אף לא בתקופת היותו נרדף ומושפל ועני ורעב ללחם. דבר זה התרחש רק בעת נסיעתו לארץ-ישראל.

גם הוא, הבעש"ט, תחילת נסיעתו היתה בהשתוקקות גדולה. בהיותו באיסטאמבול, וכאשר היה עיכוב בהשגת ספינה מתאימה („ספינה אשר בה יהודים"), אמר לחסיד שנתלווה אליו כי „אם רצונך, אפרוש מטפחתי על הים... ואתה התחזק בדעתך וניסע תיכף". אותה תחושת האכסטזה הידועה מסיפורים אחרים על אודות הבעש"ט, תחושת היכולת להתרומם, לעוף. אלא ש„לא רצה ר' צבי לסכן נפש הבעש"ט, ולא הניח אותו לעשות כן, והכרחו לשכור ספינה".

ובכן הפליגו, וכפי שיוכל היות גם בימינו, קל וחומר בימים ההם, נתנסו הנוסעים בתלאות שונות. ואולם הבעש"ט, שבכל הסיפורים על אודותיו למן ילדותו (כאשר מלותיו האחרונות של אביו אליו היו: „ישראליק, אל תירא משום דבר רק מהקב"ה בעצמו") ועד שעות-חייו האחרונות הריהו מתואר כאיש חזק היודע לעמוד במצבים קשים ואף מסוכנים (כגון שבאחד הסיפורים הוא מתגבר קמעה עם המשרת הגוי שעה קלה לאחר שהלה זמם להרגו), כאן הוא מתואר בפירוש כמי שאבדו עשתונותיו ונמס לבו לחלוטין. בעת שהספינה עגנה באחד הנמלים ירדו הבעש"ט ומלווהו לטייל, ו„נפלו עליהם גזלנים אשר לא הבינו את לשונם". „אז אמר ר' צבי לבעש"ט: למה אתה מחשה? עת לעשות עתה. עשה איפוא איזה דבר", כאשר הסכנה עד בה. ויען לו לבעש"ט: אין אני יודע בעת מאומה, כי ניטל ממני כל הכח שלי". אלה דברי איש אשר בעשרות ומאות סיפורים קראנו על עמידתו במעמד שדים ורוחות ומכשפים ונשים מטורפות ואיכרים גויים רצחניים וגבירים יהודים ערלי-לב ורבנים עויינים ומתנגדים, והנה כאן עמידתו גרועה מעמידת כל חלוץ יהודי חילוני מפשוטי-עם שעלה לארץ-ישראל במרוצת הדורות. מכל מקום, בסופו של דבר ניצלו הבעש"ט ומלווהו מידי אותם גזלנים והמשיכו בדרכם עד לנמל הבא, אלא ש„אז ראה הבעש"ט בחוש כי אין מניחים אותו מן השמים בשום אופן לנסוע לארץ הקודשה, ונסע נסיעתו חזרה". בטקסט קרוב לנ"ל כתוב כי „אמרו לו מן השמים שיחזור, ולא רצה, ולקחו ממנו כל המדרגות, אף תורתו ותפילתו, שלא ידע לומר מתוך הסידור ולא הבין האותיות". עד כדי כך.

אין זה נראה לי שאפשר לפרש את המסופר לעיל בדרך אחרת זולת זו, שההתקרבות אל מושא הכיסופים גרמה להתרחקות ממנו, שהתממשותו הגשמית הביאה לידי ביטול ממשותו הרוחנית, ומכאן אותה הוויה של נפילה, אבדן עשתונות, הסתלקות „רוח הקודש", „חסרון השמחה", ואפילו, מה שאולי מתייחס יותר מכל במישרין לעניין הנדון, היעדר „הרגשת האהבה".

עד כאן, ועוד מלה.

במרוצת הדורות קמו אלפים ורבבות שביקשו להיחשב כתלמידי הבעש"ט, ואף כי קטנו מלהבין איש כמוהו אלא אם כן באופן מצומצם, הנה נראה לי כי אכן היה איזה קשר מהותי בין המסופר לעיל לבין מיאונם של אנשים אלה לקום וללכת לארץ הקודש עד אשר, באיזה יום ארוני רחוק, ההיינו יום בו תשתנה המציאות הנפשית הנוכחית, יבוא המשיח ויקום עמו. ואם נתגלגלו הדברים והריהם יושבים על האמה הזאת, הרי רק בבחינת דיירים או אורחים.

כתוב באבן

(המשך מהעמוד הקודם)

מתחתנת ונותנת ילדים. מה שמת – הולך לאמא שלו."

אראלה מצאה עצמה בוחנת את הפנים הכהים, כרואה אותן לראשונה, מישירה מבטה, יודעת לפתע, בבהארת פלא, ונהממת מן הידיעה: מתוך חרדתה לשלוות נפשי החזיקה את הדף הזה ממני. מתוך דאגתה לי. וכמו כדי לוודא שאלה, טרוניה בקולה: „ולמה החלטת לתת לי את המכתב דווקא היום?"

„היום את חיה. היום יש חיים בבטן. שתים-עשרה שנים זה לא חשוב."

אראלה השתתקה: הרי על גופה עדיין לא ניכר הדבר. עוד הרי בעלה אינם יודעים. ושתי כפותיה הפרושות הלכו מאליהן והוליקו על בטנה.

הזקנה חבטה על לוח לבה ופיה נפער בעונג. „את חושבת: ממה יודעת התינוקת מהלב שלי אני יודעת: פה זה הלב שלי. בחמש שנים אני יודעת. את עולה על הגג ונופלת", בחנה אותה, „נכון את עולה על הגג ויש תינוק בבטן?"

„נכון", אמרה אראלה בלחישה, „עליתי על הגג והתעלפתי. בדיוק חמש שנים."

„ומת התינוק" צהלה הזקנה, עיניה נוצצות.

תינוקת, רצתה אראלה לתקן. יפהפיה. שלומית נקראה. כבר בסוף שנתה הראשונה באו הסימנים הרעים ולא היה מנוס. והסקס שבא ביניהם אחר כך, סובבים בין הקירות כזרים, כאילו לא צחקו יחד מעולם. והשעות שעשתה, יושבת לבדה וברכיה כואבות מן הכריעה הנמוכה על כסא הפעוטות, מביטה סביב סביב בצעצועים שלא יכלה למסור לידי ילדים אחרים. ובהריון ההוא, כעתה, בחודש השני באה לכאן ולא לא ניכר בה עדיין.

„איך ידעת?"

„את מספרת לי. בעינים שלך את מספרת לי. רוצה, לא רוצה – לא חשוב מה את רוצה."

אשה מתמיהה את, רצתה אראלה לומר, בכוכבים אחרים אולי היינו באות זו לקראת זו, אולי מברכות זו את זו בדרכנו. הנה נודע לי דבר היום: להגן עלי רצית כל השנים האלו בדרך שאת בתבונתה איני יודעת. וכל השנים שישבת מולי כתנגדת, לא מביטה בעיני – אמרת כחותי וחיכית עד שחזקתי לעמוד מול המכתב הסופי אותי למקום אסור. תחת זאת אמרה ולא נשאה עיניה: „ברגע הראשון לא רצית אותי."

„בטח לא רוצה. אני מסתכלת בעינים, רואה: זה לא טוב בשביל הילד שלי. את הבוות של שלומי."

אראלה התחלחלה, מנסה להאחז בברית הרגע שקמה וכבר מופרת: „איך את יכולה להגיד דבר כזה? אין לך זכות להגיד את זה!"

„למה אני לא יכולה?" השיב הקול ללא סערה, „אני – הילד שלי מת – אני זכות הכל. עכשיו אני אומרת ככה: עכשיו את יושבת פה. נחה. לא באה בהדר. יושבת פה. אחר כך העינים כתייבשים – את הולכת הביתה. פה לא מקום טוב. את הולכת ולא חוזרת מפה. ולוקחת הטבעת של שלומי מהאצבע. לא טוב התינוק בבטן האבא שלו קצת מתה."

שעה קלה לאחר מכן, אצל דלת הכניסה, חולצת מבין אצבעותיה הנוקשות של אראלה את המכתב, דוחקה אותה האשה בכוח מפתיע והאצור בידים הכמושות. אראלה נסבה אליה, מתאווה לראות שוב את העינים, עיניו של שלומי שפתיתי ענבר שטים סביב אישוניהן. אך האשה, כמסתתרת, מסכה את המטפחת בעל ראשה והעמידה את פיסת הבד בכף יד מאהילה, שומרת עיניה בתוך הצל, ואמרה: „לא טוב בשבט ולא טוב ברוח. ולא טוב באוטם. עכשיו צריך כוח. אם תינוקת – לא לקרוא שם שלומית. אם תינוק – לא לקרוא שם שלומי. זה שם כתוב באבן בקבר. ילד חדש צריך לו שם חדש, שם טוב. שלמה זה היה בשם הבעל שלי הראשון. די שלמה!"

יורדת בזהירות במדרגות הגבוהות, כף ידה צמודה אל שיפולי בטנה, בא אל אראלה הדבר: היום נקרא לה הדהר בידי האשה הזאת היה לשחררה מן הנדר אשר את פשרו לא תדענה שתיהן. הנה הניחה לה האשה הזקנה ללכת „כל הצעקה אשר היתה שבויה בעצמותיה, אשר את הדיה הטיחה אל עצבה ואל אהוביה ואל ילדותה הבהה – הנה היא חורגה מכנה במקום הזה.

חשה את עיני הזקנה בגבה ושמחה על שבחרה להעביר את המכונית בצל ההרדוף העתיק, בעבר לעינים הבולשות בין החלונות. שמחה גם שאין רואים את ברושי בית-העלמין במקובה. שכן כל בעיניה היו כבר בתחושה החדשה המפעפעת בתוכה והכניסה בה סיהרור: בטנה מושכת כבדה אל האדמה כגוש בנפילתו, כבו שורשים מבים תחת כנדליה ונקרעים בהנף רגל. ומנגד כחף התרוממות גואה בתוכה, נודף את בולה כלפי בעלה, כציפור אומרת לעוף.

ובתחתית כור המדרגות, כאשר שבה ועבדה על האדמה הקשה. הסבה פניה ולא ראתה את חלונות הבית. אז הניפה שתי זרועותיה לצדדים והגה כשיכורה. ואחר נשאה כפותיה אל השמים כאיכר המבורך על ראשית הגשם. ובולה קלה היתה וניטאת כבו היה גופה עשוי אור.

פריחה מדומה

(המשך מעמ' 26)

אחד – המספר עומד בפני הכרעות חשובות. אני נמנע מדיון מפורש הואיל ולא מכבר הקדשתי לכל אחד מן הספרים מאמר נרחב ומפורט. לא יאוזכר הרומאן של יצחק בדנר, „מלאכים באים", הואיל והוא מצריך דיון מפורש במסגרת הז'אנר הספציפי (הז'אנר האוטופי וליתר דיוק ה„אנטי אוטופיה" ואנטיופיה). עם זאת, אפשר לקבוע בבטחון גמור שכיוון איכותי חדש או חדירה לתוך חומרים וזהויות בני משמעות אין ברומאן החדש של בדנר). נצרף לדיון הזה הבעת אכזבה מרה מן הרומאן החדש של סמי מיכאל („חצוצרה בוואדי"). למרות תיאור מעניין של הוויה אנושית, ההישג האמנותי הוא דל, גם בהשוואה ל„חסות" ו„חופן של ערפל". נפילתו של מספר רהוט בדרך כלל לפח-יקוש של מלודרמה, והשימוש המדיר במלחמת לבנון כ„דאוס אקס מאכינה" כמו מעתידים במבקר להעמיד את „חצוצרה בוואדי" בתחתית עריכת הספרים. ואף-על-פי-כן, יש להיזהר מלגזור כרת על סופר שמנקודת מוצא ביוגרפית מתאר חומרים ותכנים שאינם זמינים לספרות העברית ואינם במעגל ההיכרות האינטימי שלה. נותר רק לקוות שנמשיך ונקרא רומאנים משל סמי מיכאל. רמת העיצוב הכולל שלהם לא תפחת מזו שעוצבה ב„חסות".

אכזבה מהולה הנחילו שני ספרים מעודיים יחסית, שלפחות בתחילת דרכם גולמה בהם הבטחה מסויימת: יצחק גורמזאנו גורן („בלאנש מאלכסנדריה") ודן שבים („אנה ואני"). יצחק גורמזאנו גורן גילה ברומאן הראשון שלו („קיץ אלכסנדרוני") יכולת עיצוב פלאסטית. יד קלה, גמישות סגנונית ומיומנות מקצועית, יכולת „טבעית" לספר סיפור. עולם ילדות טעון אירועים (המתמקד באלכסנדריה הקוסמופוליטית של תחילת שנות ה-50, אכנם, רומאן, שהשפע נחרצות מ„הרביעיה האלכסנדרונית" של לורנס דארל) נפרש לעינינו כמניפת סוס. כל הסגולות התרומיות הללו, שדי בהן כדי להבטיח יתרון רב לסופר המבקש להתמודד ברצינות עם חומרים, תכנים וצורות, נגלו כריקים מכל תוכן ב„בלאנש". יצחק גורן מימש אקט של חזרה אל התשתית ההוויתית האלכסנדרונית שלו, בלא שיהא לו דבר חדש לאומרו, ובלא למכש העמקה נוספת המתבקשת מאקט מיחזור נוסף של אותו מאגר חומרים עצמו.

וחמור מזה: כל הליך התלכדות והשתזרות החומרים וכוונות המכוון של הסופר ברומאן מעורר שאלות ופקפוקים רבים. מחד גיסא, מבקש גורן להעמיד לפנינו דמות פיקארסקית-פיטורסקית, (דמותה של בלאנש, הנעה בעליות יתידה ממשכב למשכב) כמין מטונימה לעיר אלכסנדריה המצויה בהליך דקאדנטי של שקיעה. מאידך גיסא, מבקש גורן להעצים את האלמנט הטראגי המתמתח ממהלך חייה של בלאנש באלכסנדריה ובישראל של שנות ה-50, ובהיעלם אחר לרכוב על גל הקיפוח העדתי. לא אתייחר לטעון כהוא זה נגד הרכיב השלישי שברשימת המצאי, ובעצם, אין לי כל טענה נגד כל מרכיב והרכיב בנפרד. עיקר הטענה הוא, ששלושת המרכיבים אינם מתאחים, ואין לצפות שמרכיב הפיקארסקה ישתלב עם מרכיב טראגי. התוצאה היא מידבך ללא משמעות, תוקף ועניין.

כשלון לא פחות הכּור מתמודש לעינינו למקרא „אנה ואני". הצד הפחות מפתיע של העניין מתבטא בעובדה שהכשל של שבים דומה דמיון כן מפתיע לזה של גורן. המהלך חוזר על עצמו. מחד גיסא, מבקש דן שבים לעצב רומאנסה מובהקת, בעלת מרכיבים רומאנטיים ואגי-נאטיים, סיפור אהבה שאינו תלוי לא במקום ולא בזמן. האינטראקציה בין האיש הכבד, המדוכדך והאינטרוברטי לבין אנה הזוהרת וחסרת המנוח אפשרית רק בהקשריה של הרומאנסה. מאידך גיסא, מבקש דן שבים לשלב את הרומאנסה בתוך הוויה כותשי וקונקרטי לגבורי – תל-אביב שבין שתי מלחמות, מלחמת ששת הימים ויום הכיפורים. הדיבור שבין שני המרכיבים האלה מהרס ברומאן כל חלקה טובה: פג מעט הקסם שאפשר עוד להפיק מהמרכיב הרומאנסי, עיצוב המציאות הקונקרטית סתמי, מעט עוצמה ומדולדל, שלא לדבר על מלאכת הדיבור עצמה – זו זועקת ממש בסתמיותה, בביעוט הדמיון היוצר המושקע בה, בחוסר השחר הבסיסי של כל העניין כולו.

נשהה נא את הדיון המפורש והממוקד כדי לבדוק מחדש את ממצאי הביניים המצטברים: מקרא בשלוש חטיבות טקסט בעלות היקף רומאניסטי („אנה ואני", „בלאנש" ו„חצוצרה בוואדי") מצייר תמונה מאוד לא משמחת. לפחות שניים מתוך השלושה יביאו אותנו למסקנה אחת נחרצת: רומאנים המגלים חוסר כל יכולת התמודדות ממשית (או אפילו מודעות לצורך להתמודד) עם הז'אנר ה„אבירוהר" בכל רמה אפשרית של העניין. בין אם מוחש לעינינו נסיון מפורש להדביק שני מרכיבים סותרים, בין אם מוצג לעינינו רומאן שהוא דריוואציה מובהקת של רומאן קודם, היעדרה של כל מסורת תיקנית של כתיבה רומאניסטית, היעדרה של כל נורמה מובחנת ומסורת עיצוב שתשמש אבן-בוחן, מותיר את מה שטוען להיות „הז'אנר הרומאניסטי" בסיפורת העברית בשנים האחרונות ללא כל נקודת מוצא או משען.

מסגרות עיצוב נורמאטיביות

הליך של שיפוט חלקי ילווה שתי פוזיציות סיפורתיות שהחלו להתגבש במהלכה של שנת תשמ"ז. הליך חלקי, הואיל ושתי הפוזיציות עומדות עדיין בשלב אתחלתי של כיוון כלים. הכוונה לשתי סדרות של סיפורת מקורית שנתכנו זה מקרוב, סדרת „עמודים" של זב"ב, וסידרה „פרוזה אחרת" של „עם עובד". בהנחה שאין שתי התופעות הללו חלק מן הנסיון הציני לקחת חלק בהצלחה המסחרית קצרת הכוחו שנודעת לספר העברי במקומותינו, יש להן חשיבות אתחלתית. שתי הסדרות כנסות לפעול מחוץ ל„הסדרים הקבועים" של המו"לות עם אותם סופרים שהצלחתם המסחרית כבר מוכחת, והכיוון המוסתב של הסדרות האמורות, בעיקר הראשונה, הוא עבלית ברורה: „פרוזה אחרת".

לשאלה עד כמה הכיוון הזה הוא מובחן ומודע, אין עדיין תשובה מספקת. יהא עלינו לחכות ולראות. המבקר הבוחן חייב לקבוע כבר מלכתחילה, שהמו"לות השוקקת הקדימה כלים לתוכן: למיטב שיפוטי, לא הכשילו בסיפורת העברית כל תכנים או צורות חדשות והמבקשות לעצמן כלי קיבול חדש, מו"לי או אחר. אין כל קשר, ולו גם סימנטי עקיף, בין הפריחה המו"לית לבין מצבה האמיתי של הסיפורת העברית, אלא אם נניח מראש שהקשר הוא קשר מובהק של ניגוד – בעוד שערכיה תבניה והשנה האמנותית-והמבפתי של הסיפורת קודסת, ופחות המו"לות וחוגגת את תגיגת הריק הגדול. אנומאליה זו אי אפשר לה שתחזיק מעמד. כשלעצמי, אני חושד שההישגים המעטים שצברה סידרת „עמודים" הוא פרי מרומה של הכתה הקיים בתוך הבתירה האמורה. עד שתתייצב המערכת ותתאזן, בעיצובן של התרפוריות בין עונתיות, חודרים חומרים ותכנים חדשים אל תוך האורגאן וכבר הם יושבים בטח בתוך ה„קאנון". חלק מן החומרים הם במפורש חומרים מרומים, מראית עין של סיפורת, ואני מתכוון בדברי אלה לרומאן הנבחת „בראה לאחרונה" של הדרה לורד. אף עם זאת, יש הישג צנוע בהדפסת רומאן חדש של מספר „גדדי" ופחות נודע כראובן מירן („התוכי שתק פעמיים") ויש בו כדי להבהיר כיוון חדש על בסיס של סיפורת עניה או „דלות החומר". אני רואה חשיבות „פנים כפרותית" בהדפסת רומאן ביניים משל דוד שיץ, אקט שעיקרו החזרת הספר החשוב אל מחזור הדם של הסיפורת העברית ואל התודעה, לאחר שנים ארוכות של שתיקה. וזאת, בנפרד משאלת ערכו הספציפי של „עד עולם אהבה" – ולעניין זה הקדשתי, כאמור, עיון מפורש.

גם אין לפסול על הסף רומאן המתחבט בשאלה היחסים שבין ה„מבשות" לבין הכפרות („היורש", שבעה בלסו) אף שהוא סובל מבעיות עיצוב קארדינאליות. כעיקר, היעדר הגדרה מדויקת של הדינאמיקה בין „התיאור העיתונאי" של המבשות לבין התיאור הפרותי שלה. מבעם זה כדוגמ „היורש" למפוליטיקה-עוף ועניין כל איזה שהוא נוגע בבבשות התל-אביבית שהוא מתאר, אך לא בגדרו. חשיבותו של „היורש" נובעת מעבם נקיטה העמדה הגורסת בגע „פרוזנאלי" עם המבשות. יש לדייק מאוד בהגדרה: הכיוון הוא אפשרי, ובמושג „כיוון" נכלול את הלקציה הלשונית ודרכי העיצוב – סיפורת רזה, בבעם ללא מעמס ביאפורי והכרעה לטובת אוצר לשוני עניני. אנכי דינגוני מודע, אבל התוצאה, בכל מקרה, אינה מספקת. פאראמטרים של עומק והיקף נעדרים בבקרה הבוחן שלפנינו, והכעט הקיים בתחום על מסגרת עלילתית רחבה כדי. לפחות שלושה מעגלי-עלילה ביהם לסלד טקסטואלי לא תחרים ומעלים את הבעייתיות של הז'אנר הרומאניסטי בתוך הסיפורת העברית ואת שאלת היעדרה של כל מסגרת עיצוב נורמאטיבית. סיכומו של חשבון: כבבלול, „היורש" הוא רומאן רזפה למדי, אך הכיוון מעניין והסופר העובד באחורי המלים, סופר צנוע, רציני וכצפוני, המתחבט בשאלות תשתית: נכונותו של בלס להעביר למבחן חוזר שאלות בסיסית, הנוגעות לסוגיית הרומאן ה„ביבמבי" (והתם בין הבבשות לבין הבדייה, בין המציאות לספרות, בין ה„קיים" לבין ה„מדומיין"), חשובות בעיני בעבר לשאלת ההישג או ביצוע ההישג בפועל של הרומאן עצמו.

הפרוזה המקבילה, של „עם עובד", הנושאת את השם „פרוזה אחרת", מתווה כיוון פעלות צנוע יותר: זו היבורה על מספרת צעירה. אורלי קסטל בלום ו„לא רחוק ממרכז העיר", ועליה הוטל לשאת את דגל הפרוזה האחרת של „עם עובד". יש לנקוט הזהרות בהערכת כחה ובגבלותיה של מספרת צעירה, שנפלה, שלא באשמתה, לתוך סירוך מערכות מו"לי התפוז לדחוק לשוק כל הספר שהוא בניה עליו יד. כבעם ללא אבעבוע. בזיקה לא פחות היא הזגיה התקשורתית. קעורכים באן סביב מספרת צעירה זו: בטקסטים הקצרים שכתבה אורלי קסטל בלום הזהה רגישות בסוריים, יכולת עיצוב אתחלתית, קבצנות ראויה לשבח בכל הבקוק בשימוש במאגר הלשוני, וחוסר יומרנות בתיאור העולם שמסביבה: בידות תרומיות כשלעצמן, אבל אין בהן כדי לנמק אפילו בבטחה הדפסה של קובץ סיפורים. יש חידוש בסריים (ומוגבל כשלעצמו) בכתיבה „בקומנית" רזה ופרועה במקצת, אלא שעולם בוגר ובשל שיש בו עניין מהותי. לא בתבהש כשלב זה בן הטקסטים. ומה שתבור מכל – ספק אם המספרת הצעירה מודעת אף בקצה לשאלת עיצובו של עולם במסגרת סיפור קצר או נובלה. באקט בופרך זה של הדפסת קובץ תרגילים אתחלתיים בסיפורת בקבלת האנומאליה שתקפה את העולם הספרותי והמו"לי את ביצירה החבור ביותר.

(מאמר ראשון)

هكذا من الأصل

עשר שנים ושלוש מלחמות ששינו הכל, את הארץ והמדינה ואת חיינו כאן. אבא, יוסקה גבע, ושני בניו חיילים. "במלחמת יום הכיפורים ידעתי בדיוק איפה אלי ולכן משום מה דאגתי לו יותר וליונתן, שלא ידעתי היכן נלחם, דאגתי פחות. ואז קראו לי ואמרו שיש לי בן בבית חולים במצב קשה. יונתן". "מי שהוא איש צבא ולא שונא מלחמות, הוא לא איש צבא באמת. אני מפחד מגנרלים שלא מפחדים"

עכשיו אומר גבע, כי שנים לא יכול היה לשכוח לדיין על שלא השיב לפנייה שלו במכתב מוושינגטון בימי ההמתנה ושבו ביקש שיוחזר אותו ארצה לקבל תפקיד קרבי. רק לימים יבהיר לו חיים ישראלי כי המכתב לא הגיע ללשכה מעולם, ועל־כן גם לא נענה. כך או כך, גבע לא הוחזר וב"עשור של הבטחון" הוא צופה בתהליכים ואינו שותף פעיל בהם.

"ממש שמחתי להוריד את המדים. אם אני לא שייך לקבוצת ה'אין', ועל כן גם לא שותף מפתח לעשיה בצבא, אין לי מה לחפש שם. לא שיערתי שהולכת להיות תקופה סוערת מבחינה בטחונית".

אלי, הבכור מתגייס לצבא, הולך לקורס טיס, נושר ומצטרף לשריון. אלי דומה מאד לאבא, רק יותר אמוציונלי, אומרים בני משפחתו. הימים ימי ההתשה, בתעלה נהרגים חברים, בנים של חברים של אבא, המון ילדים.

"הלכתי למשרד הקליטה עם יגאל אלון. אני מאמין בכוח של היהודים, הרבה יהודים, כמו בעוצמה צבאית. אם יבואו הרבה יהודים, המצב ישתנה. לא צריך מלחמות בשביל זה. מלחמת ההתשה פורצת ואני כבר יודע שהמלחמות לא נגמרו, ואלי בני בכורי מתגייס. אני חי אז וגם כיום, באותה הרגשה של עקידת יצחק. אלה החיים היהודיים שאין לי פתרון לבעיה שהם מציבים. אני מחנך את הילדים שלי למלא את חובותיהם, וזה אומר להיות לוחמים למען בטחון ישראל".

זה לא אומר שיוסקה גבע מאמין במלחמות. אחרי מלחמת ששת הימים ומהפרספקטיבה של מי שלא עבר עם השרשראות והאש את השטחים, גבע משלל ראיה משיחית.

"בשיחה עם אשכול על תקופת ההמתנה, אמרתי לו פעם שאם לא היינו מחכים היינו נכנסים למלחמה עם מצרים בלבד ולא היינו זוכים ל'גאולה השלימה' של השטחים. אשכול ענה לי באידיש 'זה בא מהאלוהים'. הייתי מאד מתוסכל מזה. האמריקאים מאוד רצו לדבר ומיד על שלום, ואנחנו רצינו לדבר על נשק. אני לא שוכח את זה, וזה כל הזמן מפריע לי. מבחינתי, גם חברון היא חלק מההיסטוריה שלי. אבל יחד עם זה אני לא מגשים את כל החלומות שלי עד שיבוא הגואל. אני מתון. אני הייתי בעד החלוקה בכלל. כשב־29 בנובמבר הוכרז על תכנית החלוקה שלמה הלל ואני חגגנו במשק, במעגן מיכאל, וכיבו לנו את האור כדי שנפסיק לשמוח. אבל, קשה לי להאמין שאפשר להגיע לשלום עם הערבים הפלשתינאים ולכן אני קרוב יותר לאמונה שאפשר להגיע לשלום עם ירדן. התווכחנו הרבה על ויתורים בשנים הראשונות שאחרי המלחמה. דיין אמר שציוני לא יכול לוותר על חברון עיר דוד, אבל שהוא יכול לקבל החלטה שעליו לוותר, אם הדבר נכפה עליו. מבחינתי – אז וגם היום – אם חברון היתה ריקה מערבים, ודאי לא הייתי מוותר, אבל חשבתי אז שצריך להיות במדינה שיש בה רוב יהודי גדול ככל האפשר. לכן הלכתי ברצון למשרד הקליטה".

גבע הולך עם אלון, דיין הולך נגד אלון. גבע מתבונן בשני האנשים בשנים הקריטיות והם לא יכולים ללכת יחד.

"יכול להיות שכל ההיסטוריה היתה נראית אחרת לו הלכו שניים אלה יחד. יחד הם יכלו להבין טוב יותר את ההתפתחויות. התרשמתי מהיכולת של אלון לדבר עם ערבים. אני לא יודע לדבר עם ערבים, לא אוהב את האוכל שלהם ולא יודע לאכול בידיים. אני זר ואני לא רוצה לשלוט בהם. יגאל הבין אותם, גם דיין. בעניין קרית ארבע חשבתי שהוא טועה, כשנתן ליהודים נשק, ובעניין הזה דיין הוא שצדק. אם את שואלת על תכנית אלון, אני חושב שעכשיו זה לא הזמן לדבר על זה. בכל מקרה, התרשמתי אז שעל יגאל אלון משגיח ישראל גלילי, ליגאל היתה נאמנות ללא גבול לקיבוץ המאוחד".

"בתוך כל זה מתקדמים לאיטם הגישושים להסדרים. סיסקו כאן, ואני זוכר שחשבתי שמתחיל לזוז משהו והאמנתי שאולי מסתמן עידן של הסכמים וויתורים.

"כל מיני דברים קרו אז, טליק מעלה את נושא המרכבה ומבקש ממני שאברר איפה זה עומד. דיין אומר שזה עניין כלכלי ולא בטחוני. אז לקחנו את ספיר לראות את המרכבה, והוא החליט ללכת על זה. אז קיבלו החלטות אחרות".

לצה"ל היה מעמד בציבור, בפוליטיקה, בתהליכי קבלת ההחלטות. מי שגדל בצה"ל של בן־גוריון, כשבן־גוריון הפריד ומשל בין רמטכ"ל לסגנו כדי שהוא יוכל לפסוק בין הדעות, מביט בעשור השלישי בעניין ומבקש לראות איך הדברים מתבשלים עכשיו אחרת.

צה"ל נראה כלפי חוץ אחיד ומגובש בעמדותיו, בגלל אופיו של רבין כרמטכ"ל סמכותי ובגלל שכאשר דיין הוא שר הבטחון אזי הרמטכ"ל הוא האורים והתומים של ראש הממשלה. ובינו לבין סגנו לא צריך לשים מיתרס כי הם זורמים בקלות. אם צה"ל נגד נסיגה מתעלת סואץ – לא נסוגים; אם צה"ל אומר שצריך לרכוש נשק – רוכשים. לרמטכ"ל היתה עמדה אצל ראש הממשלה, וזה לדעתי היה נכון עד מלחמת לבנון, כולל. דבר טוב שקרה במלחמת לבנון הוא שהתופעה הזאת פסקה. אז צה"ל נראה כלפי חוץ כגוף אחיד. וכלפי פנים – מי שהיו לו דעות חריגות עף החוצה.

"טליק, איש חריג וחבר טוב. בערך בחודש אוגוסט 1973 היינו בחתונה של הבת של הרב פידון ואחר־כך נסענו אל טליק והגית ברחובות. ואני שומע מחברי טליק שתהיה מלחמה ואנחנו נידפק והכל יהיה רע ויהיו המון קרבנות. אשתי נבהלה, וכשיצאנו מהם היא שאלה אותי מה יהיה. אמרתי לה שטליק הוא אדם פסימי. אחרי זה לוקח אותי אלי זעירא לכנס פיקוד מרכז ובדרך אני שואל אותו אם באמת צפויה מלחמה וזעירא אומר לי שצריך להירגע מהמודאגים, ושהכל יהיה בסדר".

בדיעבד קראו לזה "הקונצפציה". מלחמת יום הכיפורים פורצת, וליוסקה גבע – עכשיו ב"שופרסל" – היו שני בנים במלחמה. אלי ויונתן ושניהם בשריון. גבע – איך לא? – מגויס. הוא קיבל תפקיד באגף המודיעין, שוב לא יתפסו אותו מחוץ למעגל. לא תפקיד קרבי, אבל הוא בעניינים והוא תורם וזקוקים לו, ליכולתו ולכישוריו.

"קיבלתי תפקיד באמ"ן. זה לא סיפק אותי, אבל הייתי עסוק בעבודה הזאת. ידעתי שיש לי שני בנים במלחמה וחרדתי. לא התחרטתי שחינכתי אותם לכך. אבל דאגתי. ידעתי בדיוק איפה אלי ולכן משום מה דאגתי לו יותר וליונתן, שלא ידעתי היכן הוא נלחם, דאגתי פחות. ואז קראו לי ואמרו לי שיש לי בן בבית חולים במצב קשה. יונתן. הוא נפצע בראש. במשך ימים לא היה ברור אם יחיה. רק כשהתברר שיחיה, אמרו לי שאיבד את הראיה.

"כאב גדול. בן זה בן. השנים שאני עוסק בבטחון לא הקלו עלי בכלל לקבל את הגזירה. אתה עומד עם חרדתך, עם כאבך האישי.

"אלי זעירא, אני זוכר, התייעץ איתי אם לשלוח את הבן השלישי של זרז (מאיר זורע, ס.ג.) לתפקיד מסוכן ואני אומר לו שלא ישאל את זרז כי הוא בוודאי יגיד שכן, ואני חושב שלא.

"אנחנו מאד רגילים לדבר על מתי המלחמה ואני חושב שאנחנו לא זוכרים את צער הנכים. על כל מלחמה אנחנו משלמים בהמון נכים, והכאב שלהם הוא כאב מתמשך, סבל נמשך. וזה מחיר כל כך גבוה.

"הטיפולים של יונתן התחילו רק עם שוך הקרבות, והרופאים לא ידעו מה יהיה על ראייתו ועזרו לנו למצוא מישהו בחוץ לארץ שיוכל לעזור ליונתן לחזור ולראות".

אחרי הרבה ניתוחים יש כיום ליונתן שריד של ראייה בעין אחת. יש לו שני ילדים. גם לאלי.

"אני בטוח שהם יחנכו את בניהם כפי שאני חינכתי אותם, להיות חיילים טובים. למרות שיונתן הוא היונה הכי צחורה אצלנו במשפחה. ועם כלותי אני מתווכח הרבה. התפיסות הבטחוניסטיות שלי לא השתנו אחרי הפציעה של יונתן. אני מאמין שישראל היא הבית שלי, גם אם היא פחות טובה וכמו שאני וכל ילדי אומרים תמיד שאם כולם יעזבו, אנחנו עוד נשאר כאן ארבעה אחרונים.

"למלחמת יום הכיפורים הגענו בגלל שלא עשינו שום הסדר. התפיסה שאנחנו מעבירים את המלחמה לשטח האויב לא השתנתה כשהתנאים השתנו. לא היתה יותר אסטרטגיה מלחמתית, לא היו לנו מטרות. הגענו למלחמה בגלל הפוליטיקה של גולדה, כשהכל בקיפאון ואנחנו בתחושת הצדק המוחלט. זה חיזק אותנו מבפנים אבל לא איפשר שום דרך אלא שינוי הסטטוס־קוו במלחמה.

"אחרי שדיברו בצבא בקול אחד והיה כשלון בפתיחת המלחמה, התחילו המריבות. בגלל הכשלון לא פחדו מהרמטכ"ל, וצבא שאין בו מורא, מועד לוויכוחים פנימיים, למלחמות גנרלים. באמצע המלחמה הלכתי לדדו ויעצתי לו לעשות פעולה קיצונית כדי להפסיק את המלחמות האלה. דדו הרגיש שאין לו כוח. אבל זה ששלח את בר־לב לחזית הדרום, עזר מאד.

"במלחמה ראיתי כמה לשכות, של אלופים שאחרי וממני. הן היו מפוארות הרבה יותר מדי והעידו שהאלופים הללו חושבים שהם יכולים לשחק גבירים. ככה נכנסו למלחמה. קשה להישאר ספויים אם נשארים בצה"ל. צריך להיות בטיפול קבוע כדי שהשררה לא תעביר את המפקדים הבכירים על דעתם. צריך לדעת לשמור אותם בפרופורציות. לפני מלחמת יום הכיפורים כנראה זה לא תמיד עבד. בזמני היתה הרגשה שאסור שיהיה רבב. אחר־כך הנורמות ירדו, אולי בגלל ההצלחות".

המלחמה פורצת, הנצחון אחרי מכת הפתיחה הקשה, היה נצחון צבאי מרשים. אלפי המתים נקברים, הנכים נאבקים על צלמם וכוחם והארץ מלקקת את פצעיה. עוד מעט יחלוף העשור השלישי, וכאילו חזרנו לנקודת ההתחלה.

"המעגל נסגר אחרי 73'. בעזרה אדירה של ארה"ב עשו מהר כל האפשר כדי לחזק את צה"ל, להגדיל אותו. שילמנו מחיר אדיר והשתנינו. ממשלת רבין הסכימה להסדרי ביניים, למדנו לקח גדול, למדנו שיש גבול לכוחנו אפילו אם אנחנו מנצחים, ואחרי המכה ההתחלתית היה באמת נצחון, אולי הגדול ביותר שלנו.

"גדלנו מבחינה צבאית בכל הממדים האפשריים. הצבא שאחרי מלחמת יום הכיפורים נדרש לצרכים טכנולוגיים חדשים ובעלי רמה ויכולת הופנו לסיפוק צרכים אלה, אחרי שבעבר העיקרון היה שכל מי שיכול להיות לוחם הלך ליחידה קרבית. האיזון השתנה ואת היחידות הקרביות מילאו לאו דווקא אנשים בכושר, וגם מבוגרים יותר. חלה הזדקנות ובעודף היו אנשים צעירים ובעלי יכולת. הצבא היה לאיטי, מסורבל, עם עודף מכשירים. הטעות לא היתה להגדיל את צה"ל, כאשר הגדיל אותו משה גור, אבל היה צריך לדעת מתי להפסיק ולהתארגן מחדש".

1977. הליכוד עולה לשלטון: "למרות הכל אני לא בטוח שההליכה של העם לליכוד היא חלק מהדיפיזן הכללי כתוצאה ממלחמת יום הכיפורים".

דני גבע מתגייס לצה"ל, בן שלישי לשריון. עד היום הוא בצה"ל.

"לא חשבתי שיהיו שלום ושלווה. חששתי שזה עוד לא הסוף. אבל אלה חיינו כאן, למרות הכאב. אני לא אוהב מלחמות. מי שהוא איש צבא ולא שונא מלחמות, הוא לא איש צבא באמת. אני מפחד מגנרלים שלא מפחדים. המפקד צריך להיות גיבור שמתגבר על הפחד, ומי שלא מפחד – אסור לתת לו לפקד על צבא".

77' – 87'

מלחמת לבנון

יאיר עוגן

אחד הסיפורים הקשים שנולדו למלחמת לבנון הוא סיפורה של חטיבת המילואים שהושמצה לשווא כאשר שר הבטחון אריאל שרון והרמטכ"ל רפאל איתן השתמשו בה, כל אחד בנפרד, לקידום מהלכי־מטרותיו. ערב הפריצה לביירות נקראו מפקדי החטיבה להכין את גיזרה השני. כאשר בוטלה התוכנית שוחררו ולמדו לדעת כי כאשר מדובר ב"חטיבה שלא גוייסה" מדובר בהם ובאנשיהם. קמה סערה, ואחרי ששככה נותרה החטיבה פצע נפתח. המח"ט, אל"מ (מיל.) יאיר עוגן, חבר קיבוץ יגור, גזר על עצמו שתיקה. בימים אלה הפר אותה. אולי מפני שמלחמת לבנון, החוויה המרכזית של העשור, נמוגה מהר מדי

החטיבה שלא פוייסה

אמיר אורן

בלוריתו של יאיר עוגן אפורה יותר מאשר לפני חמש שנים, אך סמיכה פחות. בצהרי יום שישי, בתום שבוע עבודה, הוא יורד מאופניו בבגדיו הכחולים, מדי־העמל שרק גונם אינו חאקי. עוגן היה יכול לשמש מייצג סביר לדור של אנשי־ביצוע בקיבוצים, ילדי תש"ח שהתבגרו בין המלחמות ועינם. שנותיהם חולקו בין המשק הנשק, בחודשי־מילואים ארוכים ובטיפוס הדרגתי מסגנ"מ לאל"מ. כשקראו להם, באו; כשאמרו להם, ביצעו. מוכנים תמיד, לא להתלשעל אם ואיך נכון.

בערב חג־המולד של 1982 אולי נולד יאיר עוגן מחדש, אבל התבגרותו השנייה היתה בקיץ שקדם לכך. בעלות רכבו על מוקש בסיור מבצעי, ב־24 בדצמבר, נפצע עוגן ואיבד שלושה מחבריו לפיקוד חטיבת מילואי־הצנחנים. כדרכה של לבנון, היתה זו זריית אורו על פצעים שטרם הגלידו, פצעי ישראלים מידי ישראלים. כמו כל הנשלחים האחרים ללבנון, היו אנשי חטיבת עוגן רגלים זולים במשחק זרים. תריסר מהם נהרגו כבר בשבועיים הראשונים של המלחמה ועשרות נפצעו, אך שולחיהם הוסיפו עלבון על מכאוב: תווית "החטיבה שלא גויסה".

שניים משלושת אדריכלי המלחמה היו מעורבים בפרשה, ממניעים נוגדים אך בתוצאה דומה. הרמטכ"ל רפאל איתן, שיזם את דימוי החטיבה כממאנת להתגייס, ביקש לחזק בכך את נימוקיו נגד פעולות מסוימות במלחמה. שר הבטחון אריאל שרון שמח לקנות את סיפורי רפול ולמכור אותם בעטיפה אחרת, השפעתם ההרסנית של השמאל/תקשורת על רוח הגייסות. גם אם היה השלב שעליו עמד רפול בסולם־הדרוג נמוך מעט יותר (ומשום כך חטאו כמה ממבקרי־המלחמה בהחלטה מודעת להתמקד בשרון ולמחול חלקית לרמטכ"ל ההרפתקה), די היה בגובהו כדי לירוק ממנו על ראשיהם של פקודיו הוותיקים, הצבעים.

יאיר עוגן, יליד יגור ופעיל מרכזי בקיבוץ, היה אז בן 44. הוא התגייס לנח"ל חודשים לפני מבצע "קדש" והשתתף כמפקד מחלקה בנח"ל המוצנח. במלחמת ששת הימים היה מפקד פלוגה; במלחמת יום־הכיפורים סגנו של חזי שלח באחד מגדודי החטיבה ובתום המלחמה, בחודשים מפרכים במובלעת הסורית, מג"ד. ב־77' התגייס לשרות־קבע, כסגנו של המח"ט אלישע שלם ולבקשת אלוף פיקוד הצפון, רפול, "שביקש לעשות סדר בחטיבה". שנה אחר־כך התמנה למפקד עוצבה בגבול הצפון – תפקיד שסיפק לו שיעור־ייסוד בהבנת לבנון. עד לקבלת הפיקוד על חטיבת המילואים גם למד במכללה לבטחון לאומי. אז, ארבע שנים לאחר שהתגייס והוא כבר מח"ט צנחנים, השתחרר.

ההיסטוריון א. שרון, בהרצאתו הקלאסית "דברים כהווייתם" בחודש שעבר, רמז כי מבצע ליטני במארס 78' לא נבע מפיגוע האוטובוס בכביש־החוף, אלא רק ניצל אותו למימוש תכנון מוקדם. עוגן, המצדיק את היקף המבצע, אינו מקבל טענה זו. כמפקד גיזרה בגבול לבנון, לא הכיר כל תכנון כזה, כך שגם אם נשמר במגירה כבירה כלשהי לא היתה לו משמעות החורגת מזו של תכנונים־לכל־צרה, בכל גיזרה. בחטיבות הצנחנים, מחייך עוגן בסיפוק מנוסה, מתכננים מבצעים שונים ומשונים.

"אבל יש לי ביקורת צבאית על מבצע ליטני, בתחום המקצועי המטורי. היה שימוש רב מדי באש, אמנם מהרצון המובן להפחית בסיכון חיילינו, אלא שכאן נדמה לי שזה היה גם מעבר לכך. עוד יותר מכך הפריעו לי הרציחות שביצעו הנוצרים, בעלי־בריתנו, מאנשי המובלעת, בדם קר. הם לא הרגו רק מחבלים, באל־חיאם ובמקומות אחרים. הטריד אותי המוסר הכפול של אנשים נבונים בדרך כלל אצלנו. הם התייחסו בסלחנות למעשי־הטבח של הנוצרים, כאילו טבעי שתהיה להם רמת־מוסר שונה משלנו, לא כמו שמקובל בבית־ספרנו. מי שהשלים עם מעשים כאלה אז, אינו יכול לטעון שלא צפה שבמלחמה יבוצעו שוב, הפעם בקנה־מידה גדול יותר".

השיעור הגבוה של בני ההתיישבות העובדת בצנחני פעולות־התגמול והשנים הסמוכות השתקף בחלקם בקצונת חטיבת המילואים, אף שהצטמצם יחד עם הגעת הוותיקים לגיל פרישה. בחטיבת עוגן, בתקופת לבנון, היו המח"ט וסגנו חברי קיבוצים, בעוד שלושה המג"דים עירוניים. "לא היה לזה, או להשקפותיהם הפוליטיות של אנשי־המילואים, שום משקל בהבנת החטיבה למשימותיה", תקיף עוגן בקרקעיתו. "מעולם לא היה צריך כלשהו לדיון תכנוני בעליי, מושב האוגדה שבפיקוד מנחם עינן. היעד היה רובע ראשי בביירות, בואכה הפרלמנט – אותו פרלמנט שיואיל בטובו להתכנס ולבחור בבאשיר ג'ומאייל לנשיא. מחיר הלחימה בשטח בנוי, אין ספק, יהיה כבד. "אספנו טלפונית את מפקדי הגדודים והפלוגות והגענו לאוגדה. להפתעתי, הגיעה אלי באוגדה הוראה טלפונית להתייצב בתל־אביב, בלשכת הרמטכ"ל. בערב טסתי לשם. רפול ישב עם סגנו משה לוי, אלוף הפיקוד אמיר דרורי וקצינים אחרים. רפול שאל, איך תבצע את זה, אם נגייס את החטיבה?"

הסתפק שרון בהכללות ואמר שקשה לו בגלל העתונות לגייס מילואים, מילא. אבל הוא דיבר על חטיבה מסוימת, שלא היו בה שום בעיות מוראל ושהתגייסה ברגע שנקראה. זו פעם ראשונה שבה מודבקת תווית ליחידה צבאית, כאילו השיקול בהקצאת משימות צריך לנבוע מהרכב היחידה, אם הם 'אוהדי המערך' או 'קיבוצניקים' מצד אחד או אוהדי ראש הממשלה ושר הבטחון של הליכוד, מצד שני. להכנסת נימה פוליטית כזו לא היה תקדים".

אפשר שעוגן טועה בעניין התקדים: ראה הפלוגה בתקופת גמסה אגרות שבנן במלחמת

הסבר״ רמטכ״ל יוני 82'

יאיר עוגן. גריסה

של דיעות פוליטיות עם הכנות לביצוע. אין ולא היה מיתאם בין מחלוקת על הכוונה לבין נכונות לביצוע, כשיש החלטות ופקודות. בחודשים שלקראת לבנון לא היו שום ויכוחים, עד כדי כך שאולי מפתיע כיום להיזכר עד כמה לא התווכחנו, אולי משום שהיינו רגילים לעסוק בתיכנונים מבצעיים, אם כי נכון שהתחושה היתה שהנושא הלבנוני מוחשי יותר".

בתקופה האמורה לא נכללה העיר ביירות בתכנוני החטיבה, להבדיל מיעדים אחרים ממזרח (כביש דמשק) ואף מצפון לה (ג'וניה). החטיבה "שלא גוייסה" היתה למעשה, בין ראשונות חטיבות המילואים שתוכננה לגיוס ולכניסה ללבנון. עוגן, שהיה "מסודר כל הזמן – מח"ט במילואים שונה ממח"ט בקבע רק במשכורת שאינו מקבל, מה שמאפשר כמעט רק לקיבוצניק לתפקד כך", אירגן את יחידות החטיבה להיערכות מהירה עם גיוס. הוא גוייס לפנות ערב שבת, 5 ביוני 1982, קודם שממשלת בגין הפילה את פור לבנון ואומללים רבים נוספים. החטיבה כולה היתה מוכנה שעות קודם זמנה. היא הוכנסה ללבנון אחר חצות יום־הלחימה הראשון וגדודיה הופעלו בציר החוף (צור, צידון, עין חילווה) ובגיזרה המרכזית. מקץ שבועיים, ראשונים להשתחרר כשם שהיו מהראשונים להתגייס, שבו צנחני־המילואים הביתה, עייפים בעשרות נפגעים ויודעים כי אפשר שיגוייסו בשנית.

כשבועיים אחר־כך נקראו מפקדי החטיבה

השאלה, משובע עוגן, לא הסתמכה על מידע מוקדם. "איש מהחטיבה לא אמר מלה, לא היה באיזושהי קבוצה שהתארגנה, מה שלדעתי היתה אחת התופעות החמורות ביותר במלחמה. אזרחים יכולים למחות, אבל לא יחידות שלמות – ומבחינתי, יחידה העולה להפגין במאורגן למחרת שיחרורה, אינה שונה מיחידה בשירות פעיל. זה כבר צבא שמוחה, לא ציבור אזרחי. כשראיתי שיש תופעה כזו, ביקשתי בחטיבה שלאחר השיחרור לא יתארגנו ביחידות. באמת לא עשו זאת וגם לא היתה אווירה כזו. הייתי יודע – היינו כמו משפחה וידעתי מה קורה."

רמטכ"ל, מוסיף עוגן, אינו נוהג להיזקק לעצותיו של מפקד חטיבה. "מה פתאום שואלים אם נסכים לבצע? כשרמטכ"ל מוריד פקודה, המח"ט קופץ לדום ומבצע. לא הבנתי מדוע רפול בכלל שאל אותי, אבל אם כבר נשאלתי – אמרתי, שביירות היא נושא בעייתי ושקשה לגייס מחדש אנשי־מילואים לאחר שסוף־סוף השתחררו וחזרו לענייניהם, אבל ברור שאם יגידו – נעשה את זה. זה לא היה סוד. טסתי בחזרה ללבנון ושם אמרו לי שהגיוס נדחה. אחר־כך בכל זאת קיבלתי פקודת־גיוס ושוב, מכל חטיבות־המילואים, היינו מהראשונים להתגייס מחדש".

החטיבה שכן גוייסה לא ידעה כלל שהיא־היא המתקראת בפי שרון "החטיבה שלא גוייסה", זו שכביכול רוח־הקרב הירודה של חייליה שיכנעה את המטכ"ל שמוטב לוותר על שירותיה. "אילו יום־הכיפורים. אין בכך, בעיניו, כדי להפחית מחומרת המעשה. "אינני חושב ששרון התכוון לפגוע בחטיבה, אלא להשתמש בה להשגת מטרה פוליטית, בלי לחשוב על הנזק לחטיבה ולצבא כולו". במאוחר, נודע לעוגן שהחטיבה המושמצת הזו היא חטיבתו. באחד מכנסי־הלקחים, בנוכחות הרמטכ"ל אך לא שר הבטחון ("מעולם לא פגשתי בשרון"), קם ותבע את עלבונה של החטיבה. רפול נידב לו היתר לראיון עיתונאי – עם כתב מקורב – "כדי להגן על שמה הטוב של החטיבה". להערכת עוגן, השתמש לפני כן רפול בדיווח על קשיי גיוס החטיבה לחיזוק התנגדותו לכניסה לביירות, אך לאחר מחאת המח"ט, "הוא היה בין הפטיש והסדן, אבל אמר את האמת – ולי היה חשוב שכולם ישמעו את מפקד הצבא", גם אם רפול נאלץ לנסח הודעה משותפת עם שרון. על חיילי החטיבה, על קציניה ועד עתה גם על עצמו גזר שתיקה, בחמש השנים שמאז אותה גיחה תקשורתית יחידה.

תגובות תבהפות יותר, חשש עוגן, יגבירו את המחלוקת והקיטוב שחוללה המלחמה עצמה. "מטרידה אותי השפעת מלחמת לבנון על החיילים ועל הנוער. הם עלולים לראות בלבנון דגם יחיד למלחמות ישראל. אנחנו, הוותיקים, כבר נלחמנו כמה פעמים, אבל החדשים עלולים לקלוט מלבנון אמות־מידה של מוסר ולחימה ואחריות דרג מדיני, מתי יוצאים למלחמה. הרי לא זו המלחמה הקיומית של מדינת ישראל. כשאתה נלחם, דעתך על המלחמה חיובית לך פחות מהזיקה למפקדים ולחברים".

גם בדיעבד, עוגן הוא מהמתנגדים החלקיים בלבד למלחמה, אלה שהתנגדותם נמדדת בקילומטרים. "היו שם חלקים שמעבר לעניין הקיומי ושחרגו מפעולת־גמול. כשמחליטים על מלחמה, צריך להגדיר מה קיומי ולדעת מי הולך איתך, כלומר לגבש הסכמה לאומית נרחבת. לחלקים מהמלחמה כן היתה הסכמה כזו. שיקול נוסף הוא שלא לקבוע יעדים מעבר לגבול הכוח של מדינה קטנה. אולי תשתית המחבלים בדרום, עד צידון, עוד נכללה במגבלות הכוח". הוא רואה בארגונים השיעיים סכנה גדולה מאלה שהיו הפלשתינאים וסבור כי אילו הודיע צה"ל לפנות את הדרום מיד, לא היו השיעים מתעוררים. אף על פי כן, גם לו נקרא שוב למלחמה דומה, שוב על־ידי הרכב מדיני־צבאי דומה, היה עוגן הולך, למען עקרון הציות לפקודה והפסקת הוויכוח מרגע ההחלטה המוסמכת. "עניין ביצוע הפקודה נראה לי קיומי, כי ישראל עוד תעמוד בפני מאבק על קיומה, ואז לא יהיה פנאי למחלוקת בצבא. אם כל מוצב בחזית הסורית ירשה לעצמו לחשוב אם המבצע בגיזרתו באמת הכרחי, תהיה לנו בעיה. צבא זה צבא ואזרחות זו אזרחות: אצלנו זה משולב וגם זו בעיה".

עוגן אינו להוט לנסח את דעותיו במונחים פוליטיים. ברב־עיפה הוא מסביר, כמובן מאליו, שבהיותו חבר קיבוצו הוא קרוב להשקפות המערך, "בערך" תוכנית אלון. "מעסיק אותי מה שקורה לנו כעם כובש ומה יקרה לרוב היהודי". אין לו התייחסות מקורית לענייני היום. אם הירהר בעסקנות פוליטית, אין לחשוד בו שרחוק בחברים לבחור בו. "אני לא דוחף", הוא מעיד, "מעולם לא נדחפתי לשום תפקיד". כך בקיבוץ, שם הוא מרכז כעת, לאחר פעמיים כמזכיר, את מבצע המעבר ללינה משפחתית. כך גם בצבא, שם פינה את הפיקוד על החטיבה לאחר חמש שנים, מהן שנה אחרי פציעתו ומות שלושת חבריו. בגיל 49 הוא מסתפק בחברותו בצוות תיכנון צבאי עם ותיקי־צנחנים נוספים. צה"ל, הוא מאמין, התאושש בכללו מלבנון, לפי מדדים של נכונות והתנדבות, אבל טרם הועמד במבחן מחודש. רמטכ"ל בן־גילו אינו מבוגר מדי. "זהו רמטכ"ל טוב; כל החבורה בפיקוד העליון רצינית היום".

מלחמת לבנון, החוויה המרכזית של העשור, כפסע־כפצע־ממימוש איומה על חייו של יאיר עוגן, נסוגה מהר מדי מהתודעה התכליתית. מנהיגי התנועה שעימה מזדהה עוגן כיבדו את מחוללי המלחמה בשותפות עימם. גם מעוגן אין איזכור שמו של שרון מגרה לתגובה חריפה. זה בכלל לא עניין אישי: הוא נעלב בשם החטיבה. כשקוראים – מבצעים, גם אם לא מסכימים עם כל חלקי המלחמה, גם אם מוצמדת לה סיומת מטוהרת, שלי"ג, שלטון ג'ומאייל, שרון לגדולה, רק אל תאמרו שלא גוייסה.

هكذا من الأصل

זו היתה השנה שתהיה

שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי	שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שישי	שבת

ספטמבר־אוקטובר
תשרי

תשמ"ז הסוף

א ראש השנה 24 · ב 25 · ג 26 — יהושע ברציון יבל"א ויבדל לחיים ארוכים) קיבל חנינה משר המשפטים ומנחם בגין יבל"א ויתבודד לחיים ארוכים, כי אומנם הוא הלך למות (בדרציון).

ד צום גדליה 27 — צום גדליה נדחה לפעם אחרת · ה 28 · ו 29 — תתפרסם הצהרה משותפת של ש. פרס ומושל אריזונה לתמיכה ברעיון הועידה הבי"ל. · ז 30

ילידי מזל מאזניים — הזהרו ממזל ירקון

ח 1 אוקטובר · ט 2 — זמני ערב יום כיפור: לירושלים — 2.05, לת"א — 2.40, לחיפה — 3.15. במוצאי יום הכיפורים אין רכבות. · י יום כיפור 3

אוקטובר־נובמבר
חשון

א 24 · ב 25 — הגיעות עמבואה. · ג 26 — השב"כ יס־ סלורידה, בטל את כל התוכניות שתוכננו. · ד 27 · ה 28 — הופיע הגליון הראשון של "דבר אחר", עם הידיעה "ביכה להתאבד בקפיצה בגבול שלום. ניצל תפלה ללבנון". · ו יום השריון 29

ז 30 · ח 31 — זיקנה כמו זיקפה — בא כשלא רוצים והולך כשלא מוכנים.

לעבודה להגנה ול"דבר אחר"

ט 1 נובמבר — השריון צור מודיע חוצה לראשונה את תעלת הימים. · י 2 · יא 3 · יב 4

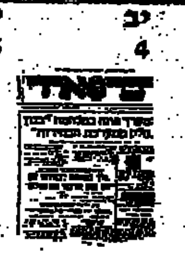

יג 5 · יד 6 · טו 7 — מנחם בגין עוזב את ראשות הממשלה ומתיישב בירוד צמות.

נובמבר־דצמבר
כסלו

א 22 · ב 23

ילידי מזל קשת — הזהרו מבתולה שנולדה במזל מאזניים ושיש לה אחים תאומים

ג 24 — ש. פרס הראש עדיין להישאר בבליבה יתהבו על ביטוח הבנה בנושא הועידה הבינלאומית. · ד 25

ה 26 · ו 27 · ז 28 · ח 29

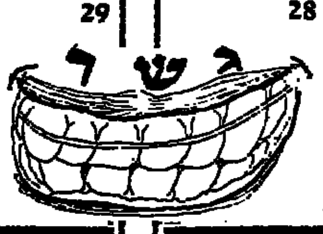

1 דצמבר · יא 2 · יב 3

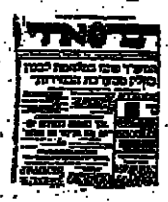

— אל תסת־כל בקנקן, אולי יש בו מטען — הד־עק חבלן.

יג 4 · יד 5

דצמבר־ינואר
טבת

א 22

ילידי מזל גדי — שיתרחקו מחלב אמו.

ב 23

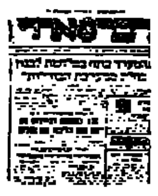

ג 24 · ד 25 · ה 26

יום הזיכרון לחזון הציוני: לבוא בחולצות לבנות, להגיע חמש דקות לפני הצפירה, במקרה של אזעקת־אמת ישמעו צפירות עולות ויורדות.

ו 27 · ז 28 · ח 29 · ט 30

חניה במקום אסור — עבור לבית הסוהר

י 31 — צום עשרה בטבת נדחה מצום גדליה. · יא 1 ינואר · יב 2

ינואר־פברואר
שבט

א 20

ב 21

ילידי מזל דלי שילמדו להפסר מסמרטוטים.

ג 22 · ד 23 — עכשיו הזמן לפתוח דף חדש — עבור לעמוד 20 ולא תדע יותר צער.

"דבר אחר" — עם כל דבר

שבוע עבודה מקוצר

ה 24 · ו 25 · ז 26 · ח 27 · ט 28 · י 29 · יא 30

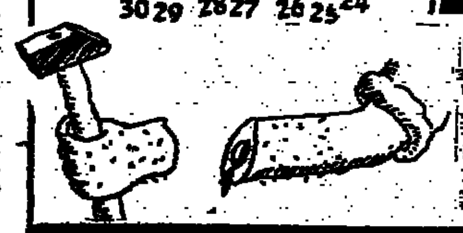

פברואר־מרץ
אדר

א 19 · ב 20

ילידי מזל דגים היזהרו ממזל מתבת

" — וישאוהו למטוס בש־ניים".

ג 21 · ד 22 · ה 23 — אם לא מרי־חת בערב שבת אל תצ־פה לאותנו. · ו 24

ז 25 · ח 26 — ש. פרס הסופר העברי אקיקה בליקה יסכים לצרך הקמת ועידה בי"ל. · ט 27

מרץ־אפריל
ניסן

א 19 · ב 20

ילידי מזל טלה: ק"ג מזל שור — 9 ש"ח רק באיטליז "מזל דגים".

ג 21 · ד 22 · ה 23

ו 24 · ז 25 · ח 26 — חשוב!

ט 27 · י 28

יא 29 · יב 30 · יג 31 — חסידי חב"ד באים לבגין לקנות את המשכנות הישנות ולהביא לו מצות חדשות. · יד 1 אפריל — ערב פסח. "אין משיח בא אלא בערב־פסח, שנופל על אחד־באפריל" (הרמב"ם, שם, שם) · טו פסח 2

אפריל־מאי
אייר

א 18 · ב 19

ילידי מזל שור: ק"ג טלה קפוא — 15 ש"ח אל תשלמו יותר

ג 20

ד יום העצמאות 21 · ה 22 · ו 23

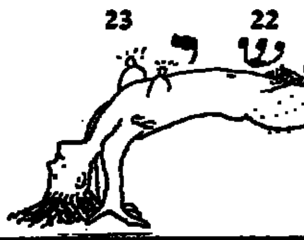

ז 24 · ח 25 · ט 26 · י 27

יא 28 · יב 29 · יג 30

מאי־יוני
סיון

— איזהו גי־בור — הכו־בש את הבו־סור.

א 17 · ב 18

ג 19 · ד 20

ה 21 — לאריה וגדי ילידי מזל תאומים: שיהיה במזל. האסטרולוג שלכם

ו שבועות 22 — הולדת של דודה מרודה, לקנות פרחים יפאני־מוזיק. · ז 23 · ח 24 · ט 25

י 26 · יא 27 · יב 28

יוני־יולי
תמוז

א 16 — יום התופסת הבין־לאומי · ב 17 — זכוכי: בוב בימון — 8.90, קארל לואיס — 8.65, הוקפץ הרוסי — 8.40 · ג 18

אשרי העם ש"דבר אחר" למראשותיו!

ד 19 · ה 20 · ו 21 — לא לשכוח!!! ללכת לרופא עיניים!!! · ז 22

ילידי מזל סרטן — מה דעתכם על האיידס?

ח 23 · ט 24 · י 25

1985: צפי החירות התיכון הראשון, אברהם שריר, מגיע לארץ לביקור.

יולי־אוגוסט
אב

א 15

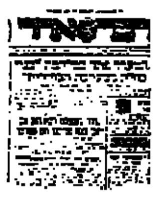

ב 16

ילידי מזל אריה — נכנסים חינם לגן החיות

ג 17 · ד 18 — יתקיימו מבצעים בנושא חדוש יחסי ישראל־ברה"מ · ה 19 — ברה"מ תכחיש שהתקיימו מבצעים. גם ישראל תכחיש זאת מביזה. · ו 20 — יתקיימו מבצעים בין ישראל וברה"מ בנושא חדוש היחסים. היחסים מכחישים את זה. · ז 21 · ח 22 — ליום הצנחן — טוב אמא אחת מבן בצי כ ח נ י ם ("התנדב לצ־נחנים יא בן־זונה"...) · ט צום 23 — למחרת יום הצנחן — טוב אמא בצנחנים מבן־זונה.

אוגוסט־ספטמבר
אלול

ב 15 · ג 16 · ד 17

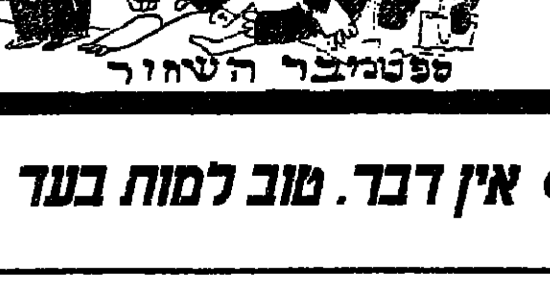

ה 18 · ו 19 — הולדת אריאל. · ז 20 — הולדת עמנואל. · ח 21 — הולדת יהואלה. · ט 22

י 23

יא 24 — מי מכירה מי יודע? מזל מ. בת 22, בתולה. כל מי שראה אותה, שיתקשר. · יב 25 · יג 26 · יד 27

כל העולם כולו "דבר אחר" מאד ● אין דבר. טוב למות בעד "דבר אחר" ● על שלושה דברים העולם עומד: על "דבר" ועל "דבר אחר" ●

תשמ"ח 1987–88

באמונה למשימתה החשובה, לשרת את ציבור לקוחותיה גם בשנים קשות ו/או מעוברות, מתכבדת מערכת "דבר אחר", לאחר שהגישה לכם את "דבר אחר" – העתון, את "דבר אחר" – הספר, את "דבר אחר" – הסרט ואת "דבר אחר" – השינקע, להגיש לכם את –

דבר אחר הלוח

ראשון · שני · שלישי · רביעי · חמישי · שישי · שבת

יא 4 · יב 5 · יג 6 · יד 7 · טו 8 · טז 9 · יז 10

מסירה בירושלים: מרשי הקלנוע של ערבי-שבת יוקרנו במוצ"ש.

מסירה בירושלים: מרשי הקלנוע של ערבי-שבת יוקרנו במו"א.

יום הולדת – זכור את אשר עשה לך המוהל!

טז יום מפולת המניות: יום נפילת המניות. אתה תקוע עם "אתא". שב בשקט שלושה סיבובים וחכה שהממשלה תחלץ אותך.

טז 8 · יז 9 · יח 10 · יט 11 · כ 12 · כא 13 · כב 14

חריש עדיין היועץ המשפטי

– לכלכת־שילמת, לא לכלכת לא שילמת!

יום הולדת – זכור את אשר עשה לך המרלק!

הפסקת בבורסה. ובאמת, רק מטמטמים עושים עסקים ביום ששי, הנופל ב־13 בחודש.

טו 6 · ז 7 · יז 8 · יח 9 · יט 10 · כ 11 · כא 12

יום הולדת! (בכתב יד)

פולים הדוד מהבלורית של דיין

יג 3 · יד 4 · טו 5 · טז 6 · יז 7 · יח 8 · יט 9

האביב הגיע. זה הזמן לקנות בגדי קיץ.

מועדים וזמנים לשטן: זמני ירושלים – 1.68 · ת"א – 1.62 · חיפה – 1.71

בשער הפארק והלישים אין שינוי

יב 31 · יג 1 פברואר · יד 2 · טו בשבט 3 · טז 4 · יז 5 · יח 6

יום הולדת למ. בגין – ראש השנה לאילנות ול־צמחים.

י 28 · יא 29 · יב 1 מרץ · יג תענית 2 אסתר · יד פורים 3 · טו 4 · טז 5

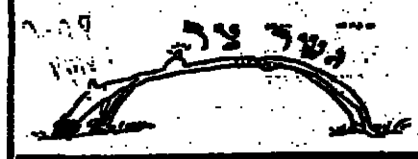

טו 3 · טז 4 · יז 5 · יח 6 · יט 7 · כ 8 · כא 9 · כב 9

– החיים זה לא סקופה – מחק את המיותר

יד 1 מאי · טו 2 · טז 3 · יז 4 · יח ל"ג בעומר 5 · יט 6 · כ 7

על שלושה דברים העולם עומד: על "דבר" ועל "דבר אחר"

דבר אחר – מערך פתח במלחמה לבגין חלק ממערכת הבחירות

יג 29 · יד 30 · טו 31 · טז 1 יוני · יז 2 · יח 3 · יט 4

עבור ישר ל 35 במאול

מסע לים הדרומי

יא 26 · יב 27 · יג 28 · יד 29 · טו 30 · טז 1 יולי · יז 2

בט"ו באב:
א: אומרים אהבה יש בעולם,
ב: שמועות, שמועות

ט 24 · יא 25 · יב 26 · יג 27 · יד 28 · טו 29 · טז 30

שבוע אהבת הבריות

טו 28 · טז 29 · יז 30 · יח 31 · יט 1 ספטמבר · כ 2 · כא 3

חדש: אם יש גדול

ביום זה יתקיים הפסוק "אל תסתכל בקנקן".

יום זה יפול בדיוק על ה־2 בספטמבר.

ראשון · שני · שלישי · רביעי · חמישי · שישי · שבת

יח 11 · יט 12 · כ 13 · כא 14 · כב שמחת 15 תורה · כג 16 · כד 17

1948: ארבעים שנה לקבלת חוק שינת חינם בקריאה ראשונה.

– ברוך אתה ה' אלוהינו המכניס עמו ישראל לבוץ, באהבה, עד צוואר.

כג 15 · כד 16 · כה 17 · כו 18 · כז 19 · כח 20 · כט 21

חגיגות סיום השיש.

חצי שנה לשובו של הרב פרץ לממשלה.

דלג שלוש משבצות קדימה, שלם מסרבנייעת וצא לחופשה בחו"ל.

כב 13 · כג 14 · כד 15 · כה חנוכה 16 · כו 17 · כז 18 · כח 19

– הולכים על ארץ נקיה. טסים לשור־יך.

– עכשיו הזמן לפתוח דף חדש – עבור לעמוד 20 ולא תדע יותר צער.

כ 10 · כא 11 · כב 12 · כג 13 · כד 14 · כה 15 · כו 16

חריש עדיין היועץ המשפטי

הדבר מצלצל פעמיים – "דבר אחר" לא בא וגם לא מצלצל

יט 7 · כ 8 · כא 9 · כב 10 · כג 11 · כד 12 · כה 13

– לכלכת־שילמת, לא לכלכת לא שילמת!

מועדי כניסת השבת:

ים	ת"א	חיפה
5.59	5.58	6.00
4.53	5.53	4.45
1.06	0.05	1.55

ס"ה 3.16

יז 6 · יח 7 · יט יום האשה 8 · כ הבינלאומית 9 · כא 10 · כב 11 · כג 12

אין דבר – יש "דבר אחר"

כג 10 · כד 11 · כה 12 · כו 13 · כז 14 · כח 15 · כט 16

יתקבל חוק איסור מפגשים עם אנשים שנפגשו עם אנשי אש"ף

יתקבל חוק איסור מפגשים עם אנשים שנפגשו עם אנשים שנפגשו עם אנשי אש"ף

יתקבל חוק איסור מיפגשים בכלל

– ברוך אתה ה' אלוהינו המשליך אבן בראשנו ב־יום השבת.

כא 8 · כב 9 · כג 10 · כד 11 · כה 12 · כו 13 · כז 14

צ"ץ יפטר את גאנדי מתהולת מדיאון הארץ באופן סופי לתקופת נסיון

צ"ץ יחזיר את גאנדי לתקופת נסיון

כ 5 · כא 6 · כב 7 · כג 8 · כד 9 · כה 10 · כו 11

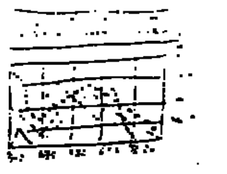

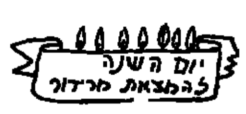

יח 3 · יט 4 · כ 5 · כא 6 · כב 7 · כג 8 · כד 9

יום הזכרון לח. נ. ביאליק, המשורר הלאומי.

יז 31 · יח 1 אוגוסט · יט 2 · כ 3 · כא 4 · כב 5 · כג 6

כב 4 · כג 5 · כד 6 · כה 7 · כו 8 · כז 9 · כח 10

יום חי"ל

ראשון · שני · שלישי · רביעי · חמישי · שישי

כה 18 · כו 19 · כז 20 · כח 21 · כט 22 · ל 23

לילידי מזל עקרב – הזהרו מאוטומבילים

– זיקנה כמו זיקנה – בא בשלא רוצים והולך בשלא מזמנים.

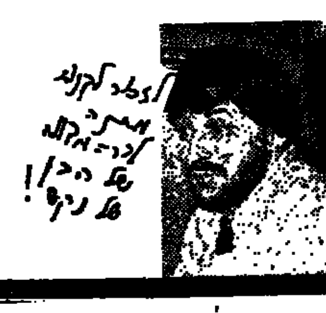

כט 20 · ל 21

שבוע הבריאות בדרכים

יום ההרוג ה־1000 בדרכים. חלוקת "פרס הכבוד".

כז 17 · כח 18 · כט 19

1987: התקבלה ההחלטה על צמצום התורים בקופ"ח.

אָלֶף בֵּית

א: מה אתה צריך? דבר קטן או דבר גדול?
ב: "דבר אחר".

כו 14 · כז 15 · כח 16 · כט יום האם 17 · ל 18

אין דבר. טוב למות בעד "דבר אחר"

– לא האביון לומד ולא האביונה מלמדת

כד 13 · כה 14 · כו 15 · כז 16 · כח 17 · כט 18

נגמרה שביתת הרופאים.

יש דבר – ויש "דבר אחר"

ל 17

מנחם בגין עוזב את ראשות הממשלה ומתיישב ברוח צמת.

כח 15 · כט 16

"דבר אחר" דבור על אפניו

כז 12 · כח 13 · כט 14 · ל 15

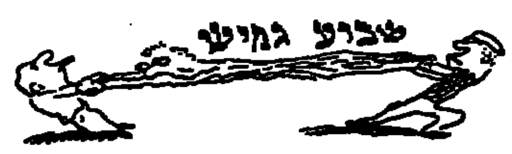

כה 10 · כו 11 · כז 12 · כח 13 · כט 14

ועצתו יתאסלם כמחאה על עיזוי הזקן שלו על ידי השב"כ.

עוצו עצה ותופר, דברו "דבר אחר" ולא יקום

כד 7 · כה 8 · כו 9 · כז 10 · כח 11 · כט 12

אמצא את אהבת חיי. היא תהיה נוגה אך רוטנת.

כט 11

דבר אחר

המערכת מודיעה על השבתת האוזניה בכל הדרים, בהסברת האמנה העברית לפיוס הדרכים, לאי־חילול השבת ולהשארת מדינת ישראל.

עורכים ומשתתפים: שלמה ניצן, יצחק בן־נר, יוני להב, תרזה אייזנברג, דני קרמן, אהרן שמי, יאיר גרבוז, אביב אל־חסיד, יוני בן־שלום, סמרל.
עריכה גראפית: סמרל, יוני בן־שלום.
המזלות באדיבות הורסקופ "ידיעות אחרונות" ובלי רשות מאף אחד.

דבר, צפרדע, כנים, ערוב, "דבר אחר" ● לעבודה להגנה ול"דבר אחר" ● "דבר אחר" אלי בפרחים, אהובי ● כל "דבר אחר" קופץ בראש ●

هكذا من الاصل

هكذا من الأصل

שים מבטחך באדמה כי כל השאר הוא ...

דני רובינשטיין

גם אחרי שנים ארוכות של ציפיה והתבוננות בערביי השטחים, בתנועתם הלאומית (אש"ף) לרבים מאיתנו, הישראלים, קשה להבין אותם. פעמים אין ספור שואלים אותי בהרצאות בבתי־ספר, בצבא, בקיבוצים: מה הם רוצים הערבים? להקים מדינה פלשתינאית? להתאחד עם האומה הערבית? הם יהיו מוכנים באמת לחיות איתנו? להכיר במדינה יהודית?

כולם פוגשים ערבים, כל יום. במכולת, במסעדה, בתור בבנק, במפעל, בביקור בבית־החולים. העובדה שערבים שותפים בבניין כלכלת ישראל לא נראית עוד מוזרה לאיש. בעבר הלא רחוק – כדאי לזכור – ניסו פעילי אש"ף בשטחים ומחוצה להם להאבק בכל כוחם כדי לחסום תופעה זו. ניהלו מערכת הסברה, הציקו לפועלים מהגדה ומעזה שיצאו לישראל, שרפו אוטובוסים, קראו להם בוגדים. קשה ולא נעים היה לערבים בעלי אמונה לאומית־פלשתינאית לוהטת לשבת בשקט בשעה שאחיהם הוסיפו לעבוד ולסייע למשק הישראלי בעיקר בימים כמו ימי מלחמת יום הכיפורים ומלחמת לבנון כאשר עשרות אלפי יהודים גוייסו למילואים. האם בכך לא סייעו הפועלים הפלשתינאים לכלכלת המלחמה הישראלית?

שאלה כזאת הופכת למביכה עוד יותר משום שאת ההתנחלויות בגדה המערבית ובעזה בונים ערביי השטחים. ולא רק את ההתנחלויות. אפשר להביא עוד עשרות דוגמאות כיצד הפלשתינאים מהשטחים מחזקים במו ידיהם את מדיניות הסיפוח (מודעת פרסומת ערבית משכם בבטאון המתנחלים "נקודה" וחותמת כשרות של ישיבת המתנחלים בית־אל על תוצרת מפעל משקאות מרמאללה הם רק אילוסטרציה לכך). על בניין ההתנחלויות בידי הערבים נשמעו כבר הסברים רבים: הם רוצים לחיות ולהתפרנס, אין להם ברירה, וזוהי הדרך היחידה ל"צומוד", הצמדות לארץ המולדת, שכן האלטרנטיבות הן רעב או הגירה.

אם כך הכל מותר?

חרף הכותרות הישראליות – הקבועות כמעט – בדבר הקצנה בעמדות הערבים ועל החרפת הטרור, אפשר בהחלט לקבוע שהטרור הפלשתינאי בישראל של השנים האחרונות הוא עלוב למדי. אנשים כמו אלוף (מיל) שלמה גזית, למשל, שהיה ממעצבי המדיניות בשטחים קובעים במפורש שהטרור הפלשתינאי הצטמצם ונחלש. זה מכבר טוענת גם ביקורת פנימית בתוך אש"ף שבמקום "התנגדות צבאית" (כך קוראים הפלשתינאים למה שאנחנו מכנים טרור) הפכו הארגונים הפלשתינאים לתנועת שלום עולמית. אבל לא צריך להיות מומחה. מספיק מעט זכרון משנות השבעים: חוליות רצח פעלו ומטעני חבלה התפוצצו אז כמעט בכל יום. הפיצוצים בירושלים בימי שישי הפכו אז לחיזיון כמעט קבוע. היום הטרור הוא אבנים ובקבוקי תבערה ומעט מאד חבלות של ממש.

אין כוונת הדברים לומר שערביי השטחים חדלים אט־אט מן הצורך ומההתנגדות לכיבוש והופכים למשתפי פעולה נכנעים שבונים את ההתנחלויות ואת מדינת ישראל ומרוצים מגורלם. לא זה הוא המצב. בהקשר זה מעניין לבדוק הסברים על השוני התרבותי העמוק בינינו וביניהם. לערביי הארץ יש קודם כל הרבה אורך־רוח וסבלנות, בטחון עצמי ושורשים. הרבה יותר משיש לנו. ההסבר לכך פשוט. איך היינו מרגישים אנחנו אילו היינו מוקפים ב־22 מדינות יהודיות ששפתן עברית, אפילו בדיאלקטים שונים? בפרסום של מהנדסים ערבים מרמאללה וממזרח ירושלים נכתב לפני זמן מה סיפור בעל נימה אפולוגטית על תייר אמריקאי שפגש פועל ערבי בונה בית בירושלים. שאל התייר: למה אתה בונה ליהודים? אמר הערבי: אבות אבותי בנו מצודות לצלבנים, סבי בנה גשרים ותחנות רכבת לתורכים, אבי בנה לאנגלים ואני בניתי לירדנים ובונה עכשיו ליהודים, כולם באו והלכו, באו והלכו ואנחנו הבנאים נשארים כאן.

זו לא בדיוק התחכמות. די להתבונן בבנייני האבן הגדולים שבונים על כל צעד ושעל תושבי ג'נין, שכם, רמאללה וחברון. הם משקיעים בכך את כל כספם כמעט בלי מתנות של סובסידיות ומענקים. לכאורה זה מוזר. האם אינם חשים באיום הישראלי? האם אינם מפחדים מרעיונות ה"טרנספר" הנשמעים אצלנו? הרי מדובר במשפחות שיכולות להפסיד את כל רכושן בצו קטן של הפקעה שיוציא המושל הצבאי הישראלי. המנטאליות היהודית שבי הביאה אותי לשאול פעם ערבי המשקיע הון בבית מפואר: לא כדאי לך יותר לקנות זהב? יהלומים? להעביר כסף לשוויץ? שיהיה בטוח יותר לכשיגיע יום סגריר. הנשאל לא הבין את השאלה. הוא כאן, האדמה שלו כאן והוא בונה בית שיהיה לו, לבניו, לבני בניו, לדורות. דומה שאין הוכחה טובה יותר לתקווה, לאמונה בעתיד, לבטחון עצמי ולשורשים מבניין בית כזה. רחבעם זאבי, הרב לווינגר וסגן השר דקל לא מפחידים אותו כל־כך.

עובדה. הפלשתינאים מעדיפים לחיות כאן במולדת תחת הכיבוש והדיכוי הישראלי מאשר במולדת אחרת של האומה הערבית הגדולה. הסיבה איננה רק הקשר הנפשי המיסטי־כמעט לכרם הזיתים, לשדה ולבור המים (אם כי קשר זה עומד במרכז כל היצירה התרבותית הפלשתינאית בספרות, בשירה, בתאטרון ובציור) אלא נוספים אליו גם שורה של גורמים רציונליים: חוויית הפליטות מ־1948 והנסיון של הפליטים במחנותיהם בירדן (ספטמבר השחור), בסוריה וכמובן בלבנון. מאז 1967 לא עבר כמעט שבוע בלא שפנתה אלי משפחה ערבית מהשטחים בבקשה לסדר לבן־משפחה רשיון שהיית קבע בגדה המערבית. בימי מלחמת לבנון אפשר היה לשמוע במחנות הפליטים שם בקשה אחת בלבד: תוציאו אותנו מפה החוצה אותנו לפלסטין, אנחנו מוכנים לחיות שם בכל תנאי, בכל משטר.

לפני זמן מה פגשתי ברמאללה מהנדס, עובד בכיר במפעל בנסיכות אבו־דאבי שבמפרץ הפרסי (המפרץ הערבי, בלשונו). הוא בא לכאן לחופשה וסיפר על הצלחתו שם ועל עושרו. אבל הוא מוכן לעשות הכל לחזור לרמאללה. מה קרה? באחד מימי המתיחות הצבאית במפרץ אמר לו בעל המפעל, תושב אבו־דאבי, שאם צבא האייטולה חומייני ינסה לפלוש לנסיכות יתייצבו הוא וחבריו בשתי הנסיכות הקטנות של הנסיכות וילחמו באירנים עד טיפת דמם האחרונה. ואז הוסיף: אנחנו לא כמוכם הפלשתינאים הפחדנים שברחתם מארצכם והשארתם את הבנות והנשים שלכם ליהודים. המהנדס מרמאללה אומר: עמדתי נדהם ולא עניתי. אחר כך הסביר משהו בסגנון שהזכיר לי ימי ילדות בבית־הספר: "פשוט, אין לנו מקום אחר".

הדוגמאות הללו מנסות להסביר כיצד הציבור הערבי־פלשתינאי חי עם הסתירה המתמדת. מצד אחד לאומיות ואהבת הארץ ומצד שני עזרה לכלכלת ישראל ובניין ההתנחלויות של השלטון הזר, בעיניהם.

סתירות פנימיות חריפות בהרבה פוקדות כיום את אש"ף, שלהגדרת ערביי השטחים הוא נציגם הלאומי. סתירות אלה גורמות לאחרונה מרירות וכעס רב בקרב הציבור הפלשתינאי בשטחים ומחוצה להם. הנה, למשל, הביקורת המחריפה

תצלום – יוסי אלוני, י.פ.פ.א.

הולכת נגד רדיפת בצע, שחיתות ובזבוז ראוותני של כספי הארגונים הפלשתיניים. שחיתות ובזבוז היו באש"ף גם קודם לכן וגם ישראלים שנפגשו עם נציגי אש"ף באירופה הבחינו באורח חייהם המפואר, העומד בניגוד משווע לתנאי החיים של הפלשתינים במחנות הפליטים מרפיח עד טריפולי. זוהייר מוחסין, למשל, ראש ארגון ה"צאעיקה" – שבחסות סוריה – נרצח בזמנו בשעה שביקר בקזינו בריביירה הצרפתית. בשנים קודמות הוקדשו רוב "כספי־הלאום" הפלשתינאי לבניין יחידות צבאיות ולפעילות חבלנית ופיגועים בישראל. בשנים האחרונות, לעומת זאת, ובמיוחד אחרי המלחמה בלבנון, הפעילות הזאת הצטמצמה ואיננה מצריכה עוד כסף רב. היחידות הצבאיות הפלשתיניות נקלעו לחוסר מעש שגרם למריבות פנימיות ולתסכול עמוק. כאשר ארגון שהרזון־ד'אטר שלו הוא מאבק צבאי בישראל אינו מקדיש לכך הרבה, ההתפוררות בשורותיו נחשפת. רכילות פלשתינית מספרת על מלחמה בין צעירים לוותיקים בשורות מפקדי אש"ף בלבנון. לפני שבועות אחדים נרצח בצידון מפקד מקומי ושמו אל־ע'ול שאומרים כי נתמך על־ידי הצעירים ועל־ידי אבו־ג'יהאד (חליל אל־וזיר) סגנו של ערפאת. למשפט חברים ולברור בעניין נקרא "אבו־עלי" שהין, מפקד וותיק מנאמניו של ערפאת (שישב בכלא ישראלי 17 שנה ושאחרי שחרורו הוגבלו תנועותיו לכפר קטן ליד רפיח עד שגורש

התנועה הלאומית הפלשתינאית

השאלה מה רוצים הפלשתינאים הופכת מביכה וקשה לא רק לנו אלא גם להם עצמם

מכאן). אותו שהין פעל במשרדי אש"ף ברבת־עמון, אולם נעצר על־ידי השלטונות הירדניים באשמת איסוף נשק ואחרי שגורש נקבע למפקד בכיר בדרום לבנון. הסכסוך בין המפקדים באש"ף (בפת"ח) מעסיק ומטריד מאד את הצעירים בגדה ובעזה בכל השבועות האחרונים.

בשטחים ניכרים גם אותות המריבות על חלוקת הכספים לפעילות הלאומית הפלשתינית. שורה ארוכה של מוסדות, עיתונים, מכוני־מחקר, ארגוני נוער, מוסדות חברה ורווחה וגם מפעלים כלכליים בגדה וברצועה נתמכו ונתמכים על־ידי כספים שאש"ף מכוון ומורים מחו"ל. על הכספים הללו היתה וקיימת תחרות קשה, ואין ספור האשמות בדבר שחיתות ובזבוז מלוות תחרות זו. חברת החשמל המזרח־ירושלמית, למשל, קיבלה בשנים קודמות סכומי ענק מהוועדה המשותפת לאש"ף ולירדן שפעלה ברבת־עמון. ומה עשו בכספים? במזרח ירושלים מספרים על העלאה סיטונית של משכורות בחברת החשמל, על בזבוזים שיצרו גרעונות עצומים. בכל פעם שנוצר גרעון, מספרים, באו מנהלי החברה לרבת־עמון ואמרו: אם חברת החשמל הערבית – שהיא מוסד לאומי פלשתיני – תפשוט את הרגל, תשתלט עליה מדינת ישראל. וכך, בנימוקים פטריוטיים כביכול, סחטו את הקופה הלאומית הפלשתינית ולא הותירו כסף למוסדות אחרים. הדברים הגיעו לידי כך שגם אחרי שממשלת ישראל הודיעה שהיא מקצצת בזכיון חברת החשמל הערבית, אין בשטחים שום תגובת מחאה לאומית חריפה. בכמה מקומות במזרח ירושלים שמעתי אפילו אומרים: מגיע להם, ואיש ציבור ידוע מרמאללה שאל אותי: למה לא לקחו מהם את הזכיון כולו?

הדוגמא המביכה ביותר לגילויי ניוון וניצול לרעה של אינטרסים לאומיים היתה בחודשים האחרונים בגדה המערבית בפרשת "ארגון סברה ושתילה". ארגון זה הוקם בשעתו כמוסד צדקה שאסף תרומות בשטחים למען משפחות הרוגים ואסירים בטחוניים. הקימו אותו כמה צעירים הפעילים בארגונים מקצועיים, עורך דין, עיתונאי וכמה סוחרים ערבים מקומיים שהתנדבו. נשות אסירים ואלמנות פנו אליהם וקיבלו אישורים המזכים בהנחות, כגון יקבלו מוצרים ללא תשלום. והנה כמה נשים התלוננו שנאלצו לתת שרותי מין בעבור המוצרים שקיבלו. שבועון מזרח־ירושלמי פרסם עדויות ובהן סיפור מזעזע על אישה שכמעט הגיעה לזנות בגלל פעולות הסחטנות המינית של כמה מפעילי "ארגון סברה ושתילה". הדבר דומה אצלנו להאשמה – שאיננה עולה על הדעת – שפעילי ארגון כמו הוועד למען החייל היו אונסים במאורגן אלמנות מלחמה. האם אין גבול לנבזות? שאלו תושבי הפרשה במזרח ירושלים.

דברי ביקורת על השפל שאליו מידרדרת התנועה הלאומית הפלשתינית מופיעים – לראשונה אולי – גם בבטאוני אש"ף. בבטאון "פלשתין אל־תאורה" כתב לאחרונה העורך צברי ג'רייס, לשעבר ערבי ישראלי ובוגר הפקולטה למשפטים בירושלים: "...מי שסובל ממחלה בצעירותו, הסבל מהמחלה גובר בעת בגרותו". העתון "אל־פג'ר" ממזרח ירושלים פירסם את רשימותיו של ג'רייס המכילות תוארי גנאי לנסיגה שחלה באש"ף הבוטה, לדבריו, יותר ויותר "לעבר משטר ערבי נוסף, או לאחר ממשטרי העולם השלישי ההולכים בדרכים שסופן אינו ידוע... ויש בהן הידרדרות ואסון".

ויש עוד דוגמאות. מכרים ערבים ממכללת ביר־זית לא מסתירים לאחרונה את זעמם על רצח הקריקטוריסט הערבי פלשתינאי נאג'י אל־עלי שנורה למוות לפני שבועות אחדים בלונדון. החשודים ברצח הם שליחים של אש"ף, ונאג'י אל־עלי – שגדל במחנה עין אל־חלווה בצידון ועבד בכווית – התפרסם בסגנונו החריף נגד מי שלא נהג לדעתו כשורה. הוא תקף בעוקצנות משטרים ערביים וגם אישים וקבוצות באש"ף. הקריקטורות שלו היו פופולריות מאד בעיתונות הערבית, גם במזרח ירושלים. (על־פי העיתונות הבריטית נרצח אל־עלי בגלל קריקטורה שתקפה את התערבותו של יאסר ערפאת במינויים ובפעילות של אגודת הסופרים והעיתונאים הפלשתינאים).

לרצוח קריקטוריסט? האם זוהי דרכה של תנועה המתיימרת להביא לשחרור לאומי? למשטר דמוקרטי מתוקן?

אין פלא, אפוא, שהשאלה מה רוצים הפלשתינים הופכת למביכה ולקשה לא רק לנו אלא גם להם עצמם. מצד אחד, הנהגה ופעילים הנאבקים לכאורה למען זכויות עמם, ומצד שני שחיתות ומעשים שפלים המעמידים את הכל בסימן שאלה. מצד אחד ציבור שמבקש להשתחרר מהשלטון הישראלי ומצד שני בונים את ההתנחלויות "גוש־אמונים". מערכות של ניגודים שמדינת ישראל חיה לידן.

לא רק השוויון, גם האשליה מתה

יעל פישביין

פער. בחינוך, בחברה

בניגוד להנחות לתחושות ולהערכות כי הפער החברתי במדינת ישראל מצטמצם, הפער מתרחב ומעמיק ומנציח את עצמו. מערכת החינוך היא גורם מרכזי ומכריע

למספרים סטאטיסטיים אין רגשות. ביובש ובקיצור הם מתארים את המציאות כפי שהיא. בשנים האחרונות החלו סוציולוגים להעלות על במת הדיון הציבורי מספרים קשים ובוטים המוכיחים שמערכת החינוך הישראלית מספחת אי־שוויון עדתי ומעמדי ומשמשת מכשיר מרכזי לשימור אי שוויון זה בתעסוקה ובמעמד החברתי של דור העתיד.

ילד שבכיתה ג' מסווגים אותו להקבצה נמוכה בעברית, יוסיף להתקדם במסלול הנמוך. בתיכון הוא יסווג למגמה מקצועית בעלת יוקרה נמוכה, בצבא הוא ימויין למסלול מקצועי בעל יוקרה נמוכה ואחר כך יצטרף לעובדי הצווארון הכחול שמעמדם בחברה הישראלית כידוע אינו גבוה. המחקר המעודכן ביותר על ממדי הקיפוח ואי־השוויון ראה אור בימים אלה בהוצאת מכון ירושלים לחקר החינוך: "דפוסי התרחבות ההשכלה ומבנה הזדמנויות התעסוקה, הממד העדתי" מאת ד"ר יעקב נהון. הנתונים מעוררים, לפחות, אי־נחת. מערכת החינוך של היום היא מערכת לא שוויונית המספחת פערים בין עדות ובין מעמדות. בני המעמד הנמוך שהם לרוב גם יוצאי עדות המזרח, לומדים בבתי ספר שרמתם נמוכה, ממיינים אותם להקבצות נמוכות ואחר־כך לבתי ספר מקצועיים המנפיקים תעודות שאינן מאפשרות רכישת השכלה אקדמאית שבאמצעותה הם יכולים לפרוץ את המעגל החברתי הנמוך.

מערכת החינוך הישראלית לא קיימה את הציפיה שתלו בה מקימיה בשנות החמישים ולא הגשימה את החזון מיזוג הגלויות של מייסדי המדינה. להיפך, היא העמיקה את הפער בין יוצאי עדות המזרח ליוצאי עדות המערב, צימצמה את הזדמנויות האוכלוסיה החלשה לצאת ממעגלי הקיפוח וסייעה ליצירתו של מעמד עובדי הצווארון הכחול שרובו הוא מזרחי, בעל השכלה תיכונית מקצועית ואפשרויות קידום מוגבלות. המסר של נהון אינו חדש. פרופסור חיים אדלר מהאוניברסיטה העברית, פרופסור עוזר סילד מחיפה, פרופסור יהודה אמיר מבר אילן ועימם חוקרים פחות ידועים לציבור, קוראים את כפת התרחבות הפערים העדתיים וההשכלתיים מזה כמה שנים. חידושו של נהון הוא בריכוז הממצאים וקריאה חד משמעית של המגמות: בישראל הולכת ונוצרת חברה מעמדית, עדתית בסיועה של מערכת החינוך.

במשרדו במכון ירושלים לחקר החינוך נראה ד"ר נהון כסטראוטיפ של אינטלקטואל ישראלי: טון דיבור מאופק, מקטרת, שולחן עמוס ניירות. הוא מדבר לאט, מודד כל משפט בזהירות עצומה, שלא יובן חלילה שלא כראוי. הוא מודע היטב לכוח הנפץ של ספרו וחושש לעמוד במרכזו של פולמוס חברתי. הוא חוקר לא פולמוסן. הביוגרפיה שלו אינה רלוונטית לנושא מחקרו, הוא טוען מיד בתחילת השיחה. מאוחר יותר הוא יסביר את מעורבותו בנושא מחקרו: בשנות החמישים, כשהיה בן 20, עלה ארצה מטנג'יר שבמרוקו. בידו היתה תעודת בגרות תוצרת חוץ שאיפשרה לו המשך לימודים במערכת ההשכלה הגבוהה הישראלית. כשהחל לחקור את מערכת החינוך הישראלית התברר לו שהוא נמנה עם קבוצה מאוד מיוחדת: בני עדות המזרח שעלו ארצה אחרי גיל 17. קבוצה זו, שלא עברה את מסלול האש של מערכת החינוך הישראלית, הצליחה להתקדם בהשכלתה והגיעה להישגים אקדמאיים ותעסוקתיים דומים לאלה של יוצאי עדות המערב. אחיהם הצעירים שעלו בגיל 10־17 ונאלצו לעבור את המסננת הלא שוויונית של מערכת החינוך, לא הצליחו להתקדם, השגיהם היו נמוכים עד כדי כך שלא איפשרו את קליטתם באוניברסיטאות. תיאוריות הדוגלות בכך שהישגים לימודיים תלויים בתכונותיו התורשתיים של הלומד אינן יכולות להסביר את התופעה. גם הגישות המתמקדות במשפחה המזרחית וטוענות שהיא אינה מחשיבה השכלה אינן מצליחות להסביר את ההבדל בין "חניכי הארץ" ל"חניכי חו"ל" המזרחיים. המסקנה היחידה והבלתי נמנעת מורה לעבר מערכת החינוך הישראלית. זוהי מערכת הטומנת בחובה מנגנונים מעכבים שבלמו את קידומם של בני עדות המזרח. בין המנגנונים האלה מונה נהון את המיקום השונה של מערכות החינוך, את ההפרדה בין סוגי אוכלוסיה, את המיון המוקדם של התלמידים על סמך מבחנים, ואת ההפנייה של יועצים למסלולי לימוד שונים.

מחקרו של נהון מתבסס על נתונים רשמיים של מדינת ישראל. מהשוואת הישגיהם ההשכלתיים של חניכי מערכת החינוך הישראלית לאלה של חניכי חו"ל – מזרחיים ומערביים כאחד – עולה ממצא חד משמעי: הפערים הבין־עדתיים וההשכלתיים בין חניכי מערכת החינוך הישראלית גדולים מן הפערים בין חניכי חו"ל. במהלך שלושים השנים האחרונות הפער בין העדות לא רק שלא הצטמצם אלא התרחב, ומערכת החינוך שימשה מנוף חשוב להעמקתו. היא ניתבה מזרחיים לתעסוקות בעלות סטטוס ושכר נמוך, ומערביים למקצועות בעלי סטטוס ושכר גבוה.

בני יוצאי המזרח הם ברובם עובדי הצווארון הכחול כמו שהיו הוריהם. בנים: 63.1 אחוזים מהמועסקים, הורים: 64.4 אחוזים מהמועסקים. בני המערב לעומת זה התקדמו הרבה מעבר להישגי הוריהם. מבין הבנים 29.1 אחוזים בלבד הם עובדי הצווארון הכחול לעומת 41.6 אחוזים מדור ההורים. את ההכוונה וההכשרה לסוגי העיסוק השונים עורכת מערכת החינוך. היא קובעת עתידו של מי יהיה "כחול" ומי "לבן". מערכת חינוך לא שוויונית "עושה" חברה לא שוויונית. מערכת חינוך מעמדית "עושה" חברה מעמדית.

בשנות החמישים האמינו חוקרי החינוך, שמה שחסר לעדות המזרח הוא המודרניזציה. באחד הגליונות הראשונים של כתב העת "מגמות", מדברים שניים מהמובילים בחקר החינוך על המושג "פרימיטיביות" כמושג מפתח להבנת בעיות החינוך של בני עדות המזרח באותה עת. מהדברים עולה קונצפציה, שליוותה במשך שנים רבות את מערכת החינוך, שלפיה עולי המזרח באו מתרבויות נחשלות, ותפקיד מערכת החינוך הוא לחשלם בתהליך מזורז למאה העשרים. ההנחה היתה שהמעבר למודרניות יביא בעקבותיו שוויון. הנחה זו התבדתה. נהון טוען, כי אמנם חלקם הגדול של יוצאי אפריקה־אסיה היו בעלי השכלה נמוכה, אולם זו נופחה הרבה מעבר לממדיה האמיתיים, האמורים כשלעצמם, וגרמה להתייחסות סטראוטיפית שלילית כלפיהם.

במערכת החינוך הוצבו בני עדות המזרח לבתי ספר ברמה נמוכה וזכו למורים פחות טובים שלא ציפו לגדולות מתלמידיהם. בשוק העבודה הוצבו עולי המזרח בעמדות תעסוקה נמוכות בעוד שבני עדות המערב זכו בעמדות הבכירות הן במסגרות הביורוקרטיות הן במשק היצרני ובשירותים החברתיים. מדיניות פיזור האוכלוסין יצרה ריכוזים גדולים של עולי המזרח בפריפריה הלא מפותחת. מדיניות דיור שלא התחשבה בגודל המשפחות החמירה את

תצלום – הנוך גוטמן

מצבם של עולי המזרח. בריכוזים המזרחיים התפתחה מערכת חינוך נחותה שהנציחה את נחיתותם של יוצאי עדות המזרח.

מערכת החינוך הוטרדה מהישגיהם הלימודיים הנמוכים של בני עדות המזרח. בשנות השישים הומצאו בחינות הסקר שאיפשרו ליוצאי המזרח להמשיך את לימודיהם בבית הספר התיכון. הוקמה גם מערכת טיפוח שנועדה לסייע בידי אוכלוסיית המצוקה. בסוף שנות השישים החלו להנהיג רפורמה במערכת החינוך במטרה להפגיש בין אוכלוסיות שונות במסגרות אינטגרטיביות ולהעניק להן הזדמנויות שוות לשיפור השגיהן הלימודיים. האינטגרציה המיוחלת לא קויימה. רק 50 אחוזים מכלל בתי הספר נכללים בה היום. סגל ההוראה לא הוכן דיו להתמודד עם הבעיות הכרוכות בה. התלמידים החלשים קובצו לפי רמות. חלשים לחוד, מבוססים לחוד. בבתי הספר שאמורים היו להיות אינטגרטיביים התקיים תהליך הפוך לאינטגרציה.

הצומת העיקרי שבו הופרדו בני המעמד הנמוך וסווגו למסגרות מיוחדות היה והינו בית הספר התיכון. החל משנות החמישים הופנו רוב יוצאי עדות המזרח לבתי ספר ולמגמות מקצועיים, בתחילה היו אלה מסלולים ללא תעודת בגרות בסיומם ואחר־כך עם תעודת בגרות אבל ברמה נמוכה שלא איפשרה כניסה לאוניברסיטה. החינוך המקצועי שימר והעמיק את הפער ההשכלתי והעדתי בין מזרחיים למערביים.

ההוכחה הבולטת לכך שמערכת החינוך פעלה בכיוונים שיצרו אפליה בין עדות היא מקרה העירקים והמצרים. פרופיל ההשכלה של עולי עירק ומצרים בדור האבות היה דומה מאוד לזה של עולי רומניה. מספר האקדמאים וממוצע שנות הלימוד היה דומה. עולי מצרים למדו בממוצע עשר שנות לימוד, עולי עירק – 8.5 ועולי רומניה – 9.5.

בדור הבנים, שקיבלו את השכלתם בארץ, קרה תהליך מדהים: בניהם של עולי עירק ומצרים נעשו דומים לבני העולים ממרוקו ותימן, ובניהם של עולי רומניה נעשו דומים לבני העולים מפולין.

חניכי מערכת החינוך הישראלית נחתכים לפי מוצא עדתי באופן מובהק, מזרחיים הם בעלי הישגים נמוכים, מערביים הם בעלי הישגים גבוהים. נקודת ההתחלה אינה משנה, אין זה משנה אם דור ההורים הינו משכיל, הבנים מתמיינים לפי מוצא עדתי.

מקרה העירקים משמש לד"ר נהון נקודת מוצא להבנת פעולתה של מערכת החינוך בארץ. היא פעלה במשולב עם מערכות התעסוקה, הדיור ופיזור האוכלוסין. המזרחיים שובצו לאזורי מגורים לא מפותחים, לתעסוקות נמוכות ולבתי ספר נמוכים. נניח ששתי משפחות – אחת מעירק והשניה מרומניה – עלו באותה תקופה, ונניח ששתי המשפחות הופנו לאותה שכונה והאבות לאותו מקום עבודה. מצבה של המשפחה הרומנית היה טוב יותר בדרך כלל משום שמספר הנפשות היה נמוך יותר, שטח הדיור והמשכורות התחלקו בין פחות בני משפחה. בבית הספר ילדי המשפחה הרומנית זכו ליחס טוב יותר, ואילו ילדי המשפחה העירקית סווגו אחרי זמן קצר כטעוני טיפוח בגלל צפיפות הדיור וההכנסה הנמוכה. ההמשך הוא, כמשוער, באותו כיוון: ילדי המשפחה העירקית הלכו לבית ספר מקצועי. בצבא שידהו בתפקיד טכני. קרוב לוודאי שלא המשיכו לאוניברסיטה, גם מפני שמשפחה בעלת הכנסה נמוכה אינה ששה למען לימודים אוניברסיטאים לבניה ומעודדת יציאה מוקדמת ככל האפשר לעבודה. הרומנים לא סווגו כטעוני טיפוח, נשלחו לבתי ספר עיוניים, משם לתפקידי פיקוד בצבא ולאוניברסיטה. ד"ר נהון נזהר מהכללות. ברור שלא כל המשפחות העירקיות נידונו לאותו גורל. מדובר במגמות, והמגמה היא של פרולטריזציה של בני עדות המזרח בדור הבנים לעומת הטיית דור הבנים של עדות המערב לכיוון המקצועות החופשיים. כדי להבין את התהליך כולו, מסתייע ד"ר נהון במושג "ההון התרבותי". בני המעמדות השונים מגיעים לבית הספר עם מטענים שונים או "הון תרבותי" שונה. הדבר נובע משוני ברמה האינטלקטואלית של המשפחות ומידת ההתאמה בין תרבות בית הספר לתרבות הבית. ההבדלים נוטים להתחזק עקב השוני במידת היכולת של המשפחות לעקוב אחרי התקדמות הלמידה של ילדיהן. הורים בני המעמד הנמוך נוטים לקבל את ההכרעות החינוכיות של בית הספר, ולעומתם הורים בני המעמד המבוסס מרשים לעצמם לחלוק על הכרעות אלה. אם בית הספר מציב תלמיד להקבצה נמוכה או שהיועצת מפנה אותו לבית ספר מקצועי, הורה מבוסס יכול לערער על ההחלטה ולשנותה, הורה ממעמד נמוך בדרך כלל אינו עושה זאת. האפליה בין החלשים לחזקים יצרה ריכוז של בעיות לימודיות בבתי ספר ובמסלולים המאוכלסים בבני המעמד הנמוך. המורים המופנים להוראה במסלולים אלה הם ברמה נמוכה, רמת ההוראה ירודה גם מפני שכושר הפיקוח של ההורים נמוך. "טעוני הטיפוח" אינם זוכים בטיפוח מיוחד. להיפך, הם מקבלים מורים פחות טובים, תכניות לימוד מיושנות, הציפיות מהם נמוכות ואין פלא שהם יורדים בהשגיהם הלימודיים והערכתם את עצמם. בארץ המעמד הנמוך מורכב מבני עדות המזרח. נוצר מסלול סגור של מזרחים, בני מעמד נמוך, בעלי הישגים לימודיים נמוכים, שלמדו מקצועות בעלי סטאטוס נמוך, והעיקרון ברור. המערכת משומנת. היועצים החינוכיים במקום לטפח את הלא־מטופחים, עוסקים במיונים. ומערכת החינוך במקום שתבדוק את עצמה נוטה להאשים את החלשים. "הכל בא מהבית, אין מה לעשות", אומרת מערכת החינוך שאינה מוכנה לקבל אחריות על התהליך.

מערכת החינוך של היום טוענת טענה טובה עוד יותר. היא משדרת לכול שחבל להשקיע בחלשים. ממילא שום דבר אינו עוזר, כדאי להשקיע רק במצויינים. המסר הזה מובן, וגם אינו חדש. מערכת החינוך הישראלית הפלתה לאורך כל הדרך את בני המעמדות הנמוכים. היא התפארה בכך ששיעורי הלמידה בבית הספר התיכון התרחבו מאד אבל העלימה עין מכך שמעמד החינוך התיכון נשחק. כיום הרוב המכריע של בני הנוער לומד בבתי ספר תיכוניים. אולם, חל פיחות של ממש במעמד החינוך התיכון דווקא משום שהוא נעשה חינוך לכל. תעודת הבגרות איננה עוד תעודת כניסה לתעסוקות עתירות יוקרה חברתית. תפקיד זה הועבר לתעודת התואר האקדמי הראשון. מערכת ההשכלה הגבוהה נעשתה נקודת הציון: מי שנכנס, הצליח לשפר את מעמדו. מי שלא, נשאר במקום. משנות השישים עד היום שיעורם היחסי של בני עדות המזרח בהשכלה הגבוהה לא עלה. לפני שלושה עשורים אחד מכל חמישה סטודנטים היה מזרחי וכך גם היום. אמנם מספר בני עדות המזרח בכלל אוכלוסיית הסטודנטים עלה, אבל יש להתחשב בעובדה שהיום למעלה ממחצית כל שנתון הם בנים להורים מזרחיים, כלומר, סך הכל המזרחיים באוכלוסיה גדל. וכך נמצא שוב שהפערים בהשכלה הגבוהה לא הצטמצמו. מנהלים, מהנדסים, עורכי דין, רואי חשבון, רופאים, רובם הם בניהם של יוצאי המערב. בעיסוקים אקדמיים המצריכים תארים גבוהים כמו תואר דוקטור, רק אחד מכל עשרה הוא ממוצא מזרחי, השיעור הזה נשאר יציב במשך שלושים השנים האחרונות. מה שמפתיע במימצאי נהון הוא שלא כך מתקבלים הדברים בתודעת הציבור, המודעות לאי־השוויון היא אפסית. הסיבות לכך הן שונות. ראשית, משום שרמת ההשכלה של האוכלוסיה כולה עלתה. הורה מזרחי שבנו לומד בתיכון חש שהבן "הגיע" למשהו שהוא, ההורה לא הגיע אליו. ההורה לא שם לב שערכה של ההשכלה התיכונית פחת. יש לו תחושה של התקדמות. שנית, רמת החיים של כלל האוכלוסיה עלתה, לאותו הורה מזרחי יש מכונית ויש דירה ואין לו תחושה שהוא מקופח. וגם בגודל המשפחות חל שינוי מהותי. בני עדות המזרח קיבלו את ההרגלה האשכנזית של שניים־שלושה ילדים במשפחה, דבר שגרם ממילא לעליה ברמת החיים ומיתן את תחושת הקיפוח. הגורם הנוסף הוא הערבים. הזרמת כוח עבודה ערבי זול לעיסוקים הנמוכים בחברה הישראלית טישטשה את העובדה שבחברה היהודית המזרחיים הם מן המעמד הנמוך ביותר. מלצרים, פועלי ניקיון ופועלי בניין הם ערבים. המזרחיים אינם עוד אלה הנושאים בעול אותם עיסוקים, דבר הממתן רגשות הקיפוח. אם הכל כל־כך טוב, אז על מה יש להתריע? ד"ר נהון ועמיתיו מזהירים מפני מערכת חינוך המסייעת להיווצרות מערכת חברתית מקוטבת. התגבשות מעמדית־עדתית לא רק שהיא יוצרת קיטובים פוליטיים, אלא גם מערערת את בסיס ההזדהות של בני העדות השונות עם המדינה. ניכור פוליטי קיים לא רק בחברות המקופחות אלא גם בחברה המבוססת, המרגישה "מקופחת" כחברת המקופחים. תופעות כמו "ראש קטן" ורצון לרדת מהארץ הן תולדה עקיפה של קיטובים חברתיים.

וישקוט כדור הארץ בארבעים שנה

אמיר אורן

היומן „אינטרנשיונל הראלד טריביון", שתחילתו כמהדורה פאריסאית של ה„ניו יורק טריביון" ושבגירסתו הנוכחית הוא בודאי התמציתון הטוב ביותר של עיתוני אמריקה מעבר־לים, חוגג עתה מאה שנות הופעה. כסכום מוסף מיוחד למאה שמאז 1887 ערך היומון משאל בקרב "עיתונאים בולטים", לדירוג שתי עשיריות מובילות, זו של הידיעות החדשותיות וזו של הסיפורים המתמשכים במאה הנוכחית. בטבלת האירועים היחידים מוביל רצח הנשיא קנדי, לפני המהפכה הבולשביקית, נחיתת־הבכורה על הירח, הטלת פצצת־האטום על הירושימה, פתיחת מלחמת העולם השנייה בידי היטלר, התמוטטות וול סטריט, פיתוח הגלולה למניעת הריון, מלחמת פרל הארבור, עצמאות הודו וטיסת צ'רלס לינדברג. בראש טבלת האירועים המתמשכים חוגג הקומוניזם, כשאחריו החלל, הדה־קולוניזציה, הסיכון הגרעיני, זכויות האדם, התיעוש, מלחמת העולם השנייה, השואה, החשמל ומלחמת וייטנאם.

הטבלאות שרירותיות למדי, הן בהרכבן והן בדירוגן. דרושה הטייה אמריקאית מאד כדי לקבוע שההתנקשות בקנדי, בכל שנוראתה בתודעת צופיה, מאזיניה וקוראיה, היא כותרת המאה, או כדי להדיח מהעשיריה הפותחת את מלחמות העולם הראשונה והשנייה ולכלול בה את מלחמת וייטנאם. מאלף להיווכח, בכל זאת, שגם בנסיבות אלה דורגו המהפכה הבולשביקית והקומוניזם בפיסגת שתי הטבלאות. דווקא משום כך בולטת הפויות שבפסגת הטבלה עוד קודם שיהיה סיפק לכלול בה את ההתפתחות החשובה ביותר של השנים האחרונות, עדיין במסגרת המאה האמורה ובודאי אם מדובר במאה ה־20: התקרבות האמריקאית־סובייטית.

המאה האחרונה של האלף השני לספירת הנוצרים החלה, למעשה, עם מותה של המלכה ויקטוריה וקידומו לנשיאות של תיאודור רוזוולט, שניהם ב־1901, באירועים שכמבט לאחור יסמלו את תחילת דעיכתה של בריטניה כמעצמה מובילה ואת העברת הפיקוד לאמריקה. ממועד זה ועד לסוף תקופתו של רונלד רייגן

המעצמות

הבנת רייגן־גורבצ'וב חורגת מתחולתה המוגדרת של טילים לטווח בינוני. זו הכרזת העצמאות של הגוליברים מהגמדים הנסמכים אליהם

בבית הלבן ראוי לחלק את המאה לשתי מחציות, כל אחת בת 44 שנים, שהן כשני דורות.

המחצית הראשונה, עד '45, החלה בסיומה של מלחמת הבורים (שהנחילה לתרבות לא רק את המונח „קומנדו", אלא גם „מחנות ריכוז" בריטיים לדרום־אפריקאים) והאיצה לשתי מלחמות העולם, למהפכה הרוסית, לעליית הפאשיזם והנאציזם ולמשבר הכלכלי באמריקה. המחצית השנייה החלה בהתארגנות מחודשת לסדר עולמי חדש, עם אומות מאוחדות באירגון חדש אך מפולגות בשטח, עם בכורה גרעינית אמריקאית וחורבן כלכלי באירופה. היא מסתיימת בהבנות רייגן עם מיכאיל גורבצ'וב, המשקפות יותר מכל את הדרך המפותלת שעשו שתי מעצמותיהם עד שחזרו לקדש את האינטרסים האנוכיים שלהן, גם על חשבון בעלות־בריתן.

הטבלאים של ה„טריביון" שכחו את משבר הטילים בקובה, המתיו לפני רבע־מאה. הוא היה רגע־השיא בעבודת־המחול הבסיסית של ארבעת העשורים האחרונים, מאז רכישתה של עוצמה גרעינית סובייטית ב־49': העולם לא התפוצץ, הסוף לא נעבר. במתחים הקבועים באמת, של מלחמות־עולם, וישקוט כדור־הארץ כבר למעלה מארבעים שנה. האירוע המתמשך החשוב ביותר הוא אי־פרוץ מלחמת העולם השלישית, זו המאיימת להיות גם האחרונה.

בוושינגטון ובמוסקווה האמינו כי הצד שכנגד פועל מכוחה של אידיאולוגיה התפשטותית. לאמונה זו נוספה תמיד הערת־שוליים, כי אחת דינו של הקומוניזם/הקפיטליזם להיכשל, מתוקף טבע האדם (בפירושים הסותרים של שני הצדדים), אלא שעד לכשלון זה צפוי מאמץ עיקש להגדלת מרחב המחייה והשליטה. הדימוי־העצמי של שני הצדדים היה הגנתי, בולם. האמריקאים ניסו לתחום את ההתפשטות הסובייטית באמצעות כינון נאט"ו ובריתות אזוריות אחרות, כמו גם בכוננות למעורבות צבאית (ובסופו של דבר ליותר מ־50 אלף הרוגים בקרוב לשלוש שנים) בקוריאה, מול מי שהיו או באי־כוחו של סטאלין אך פעלו גם בשירות שאיפות משלהם. הסובייטים כוננו את ברית ורשה ואיגפו את המערך המערבי באמצעות השפעה בעולם ה„שלישי", ה„בלתי־מזוהה".

רק בהדרגה התחלפה גישת „כל המרבה הרי זה משובח" ב„מרבה נכסים מרבה דאגה". הסובייטים, שכפו את שלטונם באלימות על מדינות ועמים, יעדו את צבאם להתמודד עם המערב אך הפעילו אותו רק נגד המזרח – בעיקר בהונגריה ובצ'כוסלובקיה אך גם במזרח־גרמניה ולמעשה (באמצעות המימשל המקומי, כמחליף להם) גם בפולין. דוקטרינת ברז'נייב, הקובעת כי שטח סופח לא יברח, סיבכה אותו בסובייט־נאם, היא אפגניסטן, במעורבות הנמשכת אחרי מותו מספר דומה של שנים לזה שמלחמת וייטנאם השתרכה לאחר תום כהונתו של הנשיא ג'ונסון. האמריקאים לא רוו נחת מבעלות־בריתם באירופה ובאסיה, שהיו מפונקות, עצמאיות, כפויות־טובה וחסרות־אונים מכדי לגמול לאמריקאים על שהיו להן משענת צבאית וכלכלית.

ניהול מדיניות הוא עניין מורכב ומתסכל דיו כשעל הקברניטים לתמרן בין אילוצי־פנים שונים; בריתות חיצוניות מבטיחות שלתוספת הכוח יתלוו גם מגבלות חדשות. כל עוד נחשב העימות האמריקאי־סובייטי קיומי ומיידי, לחיים ולמוות, היה הצורך להתחשב בבעלות־הברית מחיר נסבל לשימוש בשטחן ובצבאותיהן לעיבוי העוצמה האמריקאית בזירה הצפונית, במרכז אירופה ובתחילה גם מערבה משם. אך ככל שהסתבר שסיכויי המלחמה מכושים להתכמש, עלה משקלה של אנוכיות בעלות־הברית במערכת החישובים והדימויים האמריקאים, שיסודה באזהרת ג'ורג' וושינגטון מבריתות מסבכות ושאינה נזקקת לדירבון רב כדי להתרפק על מקורותיה הבדלניים. אצל הסובייטים חזרו וצצו השורשים הרוסיים ביתר שאת עם גורבצ'וב, בעיקר מתוך החשש מפני התרבות העמים הלא־רוסיים והיותם לרוב בקיסרות הסובייטית אך גם בראיית מדינות־החיץ במזרח־אירופה. אמריקה ורוסיה היו למעצמות מובילות משום יכולתן להסב עוצמה כלכלית לצבאית, אך התהליך אינו הפיך. הקושי בתרגום עוצמה צבאית לכלכלית, במיוחד במערכת הסובייטית אבל גם בנסיגה האמריקאית היחסית מול יפאן, מערב־גרמניה, צרפת ואחרות, המחיש עד כמה יכולה בניית עוצמה צבאית, פריסתו במרחקים והפעלתו להכשיל צמיחה משקית (והמימון האינפלציוני של מלחמת וייטנאם שבר את מגמת השיגשוג באמריקה, שלא הצליחה לחזור אליה מאז ראשית העשור שעבר).

ברז'נייב הציע לניקסון לחלק את העולם בין שניהם, כלומר להתעלם מבעלות־בריתם ולא פחות מכך מסין. ההצעה הסובייטית הושמעה מעמדת־חולשה, בעוד שלאמריקאים עדיין היו כמה אשליות שהופרכו מאז. אחרי פורד וקארטר, אנדרופוב וצ'רנייננקו, הבשיל המערך האישי, עם רייגן מכאן וגורבצ'וב מכאן, שני מנהיגים המבינים כי מתחת לקליפות המלל נמצאת ליבת התועלת המשותפת. תרמה לכך מציאות הקיום־בצוותא, שבה נזהרים הצדדים מניקור־עיניים קרוב מדי. קובה הוציאה את המרץ המהפכני שלה באפריקה, לא בפלורידה; בניקרגואה מסתפקים הסובייטים בסיוע מיזערי.

האמריקאים – ויותר מכל המימשלים הרפובליקאים; שנבהלו מעצמם – הבהירו תכופות למדוכאי מזרח־אירופה כי אל להם לצפות לסיוע חיצוני אם יתקוממו.

הבסיסים המרוחקים נעשו לנטל גובר, אך היו עדיין גם נכסים – עד שהשתנתה הטכנולוגיה. מחשבים למיזן איומים ומערכות ניווט וביות לטילים בליסטיים ולטילי שיוט מקצרים את זמן התגובה ומגדילים את דיוק הפגיעה ממרחקים. המלחמה תוכרע בטילים בין־יבשתיים ובמערכות־נשק שיותקנו במעמקי הים ובמרחבי החלל. צוללת־טילים גרעינית אחת יכולה להיות חשובה יותר ופגיעה פחות מבעלת־ברית ביבשת באירופה. אילו היו בעלות־הברית שלוחות צייתניות ומהימנות של שתי מעצמות־העל (והרי הסובייטים אינם יודעים כיצד ועם איזה צד יתנהגו הרפובליקות העממיות כאשר צבא־הכיבוש הנערץ בגב המשטר המקומי יהיה טרוד בלחימה), עוד היה טעם בהשארת רכיב הטווח הבינוני בסידרת הטילים. אבל ביום־הדין, יודעות שתי הגדולות, אסור להן לסמוך על זולתן, מה גם שהתפרצות מקומית של הקטנות עלולה לקרב יום־דין זה בניגוד לרצונן של הגדולות. מוטב, אם כך, לצמצם את מספר המשתתפים במשחק, גם באמצעות ניקוי חלקי של המגרש.

אנשי־צבא, המאוהבים בכלים שתיכננו ופיתחו ושבהם הצטיידו והתאמנו, מבקרים בשני הצדדים על הבנות רייגן־גורבצ'וב פחות מן המדינאים. בזווית המקצועית, הם צודקים: כשמתחילים לפרק יחידות ולהשבית מערכות, עלולים הקברניטים לקבל רעיונות נוספים לבקרה על העוצמה הצבאית המופרזת שהצטברה בחצרם האחורית. בנאט"ו יש טיעון נוסף: העליונות המזרחית בעוצבות מקובלות תפתה את הסובייטים לתקוף, אם ידעו כי האמריקאים יאלצו לבחור בין תבוסה זירתית לבין הנחתת מהלומה גרעינית ארוכת־טווח, בלי המותרות של מדרגת־ביניים, גרעינית־מקומית. הגנרלים אינם רוצים להיות המצביאים המפסידים של המלחמה הבאה, אך תפקידם של המדינאים להתחשב בכך רק כל עוד אין רצון זה עצמו תורם לבוא המלחמה.

ההבנות אינן שלמות. הן טעונות עוד פיתוח והתימה ואישרור ואחר־כך ביצוע מאומת (וגם כך, טוב שהמיקוח הוא על אימות ולא על עימות). יוזמיהם אינם נצחיים. אם יצא רייגן מהבית הלבן על רגליו, יתחיל יורשו לכהן בינואר 1989. בעייתו של גורבצ'וב דומה לתכונתם של הטילים שהיו מושאי הדיונים האחרונים: שתיהן קצרות טווח. אם יתגבר על מתנגדיו בעוצמתם הנוכחית, יוכל לפגוש גם את יורש־יורשו של רייגן.

שני האריות היו עד עכשיו ראשים לשועלים. הם ימשיכו לשמור על להקותיהם, את המיקח ינהלו בינם לבין עצמם, כיודעים זה את נפשו של זה. זוהי הכרזת העצמאות של הגוליברים מהגמדים שקשרו אותם: אתה ואני ננהל את העולם, בלי השותפים הקטנים של כל אחד משנינו.

בכך לא יפתרו הבעיות התת־גרעיניות ולפיכך גם לא תתפרק מאליה מערכת ההתקשרויות המעצמתיות עם לקוחות אזוריות, אבל הקוטביות תתרופף. כמעט הכל פתוח: שר־החוץ הישראלי נפגש באו"ם עם אדוארד שווארדנדזה, ושר־החוץ הסורי נפגש שם עם ג'ורג' שולץ. לקטנות המזרח־תיכוניות יהיה תמריץ דל מבעבר לגרור את הגדולות להתלקחות אזורית, אבל אם בכל זאת ישתמשו לעשות זאת יגבר הסיכוי ששותפות־העניין של הגדולות תוליד הסדר כפוי. „משתתפים ישראלים וערבים חשו שהקמת מדינת ישראל היתה אחת ההתפתחויות החשובות ביותר במאה זו," כתב מוצי־ארלאוד של ה„טריביון" בסיכום משאל הסיפורים החשובים, „אבל להפתעתנו, איזכרו אותה עיתונאים מאזורים אחרים רק לעתים נדירות". יתכן מאד שהסכם רייגן־גורבצ'וב הוא פתח לעידן חדש, זה שרגלו האחת במאה הזו ורוב גופו בבאה. אם לא ידעו בישראל ובאזור כולו להבחין בין קיומי וחיוני לבין שולי ונסבל, יציק המיטרד לגדולות עד שיחברו לאכוף הבנה ותבונה גם כן.

נאומי האחרון בכנסת יהיה בערבית

עליזה ולך

ובכן: מי תופיק טובי? הוא חבר הכנסת. / הוא קומוניסט ערבי. בבית הנבחרים / יושב הנו בזכות מלאה ולא בחסד... / כבר עת אולי לומר זאת, חברים. // ואין הוא חב בזה כל חוב על גודל נפש. / ישיבתו היא חוק / היא צו. / היא אלף־בית. / לא אין הפרלמנט צריך ביד מתנפנפת / לזרוק לו מדי פעם את הגט. //

את השורות החרוזות האלה פירסם נתן אלתרמן ב־18 בנובמבר 1949, ב„טור השביעי" שלו ב„דבר", תחת הכותרת „הגישה לתופיק טובי". הנוגע, יומיים קודם לכן בכנסת, היה לא אחר מאשר דוד בן־גוריון, ראש ממשלת ישראל, בעקבות הצעה לסדר־היום של חבר־הכנסת טובי. תופיק טובי האשים את צה"ל, ואת הממשלה, על עקירתם של כ־600 מתושבי הכפרים שפרעם, מג'ד־אל כרום, בענה, דיר־אל אסד והרשיה בטענה של חיפושים אחרי מסתננים ותבע הקמת ועדה פרלמנטרית לחקירת פעולות הצבא. בן־גוריון התקומם נגד „דברי ח"כ טובי" ואמר ש„מלאכת ההשמצה שנעשתה עכשיו אינה אלא המשך המסע שנעשה על־ידי מפלגתו של חבר־הכנסת תופיק טובי במשך הרבה שנים, כשעבודה זו נעשתה על־ידיהם יחד עם המופתי". הוא גם הציע שיתקנו תקנות ש„יגנו ויבוא בהם".

אלתרמן – שהיה מקורב לבן־גוריון ולא לתופיק טובי, שי"ח שנים לאחר־מכן היה בין החותמים על המינשר למען ארץ־ישראל השלמה שכמותו כמו נעיצת סכין בכל מה שתופיק טובי מייצג – לא קידש את המלחמה להצרת צעדיו של ח"כ הערבי מהמפלגה הקומוניסטית, הגם ככלל. גם כיום, ב־38 שנים אחרי אותו אירוע, עדיין זוקק חבר־הכנסת תופיק טובי מדי פעם ל„מליץ־יושר" שפוי ודמוקרטי.

חוץ מד"ר יוסף בורג רק חבר־הכנסת תופיק טובי, הצעיר ממנו ב־13 שנים, מכהן בכנסת ישראל ברציפות מיומה הראשון. כל חייו הפרלמנטריים באופוזיציה. כל שנותיו בכנסת הוא רודף את עצמו כמו סייסמוגרף לאיתור גלים המאיימים על העקרונות הדמוקרטיים, שהוא דבק בהם בלי לסטות מהם כמלוא הנימה. יותר ממחצית חייו מגויס חבר־הכנסת תופיק טובי לחזית להגנת השקפתו הפוליטית המבוצרת, עד כדי דוגמאטיות. במלחמה הפרלמנטרית הזאת סוג לא אחת מרקרות לשון צורבות ומעליבות ואפילו התקפות שחרגו ממילוליות. אך אלה היו כאין וכאפס לעומת גילויי האלימות שהיו מנת חלקו מחוץ לכותלי הכנסת, הן מן המימסד ושלוחותיו והן מן הציבור.

– אם תתגשם שאיפתך ומדינה פלשתינית תקום בצידה של מדינת ישראל עוד בחייך, איפה אתה, יליד חיפה, תבחר לחיות?

„אין לי בכלל דילמה בעניין הזה. אני לוחם להקמתה של מדינה פלשתינית, למימוש זכותו של העם הערבי־פלשתיני להקמת מדינתו העצמאית. כשהתקבלה החלטת האו"ם מה־29 בנובמבר 1947 היו צריכים להיות בגבולות מדינת ישראל 450,000 אזרחים ערבים, ולא נשארו מהם, גם עם הגבולות המורחבים אז, יותר מ־160,000 ערבים. אבל אנחנו אזרחים במדינת ישראל. זאת המולדת שלנו, של כל מי שנשאר בתוך גבולות מדינת ישראל. כך אנחנו מתנהגים, מקיימים ומתנהגים ואנחנו מתנגדים לכל עקירה אחרת. אנחנו לא אזרחים ארעיים במדינת ישראל, אלא אזרחים קבועים. יהיה לי סיפוק גדול שהעם שלי יזכה להקמת מדינה עצמאית בצידה של מדינת ישראל, ושאני עזרתי ולחמתי בחזית שלי כאן למען זכויותו של העם שלי, ולקו הגדול, בזכותו להגדרה עצמית. אבל אני אשאר במדינת ישראל. אני רואה את עתידי, את עתיד ילדי ואת עתיד האוכלוסיה הערבית במקום שנולדו בו, נשארו בו ומצאו את עצמם בו לא בזכות החלטה של מישהו אלא בעובדה ההיסטורית של לידתם כאן. זה שחלק מהעם הפלשתיני יהיו אזרחי מדינת ישראל, עם כל הקשיים, זה גורל ויש גם להקריב למען פתרון המאפשר לעם שלי למצוא את הכוח".

תופיק טובי נולד בחיפה ב־11 במאי 1922 למשפחה בעלת שורשים עמוקים בחיפה. גם אשתו, אחותו של ד"ר אמיל תומא (מהאידיאולוגים של המפלגה הקומוניסטית הישראלית), היא ילידת חיפה. את הדחיפה למעורבות בחיים הציבוריים קיבל בבית־הספר התיכון, שהיה בהנהלתה של פנימיית של המיסיון הבריטי, על הר ציון בירושלים. אחד מבני ביתתו היה אליאס מרג'. „השפעתי קודם כל מהמאורעות בשנים 1935–1937", סיפר. „היינו שותפים לשאיפות לעצמאות, לחיסול המנדט הבריטי ולהקמת מדינה פלשתינית. למזלי, סייעו להבנתה שלי מורים טובים ונלהבים ואנשי ציבור קומוניסטים. אנים יסד מבית לחם, נגר ועיתונאי, עבדאללה בנדק, עזר לנו להתארגן. הוא היה קומוניסט בימים שהמפלגה היתה במחתרת. אנחנו התפתחנו בעבודה פוליטית כללית ובעבודה סוציאלית".

ב־1940 כבר היה תופיק טובי חבר המפלגה הקומוניסטית. על מאווייו ללימודים אקדמיים ויתר, גם מפני שלא היה בידו לממן אותם „ואבא בקושי קיים משפחה שהיו בה שלושה אחים ושתי אחיות". בחיפה של שנות ה־40, שאליה חזר אחרי לימודי התיכון, היתה צמיחה גדולה של תנועות הפועלים ותופיק טובי נרתם לפעילות והיה לאחד החברים הבולטים במפלגה הקומוניסטית. מעמדו זה הוביל אותו אל הכנסת מיומה הראשון, כשהיה בן 27, ושלוש קדנציות היה צעיר חברי־הכנסת.

– לנו, המתבוננים מבחוץ, נדמה שכל כנסת, מבחינה אישית, היתה גרועה מקודמתה. נראה לנו שיש פיחות מתמיד בהרכב האנושי הנבחר של הכנסת. האם זה כך? האם בשנותיה הראשונות של הכנסת היו ענקים? חברי־הכנסת היו פחות קרייריסטים?

„אני יכול להגיד, שמבחינת דמותה של הכנסת ומעמדה, גם בשנות היד החזקה של בן־גוריון, ועל אף הזלזול שהיה מפגין לפעמים כלפיה, היתה דרך־ארץ כלפי הכנסת ומעמדה. גם הממשלה נהגה בכנסת בסגנון של דרך־ארץ. בשנים הראשונות, כשתופיק טובי היה מגיש הצעה לסדר־היום או שאילתה, עם כל הגידופים והשיקוצים היו חייבים לענות לגופו של עניין. כך לגבי הכך לגבי אחרים. אז ראו בכנסת התגלמות של העצמאות הריבונית, מקור הסמכות. כיום מביטים על חסינות הח"כים כעל איזו פריבילגיה, כאיזו טובת־הנאה, כאיזו דרך לחיפוש תועלת אישית. החסינות אינה ניתנת לחבר־הכנסת אישית, אלא לכנסת ולמעמדה, כדי להבטיח את פעילותה כגוף מבקר.

„אני לא עושה מהפרלמנטריזם אידיאל. אני יודע את המיגבלות והאפשרויות של המוסד הזה, אבל כיום אני רואה איך פוגעים במוסד הזה, שמסמל את הדמוקרטיה – גם בהרכב האנושי שלו וגם בהתייחסות אליו, בזלזול בו. ההתפתחות הזאת בולטת במיוחד אחרי הקמת ממשלת שני הראשים, אבל גם בזמן ממשלת הליכוד. אני מצטער מאוד שגם חלקים של המדיה משתתפים במסע הזה של השחרת פני הכנסת והשפלת דמותה בעיני הציבור. הגישה הזאת פוגעת בסופו של דבר לא בכנסת אלא בחיים הדמוקרטיים, ביסודות השלטון הדמוקרטי הנתון, ומזה אני מודאג. גם בכנסת יש כאלה הנותנים יד לכך, ויש כוחות שמוסיפים שמן על המדורה, יוצרים שם רע ומנמיכים את קומתה של הכנסת. כך מביאים את האנשים לחשוב שמה שאנחנו זקוקים לו היום אינו ההתחשבות הבין־מפלגתית, אלא איש חזק, ושרון מועמד לזה".

אופוזיציה

– במישור האישי, על אף יריבויות פוליטיות, עשית לך חברים בכנסת?

„בשנים הראשונות היה לי קשה למצוא את מקומי. נוסף לחברי הסיעה שלי היו מעט חברי־כנסת שיכולתי לשבת איתם. אפשר היה למצוא במפ"ם אנשים שיכולתי לדבר איתם ושהכרתי עוד לפני קום המדינה, אבל לא היה קל. כיום, אחרי כל כך הרבה שנים, גם ההרגשה שלי היא אחרת, וההתנהגות שלי היא אחרת וגם ההתייחסות של אחרים אלי אחרת – באים לבקש עצה, לשאול שאלה. אני יכול לומר גם שיש חברי־כנסת שאני ביחסי ידידות איתם. התקופות הקשות במיוחד היו בזמן מלחמות. גם כשהייתי עומד בפני שיקוצים וקריאות־ביניים, בעיקר בשנים הראשונות, כמו: סוכן המופתי, סוכן שישאקלי. הצטיין בכך במיוחד בגין. אני עוד זוכר שכאשר נאמתי את הנאום הראשון שלי בכנסת בערבית (נאמתי בערבית אולי שנתיים־שלוש), שרתוק – משה שרת – כתב לי פתק בערבית, שנאמר בו ,נהניתי מהערבית היפה שלך ואני מברך אותך'. אני לא מוותר על זכותי לנאום בערבית. כשאסיים את עבודתי בכנסת, אנאם את הנאום האחרון שלי בערבית".

– וזה לא יהיה בשנה הבאה?

„לשאלה ששאלת אותי יש לי ביני ובין עצמי תשובה, אבל עדיין מוקדם לבטא אותה בקול רם".

– מי שאמר „בלי חרות ומק"י" היה בן־גוריון. האם יש הבדל בין ישיבה באופוזיציה לשלטון מפא"י ובין ישיבה באופוזיציה לשלטון הליכוד?

„לשבת באופוזיציה לא קל. אם אני מביט על אותן שנים רבות של שלטון מפא"י איני יכול לדבר על נחת. נלחמנו נגד המדיניות שראינו בה אויב לשלום, סכנה לעתידו של העם היהודי בישראל, למעמדם של האזרחים הערבים בישראל. אני רוצה לציין שהיתה תמיכה בביטולו של הממשל הצבאי, ובן־גוריון היה זה שהתנגד בחירוף־נפש לביטולו. רק אחרי שהוא פרש בוטל הממשל הצבאי.

„ההבדל בעינינו בין שתי המפלגות האלה הוא בבסיס, בציבור שנתמך עליו ונשען עליו המערך, מפא"י של אז, ובזה שנשען עליו הליכוד. אני רואה את הציבור השפוי יותר, הדמוקרטי יותר, הסבלני יותר, שמבין יותר למצוקותיה של האוכלוסיה הערבית בישראל, שמודע כיום יותר לזכויות של העם הפלשתיני. ציבור זה משפיע על הנהגת מפלגת העבודה, ולכן הישיבה באופוזיציה לליכוד שלפני ממשלת שני הראשים היתה נוחה יותר, לוחמת יותר. כיום, כשאני חוזר אל נאומי ראשי המערך מהאופוזיציה לליכוד זו תהפוכה מלאה למערך שהיה בשלטון".

– עם הליכוד אין לכם בכלל יחסים, לכן אתה לא מדבר עליהם?

„יש בתוך הליכוד כאלה, אחרים, שבאים אלינו. למשל, כאשר אנחנו מדברים על משלחת מטריבת ואנחנו מעוניינים לקרב אנשי ציבור, אנשי מפתח במפלגת העבודה, לדיאלוג – עם הפלשתינים, עם ברית־המועצות וגם עם המדינות הסוציאליסטיות. שיבינו יותר זה את זה, שיתרשמו ויושפעו, האם הם יכולים שישפיעו – באים אלינו מהליכוד ואומרים: למה אתם מוציאים אותנו מכלל חשבון? מה, אנחנו נגד השלום? גם אנחנו בעד השלום. יש בליכוד כאלה שאומרים: אתם לא מבינים שאם מישהו יעשה שלום זה רק אנחנו, כי אז המערך לא יתנגד, ואילו אם הם יעשו את הצעדים, אפילו המינימאליים, בהתנגדותנו זה לא ייכון? אני פוטר מדיבור מזה. בלי אומץ־לב, בלי חשבון־נפש נוקב, בלי שידוד מערכות בתוך מפלגת העבודה, שיביא לשינוי עמדות ולמפנה למען השלום עם העם הפלשתיני, מפלגת העבודה תישאר שבויה בביתו של הליכוד, שבויה במה שנקרא הקונצנזוס הלאומי, שמונע וימנע את השלום".

גידופים ושיקוצים יודע חבר־הכנסת תופיק טובי להטיל גם באחרים. מן האיש האלגנטי המתון, שכל התנהגותו מקרינה כבוד לזולת ושגם יריביו הפוליטיים אינם מתקשים לומר עליו מלה טובה כאדם, מגיחות לפעמים זעקות כאב ועלבון כשל חיה פצועה. אז הוא אינו בורר מלים צמתניות ופרוטוקוליות, אוטם אוזניו בפני התרעות יו"ר הכנסת ובסופו של דבר, לא אחת, מוצא את עצמו מורחק מהמליאה.

בפעם הראשונה הוצא מהמליאה לחמש ישיבות אחרי דין־ודברים פרוע שהתעורר בעקבות הצעה לסדר־היום שלו, ב־2 ביולי 1952. גם אז, כמו באירוע שגרר את שירו של אלתרמן, תבע ועדת חקירה לבדיקת התקפה של יחידה צבאית על הכפר ערב־אישיבלי. „בכל שבוע פותחת ממשלת בן־גוריון דף של פרובוקציה נוספת נגד הציבור הערבי לאומי", אמר ח"כ טובי. „אתה משמיץ את הממשלה ואת המדינה", קרא לעברו בן־גוריון וחברי סיעתו תיגברו אותו בקריאות־גנאי לעבר ח"כ טובי. המהומה הקולנית שהתפתחה במליאה אילצה את היו"ר לנעול את הישיבה וח"כ טובי ננזף. אחרי אירועי „יום האדמה", בסוף מארס 1976, הגישה סיעת רק"ח הצעת אי־אמון בממשלה. ח"כ טובי הביע מורת־רוח מההיעדרות המופגנת של כמעט כל חברי־הכנסת מהמליאה, כולל שרי הממשלה, וקרא „היכן הממשלה הרצחנית שתשיב על הצעת האי־אמון? רוצחים וגם נעלמים?". וכשעלה ראש הממשלה יצחק רבין להשיב על הצעת האי־אמון, ולא שר המשטרה שלמה הלל, כינה ח"כ טובי את הלל „רב־טבחים". הוא הוצא מן המליאה גם בדיון על הסכמי השלום בין ישראל למצרים, במארס 1979 וגם בישיבת פגרה של הכנסת ב־1982, כאשר ביקש להעלות את הסכה במכרה ושתילה.

קשה לנהל עם ח"כ תופיק טובי „סמול־טוק" מסוגל ברכילויות ובעקיצות. אולי מפני שמזה, שבמשרדי המפלגה הקומוניסטית הישראלית, ניגשים אליו מן הקירות לנין ומארקס והוא לא יעז לבזבז זמן בשיחה בטלה תחת עינם הפקוחה. ואולי מפני שח"כ טובי אינו מפונק בראיונות עיתונאיים והוא לא יחמיץ את ההזדמנות, ואת האכצעים, לקדם את היעדים והמטרות שעליהם הוא מקדש את מאבקו הפוליטי.

בכיסוי העיתונאי השוטף יש די חומר על המפלגה הקומוניסטית הישראלית, בגלגוליה הפרלמנטריים השונים, וחלק הארי שלו נוגע לפעילותה בכנסת או לנסיעות ראשיה לכינוסים במוסקווה או לפגישות עם אנשי אש"ף. אלא שב„תיק" תופיק טובי בארכיוני העיתונים יש רק ראיונות ודיוקנים ספורים, בוודאי ספורים כדי כהשוואה לקריירה הפוליטית הארוכה שלו. הראיון הארוך־מאוד היחיד איתו פורסם לפני כשנתיים ב„כותרת ראשית". לפני כארבע שנים ביקש אורי גולדשטיין מהטלוויזיה לעשות עליו כתבת דיוקן ל„יומן אירועים" ביום ו'. מנכ"ל רשות השידור באותם ימים, יוסף לפיד, פסל את הרעיון וגם את הרעיון להכין כתבה גדולה על רק"ח למישדר „מבט שני". ועד העיתונאים ועובדי ההפקה איימו לשבש את הבנת „יומן אירועים" באותו שבוע, אך בסופו של דבר שודר ה„יומן", ומגישו התנצל על קוצרו „מפאת עיצומים".

מקובל לחשוב שקל להיות קומוניסט ערבי בישראל יותר מאשר קומוניסט יהודי, מפני שהקומוניסט הערבי מזדהה קודם כל עם המטרות הלאומיות של עמו. בתיזה הזאת סמוך גם ההסבר ליציבותו של בסיס־הכוח האלקטוראלי של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. עם זאת, לא יהיה זה מדויק לומר שהדברים היו כך מאז ומתמיד. כשתופיק טובי וחבריו תמכו בהחלטת האו"ם מה־29 בנובמבר 1947 היו הם חריגים בקרב הציבור הערבי וכבת חלקם לא ספרה עליהם בשל כך. „אני מנצל את ההזדמנות להדוף סילופים והשמצות, במיוחד כבו אלה שהופיעו בספרו האחרון של איסר הראל, ,ריגול סובייטי – קומוניזם בארץ ישראל', המדבר על הקומוניסטים הערבים שלחמו נגד הקמת מדינת ישראל", אומר ח"כ טובי בהתרגשות. „זה שקר וסילוף. החברים שלנו נרדפו באותם הימים עד צוואר על תמיכתם בהחלטת האו"ם".

כמו בעיות אחרות שלא נפתרו במדינת ישראל במהלך ארבעים שנה, בעיית המיעוט הערבי הוקלה מעט מבחינות אחדות והחריפה בעניין משמעותי – זהות ומעמד. לא „הכבה", מכך נושף בשיחה עם ח"כ תופיק טובי (המפלגה הקומוניסטית הישראלית, ארבעים שנה בכנסת). גם החיבורים בין ישראליות־ערביות־קומוניזם הם עליו טובי טבעיים. כל זה, אולי, בגלל נחישות ואורך רוח ובטחון – מושגים שבלא קושי ניתן להפכם לבעלי משמעות אחרת: דוגמטיות, עיקשות, קפאון

ח"כ תופיק טובי. התבטאות בלשון רכה, כמעט תמיד

– המפלגה הקומוניסטית הישראלית נשענת ברובה על ציבור בוחרים ערבי. האם זה לא מתסכל אותך שמוביל המפלגה הוא תמיד יהודי, ומספר 2 שלה הוא ערבי, ולא להיפך?

„כשאני שומע, וזו לא הפעם הראשונה, שאלה כזאת, אני עוצר ועם. אני מלה לשאול, כי הוא אינו מתכוון לנגח, אבל הוא אינו מבין אותנו, הקומוניסטים היהודים והערבים. אנחנו לא בוחרים את המזכיר הכללי מפני שהוא יהודי או מפני שהוא ערבי. אנחנו בוחרים אותו בוועד המרכזי בהרכבו היהודי והערבי, הבוחר זה שנותנים בו אמון לעמוד בראש המפלגה ולהנהיג אותה, לאחד אותה ולתת לה את התשובות לבעיות. מאיר וילנר נבחר בתוקף זה ולא מפני שהוא יהודי. כך אנחנו רואים את הדברים, לא רק אני אישית אלא כל החברים העומדים בהנהגת המפלגה ובשורותיה. אנחנו קומוניסטים יהודים וערבים, שווים. אני בטוח שאזרח ערבי, חבר במפלגה אחרת, מרגיש נחות דרגה במסגרת שהוא חבר בה. אנחנו שווים ואנחנו גאים בכך".

סולידריות

תופיק טובי, הזוכה לקיתונות של גידופים על עמדותיו בנושא הפלשתיני, אינו נשאר יבש גם כשהוא מפגין סולידאריות עם מדיניותה של ברית־המועצות. הוא מדבר על עצמאותה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית ועל שותפותה בתנועה בין־לאומית, בעלת זיקה ושיתוף־פעולה רעיוני עם ברית־המועצות. „אנחנו רואים במפלגה הקומוניסטית הסובייטית – מפלגת לנין, מפלגת מהפיכת אוקטובר, מפלגת המולדת של הסוציאליזם – את האם, את הכוח בתנועה הזאת שעומד בשורה הראשונה של התנועה הקומוניסטית הבין־לאומית", הוא מדגיש. „בפגישותינו, כאשר אנחנו מדברים, מתווכחים, יש לנו העמדה שלנו. גם כלפי ברית־המועצות יש לנו לפעמים הערות, אבל אנחנו לא עושים מזה עניין וגם לא עושים מזה עניין".

– אין לך בעיה אישית להזדהות עם הגבלת זכויות האזרח של היהודים בברית־המועצות, כמו שהזהה הגבלת זכויות במדינה שאתה חי בה?

„התנאים שונים, המשטר שונה, הבעיות הן אחרות. אני חי במדינה אחרת, יחד עם זאת, את חירויות האדם ואת זכויותיו יש לכבד בכל מקום, ואני לא חושב שמבחינת החוק יש חוקה הדואגת לאדם, לרווחתו, לזכויותיו, כפי שדואגת לו החוקה של ברית־המועצות. זכויות האדם הן גם זכויות לעבודה, לחיים אישיים, לחיי רווחה, לחופש הביטוי. כאן יש מי שמציג את זכות הפעילות לקעקע את המשטר הסוציאליסטי כחופש הבעה, אבל אם יש מי שרוצה להרוס את החברה הסוציאליסטית, לפעול נגד החברה הנבנית, לדעתי, יש למדינה הסוציאליסטית כל הזכות להגן על עצמה".

– ומה עם החופש לקיום הדת?

„ברית־המועצות מקיימת את חופש הדת בחוקה שלה. הדת אינה חלק מהמדינה, והמדינה אינה פורסת את האפוטרופסות שלה על הדת. למוסדות הדתיים של כל דת ודת בברית־המועצות יש המסגרות העצמאיות, המנהלות את העניינים הדתיים של המאמינים, אם זה המוסלמים, אם זה הנוצרים־הפרובוסלבים, אם זה היהודים. אני ראיתי את האנשים המקיימים את הטקסים שלהם בכל התופעות, גם היהודים. אני חושב שחוץ מהמנהיגים הציוניים אין כיום מי שמגנה את ברית־המועצות על פגיעה בזכויות הדתיות של האוכלוסיה היהודית. כאן יש מגמה לנגח את ברית־המועצות מבחינה פוליטית. יש ליהודים הדתיים מלוא החופש הדתי לקיים את בתי־הכנסת. כל חבר־כנסת שביקר בברית־המועצות יודע להגיד את זה. תשאלי את מנחם הכהן, תשאלי את אברהם מלמד, ולא את תופיק טובי. המאבק הזה אינו מאבק לחופש הדת אלא מאבק לנתק את היהודים מברית־המועצות על רקע לאומני. זהו מאבק ליצירת פעילות אנטי־שלטונית בברית־המועצות נגד המשטר הסוציאליסטי, המונע לא רק על־ידי קברניטי ישראל וההנהגה הציונית. זה נעשה במשולב עם קברניטי המלחמה הקרה נגד ברית־המועצות בארצות־הברית. להסתה ולפעילות האנטי־סובייטית אין שום שייכות להגנה על זכויות היהודים בברית־המועצות, וזה מאבק פוליטי נגד ברית־המועצות שיש בו סילוף העובדות".

לאומיות

– כיוון שאירועי 40 השנה למדינת ישראל נפתחים בראש השנה השאלה הבאה היתה בלתי נמנעת: האם יש הבדל בין יהודי אזרח ישראל לערבי אזרח ישראל ביחסם אל המשמעות שיש לציון 40 שנה למדינה?

„אני רואה את עצמי אזרח מדינת ישראל, בן של העם הערבי־פלשתיני, חבר המפלגה הקומוניסטית הישראלית. בשני המישורים האחרונים נקטתי לפני 40 שנה עמדה ברורה לגבי הקמת מדינת ישראל: תמיכה וחיוב כחלק מההחלטה ההיסטורית של האומות המאוחדות מה־29 בנובמבר 1947, שבאה להעניק לשני העמים – העם הערבי־הפלשתיני והעם היהודי בארץ־ישראל – את זכות ההגדרה העצמית, לבטל את המנדט הבריטי ולהבטיח לארץ הזאת ולתושביה את העצמאות והלאומית. אנחנו כקומוניסטים וככוחות מסוימים בקרב העם הערבי־הפלשתיני אז תמכנו בהחלטת האו"ם, מול הרוב בתנועה הלאומית הערבית שהתנגד להחלטה עצמה. תמכנו בהחלטת האו"ם אז מפני שראינו בה רע במיעוטו שיביא לסיום תקופה של מחלוקת ושפיכות־דמים ושלטון בריטי, ואמרנו ,זה המצב. כיום, דברים אחרים אינם ריאליים, והמשך המצב גרוע עוד יותר גרוע'. תמכנו איפוא בהקמת מדינת ישראל כחלק מהסדר לשני העמים בארץ הזאת ונאבקנו אז נגד הזרם בקרב העם הערבי־הפלשתיני לבטש את ההחלטה הזאת על כל מרכיביה. עמדתנו מאז קיימת גם כיום בעיקרון. עד היום אנחנו – המפלגה הקומוניסטית הישראלית ואני, כאחד מהאישים בשורה הראשונה שלה – רואים את הפתרון, את המוצא, את עתיד היחסים בין שני העמים בשכנות טובה נשענים על אותו עיקרון שעליו קמה מדינת ישראל: עיקרון החלוקה, המדבר על שתי מדינות לשני העמים. אחרי 40 שנה של מלחמות, שפיכות־דמים ואיבה, עדיין זה המוצא ואין בלתו. לא ארץ־ישראל השלמה, לא סיפוחים, לא עם פלשתיני בירדן ומדינה פלשתינית בירדן, אלא מדינה פלשתינית בצידה של מדינת ישראל בגדה וברצועה. על הפתרון הזה יש קונסנזוס בין־לאומי, וזו עתה העמדה הרשמית של הנציגות המוסמכת הרשמית של העם הערבי־הפלשתיני, אש"ף, שמבחינתנו זהו ויתור".

هكذا من الاجيال

هكذا من الأصل

בחיפוש אחר הזמן הספרדי, האבוד קצת

אברהם ב. יהושע

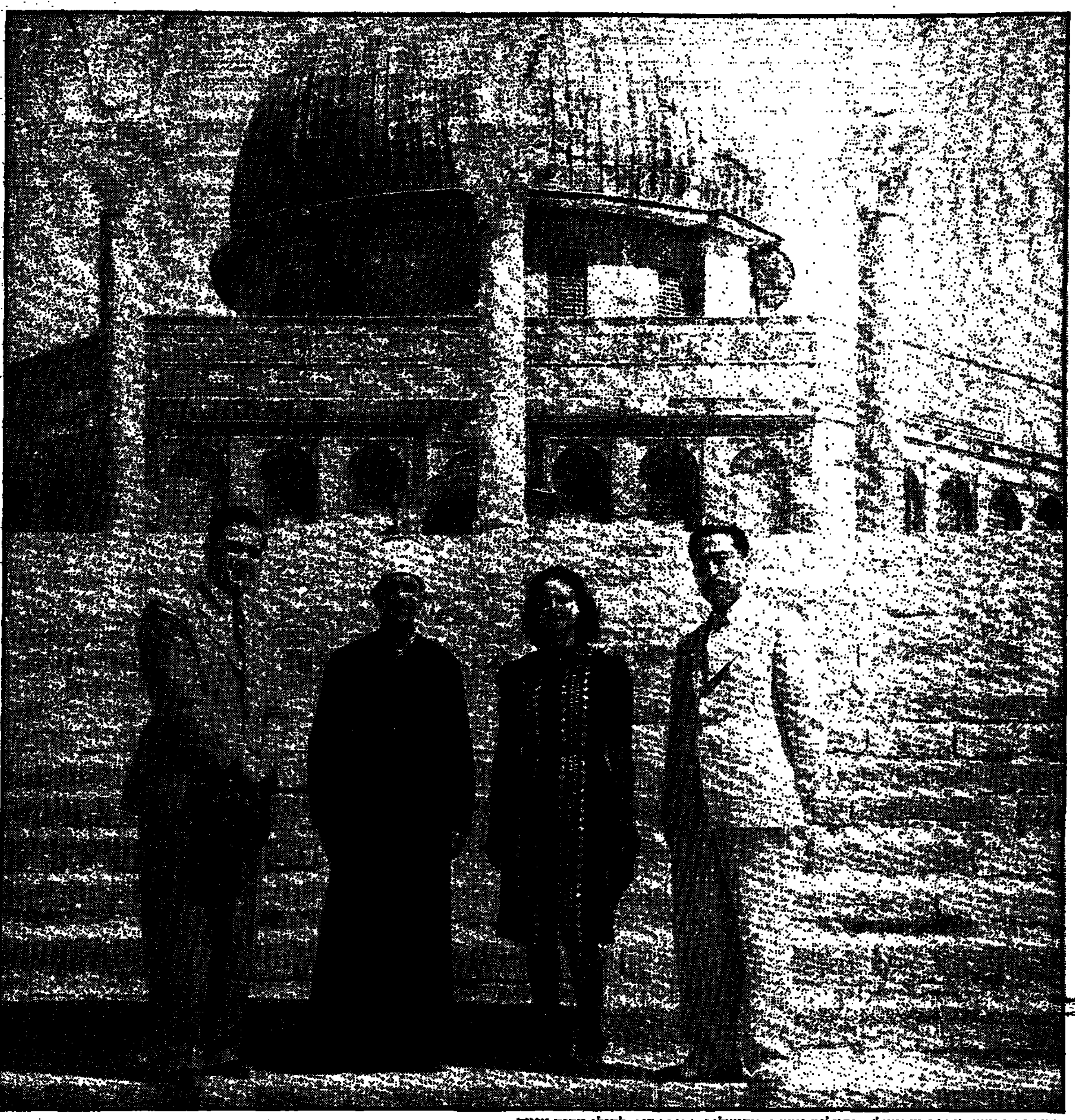

משפחת יהושע (יעקב משמאל). התצלום נעשה בירושלים בחורף 45', לרגלי מסגד עומר

א

אבי פירסם את ספרו הראשון "ילדות בירושלים הישנה" כשמלאו לו שישים שנה, שלוש שנים לאחר שאני פירסמתי את קובץ סיפורי הראשון "מות הזקן", ומאז המשיך במרץ רב ובחריצות בלתי נלאית לפרסם ספרים רבים. עד יום מותו בעשרים וחמישה בדצמבר 1982 יצאו לאור 12 ספרים המתארים את מנהגי הקהילות הספרדיות וחייהן בסוף המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים. וכן הוציא לאור שני ספרים בערבית על תולדות העיתונות הפלשתינאית באותה תקופה, המבוססים על מחקריו עבור עבודת הדוקטורט הבלתי גמורה שלו.

לאחר מותו נשארו בין ניירותיו ומסמכיו עוד שני כתבי יד שלמים וגמורים לשני ספרים נוספים. החלק השלישי, המשלים

הקדמה זו באה כדי להתחיל לענות על השאלה שמרחפת על ראשי כל הזמן, ושבעבורה מתייגע אולי הקורא בדברי אלה – איפה הספרדיות שלך? או, מה על הספרדיות שלך?

את מחקרו על תולדות העיתונות הפלשתינאית, אשר יצא לאור בהוצאת "אל־שארק" ב־1984, ולפני הקורא מונח עתה הכרך השלושה־עשר של סדרת הספרים העוסקת בפולקלור הספרדי בירושלים, בתוספת מבחר מן הספרים הקודמים.

במשפחתנו היו מתלוצצים ואומרים, כאשר אברהם פירסם ספר, אמר אבא, מה? אם הוא מפרסם ספר גם אני יכול ורשאי לעשות כן. ואכן, במשך שבע עשרה שנים עבר אותי אבי בהוגן במספר הספרים שפירסם. במובן מסויים, אני מרגיש שהוא החל בכתיבה בגלל שאני נעשיתי סופר ונתתי לו כוח ולגיטימציה רגשית לחפש את הזמן האבוד שלו.

דבר שכיח הוא, שבנים מנסים לפעמים להגשים את השאיפות המודחקות או הבלתי ממומשות של הוריהם, ודאי לי שקלטתי עוד משחר ילדותי את שאיפתו של אבי להיות סופר במובן הרחב של המלה; אבל שהורים יממשו את שאיפותיהם המודחקות באמצעות בניהם – זה דבר שאינו שכיח כל כך; ועובדה זו אולי תצביע על עומק הקשר בין אבי לביני. אופיינית, כמו כן, העובדה שאת הספר הראשון שלו הוציא לאור כאשר הייתי הרחק מן הבית, בשהות בת ארבע שנים בפאריס, משוחרר אולי מעיני הבוחנות, בלי הצורך להיסמך עלי בלי לחשוש מהביקורת שלי. וכך פרץ אבי אל שדה הספרות בגיל השלישי, כאשר בני אדם נחים בדרך כלל מעמלם, וההתפרצות של מעיין יצירה חי ורגשי זה המתיקה מאוד את זיקנתו.

כאשר החל לפרסם את רשימות זכרונות ילדותו בביטאון ועד העדה הספרדית "במערכה" לא היתה לי הרגשה שכאן עתיד להתרחש משהו עמוק וממושך שיתבטא במסע ארוך, יסודי ומפורט אל נבכי ההוויה הספרדית של ירושלים. ראיתי זאת יותר כאיזו גחמה חולפת של העלאת זכרונות, במיוחד לאחר מות הוריו, שאליהם היה קשור מאוד. את ייעודו של אבי ראיתי יותר במשימה המדעית שלו, שאיתה התמודד לאחר שסיים את חוק לימודיו לתואר מוסמך במדעי המזרח באוניברסיטה העברית. הוא החל לעבוד על עבודת הדוקטורט שלו בהדרכת פרופסור באנט, דוקטורט שגרם לו הרבה צער ותסכול. פרופסור באנט, שמעולם לא ראיתי אותו, אבל לפעמים הייתי מסתובב ליד ביתו ברחביה בירושלים כשחיכיתי לאבי, שהיה הולך אליו ביום שישי אחר הצהרים להראות לו את הפרק שכתב ולקבל את הדרכתו, היה לדברי אבי מורה קפדן ביותר, יקה נוקשה ובעל דרישות מדעיות מופלגות, והצעיר הנלהב בן המזרח לא יכול היה, כנראה, להתאים עצמו לחומרה הברלינאית שנדרשה ממנו. במובן מסויים, כשלון מאמציו של אבי במשימת הדוקטורט הרתיע אותי מראש מפני הרפתקה זו, ולמרות שיצאתי עם אשתי לפריס לאחר סיום הב"א כדי לכתוב שם דוקטורט, ויתרתי מיד על הרעיון, למגינת לבה של אמי ולשעשוע לבו של אבי, ובמקום זאת השלמתי שם את ספר סיפורי השני "מול היערות", ואילו את משימת הדוקטורט השארתי לרעייתי איקה. נדמה לי שאותו אזור של כשלון הדוקטורט של אבי יצר במשפחה שלנו, ובעיקר אצל אבי, איזו הערצה לגבי היקים, כמין עולם מסודר ובעל משמעת, והמזרחנים היקים של הר הצופים כגון פרופסור מאייר ופרופסור הד היו בשביל כולנו האידאל של החוקרים המושלמים – ואולי היו באמת כאלו. בשנות השישים כתבתי גם תסכית רדיו על בן פרופסור יקה זקן מיסתורי וערמומי, שהוא רוח רפאים למחצה בעצמו, שנרצח־לא־נרצח בשיירה להר הצופים ומאז הוא מתחבא במסדרונות האוניברסיטה ומנהל משם את העניינים שלו. שמו של התסכית הזה היה "סודו של הפרופסור", ואפשר שמאחורי הדמות שיצרתי עמדה רוחו הקשה והבלתי נראית של פרופסור באנט, שהתעלל קצת באבי. מכל מקום, העולם האוניברסיטאי של הר הצופים היה עבורי עולם מיוחל ומרתק.

לפעמים הייתי נלווה אל אבי כאשר היה יושב שם בספרייה הלאומית ועובר על העיתונים שלו, ואני הייתי מעתיק עבורו קטעים מהעתונים העבריים או סתם מסתובב מסביב לבניין היפה והאצילי (לפני השחתתו המוחלטת בסגנון "קו בר לב", שעל פיו נבנה הקמפוס החדש לאחר מלחמת ששת־הימים). האוניברסיטה של הר הצופים היתה העולם האידאלי שאליו ביקשתי שאבי ישתייך, ואני זוכר את עצמי יושב באמבטיה שלנו במשך שעות, ליד סל הכבסים הגדול והקערה המונחת עליו, ומסיע את האוטובוס מספר תשע שעמד מול ביתנו, ליד בניין ההסתדרות ברחוב קינג ג'ורג', הלוך ושוב ללא לאות אל ההר וחזרה.

הקדמה זו אינה באה לספר את סיפור חייו של אבי. הוא מיטיב לספר זאת בעצמו בספריו, שבהם שילב את קורותיו וקורות משפחתו בצורה כל כך חיננית ועשירה. הקדמה זו באה כדי להתחיל לענות על השאלה שמרחפת על ראשי כל הזמן, ושבעבורה מתייגע אולי הקורא בדברי אלה, איפה הספרדיות שלך? או, מה על הספרדיות שלך? למה ביצירות שלך לא מופיעים אותם ספרדים ישנים, שאבא שלך כל כך מיטיב לתאר אותם, למה אתה עצמך נראה אשכנזי מובהק בלי ח' וע' או ר' מתגלגלת, למה הווייתך אינה מקרינה שום נוסטלגיה לשורשיך? בקיצור, רואים אותי כמתבולל גמור ונדמה לי שרואים בזה איזה פגם מוסרי.

ראשית כל, אני מסרב כמובן להתנצל על כך. אינני מקבל שבן להורים יוצאי פולין, רומניה או הונגריה רשאי למחוק את המבטא של הוריו, את הווייתם הדתית־יהודית־עדתית ולהיעשות ישראלי, ואילו בן עדות המזרח אינו רשאי לעשות אותו דבר רק משום שיש חולשה בסיסית־קיומית לעדות המזרח ביחס לעדות האשכנזיות, ומותר איפוא מוסרית "לעזוב" את החזק אבל אסור "לנטוש" את החלש. זאת, כמובן, תפיסה מוטעית ובבסיסה לא מסורתית. אבל אני מוכרח, אם לא להתנצל, לפחות להסביר לעצמי מה היו הסיבות שגרמו לכך שלא אזדהה בתחילה בגלוי סביב הסימנים הספרדיים של משפחתי.

כשהיו אנשים מתלוננים לפניו על התבטאויותי בעד מדינה פלשתינאית ונגד ההתנחלויות, היה מתנצל בעבורי ואומר: אל תתרגזו עליו, המסכן פשוט תמים כזה, הוא לא מכיר את הערבים

הסיבה העיקרית, נדמה לי, קשורה באמי ובסדרים העמוקים שהיא שידרה לאחותי ולי. היא עצמה לא היתה ספרדיה אלא מרוקאית מבית עשירים בעיר מוגדור. לאחר מות אמה עזב אביה העשיר את עירו ואת שמונת ילדיו, ולקח רק את שתי בנותיו הצעירות ובן זקוניו ועלה לארץ ישראל כדי להשתקע בה. וכך היא הגיעה ב־1932 ארצה, ובשבילה הקהילה הספרדית הישנה של אבי לא היתה זרה פחות מהיישוב האשכנזי־הציוני, אשר היה כאן רוב, ובוודאי לא הרגישה כלפי העדה הספרדית מחוייבות רגשית מיוחדת. שפתה היתה צרפתית, ולאדינו לא ידעה, ולאחר שנישאה, ואביה מת שנים מעטות לאחר מכן והיא מצאה עצמה קשורה בגורלה לארץ הזאת, ראתה לנכון לכוון את עצמה רגשית אל לבה של הארץ, שהיתה העולם הציוני־אשכנזי ולא אל משהו שראתה בו שולי הרבה יותר. לכן הדריכה אותנו, ילדיה, גם באופן מעשי וגם באופן רגשי, אל עבר העולם הזה כמוקד ראוי של הזדהות וחיקוי. היא עמדה על כך שנלך ל"גימנסיה" ולא ל"תחכמוני" ואפילו לא לבית ספר "מעלה", שהיה בית ספר דתי, למרות שהיא עצמה נאמנה מאד למסורת.

אבל יתירה מזאת, גם אבי עצמו לא כיוון אותנו אל העולם הספרדי שלו כבסיס של שייכות והזדהות בלעדיים. בתקופת ילדותנו והתבגרותנו היו הגיבורים שהציג לנו לאו דווקא הרבנים הספרדים או נכבדי העדה, אלא הפקידים היהודים הגבוהים במשרדי ממשלת המנדט הבריטי שם עבד, מלומדי האוניברסיטה העברית וברקע הסטודנטים והסטודנטיות הרוסים שהגיעו ל"גימנסיה העברית". שם סיים את לימודיו התיכוניים בתחילת שנות העשרים. אלה היו חביביו האמיתיים, שעליהם היה מדבר בהתרגשות; ואולי היתה שם גם איזו אהבה נעלמה ועזה לעלמה רוסיה צעירה. ולא ייפלא שנדבקתי באהבה רוסית כזאת, שנמשכה לא רק לספרות ולמוסיקה הרוסיים אלא כיוונה אותי, כמו ברדאר מדוייק, אל הרקע הרוסי של אשתי לעתיד.

הספרדים הישנים, בני המשפחה וכו', היו רק חלק מהווייתי ולא החלק הקורא להזדהות כל כך. שנות ההכנה לקראת הקמת המדינה העמידו גיבורים אחרים, שעקבתי אחריהם שעות ארוכות מחלון ביתי ברחוב המלך ג'ורג', מסתובבים ליד קולנוע "תל אור" ובית ההסתדרות – תחילה רק בבגדי חקי ובכובעי הגרב שלהם, ולאחר נובמבר 47' גם עם הסטנים והג'יפים, הם המעטים, הצנועים, שמעולם לא עשיתי מהם דמויות רומנטיות ומיתולוגיות כדי להרוס אותם אחר־כך בדהמיסטיפיקציה רומנטית, הם לא היו מחוברים לסבי, שהלך עם גלימתו השחורה והתרבוש התורכי ברחובות ירושלים, שהייתי פוגשו לפעמים ברחוב עם חברי מן "הגימנסיה העברית", מתבלבל ומתבייש משהו. סביהם של חברי אולי היו דומים לו, אבל הם פשוט לא היו עוד, הם אבדו שם בגולה, בשואה, ואילו שלי היה חי וקיים, מתהלך בירושלים אחרת לגמרי, שהיתה שלו עוד יותר משהיתה של כל המהגרים ממזרח אירופה, אבל כבר הולכת ונשמטת לחלוטין מידיו.

אינני רואה את המקרה שלי כמקרה מיוחד. יוצאי מאה שערים המתחלנים הרגישו אותו דבר, ולבני היקים היו תסביכים קשים עם אמותיהם שהתעקשו לדבר גרמנית בכל מקום, ועל האמהות הפולניות אנו קוראים עתה מסות פסיכואנליטיות. לכל אחד היו כיווני ההזדהות שלו, הפתרונות שלו והדחפים שלו, כבכל כור היתוך של הגירה. מה שהשארנו מאחורינו לא ידענו בדיוק באותה עת, אבל למה לחתור היה ברור לכולנו, במיוחד לאמי. עלינו לחתור אל עבר המהות הישראלית החדשה הנוצרת, שבה ייטשטשו קווי הזהות המכבידים והלא נעימים. ועד עתה נדמה לי, שהלהט האידיאולוגי שמלווה את הטיעונים הצודקים שלי למען הישראליות נובע גם מן הטעם הפשוט, שישראליות זו היא אשר תבטל את חריפות ההבדל העדתי שממנו חששתי בשעתו.

אבי, מבחינה זו, באותה תקופה של התבגרותי, היה מתבונן מן הצד ובוודאי לא לחץ עלי להזדהות ספרדית אקטיבית, ולדעתי אף שיתף פעולה מעט בתהליך "התבוללותי", אם בדברי זלזול וביקורת כלפי עסקני העדה, ואם בהליכה בערבי שבת לבית־הכנסת האשכנזי הגדול "ישורון" שליד הגימנסיה, בית־כנסת שהיה אהוב עלי מאד בגלל ההדר והרוח האירופית ששררה בו. בשבת בבוקר הלכנו, כמובן, אל בית־היתומים הספרדי ליד מחנה־יהודה, וכך נשמר איזה איזון מסוים.

הספרדיות שלי החלה להיכנס לתוך מגירה, לא קטנה מדי ובוודאי לא נעולה, אבל מגירה מוגדרת, שמפעם לפעם פותחים אותה, אבל לרוב היא סגורה. ומאז, היתה לי הרגשה של משחק מסוים במגירות כפולות, שהעניק לאחר מכן, לדעתי, גם אופי מסוים ליצירותי שביקשו תמיד לשמור על אופי מגירתי אשר גירה ומגרה פרשנים רבים של יצירותי. כל אותו עניין סמלי או רב שכבתי נובע, במידת מה, מאותו סוג של חיים שהיה בהם אלמנט מסויים של הסתרת חלק מן הזהות. אני מציע לבדוק את הסתרת הזהות אצל לא מעטים מהסופרים הישראלים המרכזיים לאחר קום המדינה, חברי ובני דורי כגון עמוס עוז, יצחק אורפז ודוד שיץ, כל אחד בדרכו שלו, ומה עשתה הסתרה זו ליצירתם. אני חייתי את המגירה הכפולה של זהותי הספרדית בלא קונפליקט של אשמה מן הסוג שהיתה אולי מקננת בליבו של יהודי מתבולל בעיר גדולה באירופה. סוף סוף לא רציתי להיות אשכנזי אלא ישראלי וזאת היתה מטרה אידיאולוגית טובה, מוסרית ונכונה מכל הבחינות, אבל היתה בזה – אם להיות ישר לגמרי עם עצמי – גם נחמה מסויימת, במיוחד בהתבדלות מגלי העליות של יהודי ערב שהגיעו בראשית שנות החמישים על כל בעיותיהם. וכיוון שגם אמי נבהלה מהם, הרי ההיאחזות בספרדיות מטושטשת היתה פתרון טוב.

אבל הקונפליקט הזה היה מוגבל ולא חריף, ואינני רוצה לעשות אותו דרמטי למען הייחוד האסתטי. הרגשתי בבירור שאבי אוהב וקשור לספרדיות הזאת ובגלל רגשותיו הייתי מוכן בהחלט לממש את הזהות זאת בכמה וכמה קשרים. כנער צעיר לפני הבר מצווה הייתי הולך אל סבי, ר' חנניה גבריאל, במקור ברוך, ללמוד אצלו מסכת אבות. את נאום הבר מצווה שלי הוא חיבר עבורי ואימן אותי לומר אותו כהלכתו, ואכן אם רבני ש"ס היו שומעים אותי קורא לפניהם את הנאום הזה המתובל בדברי תורה מלאי אהבת ישראל, היו ודאי שבעי נחת ממני.

כל ימי מגורי בירושלים – כלומר עד שמלאו לי 27 שנים – הייתי מקפיד ללכת בשבתות ובחגים לבית הכנסת של אדון מולכו. גם בתקופה ששימשתי מדריך שליח מטעם ההכשרה בקיבוץ של תנועת הצופים, מרביץ לחניכי בערבי שבתות ובמוצאי שבתות את תורת הסוציאליזם הדמוקרטי החילוני, שבה האמנתי ואני עדיין מאמין בה בכל ליבי, הייתי קם כל יום שבת בבוקר, לוקח את שק הטלית מתחת לזרועי, הכיפה בכיס וחוצה את הרחובות הירושלמיים הריקים והנעימים של טלביה ורחביה אל מאחורי גדר האבן של "הגימנסיה העברית", כמה עשרות מטרים בלבד מצריף התנועה הירוק, שעדיין הדהדו בו קולות השירה והצעקות הליליות שספרו בו בניצוחי בלילה שעבר, שולף את הכיפה ממש ליד פתח בית־הכנסת, זורקה על ראשי, מתעטף בטלית ונכנס, לא להתפלל אלא לשבת ליד אבי, בין האדונים הספרדים בחליפות מהודרות, בנקאים, סוחרים, פקידי עירייה וממשלה, ופה ושם גם נגרים

כיוון שאהבתו אלי גברה על אכזבתו ממני, היה חוזר ואומר לי תמיד: אתה עוד תחזור לחומר הזה, הוא שמור בשבילך אברהם, אתה את הדברים החשובים באמת שלך תכתוב רק אחרי מותי

וידקנים ובעלי מלאכה אחרים, יושב שם שקט, לא כמאמין אלא כמביע בעיקר סולידריות אל אבי ואמי, שלה במיוחד היתה חשובה מאד הליכתי לבית־הכנסת בגלל הסיכוי לזכות בעוד נקודה מטעמו של אלוהים, שבקיומו לא האמנתי כבר אז ואינני מאמין גם עכשיו, אם כי, יש להודות, עדיין אני קצת מפחד ממנו.

לאחר גמר התפילה הייתי יוצא עם כל המתפללים שהיו מתערבבים ביוצאי בתי כנסת אחרים, משוחחים בענייני דיומא ומתבוננים ברוח סובלנית בחילוני ירושלים המתעוררים לאיטם. לאחר שעה קלה כבר הייתי בבגדי חקי בעסקי תנועת הצופים. אינני אומר שהליכה זו לבית הכנסת לא הכבידה עלי, סוף סוף מי אינו רוצה לישון עד שעה מאוחרת בשבת בבוקר, אבל כנראה, משהו בהליכה זו ובזהותה הכפולה שיעשע ומשך אותי אם הייתי מוכן לקיים אותה כאדם שכבר עומד ברשות עצמו, וכך המשכתי בה גם כשהייתי סטודנט באוניברסיטה. זה היה מגעי האינטנסיבי, מלבד אירועים משפחתיים פה ושם, עם העולם הספרדי (בני משפחתה של אמי היו תחילה במרוקו ורובם עברו אחר כך לצרפת), שכמה קודים פנימיים של מקצת מרמזיותיו אני מכיר כמדומני. בזאת מסתכמת ה"ספרדיות" שלי, היא אינה רבה אבל היא מוצקה למדי.

ב

עיסוקיו המקצועיים של אבי והאינטרסים הרוחניים הראשונים שלו לא קשרו אותו כלל אל ההוי הספרדי, והרחוק היה מכל עיסוק בענייני ציבור במסגרת ועד העדה שעליו היה מדבר בנימה מזלזלת משהו. הוא היה בראש ובראשונה מזרחן, שאת הערבית שלו רכש בצורה יסודית ביותר, בשיעורים פרטיים בעודו נער אצל שייך ערבי בכפר סילואן. הוא נשלח אליו במצוות אביו שביקש להקנות לבנו, אולי מתוך תודעת המרחב, יסודות מוצקים של שפת האזור יותר ממה שהצעירים הספרדים היו רוכשים בשוקי העיר העתיקה. ידיעה עמוקה וכמעט מושלמת לגמרי של השפה הערבית אולי לא עזרה לו להיות מדען, אבל נתנה לו כלי מצויין בעבודתו הממשלתית לאחר קום המדינה ביצירת רקמת יחסים בין השלטון הישראלי לבין ערביי ישראל, במסגרת תפקידו במנהל המחלקה לענייני הדת של המוסלמים והדרוזים, במשרד הדתות.

מלבד זאת לימד, כעבודה נוספת, ערבית בשעות אחר הצהריים בבית־הספר התיכון "בגרות" ליד מחנה יהודה, שאותו ייסד עם עוד שלושה מורים כדי להעניק חינוך טוב וזול לבני השכונות, רובם המכריע בני עדות המזרח. סביב הוראת הערבית הוא הוציא גם כמה חוברות לימוד בערבית. תלמידיו אהבו אותו מאד כי הוא היה מלמד מתוך הומור ושעשוע, וכשתלמידיו היו נאנקים קצת מעול הדקדוק הערבי, הוא היה מבטיח לתת להם, כשכר לעמלם, מינויים של שגרירים וקונסולים בארצות ערב כשיבוא השלום. עד עכשיו אני פוגש בכמה "שגרירים" ו"קונסולים" כאלה בסוריה ועיראק, תלמידיו לשעבר, שרובם מבוגרים ממני בהרבה והם תופסים עמדות בכירות ביותר במינהל ובאקדמיה, הם מרבים להודות בפני, ומספרים לי עליו בחיבה רבה.

יחסו הטבעי והמשפחתי לערבים דבק גם בי, אף כי בגלל אי ידיעתי את השפה הערבית אני חסר, כמובן, צינור חשוב ועיקרי לקשר עמם. למתפלאים על אי ידיעתי את השפה אני מתנצל ואומר תמיד שאבא היה מבין את השיעורים בערבית במקומי – וכך לא למדתי כלום. ידידיו הערבים שעבדו איתו במזכירות הראשית של ממשלת המנדט, היו באים לביתנו עם בני משפחותיהם בתקופה שלפני הקמת המדינה. לאחר שחולקה ירושלים היינו ממשיכים לקבל מהם דרישות שלום באמצעות הצליינים העוברים במעבר מנדלבאום. כשהייתי בן 12 הצטרפתי אליו למסע בחיפה ובגליל בענייני עבודתו, וכך עברתי איתו מכפר ערבי אחד לשני. נדמה לי שאני עדיין "מושך" מראות ודמויות ממסע זה (תיאור נסיעותיו של נעים ב"המאהב" מכפרו לחיפה, תיאור נסיעותיו של מולכו בגליל, ואת הוכחה נוספת עד כמה נבון הוא הנושא "מראות תשתית". יחס טבעי זה לערבים, הנקי גם מהתנשאות וגם מעליונות,

היתה לו יכולת ליצור קשר טוב עם אנשים ובכושר אמיתי להקשיב להם, וכך מתוך הנוסטלגיה הזולה להיווצר היצירה שלו, מסע אל העבר הספרדי, שתחילתו בהעלאת זכרונות פשוטה כדי להמשיך ולהחיות את הוריו המתים וסופו צלילה מעמיקה אל תוך עולם האתמול והשלשום

מביא אותי למין אינטימיות איתם, המעוררת אותי בשנים האחרונות גם לצעקה בוטה על מדליקיהם, בלשון שהם אינם רגילים לשמוע מהשמאל הציוני.

אבי, עם כל קרבתו והבנתו את הערבים, לא היה בעל דעות יוניות כמוני. הוא לא היה בעל תפיסת עולם אידיאולוגית מגובשת, במידה מסויימת הוא היה קצת שבשבת אידיאולוגית ובמשך שנה, לפי הדובר עימו, היה יכול לעבור מהסכמה לחלוקה מחודשת של ירושלים להסכמה לכיבוש עבר הירדן המזרחי. אבל איתי היה חושש להיכנס לוויכוחים פוליטיים, כי הייתי תמיד מכניע אותו ברוחי הקנאית. כשהיו אנשים מתלוננים לפניו על התבטאויותי בעד מדינה פלשתינאית ונגד ההתנחלויות, היה מתנצל בעבורי ואומר: אל תתרגזו עליו, המסכן פשוט תמים כזה, הוא לא מכיר את הערבים (מסכן היה תואר החיבה האהוב עליו והיה מצמיד אותו להרבה רשעים שלא היו מסכנים כלל ועיקר). אבל מעולם לא התערב בהתבטאויותי הפוליטיות ולא אמר לי מה לומר ומה לא לומר. מבחינה זו, הוא נתן לי חירות גמורה שהיתה חשובה לי מאד בהתבגרותי ולאחר מכן. אני בטוח, שרעיונותי היוניים היו אהודים עליו, למרות שלא האמין בהם. את ספרו הראשון על העיתונות הפלשתינאית כתב בערבית והקדיש לי בהקדשה גלויה, שבה הזדהה כביכול עם "תאוות" השלום שלי.

עיקר של מחקר זה היה הוכחה סמויה לזהות הפלשתינאית שהתגבשה בראשית המאה סביב העניין הציוני, ובזיהוי מדוייק של המטרות הציוניות הסופיות שזיהו הפלשתינאים, עוד לפני שהציונים עצמם זיהו אותן בבירור. מכאן נבעה לפעמים הפסימיות העמוקה שלו באפשרות של פתרון. הוא ידע שהערבים לא רצו להתפשר כשזה היה עוד מראשית הדרך, ולכן הקיש מכך שסירובם יימשך גם הלאה. אם כי יש לציין שהוא היה תקיף מאד בעניין זכויותיהם בהווה, ובעבודתו המעשית היה נלחם למען הטבת מעמדם, שחרור רכוש נטוש וכספי הוואקף המוקפאים למען בניין מסגדים והרחבת מוסדות הדת המוסלמים. אבל, כאמור, כאיש מחקר הוא לא עסק בהווה המזרח תיכוני אלא רק בעבר, וכאשר אני כותב שורות אלה אני מבין שבעצם לקראת סוף ימיו, כאשר התייאש מעבודת המחקר שלו, עשה בה מין הסבה מהעניין הערבי לעניין היהודי, ובמקום לנבור בעיתונים פלשתינאים של ראשית המאה כדי ללמוד מהם על עמדותיהם של הערבים, החל להפנות מבטו אל היהודים ובעיקר אל בני עדתו שלו, בעבר הרחוק.

נקודת ההתחלה היתה מות אביו ב־1955. אבי היה אז בן חמישים וסבי בן ה־83 נפטר בביתו שבמקור ברוך מסרטן הריאות. אבי, שהיה כרוך אחריו כאב ונתון להשפעתו העמוקה,

* הפרק השלישי על מושב זרועה ברומן האחרון שלי, "מולכו", הוא אולי סוג של התמודדות איתם.

מעבר לגדר

חיים גורי

רצועת הבטחון

ולא שקטה הארץ. המוות מחזיר את האזור הצפוני אל מוחות האנשים, קורע את לבם. הם עסוקים בשלהם, באושרם ובצרותיהם, ופתאום כמו תזכורת – הפנים האלה, מראה העלומים שנגדעו

לשוב אל "רצועת הבטחון". זו שוב בחדשות. שלושה הרוגים וארבעה פצועים לכוחותינו בגיזרה המזרחית, באיזור הר דב. ארץ מתכוננת לחג, מקדמת את פני השנה החדשה, שנת הארבעים לישראל העצמאית, ודם על גבולה. ולא שקטה הארץ. המוות מחזיר את האיזור הצפוני אל מוחות האנשים, קורע את לבם. הם עסוקים בשלהם, באושרם ובצרותיהם, ב"לביא" ובהסכם השכר במשק ובחברה ובמדד ובדתיים וחילוניים. וכן, במחלוקת הפוליטית, במריבות התרבות ואפילו במהומות קרית־ספר. מסכמים שנה וקללותיה ומצפים לשנה וברכותיה. ופתאום כמו תזכורת – הפנים האלה, מראה העלומים שנגדעו, סיפור חייהם: בן הקיבוץ ואיש רמלה והירושלמי שעלה עם הוריו ושלושת אחיו מארה"ב. ושוב קומנדקרים העוקים דרכם לאט, באורות מלאים לאור היום, וחזנים צבאיים ו"קדיש" ו"אל מלא רחמים" ודבר המפקד וכיתת יורים. אלה שותקים כאבן ואלה מטפסים בסולמות הצעקה והמספד.

כל עוד אין נפגעים, כל עוד אין קביעות, מתקיימת רצועת הבטחון בשולי ההוויה הישראלית. אלף הבעיות המתרחשים בה, בין הים ובורדות החרמון, אינם זוכים לתשומת לב מיוחדת. הארץ הורגלה בכך.

לשוב אל "רצועת הבטחון", לפגוש בדרך את אל"מ מ' ולהתלוות אליו. הוא בן קיבוץ בדרום, שירת בסדיר בסיירת צנחנים. עזב את הצבא, החל ללמוד גיאולוגיה. לאחר שנה קרא אותו מתן וילנאי, מפקדו, ושיכנע אותו לשוב אל המדים. היה מג"ד במלחמת לבנון. היום הוא הגיזרה המערבית.

מה אתם עושים לאחר קרב ההיתקלות בפתחלאנד?

"בודקים ומתחקרים בכל הרמות ומפיקים לקחים. גם הבוקר משעה שמונה יושב האלוף על העניין הזה. מאז קרה הדבר לא חדלים לבדוק את העניין. זה היה קרב היתקלות בלילה. זה לא היה כארב מתוכנן מראש. הם לא חיכו לכוח, לא ידעו שיבוא.

לפני שנה וחודש היה קרב דומה, פחות או יותר, בגזרה המערבית, ליד ראש הנקרה. אז היו לנו שני הרוגים ושמונה פצועים".

אך אז השמיד הכוח את החוליה, את כל הארבעה.

"בקרב כזה, הנערך בטווח קצר מאד, מי שיורה ראשון זוכה בהפתעה".

אנשים בארץ קיבלו את זה קשה.

"אני יודע, גם אנחנו. גם אנחנו". גבעתי.

"כן. הם טובים ובעוד כמה שנים יהיו עוד יותר טובים. כמו "גולני". פעם הצנחנים היו האתגר ל"גולני", להידמות אליהם. רוכשים נסיון, מגדלים מפקדים. כאן ברצועת הבטחון תמצא את השמנת של צה"ל. משקיעים פה המון. אנשים ואמל"ח מהמתוחכמים והמשוכללים ביותר. זה יקר מאד. פה נעשית עבודת צבא עצומה, יומם ולילה".

בית ליף

נסענו בדרך הצפונית, עברנו את גדר הבטחון, לבשנו שכפ"צים והמשכנו לאחד המוצבים של צה"ל השוכן בדרום הפרוע. טיפסנו על גבעה נישאה.

ראיתי את גלי הים בחופה של צור וזיזות היוצאות מערבה וכלי רכב החולפים אנה ואנה. חיילים אחרים צפו אל הגזרה הקרובה יותר ועל הרכס ממול. כאן רצועת הבטחון צרה מאד. אתה רואה את סופה במצוקי הענק הנופלים אל הוואדי וברכס ההוא השומם. "כל מי שנע על הרכס חושף את", אומר מ'. רואים בתים ששממו מאדם ומדרגות בהר שהיו בשכבר הימים שדות מזרע או חלקות טבק. וסקס.

ימינה, בעמק, בית ליף, כפר שיעי מיושב. חלק מבניו משרתים בארגונים השיעיים שבצפון ב"אמל" וב"חזבאללה", אך יש בו גם חיילי צד"ל. הכפר יושב על הקו־האדום, אומר מ', והוא נתון בפרדוכס של כפל הנאמנויות.

"אמל" ו"חזבאללה" ואש"ף. "חזבאללה" מצהיר שהכל מוליך לשחרור ירושלים, אך לדעת מ' אין הוכחה שהם מתכננים פיגועי טרור בגליל. "אמל" רוצה לשלוט בדרום ואין להם עסק עם הגליל. הפלסטינים מחפשים אותנו. הישובים שלנו יושבים כמעט על הגדר. תאר לעצמך מה יקרה אם יצליחו".

הסיום המלווה את האנשים האלה.

הרחק מעבר לרכס נראה הכפר זבקין. "שם לפני כמה חודשים נפל יואב, בנו של עמנואל סקל", אומר מ', "הכפר הזה נמצא מחוץ לרצועת הבטחון. לפעמים אנו פועלים באיזורים האלה. הוא נפל בשל הזהירות המופרזת שלנו שלא לפגוע באוכלוסיה האזרחית. היתה שם קבוצת בתים. אלמלא התחשבנו בתושבים, היינו שמים חיפוי ונותנים מכת־אש.

אם היינו יודעים שאין שם משפחה, היינו הולכים ככה. אבל ידענו שיש אזרחים והלכנו בשיטת 'הקש בדלת', לפי הנוהל הצבאי. ירו עליו מהבית הסמוך. זה שהרג את יואב ירה מתוך בית עם משפחה. לפני הפיצוץ הוצאנו אותם משם. היורה ברח".

את יואב ז"ל, לוחם יחידת העילית, לא הכרתי. אני מכיר היטב את האב השכול, את עמנואל. במלחמת יום הכיפורים ואחריה הרבינו להיפגש בגושן. הוא היה אז מג"ד בחטיבתו של דן שומרון. נפגשנו במרוצת השנים. בפעם האחרונה באתי אליו בימי מלחמת לבנון, אל הגזרה המזרחית. בינתיים עלה בדרגה והיה מפקד אחת העוצבות שם. וכבר היתה המלחמה ההיא שנויה במחלוקת נוראה. "אין לך מה לומר לאנשים", אמר לי, "את מה שכבר אפשר לומר להם אומר להם בעצמי". אחר־כך בכל זאת נשארנו. עמנואל מסוג המפקדים. כדורים רבים לא פגעו בו בדרך גם. אחד כאלה השיג את יואב.

היום, לפחות, יודעים האנשים פה על מה הם נלחמים. בכל חדר מבצעים, בכל אוהל מפות קראתי כתובת: "המשימה – הגנה על ישובי הצפון". בא יובל המ"מ המזוקן והחליף כמה דברים עניינים עם מ'. אחר כך הציע מ', כי יאסוף את אנשיו לפגישה קצרה. "קרא גם לצוות הטנק", אמר. "הם ישנים, הם עייפים נורא", השיב המ"מ. "טוב, אז שימשיכו לישון", סיכם המפקד.

דרך השיר

נכנסנו אל אחד האוהלים. נאספו שם לוחמים. "גולני". ישבו על ספסלים ונשקם איתם. "גולני". מן המפוארות בחטיבות מלחמת השחרור. לימים, כך אומרים, היתה חטיבה "פלבאית" ורוב חייליה מפשוטי העם, מהשכונות ועיירות הפיתוח והפרברים, עד אשר קנתה לה את שמה בנתיב התהילה. באיזה מחיר! עד גאוות ההשתייכות לכומתת צבע האדמה.

שאלתי לשמות האנשים ולמוצאם בארץ. הבנתי, כי אין זו חבורה ייצוגית כדגימה.

מספר בני הקיבוצים עלה שם על הממוצע הארצי וגם העיירתיים נראו שונים במקצת. בלט שם בחור העונה לשם בנימין. עולה מאנגליה. שנתיים בארץ. הוריו שם. יליד לונדון.

מה הביא אותך לכאן?

"רציתי לבוא לישראל".

מדוע?

"אני יהודי".

הרבה יהודים טובים נשארים באנגליה...

"הרגשתי שרק פה אני יודע מי אני, שרק פה אני נמצא במקום שלי".

לבוא מלונדון ל"גולני", אל עין הסערה, אל הסכנה הזאת. אלה אנשים מתנדבים. הם הפטרולים והסורקים והמארבים ואורבים ופושטים. כל הדרך, כל ציר. באזור הבטחון התמחה האויב בהנחת מוקשים. השיטות היותר מתוחכמות. מוקשים נגד רכב ומטעני צד, המופעלים בשלט־רחוק.

באחרונה התגלו ביבה של צור מוקשים־ימיים, תוצרת אש"ף, נגד ה"דבורים" והסטי"לים. וצבעם כחול־סגול. אולי זו מתח בעדינות שחת, אך כל אחד בהם יכול לרסק "דבור" ולהטביע סטי"ל.

וגם בניהן ביניהם. והם יושבים לידי ואני לומד להכירם. רובם משתייכים לגרעין "קיבוץ ראשית". שלושה אחים היו בקיבוץ "רשפים" שבעמק בית־שאן. הצעיר שבהם, הושע, יסד את התנועה הזאת. היום הוא דתי, כך נאמר לי. חובש כיפה. הוא הקים בירושלים קבוצה של בני קיבוצים ואנשי שכונות, ששמה לה כמשימה חברתית לטפל בנוער המצוקה. על סף הצבא הבין, שאם יש סיכוי להתמסכויות עליהם ללכת יחד לצה"ל בגוף אחד. הוא היה איש "גולני" לשעבר והניבו הלכו לאותה חטיבה. עכשיו הם במחזורים שם בחלקם כי רבים היו למ"כים וגם ממשיכים לקצונה. הוא חזר איתם לצבא ועזב אותם, לטפל באחרים, כאשר היו למפקדי כיתות. זו היתה הקבוצה הראשונה. החבורה שבתוכה אני מתארח היא המחזור השני. קבוצה שלישית עובדת בפני גיוס.

ועדיין איני תופס את סוד הדברים. מה מדריך אותם? למה הם שואפים? מסביר לי יואש הרפז, בן משמר־העמק, גבה קומה, במוסקה, חבוש כיפה. הם רצו להיות יחד חיים של עדה, דיברו על קיבוץ־עירוני, על קומונה, להרים את איכותם לטובת הקהילה. במקרה זה, אומר הוא, לטובת צה"ל. הם באו מגרעין ברוחו לדתיות. יש להם, לדבריו "לכידות מבנית", האחד תומך בשני והם גם רואים להם לחובה "להיות מפקדים נושאי ערכים". בהם חילוניים שהיו לחובשי כיפות, כיואש, ומהם – דתיים לשעבר, חניכי ישיבות־תיכון דתיות, שהיו לחילוניים. המשותף הוא להיות חיים של ערך ולעשות למען הקהילה.

תנועה בראשיתה, מגששת, עונה כנראה על צורך עמוק בקרב צעירים להעניק משמעות מודעת לחייהם בארץ. משהו רוחני. לא, הם לא פוליטיים. הם רוצים לתת יותר מהנדרש לפי הספר.

על מעשיהם ברצועת הבטחון לא היתה שום מחלוקת. כל אנשי "גולני" ואנשי שאר היחידות הפועלות ברצועת הבטחון יודעים היטב מהי המשימה. היא כתובה גם באוהל הזה, מעל למפות המבצעים: "המשימה – הגנה על ישובי הצפון". כשעה ישבתי בחברתם. אולי יותר. בינתיים נטתה השמש מערבה ורוח ראשית הסתיו הרעידה את קרעי האוהל.

יובל, המ"מ, ביקש לומר משהו: "אני מוטרד מהיעדר הסובלנות בחברה שלנו. מה שקורה כעת בירושלים הוא סימן לחברה ששכחה את מהות הסובלנות והרצון ההדדי להתקיים ביחד", משהו כזה אמר, אני מצטט מהזכרון. הרי לא רשמתי מלה במלה את דבריהם. והם שעסקו בכך פתאום היו בעיני מלח הארץ.

אחר מהם שאל אותי: "מה אתה עושה פה, למה באת?" אמרתי לו, כי אני עושה זאת כעבודה עתונאית וכי בעקבות האירוע בהר דב ביקש אותי העתון לנסוע צפונה ולהיפגש עם לוחמים. הוספתי, כי אני גאה להיות בחברתם, כי השם "גולני" מלווה אותי מאז 48'. שאלתי אותם אם הם יודעים את מורשת הקרב של החטיבה שלהם. שאלה מסוכנת, כביכול. הם ידעו. הם דיברו על קרבות הגליל התחתון ועל מבצע "עובדה" בדרך לאילת ועל קרבות הנגב המערבי ועל תל־פאחר בששת הימים ועל מוצב החרמון ביום הכיפורים.

ופתאום היה מאוחר. אך על אלה ועל הפגישה עמהם אשוב לספר. כאשר יצאנו ניגש אלי יובל פרג'ון, המ"מ, ואמר לי: "יש לי אח, כמו יאיר. הוא טייל, הוא אוהב לטייל בארץ. הוא מת על הנגב. על הקיר בחדר שלו תלוי שיר שלך".

איזה שיר?

"משהו על הנגב, אני זוכר רק כמה שורות... "אדמה מה עמקי ימיך / אופק אדמה עד גבול המישורים", אתה זוכר משהו כזה?"

כן, אני זוכר. אני זוכר.

"אחר־כך באות כמה שורות ששכחתי, אבל אני זוכר עוד שורה: "פה אפשר לקרוא עד יענך האופק / פה אפשר לירות עד תום המרחקים...". אחי יאיר אהב מאד את השורה הזאת. זה הנגב.

אני הייתי בנגב, הייתי ב"חטיבת הנגב". כבה זה. מי שאהב את הנגב מרגיש כך.

"זהו, רציתי רק לומר לך, שאחי יאיר אהב את השיר הזה ותלה אותו בחדר שלו".

יסלח לי הקורא על כי אני מספר גם את הפרט הזה הקשור בי. לא העליתי בדעתי לפני ארבעים שנה, כי שורות אלה תשובנה אלי על ההר הזה, ברצועת הבטחון, מפי מ"מ צעיר שנולד עשרים שנה לאחר שנכתבו בנגב. והרהרתי ב"שלח לחמך על פני המים" ובדרך השיר. עבר בי רעד.

הישג וערך

נפרדנו. שבתי אל מ'. "חבורה נהדרים", אמרתי לו. זו חבורה מיוחדת במינה, השיב לי. אחר־כך אמר: "השאלה האמיתית של קו הצפון היא מה צופן העתיד. האם אנחנו נלחמים מול גורם בכרוך השיעי־הפלשתיני או יש איזו מגמת ליום. זו תעלומה גדולה. אפשר לומר, כי עמדנו במערכה הזאת תעמוד כה שנים. לי קשה להאמין, כי מה שקורה פה ישאר ברמה הנוכחית לאורך זמן. מספטמבר השחור ב־70' עד יוני 82' היו אירועים מאד טראומטיים. מעלות, נהריה, קרית־שמונה, פיגועי הטרור ב־74', 75', 77', מבצע ליטני. עם ישראל פחות בנוי היום לעמוד בהתשה כזאת מאשר פעם. תראה, הציונות לא תתמוטט. זה לא מאבק קיומי. גם אם יעופו מטל"רים כמו זבובים, עם ישראל יכון, אך אולי בודעית לא ישאר אף אחד. אנחנו עם מעניין. אנחנו הרי קבענו סיסמה אקסיומטית ש"ההתיישבות היא בטחון", אך אנחנו לא משלמים את המס על הקביעה הזו. מצב הישובים נואש. אנשים נהרסים מעומס החובות. לא רק ישובי עולים לשעבר. גם ישוב כמו בצת, בני מושבים וקיבוצים. פתאום קם אדם בבוקר ורואה שהוא חייב שבעים אלף ש"ח ויותר. ביבנאל פותחים בוטיקים. קל יותר ללכת לקרית מלאכי. זה אבסורד גמור. לי יותר קל להגן על אדמה חרוכה. אם מטולה לא היתה מאה מטר מהגדר, היה לי יותר קל. אך אני כאן כדי שהם יוכלו לחיות ולהתפרנס מאה מטר מהגדר. אתה ראית את הגדר, את שיטות ההתרעה. ראית אמל"ח מתוחכם, זה עולה הון תועפות. זה אולי החלופות ל"לביא", כמו שאומרים. וישנם דברים שלא ראית.

וזה משנה את כל התפיסה המבצעית ואת שיטת הפעלת הכוחות. קילומטר אחד של גדר בסתון כזאת עולה מאתיים אלף, אבל מה יהיה על הישובים מעבר לגדר אם לא יעזרו להם? החקלאות סובלת בכל הארץ, אבל כאן זו שאלה קיומית".

שתקתי והוא המשיך: "ומעבר לגדר יש לנו עניין עם אוכלוסיה אחרת. אני מאמין ביחסי גומלין עם אוכלוסיה בשטח כבוש. אני זוכר את העוינות שיצרנו. צבא כובש קשה לו לא להיות אלים, שאם לא כן הוא נחשב בחברה מזרחית לרכרוכי וללא רציני. בכל תקופת לבנון היתה תחושה שכל לבנוני הוא אויב. ראית את הפרס "שתי אצבעות מצידון"? היה לזה על מה להתבסס. היום רצוי לבסס יחסי שכנות וכבוד הדדי. לא הכל אתה פותר בכוח הזרוע. האזרחים צריכים לדעת שאני מכבד אותם ונותן להם לחיות בשקט. רוב השיעים בדרום רוצים שהשמש תזרח, שהכל ירד, שהטבק יפרח, שיהיה שקט. הם צריכים לדעת שאם יפגעו בי אני אגן על עצמי. התנהגות החיילים בתקופה הראשונה נבעה משני ערכים שנרמסו: כל לבנוני הוא אויב. חלה שחיקה בערך חיי אדם ורכוש. עם זאת היינו צבא מוסרי גם בתוך לבנון. אתה חייב לדעת: ברמת הגולן לא יעז טנק לנסוע על אספלט. יקחו את המט"ק וידלבו אותו. בלבנון לא היתה בעיה. אם המט"ק דרס 'מרצדס' בביירות, איש לא בא בטענות. בארץ, אוי לו ולנשמתו. דרשתי שבדרום לבנון נפעל בנורמות ישראליות. בכל המישורים. צריך לכבד את התושבים. זה מוסיף כוח, מוסיף בטחון. היום יש לתושב לבנוני, גם שיעי, זכות לתבוע לדין נזיקין על טנק שדרס לו אוטו. זה פשוט הישג וגם ערך".

השמש שקעה. הנוף המוכר כל כך כמו נבצלל והדברים נחספו מקרוב במלוא אכזריותם.

(רשימה ראשונה)

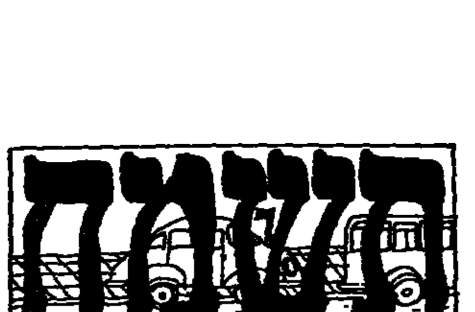

ספרו של יעקב יהושע "ירושלים בלב ובעין" יצא בקרוב בהוצאת "כתר". בנו, אברהם ב' יהושע, הקדים לו דברים אלה.

טיפל בו עם אחיו גבריאל במסירות רבה, וטיפול זה הביא אותו שוב במגע אינטימי עמוק עם עולם ההורים. האם כבר היתה בבית חולים לחולים כרוניים (היא נפטרה כשנתיים לאחר מכן). למרות שהוריו נפטרו בשיבה טובה, הרי מותם עורר בו תחושת יתמות עמוקה. הוא היה הבן האהוב והמפונק שנולד שישי להוריו, לאחר שתי אחיות בוגרות ועוד ארבעה ילדים שמתו בתינוקות.

הקשר בין נוסטלגיה לבין יצירתיות הוא קשר חזק ושורה, ואכן הנוסטלגיה שהתעוררה באבי אל אביו ואמו הביאה אותו בתחילה לחפש זקנים ספרדיים כמוהם כדי לדובב אותם על עברם. היתה לו יכולת ליצור קשר טוב עם אנשים וכושר אמיתי להקשיב להם, וכך מתוך הנוסטלגיה החלה להיווצר היצירה שלו, מסע אל העבר הספרדי, שתחילתו בהעלאת זכרונות פשוטה כדי להמשיך ולהחיות את הוריו המתים ובסופו צלילה מעמיקה אל תוך עולם האתמול והשלשום, צלילה שכוחה העיקרי בעיני הוא אותו תיאור סבלני, מפורט וסנסיטיבי של העולם החומרי, שחזור הבית, הכלים, המלבושים, המאכלים, המנהגים, הצבעים והריחות. ושחזור זה היה מרתק, שכן אבא היה אדם שעניינו בחומר היה מוגבל ביותר. הוא לא יכול היה לזכור בשעות אחר הצהריים מה היה צבע העניבה שלבש בבוקר, הוא שנא להיכנס לחנויות כדי

את הספר הראשון שלו הוציא כשהייתי הרחק מן הבית, ארבע שנים בפאריס, משוחרר אולי מעיני הבוחנת

לקנות, ובארנקו היה תמיד כסף מועט לצרכים אלמנטריים בלבד, לא היתה לו תבונת כפים כלל, ומעולם לא השתמש בפטיש או מברג וסלד מכלים טכניים. היתה, לגבי העבר היה לו כשרון מיוחד לשחזר בפרטי פרטים עולמות שלמים שהתרחשו שישים וחמישים שנה קודם לכן.

התבנית הנוסטלגית שעל פיה היה בונה את רשימותיו היתה בדרך כלל כדלקמן: כשאני נתקל בפרט זה או אחר בהווה אני נזכר בדרך אסוציאטיבית בפרט דומה או מנוגד לו בימי ילדותי. וכאן היה מתחיל לבוא התיאור המפורט של הפרט או הסיטואציה או מערכת היחסים כפי שהתרחשה בעבר, ולקראת סיום, לפי מצב רוחו הנוסטלגי, היה מגיע חזרה אל הפרט בהווה שממנו הפליג לדרך, ומגנה אותו בצורה זו או אחרת, במיוחד כשמשהו חסר נשמה, חסר תמימות, כשמשהו טכני ומיכני. לי היה תמיד קצת קשה עם נוסחה זו. יכול הייתי להשלים עם געגועיו החזקים לעבר, אבל לא הבנתי מדוע הוא חייב לתקוף את ההווה. אני עצמי עדיין עומד בעמדה אנטי נוסטלגית, ואם אני מכבד ומוקיר מסמכים ומספרים מן העבר של חיי, הרי שזה תמיד על רקע של אמת שיפוט אידיאולוגי ומוסרי ולא כשום שהוא אמת הילה של העבר. הרבה פעמים אני אומר לעצמי שילדי שחי היום בתל אביב ויוצר יחס של פליאה ואהבה למזרקה האידיוטית של אגם בכיכר דיזנגוף יזכור אותה עוד שבעים שנה כאשר, אני מקווה, כבר לא תהיה שם, בנוסטלגיה עמוקה כמשהו רב הוד ומלא פלא ואמת עמוקה.

אבי לא היה איש מר נפש בעל רוח קודרת, ואם כי אולי לא ידע תמיד איך להיות מאושר ולהתענג על החיים, קשה לומר שסבל מהם. הוא אהב את משפחתו ואת האנשים סביבו, וחייו – בכל קנה מידה – היו חיים טובים ונעימים. ולמה היה צריך לרומם כך את העבר על חשבון ההווה? נדמה לי שדרך זו שנקט היתה יותר רציונל פנימי כדי לעורר מחדש את הלגיטימציה הפנימית לעבודת השחזור שבה עסק, כאילו על ידי כך הוא מקנה חשיבות לרשימותיו. כי הרי עבודתו לא היתה מוגנת בחשיבות המדעית של חוקר הפולקלור או ההיסטוריון, גם לא זכתה בחירות של סופר היוצר בדיון ואת הלגיטימציה של עבודתו שאב מיצירת ההזדהות המיוחלת של הקורא. הוא היה צריך לגיטימציה לעבודתו על ידי כך שצבע את העבר בצבעים מתוקים, דווקא משום ששרידיו של עולם זה עמדו דלים ועלובים ובודדים כל כך לפני קהל קוראיו. וכאן היה הבדל בינו לבין עמיתו היהודי הפולני, היהודי הרוסי או היהודי הבולגרי, אשר ביטא כל אחד על פי דרכו לספר על עיירותיהם שלהם. הם כתבו על משהו שחלף ועבר מן העולם ואף אחד לא יכול היה להשוות את השרידים הנוכחיים עם העבר המזהיר או היפה המתואר. כאן בירושלים שרידיה של מציאות ילדותו היו פזורים בכל מקום ולא היה אפשר לייפות אותם מעבר לעצמם אלא רק דרך האצלת משמעות נפשית רוחנית נוספת לאיכות החיים האנושיים שהתקיימו באותו עבר אבוד.

כוחו היה אפוא בפרטים שהעלה, ובסבלנות שבה התמכר להם. לפעמים היתה הרגשה שהוא חוזר על עצמו, אבל אם מעיינים היטב בקטעים ובתיאורים הדומים זה לזה רואים שחזרות אלו נעשו כדי לחפור שוב ושוב כדי להעלות פרט חדש שבגללו כדאית היתה כל החזרה. ובתוך זה אכן נמצאו פנינים ממש של תיאורים ספרותיים כגון תיאור הצליינים הרוסים המגיעים לירושלים או תיאור הצעירים היהודים שהגיעו מרוסיה בתחילת המאה. הוא היה קל כתיבה, וקלות הכתיבה שלו הלכה וגברה.

לכתיבתי שלי התייחס בחשד ובריחוק משהו. חיים באר היטיב לתאר זאת ברשימה שפירסם ב"דבר" על טיול שערך עם אבי ברחובות ירושלים בעקבות ברנר. שמה של רשימה זו היה "את סיפוריו של אברם אתה קורא" על פי שאלה ששאל אבי את חיים באר כדי לבדוק את תגובתו לסיפורי ולהבין מתוכה מה בעצם רואים אנשים בסיפורי ומה הם מבינים מהם. יחס זה היה מובן לי. הוא לא היה מרבה לקרוא ספרות ובוודאי לא ספרות מודרנית, וכתיבתי שלי היתה בשבילו הפתעה לא קלה. אבל לפעמים נדלק למשהו בכתיבתי. אני זוכר כשהתפרסם בערב פסח 1971 סיפורי "בתחילת קיץ 1970" הוא הזדרז לטלפן אלי בהתלהבות, ואמר לי: זה סיפור שיש בו משהו המתייחס לשנינו. ואכן זיהה נכונה במתיחות ובקשר שבין המורה הזקן לבין בנו, משהו מטיב יחסינו. ברומן "המאהב" נתנה למורי וגם צחק מתיאורי הזקנה הדודה ויחסיה עם נעים. הוא גם עזר לי להכניס לרומן את המשפטים בערבית משובשת שאומרת הזקנה.

בתקופת הפריון העצומה שלו בשנות השבעים היה ממטיר עלי את רשימותיו הרבות. וכשהיינו מגיעים כל כמה שבועות לירושלים לבלות את השבת בביתו היה מחכה לי בקוצר רוח עם ערימת רשימותיו כדי שאקרא ואגיב. אני מודה שאותה תקופה לא היתה לי סבלנות לרשימות האלה. ההווה הפוליטי העיק עלי כל כך עד שלא יכולתי למצוא שלווה כדי לשקוע בנוסטלגיה המתוקה הזאת שאפילו הפריעה לי במובן מסוים. בערב הייתי מבקש מאיקה לקרוא בשבילי ולהגיד לי איזו מלה טובה כדי "להרגיע" אותו. הוא, כמובן, הרגיש בקוצר רוחי זה ובוודאי חש פגיעה על כך, אבל ביודעו שאהבתו אלי גברה על אכזבתו ממני, היה חוזר ואומר לי תמיד: אתה עוד תחזור לחומר הזה, הוא שמור בשבילך אברהם, אתה את הדברים החשובים באמת שלך תכתוב רק אחרי מותי. ונוסחה זו היתה משום מה מקובלת עלי, ונדמה לי שאף חזרתי עליה באחד הראיונות שנתתי. החומר הזה עומד לרשותי, פעם אני אשתמש בו לשם כתיבה ספרותית טהורה. העיקר, יש לי עוד זמן לכך.

ואמנם כבר החל ב־1976 החלו להימלט ניצוצות ראשונים מאותו מחסן של דמויות ספרדיות ופלא, איך נפלטו ראשונה היצורים הכמורים משהו. הדוצ'ה הישישה ב"מאהב", שתחילה חשבתי שבניתי אותה לפי הדגם של דודתי בוקאס ולאחר מכן בשיחה עם בת דודתי פנינה התברר שהיא דווקא נבנתה על פי סבתי. לאחר כן הופיע קלדרון ב"גירושים מאוחרים", שהוא מעין "מולכו" קל והרבה הרבה יותר. ולאחר "גירושים מאוחרים" התחיל להעסיק אותי מר מאני, שהפרק האחר מחמשת פרקיו שנכתב והושלם נבנה ישירות מהחומר שבו עסק אבי, על תקופת ערב מלחמת העולם הראשונה והכיבוש ירושלים בידי הבריטים. אכן, פרק זמן, שגם פורסם, נבע ישירות מן החוויות של אבי, וכאשר חברים תהו לדעת אם אמנם הרביתי בחקירות היסטוריות עבור אותה שיחה בין הקולונל הבריטי והליטנאט היהודי שלו בירושלים הכבושה של 1918, עניתי מיד: לא הייתי צריך לעשות זאת, אבי כבר עבד בשבילי. אבל את מר מאני נאלצתי להפסיק בגלל חוסר מגע אמיתי עם תקופות אחרות בתוכנית הזמנית שתיכננתי, ובמקומו בא מר מולכו, שאמנם אין הוא נוגע כלל לחומרים של אבי, אבל הוא יונק איזה קו אנרגטי קדום ונסתר מהוויות הספרדית. ומה יבוא בעתיד, מי ידע?

ג

תהליך מחלתו היה מהיר. בקיץ 1982 עשיתי עם משפחתי באוקספורד, ואני זוכר את מכתביו אלי לשם. כתב היד השתנה, נעשה צר ועכבישי כאילו המחלה כירסמה גם בעטו. הוא, שהיה כותב תמיד באופן חינני וקל, החל כותב בלאות, בעייפות, ובמכתבים עלתה תלונה מיואשת. (באותה תקופה חיבר יומן אישי שבו כתב על ההידרדרות במצב בריאותו. מצאתי את היומן בין ניירותיו לאחר מותו וקראתיו בהתרגשות עמוקה ובהתייפחות. כשחזרנו לארץ ראיתי את השינוי הנורא שחל במראה פניו, הסרטן כבר אכל בו. הוא נכנס לבדיקות, ואז נודעה לנו האמת המרה שגידול סרטני פגע בכבדו.

לאחר ראש השנה אושפז, ומאז חוץ מהפסקה קצרה נשאר בבית החולים עד מותו לאחר חנוכה. מצב רוחו היה עגמומי מאוד, הוא שמעולם לא היה אופטימי יותר מדי הרגיש תבוסה גמורה. בתחילת מחלתו עוד נתן לנו בבית החולים את הספר האחרון שלו שהופיע ובהקדשה לנו כתב: "זה כנראה יהיה הספר האחרון שלי", אבל בלבו האמין שיהיה עוד ספר אחד, שהרי בין ניירותיו היה כמעט מוכן כתב היד של הספר הנוסף. הוא איבד לחלוטין את ההומור שלו, וזה היה קשה לי מאוד, כי תמיד, בכל מצב, אפילו בתקופות קשות, יכול הייתי ליצור איתו קשר טוב באמצעות ההומור.

אני זוכר שבשבתו [illegible] הגלגלים אל עבר החלון הגדול של בית החולים "שערי צדק" ומראה לו את נוף ירושלים השקוף ואומר לו: "הינה ירושלים שאתה אוהב כל כך ועליה כתבת כל כך הרבה, כמה יהודים בעולם הזה בגילך עברו את כל חייהם בעיר אחת, ובעיר שהיא לבו של העם היהודי". אבל ראיתי שדברי לא ניחמו אותו, הוא ביטל אותם בתנועת יד נרגזת. הוא כעס על המוות המתקרב. הוריו נפטרו מבוגרים ממנו והוא האמין תמיד שיחיה שנים רבות יותר. המוות עצמו היה, כמו תמיד במקרים אלה, משום הקלה. וביום ההלוויה עצמו הייתי שקט וללא דמעה אחת. וכאשר הגענו לבית הקברות הרגשתי שאבי הכין לנו הפתעה אחרונה שעוררה בי כמעט חיוך פנימי.

אבי הכין לו בסתר חלקת קבר בבית הקברות הספרדי הישן, בחלק התחתון של מורדות הר הזיתים, בקטע הנוף המסעיר ביותר בירושלים, ממש מול העיר העתיקה, בסמוך מאד לשתי הכנסיות המופלאות "גת שמנים" ו"מריה מגדלנה" הרוסיות.

הספרדיות שלי הולכת להיכנס לתוך מגירה, לא קטנה מדי ובוודאי לא נעולה, אבל מגירה מוגדרת, שמפעם לפעם פותחים אותה, אבל לרוב היא סגורה

באותו בית קברות, עתיק שקבריו ישנים ומצבותיו שבורות היו שתי חלקות הקבר של הוריו, והם לא נקברו בהן, שכן נפטרו בשנות החמישים כאשר ירושלים המזרחית היתה סגורה בפני הישראלים. הוא מצא את שטרי המכר של הקברים הללו ורכש אותם מחדש מוועד העדה הספרדית, ועכשיו התנהל מסע ההלוויה בסימטה הצרה התלולה ביותר שליד הכנסיות, ובלכתנו הגענו למקום שמעולם לא ידענו אותו. גם אמי, שידעה משהו על הרכישה הזאת, היתה מופתעת ומבולבלת כאשר הולכתי אותה אחרי האלונקה המתנדנדת בין המצבות השבורות והישנות. "מה זה המקום הזה?" שאלה בתודה, אבל אני הייתי נרגש ומלא התפעלות, וכאילו מתחיל דיאלוג חדש עם המת המוביל לפני שהתאווה לשכב עם אבותיו במבנן השלם והפשוט של המושב. עזרא הריה, בן דודי, שעמד לידי כאשר הורידו את אבי למנוחה אחרונה, היה גם הוא נפעם ואמר לי: "אבא שלך ממש כרך את עצמו בגווילי הספרים שלו ונטמן בתוכם". ואכן, זה היה המפגש הנפלא ביותר בין החומר והרוח, שהוא בעיני המפגש הנכון של החיים.

לאחר מכן, כצפוי, החל האבל האמיתי עליו. אני זוכר את עצמי קורא שוב ושוב את החלק האחרון של "אל המגדלור" של וירג'יניה וולף שהכנתי לסמינר שנתתי באותה שנה באוניברסיטה, ונתקף יפחה עמוקה בתיאור התאבלות של לילי בריסק על מרת רמסי, חושב כל הזמן על אבא.

וביום השלושים ערכנו לו אזכרה יפה במוסד "יד ליד" בירושלים, וחבריו מכל תחומי עיסוקו, מורתנות, חקר קהילות הספרדים, עבודתו הציבורית במשרד הדתות, נשאו דברים חמים ומעניינים על פעילותו המגוונת. ובסוף האזכרה נתתי לשלושת הצעירים בשעת נכדיו לקרוא את הפרק המסיים של ספרו האחרון, פרק הנקרא "את אחי אני מבקש". את הקטע הראשון קרא בני גדעון, אחריו קרא רועי בנה הצעיר של אחותי ואת הקטע האחרון קרא הצעיר מכולם, בני נחום שהיה אז בן שמונה. וזה האחרון הפתיע את כולנו – הוא למד את הקטע בעל פה ואמר אותו כשעיניו הגדולות מתכוונות בקהל ובמיוחד נעוצות בי, שעקבתי נרגש אחר תנועת שפתיו בתנועה הרישית של שפתי שלי. הוא ביטא את המלים והמושגים שהיו מתוקים לאוזנו בנתיקות כה רבה עד שאמרתי לעצמי, מה שלא תמיד ידעתי אני לתת לו, נותן לו עכשיו במקומי בני הקטן, והיתה לי הרגשה מחודשת שאני שומע אותו, וזה היה סיום מלא אהבה.

חיפה, ערב פסח תשמ"ז

هكذا من الأصل

هكذا من الأصل

ולטר בנימין, סיפורה של ידידות

גרשם שלום

אף כי משם הלך אל מותו, כרבים מהיוצאים שגלו לפאריס אחרי עליית הנאצים לשלטון, ולטר בנימין יליד ברלין בא אליה על־פי בחירתו, הגה ויצר בה את רוב מבחר ותרגומיו (פרוסט ובודלר, לגרמנית). כמה מפגישות הידידים שלום־בנימין, שהכירו בנעוריהם בברלין ערב מלחמת העולם הראשונה, היו בפאריס, העיר שהעניקה לבנימין אפשרות להשתקעות ממושכת בספריה הלאומית – „אחת ההצלחות המעטות שהצלחתי לזכות בהן על פני האדמה הזאת", כפי שכתב ביומנו (פרידריך גרינפלד, „נביאים בבלי כבוד", תרגום אהרן אמיר, „ספריית אפקים", „עם עובד").

מלחמת העולם הראשונה לא שיבשה את לימודיו של בנימין. הוא הצליח לשכנע ועדה רפואית שעצביו הרופפים עושים אותו בלתי כשיר לשירות צבאי, השיג אשרת יציאה לשווייץ והשלים את עבודת הדוקטורט שלו („מושג הביקורת האמנותית ברומנטיקה הגרמנית") באוניברסיטת ברן. שנתיים קודם לכן, בגיל עשרים וחמש, נישא לדורה קלנר ובעבור שנה נולד בנם. אחרי גירושיהם התוודתה קלנר באוזני שלום כי בנימין הוא „נברוטיקן" ש„האינטלקט שלו מפריע למיניותו". באותה תקופה כתב בנימין ביומנו (כך על־פי גרינפלד) כי „אין בעולם אהבה אומללה", וכי „שלוש נשים שונות הכרתי לדעת בחיי ושלושה אנשים שונים בי עצמי. כתיבת סיפור חיי תצריך", כתב, „את תיאור התפתחותם והתמוטטותם של שלושת הגברים האלה, ואת תיאור הפשרות שהושגו ביניהם".

ספרו של גרשם שלום „ולטר בנימין – סיפורה של ידידות" אכן מביא את סיפור הפשרה, את הטלטלותיו של בנימין בין קצוות, רצונות והעדפות אינטלקטואליים, פרוזאיים ובנאליים, את הפשרות שהשיג ואת התמצותו. שלום אף יותר מרמז על הסיבות למה שלא הושג ולא מוצה. אותו קו באופיו ובמבנה אישיותו של בנימין, דומיננטי אך בלתי מוגדר, שעיכב בעדו מלהיות שיטתי ועקבי ביצירתו ואף עיכבו, כנראה, מלבוא לארץ ישראל, עניין שהגה ודן בו שנים רבות ופעמים הרבה עם שלום, מגנס ואחרים, ולא אירע. וזה אף־על־פי שבנימין, בניגוד לשניצלר, צווייג, והסל והרמן שלגביהם „בבחינת מושכל ראשון שהם שייכים אל הגרמניות או העם הגרמני", לא האמין ב„אשליה כוזבת ומהירה זו". פרויד, קפקא ובנימין, אומר שלום, ראו את „המרחק בינם כיהודים לבין קוראיהם הגרמנים. יודעים הם שסופרים גרמנים הם, אך גרמנים אינם".

לאחר גירושיו התאהב בנימין באסיה לאציס, בימאית רוסיה־לטבית, שהיתה גם „שליחה נלהבת למהפכה הרוסית". לאציס מרחיקה בזכרונותיה עד כדי קביעה שהיתה זו היא ששכנעה את בנימין כי „דרכם של אנשים מתקדמים באמת מוליכה לא לירושלים אלא למוסקווה", וכי „יכולה אני לומר בבטחון שאני היא שמנעתי את ולטר בנימין מללכת לארץ ישראל (גרינפלד, שם)".

ב־1938 ביקר שלום את בנימין בפאריס בפעם האחרונה. עושה רושם, כתב לאחר מכן, כי בנימין הוא אדם „שבידי עמל פתח את לועו של תנין והחל לנהל שם משכן ביתו".

זמן קצר לאחר פרוץ מלחמת העולם השניה נאספו הגולים הגרמנים בצרפת ונשלחו למחנות מעצר. מועדון סאיין הצרפתי הצליח לשחרר את ולטר בנימין. כשחזר לפריס והיה מוכן סוף־סוף להסתלק מצרפת ננעלו שעריה. ביוני 40', לאחר כניעתה, עשה דרכו לדרום הבלתי־כבוש עדיין. בספטמבר הצליחו ידידים בניו־יורק להשיג עבורו אשרת כניסה. בנימין טעה לחשוב כי ספרד תהיה פתח מילוט עבורו, ורבים אחרים עשו את דרכם לשם ברגל, דרך הרי הפירנאים. ערב יציאתו פגש במרסיי את ארתור קסטלר וחילק עמו גלולות מורפיום שהיו בידו. לאחר שחצה את הגבול נעצר בפורט־בו. בלילה בלע את הגלולות והבוקר מת. היה זה בספטמבר. חנה ארנדט כתבה על כך לגרשם שלום. במסה שכתבה על בנימין הגדירה את התאבדותו, אולי כהמשך לפילוסופיה שלו, ב„מקרה של מזל ביש במידה בלתי רגילה (כיוון שיומיים אחרים לאחר מכן התירו שלטונות ספרד מעבר פליטים מסוגו של בנימין לתחומה)".

ספרו של גרשם שלום, כתוב הרבה בלשון יחיד, מספר ומעיד על הכותב כמו שהוא מעיד על ידידו. מהלכם בדרך אחת ובדרכים נפרדות, נקודות מפגש ומרחקים. שלום מעיד על האקלים הרוחני והמבנה הנפשי שאיפשרו לו להגיע והביאוהו לעיצוב משנה סדורה של חקר הקבלה, ועל הנסיבות – החברתיות, תרבותיות, נפשיות – שהביאו את ולטר בנימין עד סוף היותו פילוסוף בעל משנה מקוצצת.

ספרו המרתק של שלום – ממנו אנו מביאים קטעים אחדים – עומד להופיע ב„ספריית אופקים", „עם עובד".

ניבה לניר

פגישות ראשונות

הקו הראשון שמשך את תשומת־לבי, ושאכן נשאר אופייני לו כל ימי חייו, היה הרגלו שלא לשבת בשקט בשעת שיחה, כי אם להתחיל מיד להתהלך בחדר אנה ואנה כשהוא מנסח את משפטיו. אחר־כך אהב להתייצב לפני איש־שיחו ולהציג בנעימה מודרה ונמרצת את עמדתו הוא או לנסח עמדות אפשריות כלשהן, כבדרך ניסוי. כששוחחת עמו ביחידות היה מביט אליך בעיניים קרועות לרווחה. ואילו בדברו לפני הרבים היה לעתים קרובות ממקד מבטו, כאמור, בפינת התקרה הרחוקה ביותר, והדבר שיווה לו מראה של רב־מג ממש. קפאון זה במבטו עמד בניגוד מובהק לתנועותיו הערניות בדרך־כלל.

כבר עמדתי על מראהו החיצוני. בנימין לא היה איש שאפשר לכנותו יפה תואר, אבל הרשים במצחו הצח והגבוה במידה נדירה. מעל למצח נשא בלורית צפופה חומה־כהה, גלית במקצת וניתנת לריסון אך בקושי, וכך נשתמרה עד סוף ימיו, גם משהפכה שיבה. קולו היה נעים ומתנגן ונחרת בזכרון. היה קורין מצוין ועשה בקריאתו רושם עז, מבלי שהרים קולו.

קומתו היתה בינונית. בימים ההם, ועוד במשך שנים רבות, היה דקיק. היה לובש בגדים „בלתי־מתבלטים במודגש". גופו נטה לרוב מעט קדימה. כמדומני שלא ראיתיו מעודי מהלך קוממיות, בראש זקוף. בהליכתו היה משהו מיוחד שלא ניתן לטעות בו, משהו מתון וגששני, דבר שאולי יש לייחס גם לקוצר־ראייתו. הוא לא אהב ללכת מהר, ולי, שהייתי גבוה ממנו בהרבה ובעל רגלים ארוכות וצעדים גדולים ומהירים, לא היה קל להסתגל לאופן הליכתו בדרכינו המשותפות. לעתים קרובות מאוד עמד מלכת והמשיך לדבר. מאחור הכרת אותו בנקל לפי צעידתו, וייחודה של זו עוד גבר במרוצת השנים.

מתחת למצח בלטו משקפיו החזקים, שהיה מסיר אותם תכופות בשעת שיחה, ואז נתגלו עיניו הכהות־כחולות בהופעה רבת־רושם. אפו היה רגיל, החלק התחתון של פניו עדיין רך למדי אותה שעה, שפתיו מלאות וחושניות. מחצית פניו התחתונה, בהתפתחותה הבלתי־מושלמת לפי שעה, היה בה משום ניגוד למחצית העליונה המפותחת, רבת־המבע והמורת־הסבר. כאשר דיבר נעשתה אישיות־פניו סתומה באופן משונה, מכוונת יותר כלפי פנים.

תמיד היה לו שפם עבה למדי – ועם זאת היה מגולח למשעי. צבע העור של גופו היה צחור, אבל בפניו נטה מעט אל גון האדמדם. ידיו היו יפות, דקות ורבות־הבעה.

על־פי הרושם הכללי היה זה קלסתר־פנים יהודי בהחלט, אבל בצורה שקטה ומוצנעת, כביכול. התצלומים הטובים ביותר שנותרו ממנו נעשו בידי ז'רמין קרול (1926) וכעשר שנים לאחר־מכן בידי ז'יזל פרוינד – שניהם מימי פאריס.

נימוסיו היו מן הרגע הראשון בעלי אדיבות מודגשת, שהציבה דיסטנץ טבעי וכאילו תבעה מבן־שיחו התנהגות דומה. לגבי דידי היה בזה קושי מיוחד, כי מטבעי אינני נוטה כלל להיות אדיב; אדרבה, בגלל הליכותי הבוטות־מתגרות הייתי משחר נעורי ידוע לשמצה במידה מסויימת. בנימין חסר היה לחלוטין אותו חיספוס צייני־לכאורה שהיה מקובל בברלין ושהתנסיתי בו היטב ביחסי עם ידידים מנוער. הוא היה לי בוודאי האדם האחד והיחיד, שכלפיו שמרתי כמעט תמיד על הצורה המנומסת.

ברם, מצאתי בשיחותינו בנקודה מסויימת גמול ופיצוי על כך: בנימין אמנם נהג לבחור במלים, אבל בלי משים ושלא במופגן גולש היה פה ושם לעגה ברלינאית, והיה משתמש בה לא בתקיפות יתרה, ויותר על דרך החיקוי. אולם בתחום זה לא היה בבחינת גמור. הוא נולד וגדל במערב הישן של ברלין, שם כבר התנוון הלהג העממי; ואילו אני מוצאי מברלין העתיקה, ו„פרידריכסגרכט" הרובע ה„מאורקי" על להגם והליכותיהם – לי הם רקע טבעי. אם הנושא לא היה דווקא פילוסופיה או תיאולוגיה, אהבתי לעבור אל ניב ברלינאי טהור, שבו היתה ידי על העליונה. למרבה ההפתעה, קיבל זאת בנימין בבדיחות־הדעת ובקשב רב.

לעומת זאת, הייתי נחות בהחלט בדיבור הגרמני הספרותי־הגבוה. אופן דיבורו של בנימין השפיע עלי מאוד במשך הזמן, וסיגלתי לעצמי אחדים מגינוני סגנונו. הציון הגבוה ביותר של הערכה בפיו היה בשנים ההן „לאדגיליר", ביטוי שנהגה תמיד בנימת־קול מיוחדת. מבין המונחים הביקורתיים חביב היה עליו „שקרנות אוביקטיבית". בביטויים יהודיים לא השתמש אז כלל. רק מאוחר יותר, בהשפעת דורה ובהשפעתי, התחיל להזקק להם. אודה, לבושתי, שנתתי יד להשמטת ביטוי יהודי כזה מאחד המכתבים שלו (אגרות בנימין, כרך א', עמ' 381) ולהמרתו בנקודות.

כאשר הכרתי את בנימין, אך זה מלאו לו עשרים ושלוש שנים, ואני הייתי בן שבע־עשרה וחצי. לפיכך היה לו, כמובן, „פרופיל" מפותח משלי. אף־על־פי־כן כבר התוויתי לעצמי קו ברור: ואילו הוא נטש את שלו בהתמוטט תנועת־הנוער, תנועה שבעבר היתה כה חשובה לו, וקו חדש טרם קבע לעצמו. עתידנו עדיין לא היה נהיר לשנינו.

הרקע הסוציאלי שלנו היה שונה מאוד – עם כל המשותף. הוא היה צאצא למשפחה מהבורגנות הגבוהה, שידעה תקופות של עושר ממש, ואילו אני הייתי בן הזעיר־בורגנות היהודית המתחילה לעלות, שאמנם לא ידעה מעולם עושר, אבל חיה בתנאים של רווחה מהוגנת.

לפער הדמוי כמעט באורח־חיינו היינו מודעים אולי רק למחצה. היה זה מצוי, דבר יום ביומו, שבני משפחות מתבוללות יתמסרו לעולמם של הסטודנטים החפשיים הגרמנים, לתנועת־הנוער או לשאפתנות ספרותית. אבל התכוונות נלהבת לעיון בתלמוד כשלי – צעיר שלא היה נצר למשפחה יהודית אדוקה, ובכל זאת חיפש את הדרך אל מהות היהדות והתפתחותה ההיסטורית – זו היתה תופעה בלתי־רגילה עד מאוד. בלתי־רגילה אף בין ציונים, ובקרב השנתונים הללו היו ציונים לא מעטים.

פאריס, 1927

באמצע אוגוסט חזרתי לפאריס, ושבועות אחדים, עד אמצע ספטמבר או עד סופו, בילינו יחדיו. לפני בואי יצא בנימין מה־12 עד ל־16 באוגוסט לטיול קצר לאורליאן, בלואה וטור דרך טירות הלואר. על טיול זה הוא נדבר עם ידידה פאריסאית. הוא הכיר אותה כארבעה שבועות קודם לכן והתאהב, כפי שקרה לו בשנים ההן לעתים קרובות ודי בקלות. ואילו היא זנחה אותו ולא הופיעה, והוא נסע לבדו. „אף־על־פי שיסורי הבדידות, שהם מנת־חלקי בעיקר בנסיעות", השרו עליו דכאון. הוא היסס אם לצאת בכלל לטיול, אבל – כך כתב – „לולא בא שלום היום, קרוב לוודאי שלא הייתי נוהג כך. אולם ברחתי. לא יכולתי לשאת כרגע את בטחונו העצמי המופגן לעתים". ארבע שנים לא ראה אותי, ולא יכול לדעת שלא נותר עוד הרבה מ„בטחוני העצמי" אחרי נסיונותי בארץ־ישראל, שהעסיקו אותי עמוקות. אבל כשנפגשנו ב־17 באוגוסט שפע הסיבות כלפי שנינו (בינתיים באה גם אשתי למשך שבוע לפאריס בדרכה מהמבורג הביתה, והתראינו פעמים אחדות שלושתנו). פעם גם ביקרנו אצלו ב„הוטל דו מידי" (מלון הצהריים) העלוב בשדרת פארק מונסורי 4, שם התגורר בחדר דל, קטנטן ומוזנח, אשר הכיל מיטת ברזל,

ולטר בנימין. נימוסיו היו בעלי אדיבות מודגשת שהציבה דיסטנץ טבעי

גרשם ואשתו אשה, 1925. „פעם גם ביקרנו אצלו ב„הוטל דו מידי" העלוב, בשדרת פארק מונסורי, בחדר דל, קטנטן ומוזנח

רהיטים מעטים ותו לא. על־פי־רוב נפגשנו בבתי־קפה סביב בולואר מונפרנאס, בעיקר ב„דום" וב„קופול". משעות הבוקר עד הערב היום הייתי שקוע בכתבי־היד שבספריה הלאומית; אבל את הערבים וסופי־השבוע היינו מבלים לרוב יחדיו. פעמים אחדות ביקרנו בראינוע, כי הוא העריץ במיוחד את השחקן אדולף מאנז'ו והיה רץ, ללא הבחנה, אל כל סרט שבו הופיע. פעמים גם גרר אותי אל „גראנד גיניול", מין מחזה־אימים שתאם את חיבתו היתרה לרומני בלשים.

תקופה זו עמדה, שלא כמצופה, בסימן טוב, מכל מקום לגבי. באותן שנים השתנה דבר־מה ביחסנו אל העולם. כאשר עזבתי את בנימין ב־1923, נשאתי עמי דמות של איש החותר בקו ישר לקראת עיצוב עולם רוחני משלו, אדם הדבק בשאר־רוחו ויודע למה הוא שואף – למרות כל נפתולי חייו. ואילו אני הלכתי לקראת עולם, שהכל נראה בו עדיין בלתי־מסודר וסבוך ושחיפשתי בו – תוך כדי מאבקים פנימיים קשים – מקום של קבע, אשר בו מאמצי להבין את היהדות ביתר בהירות יגיעו לכלל שלמות. כשהתראינו מחדש פגשתי אדם השרוי בעיצומה של תסיסה, אדם שהשקפת עולמו נפרצה ונתמוטטה, והוא עומד להפליג אל חופים חדשים, אך עדיין נבצר ממנו לקבוע מה הם. המניע המקורי להשקפת עולם מטאפיסית עדיין פעל בו כתמיד, אבל חלה בו התפרקות דיאלקטית. המהפכה שנתגלתה באופק ראותו טרם הצליחה לעצב דיאלקטיקה זו לכדי דפוסים ספציפיים. הטונים המארכסיסטיים באחדות מהרשימות שהכין ל„רחוב חד סטרי", אשר קרא באוזני, נשמעו לי רק כמין רעם רחוק.

מגנס שאל את בנימין כיצד הוא חושב להתבונן לקראת אפשרות של פעולה מן הסוג שתיאר. בנימין השיב, שיותר מכל היה – אם יאופשר לו הדבר בכספית – לבוא לירושלים למשך שנה... מגנס שאל אם יימצאו בני־סמכא במדע ובספרות שיהיו מוכנים לחוות דעתם על בנימין בכתב

הוא היה רגוע שלא כרגיל ורוחו פתוחה לגירויים מן הסביבה. לעומתו נראיתי אני בוודאי בטוח יותר, כאדם אשר בהיותו שקוע בלימודי היהדות הודרך על־ידי מצפן מדויק יותר. עם זאת משך אותו מאוד מה שהיה לי לספר על לימודי, ופה ושם גם על נסיון חיי בארץ החדשה. ימים אלה בפאריס היו איפוא תקופה של פתיחות רבה ומתח פורה בינינו.

כשי של קבלת־פנים מסר לי בנימין את נאום הבכורה של פול ואלרי, שירש את מושבו של אנטול פראנס הנפטר באקדמיה הצרפתית, שהרי הייתי מעריץ וקורא נלהב של פראנס. בנימין הסביר לי שהנבחר החדש, „בן האלמוות", חייב לשבח את קודמו בנאום הבכורה. והנה ואלרי, אשר בז לאנטול פראנס, הצליח בתמרון מבריק שלא להזכיר את השם פראנס בכל נאומו, אף לא פעם אחת. ומאחר שהעריך ביותר את ואלרי כהוגה, משורר ופרוזאיק, נתן לי גם את יצירתו „ערב עם מר טסט"* שממנה התפעל במיוחד, כדי שאכיר תופעה זו. לעומת הערצתו את ואלרי גילה התעניינות להוטה גם בסוריאליסטים, שכן בהם נתגלם הרבה ממה שפרץ גם בו־עצמו בשנים שקדמו. דווקא מה שביקש לחדור אליו ולכבשו באמצעות דיסציפלינה אינטלקטואלית – בצורותיו המנוגדות דהיינו התמסרות ללא מעצורים להתפרצויות הבלתי־מודע – היה בעיניו ראוי לתשומת־לב ועורר את כוח דמיונו. חוסר־המידה של הסוריאליסטים משך אותו הרבה יותר מהיוזמנות־מדעת של האקספרסיוניזם הספרותי, שבו מצא קווים של חוסר־יושר ואחיזת־עינים. הסוריאליזם היה בשבילו מעין גשר ראשון אל הערכה חיובית יותר של הפסיכואנאליזה, אבל הוא לא השלה את עצמו וידע את חולשותיהן של שתי האסכולות הללו. הוא קרא את כתבי־העת שבהם השמיעו אראגון וברטון דברים אשר תאמו, איש־איש, את נסיונותיו העמוקים ביותר של־עצמו. קרה כאן משהו דומה לפגישתו עם „הקומוניזם הקיצוני", כלשונו. בנימין לא היה אקסטטיקן, אבל אקסטזות האוטופיה המהפכנית וההשתקעות הסוריאליסטית בתוך הבלתי־מודע היו לו, כביכול, מפתחות לעולמו־שלו, שבשבילו חיפש צורות ביטוי שונות לגמרי, חמורות וממושמעות. „האכר מפאריס" של לואי אראגון (הופיע ב־1926) נתן לו את הדחיפה המכרעת לחיבור שתיכנן על הפסאז'ים בפאריס, שמתוך ראשי־הפרקים הראשונים שלו קרא לפני בשבועות ההם. הוא התכוון לחבר מסה של חמישים עמודי דפוס בקירוב, שבהם ביקש להעלות – עדיין לגמרי בריחוק מן המטריאליזם הדיאלקטי – את תדמיתה ההיסטוריוסופית של פאריס, על־פי תפיסתו, אל מישור אשר ישקף גם את התנסויותיו המטאפיסיות (או אותו חלק מתוכן שהיה שרוי בתמורה בתהליך ההתפרקות שתואר לעיל). הוא דיבר אז על האפשרות שישלים עבודה זו בחודשים הקרובים. לא עלה על דעתנו שתוכנית זו תתחרה באחרת, שעלתה בשיחותינו, תחרות קשה שתסתיים, בסופו של דבר, ללא פתרון. היתה זאת תוכנית חידוש לימודיו בעברית, שבעזרתם יוכל, כך חשב, לתת ביטוי לגיטימי, מכיוון שונה בתכלית, לכוונותיו המטאפיסיות. אחרי גמר חיבורו, אמר, לא תהיה עוד כל סיבה לדחות ולהשהות את לימוד העברית.

העליתי את השאלה שנדונה במכתבינו, דהיינו בעיית הקומוניזם והתמודדותו של בנימין עם רעיונות ושיטות המארכסיזם, והשתוממתי לא מעט על־לכך שהתחמק מויכוח מעמיק יותר לגופו של עניין. הוא אמר, שעדיין איננו בשל לפסיקה. אך אין הוא יכול לתאר לעצמו סתירה בין הצורה שבה יכלו נקודות־מבט מהפכניות־רדיקליות להפרות את עבודתו ובין אופן ראייתו עד כה, אף בגלגולו הדיאלקטי. דרושים לו, כך אמר, טקסטים בעלי משקל קאנוני כדי לפתח בפרשנותם את מחשבתו הפילוסופית כיאות. כל השאר ישמש לו אך כשלב מוקדם. סיפרתי לבנימין על ההתקדמות בחקירותי על התפתחות המיסטיקה היהודית, שתבעו את מלוא מאמצי וכל כוח מחשבתי; ואף שעדיין לא הגיע הדבר לידי ביטוי מפורש בעבודותי הפילולוגיות – גם את כל רעיונותי בתחום זה. דיברנו על תורת־המלאכים ועל תורת־הדמונים של המקובלים, שהתחלתי ללמדן מתוך כתבי־יד. בנימין גם היה הראשון שסיפרתי לו על תגלית אשר הפתיעה מאוד אותי־עצמי: על התיאולוגיה השבתאית, דהיינו מין אנטינומיזם משיחי ביהדות, שהתפתחה במושגים יהודיים בתכלית. זה נתגלה לי מכתבי־היד שבמוזיאון הבריטי ובספריה הבודליאנית שבאוקספורד, והביא אותי־כן למחקרי המקיפים.

לא אשכח אותו ערב שביליתי אחרי נסיעת אשה, בבית־הקפה „דום", עם בנימין ופרנץ הסל. השנים היו, כפי הנראה, ידידי נפש. בהסל היתה מין נונשלאנטיות של איש העולם הגדול. הניגוד בין שני קלסתרי הפנים בלט מאוד והודגש עוד יותר על־ידי בלוריתו הצפופה של בנימין וגולגולתו הקרחת לגמרי של הסל. רק התעניינותם הנלהבת של השנים בדברי על קרדוזו ובֶּרדיצ'בסקי העלתה לפתע על דעתי, כי גם הסל הוא יהודי – דבר שכלל לא חשבתי עליו קודם לכן. בכתבי אברהם מיכאל קרדוזו להגנת הכפירה השבתאית, שסיפרתי עליהם תחת רושם מחקרי באוקספורד, לחשה להבה נסתרת, אשר זינקה ועברה ממני אל מאזיני אלה הראשונים. השאלה הנצחית מהי בעצם משמעות היהדות, שקיבלה במחקרי מפנה חדש לגמרי (לדידי, לפחות), נקשרה בשיחת הערב ההוא אל סיפור ארוך על מיכה יוסף ברדיצ'בסקי (1865־1921). זו הדמות המוזרה ביותר ב„מודרנה" היהודית: סופר עברי ויידישאי רב־השפעה, שפרסם את ספריו הלמדניים (בתרגום גרמני דווקא), ובראשם אגדות היהודים** ובאור יהודה***; אדם שלמרות שורשיו העמוקים במסורת ישראל, לדעתו נועדה היהדות בעצם רק להילמד. האם היהדות, כמודשת או נסיון, עדיין חיה ואף מוסיפה ומתפתחת, או שמא קיימת היא רק כאוביקט להכרה? זאת היתה השאלה שכפתה את עצמה או עלי בעימות של שתי הדמויות הללו, ואשר לפתרונה ציפיתי רק מהחיים החדשים בארץ־ישראל; ואכן, התלבטתי בה שנים על גבי שנים תוך הרגשים משתנים. היה זה ערב ראוי להיזכר, ובנימין הזכיר אותו לימים לא פעם כשיא מגעינו.

שיא נוסף מסוג שונה לחלוטין היה כעבור זמן מה הפגישה עם יהודה לייב מגנס, נשיא האוניברסיטה העברית בירושלים, פגישה שבה היה בנימין הדובר. קודם לכן סיפרתי לו – משדיבר לפני על נכונותו ללמוד עברית – על התוכניות, שטרם הבשילו, להקים בירושלים פקולטה למדעי הרוח, אשר בה אולי ימצא שדה־פעולה שנמנע ממנו באירופה. הוא התלהב מאוד מאפשרות כזאת, ואני הצעתי לו לערוך פגישה עם מגנס, שנזדמן לפאריס. ביקרתי אצל מגנס ואמרתי לו את דעתי על הגניוס של בנימין וכיצד תהווה אולי ירושלים פתרון פורה לבעיה הרוחנית הקשה שהוא מתחבט בה. מגנס היה פתוח מאוד לכל דבר חיוני ביהדות. בתורת רב ואיש־ציבור כבר עבר מסלול מגוון ביותר כאחד המנהיגים האופייניים של יהדות אמריקה לפני שהגיע ירושלימה ב־1922 והתמסר בגוף ובנפש לעניין האוניברסיטה העברית. הוא היה בדיוק האיש העשוי להתלהב למען אדם מסוגו של בנימין. וכך התקיימה שיחה של שעתיים בין שלושתנו. בנימין, שהתכונן, כנראה, היטב לקראת מפגש זה, הציג לפניו בניסוח נהדר את מצבו הרוחני, הסביר בדייקנות את שאיפתו להתקרב באמצעות העברית אל הטקסטים הנשגבים של ספרות ישראל, לא כפילולוג אלא כמטאפיסיקאי, והביע את נכונותו לבוא לירושלים באופן זמני או קבוע. מגנס, שקיבל את הסמכתו כדוקטור עשרים וחמש שנים קודם לכן בהיידלברג, דיבר גרמנית רהוטה למדי, ולכן לא היו קשיים בתקשורת. זוכר אני היטב את תמצית דבריו של בנימין: במהלך חשיבתו על ענייני פילוסופיה וספרות, שהעסיקה אותו חמש־עשרה שנים, נתקל – כך הסביר – בבעיה, היכן ובאילו נושאים יוכל לפתח באופן הנאות ביותר את הרעיונות שהתגבשו בו. התברר לו, כי מחשבותיו בפילוסופיית הלשון לא תוכלנה להתמקד בכתבי הספרות המפותחת לפניו, דהיינו הגרמנית והצרפתית. בזכות ידידותו איתי התברר לו יותר ויותר, כי מוקד זה יהא לגביו העיסוק בעברית ובספרות העברית. הוא הסביר למגנס את מחקריו בסופרי הרומנטיקה, הלדרלין וגתה (שאותו חקר אמנם רק בחלקו, אבל באינטנסיביות), סיפר כמה הוקסם מבודלר ופרוסט וכי עסק בתרגומם. דווקא עבודת התרגום היא שהוליכה אותו אל הרהורים פילוסופיים ותיאולוגיים, שאת פתרונם מצפה הוא למצוא בכניסתו אל העברית. ודווקא לאור דברים אלה הוא נעשה מודע, בצורה ברורה יותר ויותר, למהותו היהודית. בתורת פרשן של טקסטים גרמניים חשובים – כאן סיפר גם על ספרו על הדרמה הטרגית – עשה את אשר יכול. רמה חדשה לגמרי, כך חשב, יוכל להשיג רק כפרשנם של טקסטים עבריים. לעמדתו אין בגרמניה כמעט שום הד. ברצונו להקדיש את עבודתו היוצרת לתחום היהדות. אמנם יודע הוא אך מעט על מחשבת ישראל, אבל מה שהכיר נגע במעמקי נפשו: תנ"ך, קטעי ספרות רבנית שהגיעו לידיעתו, והוגי־דעות כגון משה הס, אחד־העם, הרמן כהן ופרץ רוזנצווייג. הוא אף מקווה שעולמה הדתי של היהדות יהיה נושא מרכזי בעבודתו. אל בניין ארץ־ישראל יש לו בלבו פנימה יחס חיובי, אף־על־פי שלא העסיק את עצמו בהיבטיה המדיניים של הציונות ולא הזדהה איתם.

אני עצמי הייתי מופתע מהצורה הנחרצת והחיובית שבה הציג בנימין את רעיונותיו אלה. אמנם ניתן להם ביטוי לעתים גם קודם לכן, בצורה זו או אחרת. היה לי בהם חלק מסויים. היתה זאת הודאה נמרצת בסיכויי התחיה של עם ישראל והיהדות (בשום אופן לא יכולתי אז להפריד ביניהם) בארץ־ישראל, ורק שם, כפי שקיווינו, אני ורבים רבים אחרים. עד אז מעולם לא התייצב כה נמרצות בהקשר זה – ואף לא אחרי כן. בנימין סיפר גם על נסיעתו לרוסיה והבטיח למגנס לשלוח לו את מאמרו „מוסקווה", שהופיע זה עתה ב„די קריאטור", שבעריכת בובר והיקטור וייצזקר. מגנס, אדם בעל דתיות עמוקה ושמאלני מבחינה פוליטית, שבעמדתו היהודית המדינית־כלכלית חלו תמורות עמוקות, התרשם מאוד מדמותו של בנימין ומדבריו. כשפגשתיו שוב למחרת היום אישר לי זאת. הוא שאל את בנימין, כיצד הוא חושב להתכונן לקראת אפשרות של פעולה מן הסוג שתיאר. בנימין השיב, שיותר מכל היה – אם יאופשר לו הדבר בכספית – לבוא לירושלים למשך שנה: שם יתמסר אך ורק ללימוד השפה העברית ויבדוק אם יהיה מסוגל לא רק לחדור אל המקורות, אלא גם להתבטא בצורה נאותה בעברית, כמרצה אקדמאי. מגנס הבטיח להמלך [illegible] איתו, שמן הראוי שנסיון כזה יעשה לפני ההכרעה הסופית. כן שאל, האם ימצאו בני־סמכא במדע ובספרות שיהיו מוכנים לחוות דעתם על בנימין בכתב. הוסכם שהם יעמדו בקשר זה עם זה, הן במישרין הן באמצעותי. גם בנימין התרשם ממגנס והתלהב מהסיכוי שנפתח בפגישה זו. הוא פיתח לפני תוכניות להשלמת התחייבויותיו הספרותיות השונות וביניהן אנתולוגיה מתוך כתבי הומבולט על הפילוסופיה של הלשון, שלא יצאה אל הפועל. הוא חשב לבוא בקיץ או בסתיו של שנת 1928 לירושלים. שם תדריך אותו בלימודיו [illegible] אשתי, שהיתה מורה מצויינת. השיחה עם מגנס היתה, בלי ספק, שיא מפגשנו בפאריס.

בנימין ענד – לראשונה, על־פי זכרוני – עניבה אדומה ולבש חליפה מרופטת למדי. הוא אמר שאין להעלות על הדעת אי־נוכחות בערב כזה. לשאלתי בדבר צידוק ההפגנה, כלומר חפותם של סאקו ואנצטי, השיב: אפילו אם נניח שהם ביצעו את הרצח, הרי בלתי נסבל הוא להוציאם להורג על המעשה אחרי שבע שנים

במבט לאחור נראה לי מפגש זה פנטסטי יותר משהיה בעינינו אז. הקורא בימינו את כתבי בנימין המאוחרים יתקשה ביותר להאמין כמה שנראה לשנינו בימים ההם טבעי ואפשרי: הכרעתו של בנימין לטובת קריירה ועתיד בתחום היהדות. הוא מצא בשיחתו עם מגנס סיפוק מלא וראה בה נקודת־מפנה – בתנאי שתביא לידי תוצאות מעשיות. פעילותו הסוציאליסטית עדיין לא היתה פעילות של ממש, וככל שאוכל לשפוט, נשארה כזאת עוד למשך שנים. בפאריס ראיתי רק דוגמה אחת כזאת: בערב ה־23 באוגוסט 1927 ליוויתי אותו אל ההפגנות הגדולות שנערכו בשדרות הצפוניות והצפון־מזרחיות שעות על גבי שעות נגד הוצאת סאקו ואנצטי להורג, שהתקיימה אותו לילה בבוסטון. קרו אז דברים חמורים למדי. בנימין ענד – לראשונה על־פי זכרוני – עניבה אדומה ולבש חליפה מרופטת למדי. הוא אמר, שאין להעלות על הדעת אי־נוכחות בערב זה. לשאלתי בדבר צידוק ההפגנה, כלומר חפותם של השניים, השיב: אפילו אם נניח שהם ביצעו את הרצח, הרי בלתי־נסבל הוא להוציאם להורג על המעשה אחרי שבע שנים. המתנה למיתה שש שנים ארוכות – מן ההכרח שתבטל הוצאה לפועל של פסק־דין מוות. על הצדקת עונש המוות עקרונית לא היו לו דעות מגובשות. ההכרעה תלויה, כך סבר, בנסיבות ההיסטוריות בלבד, ולא בעקרונות פילוסופיים. הערב היה סוער מאוד. השוטרים, רובם פרשים חמושים, יצאו בהתקפה נגד המפגינים. נקלענו אל תוך מערבולת גדולה, ואך בקושי חמקנו מאלות „הפליקים" (השוטרים) כשנמלטנו משדרות פסובארג לרחוב צדדי. בנימין היה נרגש מאוד, והיה זה הערב היחיד הזכור לי שבו, בניגוד גמור להרגלי, שתיתי איתו די הרבה יין כדי להרגיע.

* בתרגום עברי של ישראל זמורה, „הנשף בחברת אדון טסט", אדון טסט, מחברות לספרות, תש"א, עמ' 13־37. (המערכת)

** די זאגען דער יודען, חמישה כרכים בגרמנית, פרנקפורט, 1912־1927.

*** דער בארן יודאס, שישה כרכים בגרמנית, ליפסיה, 1916־1923.